BOSTAN VE GÜLİSTAN

(Ey bizim toprağımıza mezarımıza uğrayan ziyaretçiler! Azizlerin toprağı için olsun: Şu söyleyeceğim sözleri hatırlayın: Sâdi, toprak olmuşsada ne beis vardır? O zaten sağlığında da toprak idi: Sâdi rüzgar gibi dünyayı dolaştıysa da nihayet kendisini kara toprağa teslim etti. Çok geçmeden toprak onu yiyecek; sonrada rüzgâr o toprakları dünyanın her tarafına savuracaktır.

Mâna Gülistanı açıldı açılalı hiç bir bülbül Sâdi kadar güzel terennüm etmemiştir.

Böyle bir bülbül ölür de toprağından gül bitmezse hayret ederim.)

Sâdi-î Şirazî

UMUMİ DAĞITIM YERLERİ:
MERAL YAYINEVİ: Bakırcılar, İbnülemin Han: 13/14 -İST. - Tel: 26 39 61
CAN KİTAPEVİ: Eski Müze Cad: 24 KONYA - Tel: 15 67

Şeyh Sâdi-i Şirazî

BOSTAN
GÜLİSTAN

Tercüme eden :
KİLİSLİ RİFAT BİLGE

— ONİKİNCİ BASKI —

(Prof. Dr. Ali Nihat TARLAN'ın bir mukaddimesini hâvidir)

MERAL YAYINEVİ
Beyazsaray No: 25/2
Beyazıt - İSTANBUL

CAN KİTABEVİ
Eski müze cad. No. 24
Konya

«Ey bizim toprağımıza, mezarımıza uğrayan ziyaretçiler: Azizlerin toprağı için oslsun; Şu söyleyeceğim sözleri hatırlayın: Sâdi, toprak olmuşsa da ne beis var. O, zaten sağlığında da toprak idi. Sâdi, rüzgâr gibi dünyayı dolaştıysa da nihayet kendisini kara toprağa teslim etti. Çok geçmeden toprak onu yiyecek; sonra da rüzgâr o toprakları dünyanın her tarafına savuracaktır.

Mâna gülistanı açıldı açılalı hiçbir bülbül Sâdi kadar güzel terennüm etmemiştir.

Böyle bir bülbül ölür de toprağından gül bitmezse hayret ederim.»

Sâdi-î Şirazî

ZAFER MATBAASI
İSTANBUL — 1980

İ L K S Ö Z

Sâdî ve bu eseri yani (Bostan=Bustan) hakkında edinilen malûmat:

1 — Şeyh Sâdî Bostan'ı 644 tarihinde yani Gülistan'dan bir yıl evvel telif etmiştir. Mahbu nüshanın 6 ncı sahifesinde 15 inci beyit bunu göstermektedir.

2 — Sâdî'nin Bostan'ı nerede tasnif ettiği kitapta tasrih edilmiyor.

Şârih Sûdi Efendiye göre Şam'da telif etmiştir. İkinci cildin 291 inci sahifesine bak.

Fakat Sûdî Efendi birinci cildin 21 inci sahifesinde Şam'da yahut Şiraz'da yazılmıştır, diyor.

Demek ki, Sûdî Efendinin bu bapta katî bir kanaati yoktur.

3 — Eserin adının (Bostan) olduğu da metinde musarrah değildir.

1340'da Matbaai Âmire'de basılan (Ferhenkname-i Sâdi) tercümesinin mukaddimesinde, vaktiyle yazmış olduğum mukaddimenin buraya taallûk eden kısmını naklediyorum: Mümkün ki, Bostan adını Sâdi'nin kendisi vermemiştir. Çünkü sarahat yoktur. Mümkün ki, kitapta tasrih etmediği hâlde, ağızdan böyle işitilmiştir. Mamafih tetkik ettiğim altmış kadar nüshanın yalnız birisinde (Edepname) ismi yazıldığı hâlde, diğerlerinde hep (Bostan) adı yazılıydı. Gördüğüm nüshaların bir kısmı ise musavver idi.

4 — Bostan'ın (Ferhenkname-i Sâdi) adında bir de muhtasarı vardır. Bununda nüshaları muhteliftir. Bir tanesini Hoca Mes'ut intihap ile, nazmen tercüme etmiştir. 1073 beyitten ibarettir.

5 — Sâdi, Bostan'ı on bölüm üzere tertip etmiş ve bunu mukaddimede yazmıştır:

Birinci bölüm: Adalet; ikinci bölüm: İhsan; üçüncü bölüm: Aşk ve muhabbet; dördüncü bölüm: Tevazu; beşinci bölüm: Rıza; altıncı bölüm: Kanaat, yedinci bölüm: Terbiye; sekizinci bölüm: Sükût; dokuzuncu bölüm: Tövbe; onuncu bölüm: Münacat ile hatmi kitap hakkındadır.

Sâdi, şu eserini, yazdığımız veçhile on bölüme taksim etmiş ise de, bu taksim, fen kitaplarında olduğu gibi, birbirine girmiyen müstakil bölümler değildir. Belki bu bölümlerin herhangi birisinde diğer bölümlere ait hikâyeler, makaleler de vardır.

6 — Ben, Bostan'ı baştan sona kadar süzdüm. Gördüğüm başlıca başlıklar şunlardır: Adalet, siyaset, merhamet, asker beslemek, hüner sahiplerini himaye etmek, müdârâ, sır saklamak, cömertlik, misafirperverlik, tevazu, bahil, aşk-ı hakiki, aşk-ı mecâzî, sabıt, sebat, mevcudâtın fânîliği, sema, acep, kibir, tövbe, kazaya rıza, ihlâs, riya, sıdk, kizp, sükût, ayıp örtmek, gıybet, gammazlık, kadınlar, terbiye, uzlet, şükür, sun'u ilâhî, gençlik, ihtiyarlık, Sommat puthanesi.

Bunları şöyle tasnif edebiliriz: 1 — Adalet, 2 — Siyaset, 3 — Hüsnü idare, 4 — Ahlâk-ı hamîde, 5 — Ahlâk-ı zemîne, 6 — Hâlika karşı vazifemiz, 7 — Etvarı beşer, 8 — Terbiye, 9 — Aşk, muhabbet, sema, 10 — Teehhül, 11 — Tarihe müstenit, teracime müteallik hikâyeler, 12 — Din, dindarlık.

7 — Sâdi şu eserinde yazdığı parçaların bir kısmına (hikâye) bir kısmına (güftar) diyor ki, makale demektir.

8 — Hikâyelerin bir kısmı uzunca, uzun, bir kısmı ise bir fıkra teşkil edecek derecede kısadır. Fakat Sâdi, gerek hikâyelerin, gerek makalelerin sonlarında bir takım hikemî sözler getiriyor ki, bu sözler, bizim (vecize) dediğimiz takımdadır. Okunurken görülür ki, eserin yarısı böyle vecizelerden ibarettir. Bunlar çok yüksek, çok doğru sözlerdir. Bu vecizeler ya Sâdi'nin kendi buluşudur, yahut okuduğu kitaplardan çıkarılmış şeylerdir.

9 — Sâdi, Ehli Sünnet Vel-Cemaat mezhebindendir.

10 — Eserin başında Cenabı Hakkı methettiği gibi, Hazreti Peygamber için naat-ı şerif yazmış, Çiharyâr-i güzîn hakkında da sitayişte bulunmuştur.

11 — Bunlardan başka eserinde mevzuubahis ettiği eşhas: Peygamberlerden İbrahim Aleyhisselâm; Hulefayı Râşidîn'den Hazreti Ömer ve Hazreti Ali, evliyâdan Bayezidi Bistamî, Cüneydi Bağdadî, Maruf Kerhî, Zünnun-i Mısrî, Hatem Asam, Babayî Kûhî, mutasavvıfadan kendi şeyhi Sühreverdi, Padişahlardan Mahmut Gaznevî, Harzemşah, Tekîs, Alpaslan, Kızılarslan, Adududdevle, Gor padişahı ve Melik Salihtir. Bunlar hakkında eserde hikâyeler vardır.

12 — Sâdi, aşk bahsinde usuf ve Zeliha'ya, Mecnun ile Leylâ'ya, Şem ile Pervane'ye dair hikâyeler yazmıştır.

13 — Sâdi dört büyük şairin sözünü veya fikrini tenkid veya iktibas suretiyle kitabına koymuştur.

9 uncu sahifenin 12 nci beyitinde (Zâhiri Faryabî) yi tenkid etmiştir.

20 nci sahifenin 16 ncı beyitinde (Esedî) nin bir beyitini iktibas etmiştir (bunu Sûdî söylüyor)

54 üncü sahifenin 16 ncı beyitinde (Firdevsî) nin bir beyitini iktibas etmiştir.

148 inci sahifenin 16 ncı beyitinde (Unsurî) nin bir beyitini iktibas etmiştir.

14 — Sâdi'nin hikâyeleri, fikirleri ekseriyetle kendisinin şahit olduğu vak'alardan veya kendi karihasından sâdır olan sözlerden ibarettir. Yalnız 78 inci sahifedeki, 26 ncı beyitinin mazmununu (Sindibad) dan aldığını söylüyor.

15 — Sâdi, kendisinin seyyah olduğunu birçok yerde söylüyorsa da, adını yazdığı memleketler, şunlardır: Bağdat, Şam, Mısır, Hindistan, Yemen, Hicaz, İsfahan. Bilhassa (Somnat) şehrine giderek, oradaki putun sırrını meydana çıkardığını, 137 nci sahifede uzun uzadıya anlatıyor.

16 — Sâdi, Bağdat'ta Nizamiye'de tahsil ettiğini ve orada bir medresede muitlik yaptığını, 119 uncu sahifede söylüyor.

17 — Sâdî, büyük bir vâizdir. Vaaz icap eden yerlerde gayet güzel, mâkul, mukni sözler söylemektedir. Bu vâdide harikulâde beliğdir.

18 — Sâdî mutasavıfadan olduğu için arasıra tasavvuftan da bahsetmektedir. Şeyhi Sühreverdî'dir ve onunla bir gemide seyahat ettiğini bize bildiriyor.

19 — Bostan, taassuptan âzâde, gayet tabiî, bîtarafane yazılmıştır. Her türlü saadeti temin edecek nasihatleri hâvîdir.

Kilisli Muallim Rifat Bilge
Beylerbeyi

SÂDİ

Sâdi, İran'ın birinci derecede gelen büyük şairlerindendir. Firdevsî hamasiyatta, Enverî kasidede, Sâdi gazelde en büyük şair addedilebilir. Gazel vâdisinde bazıları Sâdi'yi Hâfız'a tercih ederler. İkisi arasında tefevvuk haiz oldukları kudretten ziyade okuyanların zevkine tâbidir. Yalnız Sâdi aynı zamanda nesir ve mesnevî üstadıdır. Gazellerinde Hâfız'dan daha realist ve daha insanîdir. Lisanı harikulâde denebilecek derecede fasih ve beliğdir.

İslâmiyetten sonra İran edebiyatı Arap nüfuzu altına girmiş, fakat bu nüfuz, İran üzerinde çok devam etmemiştir. Samanîlerden sonra inkişafa başlıyan İslâmî İran edebiyatı, Gaznevî ve Selçukî devirlerinde büyük tekâmüller göstermiş, fakat muhakkak ki Sâdi ve Hâfız gibi iki büyük simasını Moğol istilâsı devrinde saklamıştır.

Sâdi, (655) senesinde yazdığı (Bostan) adlı eserinde kendine hitaben "Ey ömrü yetmişe varan, uyan! Uyuyor mu idin ki bu yetmiş yıl heba olup gitti" (1) dediğine nazaran Hicretin 585. senelerinde Şîraz'da doğmuştur. Bostan'dan bir sene sonra yazdığı (Gülistan) da da "ömründen elli sene geçip gitti" diyor ki o zaman Hicretin (606) yılında doğmuş oluyor. (M. 1184)

---

(1) Elâ ey ki omert be heftad reft, Meğer hofte budî ki berbad reft.

Babasının ismi Abdullah, lâkabı Muslihiddin'dir. Kendisinin adı malûm değildir. Lâkabı Müşerrefüddin'-dir. Babası (Atabek Sa'd) ın hizmetinde bulunduğu için şair (Sâdi) mahlası almıştır. Bu ikinci kayıt hakikate daha yakın gözüküyor. "Ben çocukların ıstırabını bilirim. Çocukluğumda babamı kaybettim." (2) dediğine bakılırsa küçük yaşta yetim kalmıştır. Şahsî teşebbüsü veya hükümdarın himayesi onu tahsil için Bağdad'a sevketti. Bağdat'ta Medrese-i Nizamiye'de tahsiline devam eden şair, orada tasavvufun büyük simalarından Şahabüddin Ömer bin Mehmet Sühreverdi ve Ebülferec bin Elcevzî gibi üstadlara mülâki olmuş, onlardan büyük istifadeler etmiştir.

O zaman İran Moğol istilâsı altında Harzemşahlar ile Atabeklerin mücadele sahnesi olmuştu. Sâdi uzun bir müddet seyahat etti. Otuz kırk sene süren bu seyahati esnasında Mekke, Şam ve Şimalî Afrika'yı dolaştı. Bir müddet Şam'da kaldı. Orada Ehlisalibe esir düştü. Gülistan'daki hikâyeler hakikat telâkki edilirse Sâdi Kaşgar, Türkistan ve Hindistan'ı dahi görmüştür.

Bu uzun seferlerden büyük tecrübelerle çok olgun bir hakîm olarak dönen Sâdi Atabek (Sa'd ibni Zengî) nin oğlu (Ebubekir) zamanında Şiraz'a gelip yerleşti. Artık orası büyük bir asayiş içinde idi. (Gülistan) da:

"Avdet edince memleketi huzur içinde buldum. Kaplanlar huyunu terketmişlerdi. Âdil sultan (Ebubekir bin Sa'd ibni Zengî) zamanında memleket bu halde idi..." diyor.

Mühim iki eseri olan Bostan ve Gülistan'ı hayatı-

---

(2) Mera başed ez derdi tıflan haber, ki der herdi ez şer bireftem peder.

nın bu devresinde yazdı. Atabeklerden büyük hürmet gören şair, Moğollar devrinde de takdir ve hürmete mazhar oldu. (Hoca Şemseddin Mehmet Sahip Divan) ile biraderi (Tarihi Cihanküşa) sahibi (Ata Melik Cüveynî) şaire büyük bir alâka göstermişlerdi. Kasidelerinde Atabeklerden Ebubekir bin Sa'd (623 - 688) Selçukşah (660 - 662) Ebubekir'in oğlu Sa'd ve devrin diğer büyüklerini ve yukarıda ismi geçen (Hoca Şemseddin) ile beraber kardeşi (Ata Melik Cüveynî) yi metheder.

Sâdi, 690 ile 694 seneleri arasında Şîraz'da vefat etmiştir. Mezarı Şîraz'a yarım fersah mesafede (Sâdiyye) namiyle mâruf bir yerdedir.

Eserleri:

1 — BOSTAN

655 senesinde yazdığı bu eser manzum bir mesnevîdir. İran edebiyatının çok mühim mahsûllerinden addedilir. On bâba ayrılmıştır.

1 — Adil ve insaf.	6 — Kanaat.
2 — İhsan ve cömertlik.	7 — Terbiye.
3 — Aşk ve sarhoşluk.	8 — Afiyete şükür.
4 — Huzu' ve huşu'.	9 — Tövbe ve inabe.
5 — Teslim ve rıza.	10 — Münacat ve hatime.

Bu fihrist bize eserin manevî mahiyeti hakkında esaslı bir fikir verir. Bostan'da bu bahisler daha ziyade hikâyeler arasında cidden büyük bir edebî zevk ve mükemmel bir lisan ile izah edilmiştir.

2 — GÜLİSTAN

Gülistan, cihanşümul bir şöhrete sahip bir şaheserdir. Birçok noktalardan tetkike şayan olan bu ese-

rin yeni bir tercümesi elimizde bulunduğu için bundan sonra genç Türk münevverleri bunu zuasır zihniyete göre lâyıkiyle tetkik imkânını bulacaklardır. Farsça ile meşgul olanlar; Gülistan'ı bugün hakkiyle ve bütün edebî inceliklerini muhafaza ederek tercüme etmenin muhal olduğunu takdir ederler. İhtiva ettiği fikirleri itibarile çok yüksek olan bu eserin bir de yazıldığı dildeki bediî kemali vardır ki bunu nazarı itibara almadan verilecek hüküm çok yanlış olur. Nazım ile nesrin âhenktar bir imtizacından doğan bu küçük, fakat çok kıymettar eser çok az bir zamanda yazılmış olmasına rağmen hiç bir noktasında en ufak bir ihmale tesadüf edilmez. Nesri çok tabiî ve külfetsiz seci'lerle nazım kadar âhenklidir. Nazmı tabiîliğe nesre o kadar yaklaştırmıştır ki okuyan nazmı ile nesir arasındaki bu san'atkârane kaynaşmayı zevk ve hayretle takip eder.

Gülistan'a (sehli mümteni) derler. Müellifinin kemal devrinde yazdığı bu eser o kadar sehli mümtenidir ki farsça ile biraz meşgul olanlar (Gülistan) gibi bir kitap yazabileceklerini tahmin ederler. Halbuki Kâtibî'nin (Deh Bab) ı, (Müinüddini Cüveynî) nin (Nigâristan) ı, (Camî) nin (Baharistan) ı, (Kaanî) nin (Perişan) ı gibi nazireler onun ka'bına varamamıştır. Sâdi'nin Gülistan'ında her şeyden evvel olgun bir fikir ve orjinal bir görüş vardır. Her hikâye, senelerce süren bir tecrübe ve teemmülün teksif edilmiş komprimesidir. Bu icaz o derece mâhirânedir ki mânanın bütün hassalarını ihtiva eder.

Sâdi'deki ruhî tekâmül onu tanzire yeltenen şairlerin hiç birisinde yoktu. Bunların ileri gelenlerinden Camî tasavvufun kadroları içine kapanmış, hayatı o zaviyeden görmüş. Kaanî ancak bir lâfız san'atkârı olarak kalmıştır. Sâdi'deki hür ve müstehzi geniş te-

fekkür, modern denebilecek bir zevk ve lisana kuvvetli hâkimiyeti ile iki üç kelime içinde bir cihan sığdırma kudreti hiç birisinde yoktur.

Sonra (Gülistan) ın mühim bir meziyeti de Moğol istilâsı devrinde İran nesrinin düştüğü lâfızperestliğe tamamen yabancı kalmasıdır. Eserde mûnis olmıyan kelimelerle, haşivlere hemen hiç rastgelinmez. Ancak bazı yerlerde, meselâ Allah'a, Peygamber'e, Padişaha yazdığı methiyelerde zaruri olarak innaba düşülmüştür. Fakat bu itnab hiç bir zaman aynı devrenin mahsûlü olan (Tarihi Vassaf) ile mukayese dahi edilemez.

Asırlarca şark âleminin klâsik kitabı olan (Gülistan) ın Türkçe birçok şerhleri ve hattâ tercümeleri vardır. Bu şaheser şöhretini garbda da teşmil ederek muhtelif garp dillerine birçok defalar tercüme edilmiş ve Fars edebiyatı mütehassıslarının tetkik mevzuu olmuştur.

Bu iki mühim eserden maada şairin külliyatında bir çok kasideler, gazeller, terciibentler, rubailer, kıt'alar vardır. Gazellerini Tayyibat, Bedayi', Havatim namı altında toplamıştır. Gazellerinde tasavvuf neşvesi ile derin bir dünya ve hayat sevgisi mücadele halindedir denebilir. Sâdi her ne kadar mutasavvifeden addedilirse de bu telâkki ifrata vardırılmamalıdır. Onun aşkı çok defa realist ve insanîdir.

Elfazdaki fesahat ile mânadaki güzelliği onun kadarimtizaç ettiren bir şair yoktur. Gazel vâdisinde Sâdi hakikaten üstaddır.

Büyük şairin, benzerine ender tesadüf edilecek derecede değerli eserini, Türk münevverine hediye eden mütercim ve tâbii hararetle tebrik etmeyi bir vicdan borcu addederim.

Prof. Dr. Ali Nihat TARLAN

بسم الله الرحمن الرحيم

Kudretiyle can yaratan, hikmetiyle dilde söz yaratan Allahın adıyla başlıyorum.

O, kullarına acıyan, düşenlerin ellerinden tutan bir efendidir; bol bol verir, hatâları bağışlayan, özürleri kabul eden bir kerîmdir.

Öyle bir büyüktür ki; O'nun kapısından baş çeviren insan, hangi bir kapıya gitse izzet bulamaz.

Büyük padişahlar, O'nun dergâhında başlarını yere koyarak O'na niyâz ederler, yalvarırlar.

Buyruğuna karşı gelenleri hemen cezalandırmaz; özür dileyenleri zalimane kovmaz. Kullarının günahlarını görür, hilmile örter. Fena bir işinden dolayı bir kuluna gazap edecek olsa, kul tövbe edince o işin üzerine kalem çeker.

Birisi babasına karşı gelse, şüphe yok ki, babası ona çok kızar, birisi akrabasından memnun değilse, onu yanına uğratmaz; köle emredilen işi süratle yapmazsa efendisi ona hakaret eder; arkadaşlarına karşı şefkat göstermezsen senden bir fersahlık yere kaçarlar; askerler vazifelerini yapmazsa kumandan onları ağır cezaya uğratır; fakat yerlerin, göklerin sahibi olan yüce Tanrı, isyan eden kullarına rızık kapısını kapamaz. O'nun ilmi denizine nisbetle, iki cihan bir damla sugibidir. Her günahı görür, fakat hilm ile örter.

Yeryüzü O'nun umumî sofrasıdır. Canlılar destursuz gelir, yer, yedikten başka istedikleri kadar da alır

götürürler; hem de bu sofrada dost ile düşman birdir. Zalimi kahretmek istediği zaman elinden kurtulmak imkânsızdır.

O'na karşı duracak bir zıd olmadığı gibi, eşi, benzeri de yoktur.

Öyle ulu bir padişahtır ki, cinlerin, insanların, bütün yaradılmışların taatinden müstağnidir.

Karıncalar, sinekler, kuşlar, âdem oğulları, herhes, her şey O'nun emrine baş eğmektedir.

Kerem sofrasını öyle enine boyuna yaymıştır ki, Kaf dağındaki zümrüdü Anka da rızkını o sofradan yemektedir.

Zâti şerifi lâtiftir, keremi her yere yayılmıştır, işleri bitiren O'dur, mahlûkatın Rabbı ve sahibidir; en gizli sırlara vâkıftır.

Büyüklük, benlik ancak O'na yaraşır. Çünkü saltanatı kadîm, zâtı her şeyden ganidir.

Birinin başına talih tacını giydirir, bir diğerini de tahtından kara toprağa indirir.

Birisinin başında saadet tacı, diğerinin sırtında şakavet çulu vardır.

İbrahim'e ateşi gülzar eder. Bir takımlarını da Nil suyu yoluyla ateşe gönderir. Hulâsa bahtiyarlık da, bedbahtlık da O'nun fermaniyle olmaktadır.

Perde arkasında işlenen gizli günahları görür, fakat perdenin üzerine bir perde daha örter.

Eğer celâl sıfatiyle tecelli edecek olsa, meleklerin de dehşetten kulakları işitmez, dilleri tutulur.

Eğer cemal sıfatiyle "buyurun lûtfuma" diyecek olsa, şeytan bile "bu lûtuftan benim de payım var" demeğe başlar.

O'nun büyüklüğü huzurunda büyükler, büyüklüğü, tasavvur dahi edemezler.

Darda kalanlara acır; onlara yakın olur; yalvaranların dualarına icabet eder.

Henüz vukubulmamış halleri, ifşa edilmemiş sırları hep bilir.

Yukarıyı, aşağıyı kudretle tutup hıfzeden O'dur; hesap günü kurulacak divanın hâkimi yalnız O'dur.

Herkes O'na itaate mecburdur. Kimse O'nun sözünden bir harfine parmak uzatamaz.

Her işi iyi olan ve iyiyi beğenip seven bir kadîmdir: kaza kalemi ile ana karnında çocuklara şekil verir.

Toprak yaygısını, evliyaların seccadesi gibi, su üzerine sermiştir.

Ay ile güneşi, denizde yüzen bir gemi gibi şarktan garba sevkeder.

Yeri yarattığı zaman arz sarsıntıdan muzdarip oldu. Onu bu titremeden kurtarmak için eteğine çivi vazifesini gören dağlar çaktı.

Bir damla suya peri gibi suret verir. Su üzerine kim resim yapabilmiştir?

Taşın sulbünden lâ'l ve firuze yaratır; yeşil dalların üzerine lâ'le benzeyen kırmızı güller kondurur.

Buluttan bir damla suyu denize, bir damla erlik suyunu da rahme damlatır, o sudan parlak bir inci; bu sudan selvi boylu bir insan yaratır.

Hiç bir zerre yoktur ki, O'nu bilmesin. Zira, O'na göre açık gizli birdir.

Karınca âciz, yılan elsiz ayaksızdır. İşte bu âciz mahlûkların rızkını O, hazırlar, verir.

O, "ol" deyince, yokluktan varlık husule geldi. Yoktan var etmeği O'ndan başka kim yapabilir?

Bu varlığı tekrar yokluğa, oradan da mahşer sahrasına götürür.

Bütün cihan O'nun ilâhiyetinde müttefik olmakla beraber. Zâtı'nın mahiyetini bilmekten âcizdirler.

İnsanlar O'nun büyüklüğünü, gözler O'nun kemalinin nihayetini bulamamışlardır.

Vehm kuşu ne kadar yükselse, O'nun Zâtı'nın evcinde uçamaz; akıl ne kadar düşünse, O'nun vasfının eteğine el eriştiremez.

O'nun mahiyeti öyle bir girdaptır ki; bu girdapta binlerce akıl gemileri batmış, hem de, öyle batmış ki, bir tahtası olsun kenara çıkamamıştır.

Ben de, gecelere, bu uçsuz bucaksız, düşüncelere daldım ve dehşet kolumdan tutup bana: «Kalk, ne yapıyorsun? Vazgeç. O'nun ilmi kâinatı ihata etmiştir, senin küçük aklın O'nu nasıl ihata eder? Ne idrâk O'nun künhüne erişebilir, ne fikir, O'nun sıfatlarını hakkıyle anlar...» dedi. O'nun Zatı'nı ancak kendi bilir. Bu merhalede akla yok yoktur.

Evet, bir kimsenin belâgatte Sehban'a yetişmesi mümkün, fakat eşi, benzeri olmıyan Süphanın künhüne erişilmesi muhaldir.

Bu öyle olmaz bir şeydir ki; Cenabı Hakkın nice has kulları bu vâdide at sürmüşler, fakat sonunda:

— «Yarabbi, Senin ettiğin senâ şeklinde Senin evsafını sayamam...» diye atlarının dizginlerini çekmiş, durmuşlardır.

Evet, her yerde at sürmek olmaz. Öyle yerler olur ki, orada, kalkanı atarak kaçmak lâzım gelir. Bir sâlik bu sırra mahrem oldu mu, artık geri dönemez. Bu sırrı ifşa edemez.

Kime ki bu mecliste dolu sunarlar, ona o kadeh içinde bîhuşluk ilâcını verirler.

Karun'un hazinesine kimse girememiştir. Şayet girmişse orada kalmış, bir daha çıkamamıştır.

Âkilolan bu kan denizinden ürker. Zira kimse orada gemisini kurtaramamıştır.

Eğer sen bu yolda yürümek istiyorsan evvelâ, seni geri getirecek atı sihirleyip onu dönemiyecek hale getirmelisin.

Gökler aynasına sık sık bakmalı, tedricen saffet kesbetmelisin..

Bu sayede belki aşkı ilâhînin kokusu seni mesteder. (Elestü) bezmindeki zamanını ararsın; istiyerek yürür, yol alır, o makama erişir, oradan da muhabbet kanadiyle uçarsın. O makamdan senin için yakin hâsıl olur. Bu yakin sayesinde hayâl perdeleri yırtılır. Cenabı Hak ile senin aranda ancak celâl perdesi kalır. Artık akıl beygiri daha ileri gidemez. Hayret onu dizgininden tutup «dur» der.

Bu tevhid denizinde ancak çalışan insan arzusuna vâsıl olmuştur. Mürşidin arkasından gitmiyen yolunu kaybeder.

Bu yoldan, yani Hazreti Peygamber yolundan sapanlar çok gitmişlerse de, başları dönmüş perişan olmuşlardır.

Hazreti Peygamberin hilâfına yol intihap eden asla bir menzile erişmiyecektir.

Ey (Sâdi), safa yoluna Hazreti Mustafa'nın izine düşmekten başka bir suretle gitmek mümkündür zannetme.

NAATİ ŞERİF

Hazreti Muhammed güzel huylu, güzel âdetlidir. Bütün insanlara şefaatçidir, bütün insanların peygamberidir.

O, peygamberlerin imamı, doğru yolun rehberi Cenabı Hakkın emini, Cebrail'in vahy için yanına gelip gittiği bir zattır.

O, beşeriyetin şefaatçisi, kıyamet gününün efendisi, hidayetin imamı, mahşer divanının en büyüğüdür.

O, bir kelîmdir ki, onun tûru gök olmuştur. Tekmil nurlar onun nurunun bir ışığıdır.

O, bir dürrü yetimdir ki, okuyup yazmayı bilme-

diği halde ne kadar milletin kütüphanesini silip süpürmüş, kitaplarını hükümsüz bırakmıştır.

Ondaki inzar san'atı, kılıcını çekince ay'ı ortadan ikiye böldü.

O'nun şöhreti dünyaya yayılınca (doğduğu gece) Kisra'nın eyvanı sarsıldı, 14 taşı düştü.

O, Kelime-i Tevhidin ilk harfi olan (Lâ) ile Lât'ı hur de-vü haş etti; dini İslâmı izaz ile Uzza'yı hor ve hakir kıldı.

O, yalnız Lât ile Uzza'nın külünü savurmakla kalmadı; Tevrat ve İncil'i de neshetti.

O, gecenin birinde Burak'a bindi, feleklerden geçti, şan ve şerefle memleketleri geride bıraktı.

Kurbü, İlâhî fezasında o kadar süratle at sürdü ki, arkadaşı olan Cebrail (Sidre) de kaldı, daha ileri gidemedi.

Cebrail Sidre'de kalınca Cenabı Risaletpenah ona: «Ey Allahın vahyini hâmil olan Cebrail, ileri yürü. Seni ne kadar ihlâs ile sevdiğimi bilirsin. Niçin bana arkadaş olmaktan vazgeçtin?» dedi.

Cebrail cevaben: «Artık mecalim kalmadı, kanadımda kuvvet kalmadı, eğer buradan bir kıl ucu kadar ileri gidecek olursam, tecellî-i ilâhî ziyası kanadımı yakar, onun için gidemem.» dedi.

Böyle muhterem bir sahibe mâlik olan ümmet, umarım ki isyan sebebiyle cehenneme girmeyecektir.

Ey, bütün insanlara gönderilen büyük pergamber, seni övmekte aczim var. Ey bütün mahlûkata gönderilen peygamber, sana selâm olsun.

Ey, hal ve hareketi pek mübarek olan büyük zât, bir avuç fakirler senin dârüsselâmında mihman olanlara uyuntu olsalar, Cenabı Hakkın nezdinde olan yüce şanından ne eksilir? Cenab-ı Hak seni övmüş, ağırlamış, Cebrail'e kadrinin huzurunda yer öptürmüştür.

Yüce gökler senin şerefinin yüceliğine karşı mahçuptur. Âdem henüz balçık halinde iken sen yaradılmıştın. İptida varlığın aslı, esası sen oldun, diğer mevcudat hep senin fer'indir. Bilmem ki seni mehd için ne söyleyeyim? Çünkü ne söylesem ondan âlisin. Senin izzetini, makamını göstermek için (Levlâk) hitabı, seni medh için (Tâhâ), (Yasîn) sûreleri kâfidir.

Bu nâkıs Sâdi, seni nasıl hakkiyle tavsif edebilir?

Ey büyük peygamber, sana salât, selâm olsun.

ÇİHARYÂR-İ GÜZÎN VE ÂLİ RESULÜN NAATİ

Çiharyâr'in birincisi Ebubekir'dir ki, yaşlılar arasında ilk İslâm olan odur. İkincisi Ömer'dir ki, şeytanın kolunu bükmüş, mağlûp etmiştir. Üçüncüsü akıl ve irfan sahibi, pek mahçup olan Osman'dır. Dördüncüsü Düldül'e binen Şah Ali'dir.

Yarabbi, Hazreti Fatma'nın evlâdı hürmetine son nefesimde beni îmandan ayırma.

Yarabbi, benim duamı dilersen kabul, dilersen red buyur. Ben Âli Resulün eteğini elimden bırakmam.

Cenabı Hakkın selâmı sana, eshabına ve sana tâbi olanlara olsun.

ŞU KİTABIN NAZMININ SEBEBİ

Dünyanın her tarafını gezdim, dolaştım; birçok insanlarla günler geçirdim; her köşede bir faide buldum; her harmandan bir demet başak topladım. Bununla beraber, Şîraz'ın, temiz insanları gibi mütevazi insanlar görmedim. Cenabı Hak bu toprağa lûtfunu, ihsanını yağmur gibi yağdırsın.

Bu iklimdeki olgun insanların muhabbeti gönlümü

Şam'dan, Rum illerinden çekti, aldı. Şiraz'a dönmek istedim. Fakat bu güzel bahçelerden dönerken dostlarımın yanına elim boş dönmek ağrıma gitti. «Mısır'dan dönenler, gittikleri yere, Mısır şekeri götürürler, ben ise elim boş gidiyorum» dedim. Düşünceye vardım. Düşünürken: «Dostlarıma şeker götüremiyorsam da şekerden daha tatlı sözler götürebilirim» dedim, müteselli oldum. Fakat bu şeker alelâde ağızda çiğnenen şeker değildir. Mânaya âşina olanların kâğıt üzerine yazdıkları tatlı sözlerdir.

Ne yazacağımı düşündüm, tertibimi yazdım. Düşündüğüm şeyler âdeta güzel bir saray oldu. O sarayda on kapı yaptım:

Birinci bölüm — Adalet, tedbir, rey, ahaliyi hüsnü muhafaza, Cenabı Haktan korkmak hakkındadır.

İkinci bölüm — İhsan hakkındadır. Bu bölümü okuyan zenginler, Cenabı Hakkın lûtfuna teşekküre borçludurlar.

Üçüncü bölüm — Yalancı değil, hakiki aşk; aşk sarhoşluğu cezbe hakkındadır.

Dördüncü bölüm — Tevazu hakkındadır.

Beşinci bölüm — Rıza hakkındadır.

Altıncı bölüm — Kanaat edenler hakkındadır.

Yedinci bölüm — Edep, terbiye hakkındadır.

Sekizinci bölüm — Sıhhat ve âfiyete şükretmek hakkındadır.

Dokuzuncu bölüm — Tövbe, doğru yol hakkındadır.

Onuncu bölüm — Münacat ile hâtimedir.

Kitabım, mes'ut bir senenin mübarek bir gününde, yani Hicretin 655 inci yılında Zilka'de ayında hitama erişti.

Kitabım inci ile dolu bir hazine halini aldı. Şu kadar var ki, kitaba koymak istediğim şeylerin bir kısmı-

nı koyamadım. Etek dolusu cevahirlerim açıkta kaldı. Utancımdan başımı kaldırıp etrafa bakamıyorum.

Lûtfen kusuruma bakmayın. Bilirsiniz ki, her cihetle mükemmel eser yazmak, güç bir iştir. Denize bakın, içinde inci varsa sedef de vardır; bahçelere bakın, uzun boylu ağaçlar varsa, bodur ağaçlar da vardır.

Ey akıllı, güzel huylu insanlar; bilgili ve olgun hiçbir insan duymadım ki, bir kusur bulacağım diye uğraşıp dursun. Bir kaftan, nakışlı ipek kumaştan da olsa, yüzü ile astarı arasında kıtık bulunur. Sözümün kumaşı hoşa gitmezse de, kerem buyurun, onu kıtığiyle kabul edin, giyinin.

Ben faziletim sermayesiyle iftihar etmiyorum, size iltică ediyorum. İşittim ki, kıyamet gününde kerîm olan Tanrı kötüleri iyilere bağışlarmış. Siz de sözümün fenasını görürseniz, Cenabı Hakkın sıfatiyle muttasıf olunuz. Şayet bin beyitten birisi hoşa giderse, lûtfen onun hatırı için ötekilerini gözden düşürmeyin. Size şunu da arzederim ki (Pars) ikliminde benim yazılarım (Hutem) deki misk gibi kıymetsizdir.

Şunu da itiraf edeyim ki, benimle görüşmeyip de adımı duyanlarca kusurlarım gizli kalmakta ve şöhretim davulun sesi gibi uzaktan hoş gelmektedir.

Benim bu eseri yazışım gül bahçesinde bir gül, Hindistan'a fülfül (karabiber) götürmek gibidir.

Eserim âdeta hurmaya benzer. Üstü tatlı bir madde ile kaplıdır, üzerinden tatlısı alınınca içinden çekirdek çıkar.

İSLÂM PADİŞAHI EBU BEKİR BİN SA'D BİN ZENGÎ'NİN METHÜ SENÂSI

Tabiatım padişahları methe mâil değildir. Gönlüm böyle şeylerle uğraşmayı istemez. Böyle iken, bu

kitabı Ebu Bekir Bin Sa'd'ın namına olarak nazmettim. Böyle yapmakla, ilim ve irfan sahiplerinin «belâgatte birincilik kazanan Sâdi, Ebu Bekir Bin Sa'd'in zamanında idi» diye beni bu suretle yâd etmelerini arzu ettim.

Hazreti Peygamberin, Nuşirevan zamanında doğmasiyle iftihar buyurduğu gibi ben de bu padişahın zamanında bulunmakla ne kadar iftihar etsem hakkım vardır.

Padişahım öyle bir padişahtır ki, cihanı muhafaza ediyor, dinin itilâsına çalışıyor, adaletlidir. Hazreti Ömer'den sonra Ebu Bekir Bin Sa'd gibi bir padişah gelmemiştir. Ulularn ulusu, büyüklerin başlarının tacıdır.

Hey dünya, onun zamaniyle övün, iftihar et.

Bir kimse fitneden sığınacak bir yer arayacak olsa bu iklimden başka sığınacak, dinlenecek yer bulamaz.

Padişahımın kapısı ne güzel bir kapıdır. Kâbe kapısına benzer. Dünyanın geniş, derin yollarından, herkes, hacılar gibi oraya koşarlar.

Böyle saltanat, böyle taht, çocuklara, gençlere, ihtiyarlara vakfedilmiş böyle hazine görmemişimdir. Yanına dertli bir kimse gelmez ki, onun hatırına bir merhem koymamış olsun. Daima hayır işlemeye tâliptir. Cenabı Hakka karşı ümitvardır. Yarabbi, onun umduğu muratlarınıhâsıl kıl.

Tacının köşesi yüce göğe dokunduğu halde, o tevazula başını yere eğmiştir. Tezavuun yüksek insanlardan suduru takdire şayandır. Fakir mütevazi olursa, bunun kıymeti yoktur. Çünkü tevazu onun huyu ve âdetidir.

Kumanda altındaki insan tevazu gösterirse ne çıkar? Buyruk sahibi kimse tevazu gösterirse, Allah adamı olduğuna delâlet eder.

Padişahımın zikri cemili gizli kalamaz; çünkü kerem ve ihsanının şöhreti cihana yayılmıştır. Onun gibi güzel huylu bir zat, cihana, cihan olalı gelmemiştir. Onun zamanında bir zâlim zulmünden gönlü incinmiş bir kimseyi göremezsin.

Onun saltanat usulü, onun şahane âyini diğer padişahlarda görülemez. Feridun bile o kadar şevket ve şanına rağmen bu devlete nâil olmadı. Zayıflar onun sayesinde kavi olduğu için onun derecesi nezdî ilâhîde kavidir. Aleme öyle bir gölge salmıştır ki, Bir koca karı bile Rûstemden korkmaz.

Cihan tarihine bakılınca görülür ki, insanlar zamanın uygunsuzluğundan, feleğin tersine dönmesinden inlerler. Fakat ey âdil padişah, senin zamanında kimsenin zamandan da, felâketten de şikâyeti yoktur.

Ancak senin zamanında insanların huzur ve rahat içinde yaşadıklarını görüyorum. Bilmem ki, senden sonra bunların hali ne olacak?

Sâdi'nin senin zamanında yaşaması da yine senin talihindendir.

Zira gökte ay, güneş durdukça, Sâdi'nin bu kitabında senin adın da ebedî olarak kalacaktır.

Eski padişahlar içinde iyi nam ve şöhret bırakanlar varsa da, bunlar padişahlık usul ve âdabını kendilerinden evvel gelenlerden öğrenmişlerdir. Halbuki sen onlar gibi değilsin. Sen bu suretle meşhur olan eski padişahların hepsini geçtin.

Büyük İskender, Ye'cüclerin yollarını, tunçtan, taştan duvar ile kapatmıştır. Küfür Ye'cücüne karşı senin seddin altındandır. İskender'inki gibi tunçtan değildir.

Bu emniyet ve adalet devrinde yaşayan hangi şair, edip seni methetmezse, onun dili tutulsun.

Sen öyle kerem denizi, cömertlik madenisin ki, mevcudat senin varlığına dayanıyor.

Padişahımın güzel evsafı hadsiz hesapsızdır. Bu kitabın dar meydanına sığışamaz.

Sâdi, bütün bunları yazmış olsa, ayrı bir kitap vücude gelir.

Bu kadar kerem ve ihsanın teşekküründen âcizim. İyisi odur ki, hemen elimi dua için açayım: Cihan gönlünce olsun, felek sana yâr olsun, cihanı yaradan Tanrı seni her türlü kederden saklasın. Yüce talihin, alemi parlatsın. Zeval, düşmanının yıldızını yaksın. Zamanın dönmesinden sana keder gelmesin. Gönlüne kaygı tozu konmasın. Çünkü padişahların gönlüne konan bir gam, bütün âlemin hatırını perişan eder. Gönlün, iklimin huzur içinde ve mâmur olsun.. Milkinden perişanlık uzak olsun. Vücudün din gibi daima sağlam, hasutların gönülleri tedbir gibi gevşek olsun. Kalbin, Cenabı Hakkın teyidi ile şad olsun. Gönlün, dinin, iklimin mâmur olsun. Hulâsa cihanı yaradan Tanrı seni esirgesin. Bu dua kâfidir. Bundan başkası boş sözlerdir.

Cenabı Hak sana okadar lûtuf buyurmuştur ki, bu hayırlara muvaffak oluşun, fevkalâdedir.

Pederin Sa'd Zengi cihandan kederli gitmemiştir. Çünkü senin gibi adı yüce halef bırakmıştır. Öyle pâk asıldan böyle evlât yetişmesine taaccüp edilemez. Onun cismi toprakta ise can-ı pâki âlây-i illiyyindedir.

İlâhî, fazlın hakkı için o muhterem pederin şanlı türbesine rahmet yağmurunu yağdır.

Sa'd Zengî'nin güzel adı cihanda mesel halinde kaldıkça, Cenabı Hak Şehzâde Ebu Bekir Sa'd'ın yardımcısı olsun.

ATABEK MEHMET SA'D'İN METHÜ SENÂSI

Atabek Mehmet, bahtiyar bir şahtır. Taç ve tahtın sahibidir. Gençtir, talihlidir, parlak fikirlidir. Saltanatça genç, rey ve tedbirce ihtiyardır. İlimce büyük, himmetçe yücedir. Kolca kuvvetli, kalbi pek müdrik, pek hassastır. Zaman annesi için ne devlettir ki böyle bir çocuğu kucağında beslemiştir.

Cömertlik eliyle denizi mahçup etmiş, şan ve şerefte Ülker yıldızından öte geçmiştir.

Ey yüce başlı padişahların reisi, devlet gözü hep senin yüzüne bakıyor. İnci ile dolu bir sedef, içinde tek inci saklayan sedef kadar kıymetli değildir. İşte sen, sedefinde bir tane olarak yetişen incisin. Saltanat hanesinin ziynetisin.

Yarabbi, onu sen lûtfunla muhafaza buyur; nazardan sakla.

Yarabbi, sen bu şehzadeyi âlemde meşhur eyle; onu sana taate muvaffak ederek aziz kıl.

Yarab, sen onu insaf ve takvada mukim yıl; dünyada, ukbada muratlarını ihsan buyur.

Şehzadem, menfur olan düşmandan sana gam erişmesin; zamanın devrinden sana zarar gelmesin.

Cennetlik ağaç senin gibi meyva verir. Babası namdar olduğu gibi oğlu da iyi ad kazanmak ister.

Bu hanedana düşman olan herhangi bir hanedandan hayır bekleme.

Ne güzel din, ne güzel ilim, ne güzel adalet; Allah ebedî kılsın; ne güzel saltanat ve ne güzel devlet.

Padişahın keremleri kıyasa sığmaz. Dil bunların şükründe âcizdir.

İlâhî fakirleri seven ve sayesinde halkın rahat etmekte olduğu bu padişahı halkınbaşı üzerinde daim

kıl. Taate, muvaffakiyet ihsaniyle, onun kalbini ihya buyur.

Ey Sâdi, böyle san'atlı, tekellüflü sözleri bırak. Eğer hakiki sadık dost isen söyleyeceğin iyi sözleri yani nasihatları haydi getir, gel. Sen menzilleri tanıyan rehbersin; Padişah ise yola giden yolcu gibidir. Sen doğruyu söyleyeceksin, padişah ise doğru sözleri dinleyicidir.

BİRİNCİ BÖLÜM
ADALET VE İNSAF HAKKINDADIR

Zahir Faryabî **Kızılarslan**'ı methederken: «Tefekkür onun ayağını öpmek için (onu idrâk için) iskemleye benzeyen dokuz feleği ayağının altına koyar» demiş.. Halbuki Kızılarslan'ın bir ayağı ötekinden kısa imiş. Zahir'i sevmiyenler: «Şair bu beyit ile sana aksaklık isnat etmiştir» diyerek Zahir'i katlettirmişler. Şimdi Sâdi bu vak'aya işaretle ve Zahir'in ruhuna hitap ederek ona dokunuyor diyor ki:

Hey Zahîr, ne lüzum vardı ki, iskemleye benzeyen dokuz göğü Kızılarslan'ın ayağının altına koydun. Hey Zahîr, büyüklük ayağını feleklerin üzerine koy deme, belki «ihlâs yüzünü toprak üzerine koy» de...

Padişahım! Bana gelince, sana nasihatim şunlardır: Taatla yüzünü eşik üzerine koy, çünkü doğruların tuttukları en emin yol budur. Eğer kul isen başını bu kapıya koy. Padişahlık tacını başından çıkar. İbadet ettiğin vakit şahlık libasını giyme. Hâlis, muhlis bir derviş gibi feryada başla. Buyruk sahibi ulu Tanrının dergâhında, zenginin önündeki fakir gibi inle, şöyle de: Allahım, zengin Sensin. Fakirleri besleyen, kuvvet, kudret sahibi Sensin. Ben ne memleketler fetheden bir hükümdarım, ne de ferman sahibiyim. Bu dergâhın dilencilerinden birisiyim. Senin lûtfun bana yâr olmazsa benim elimden ne gelir, ne iş yapabilirim? Allahım, beni hayra, iyiliğe Sen muvaffak eyle. Sen

kudret vermezsen benim kimseye bir hayrım dokunmaz.

Padişahım, gündüz padişahlık ediyorsan geceleri dilenciler gibi yana yakıla dua et. Birtakım âsiler, zorbalar senin kapında kul iken, sen yine başını ibadet eşiğinden kaldırma. Cenabı Hakka ibadette kusur etmiyen kul, kullar için ne güzel padişahtır.

HİKÂYE

Hakikati yakin göziyle tanıyan din ulularından hikâye ederler ki, bir velî, bir kaplanın üzerine binmiş, bir yılanı eline almış, kamçı edinmiş, kaplanı süratle sürerdi. Birisi ona dedi: Hey Tanrı yolunun adamı, bu gittiğin yolda gitmek için bana rehberlik et. Sen ne yaptın ki, yırtıcı hayvan sana râm oldu? Adın saadet yüzüğünün taşına yazıldı.

Velî cevap verdi: Kaplan, yılan, fil, herkes bana karşı zebun ise taaccüp etme. Sen de Allahın emrini yerine getir, görürsün ki, herşey senin emrine râm olur. Bir padişah, Cenabı Hakkın emrini tutarsa, Cenabı Hak onun muhafız ve yardımcısı olur. Cenabı Hakkın seni sevdiği halde düşman elinden bırakması mümkün mü? Yol işte budur. Bu yoldan sapma, yürümeye devam et. İstediğini bul. Sâdi'nin sözünden hoşlanan kimseye, onun nasihati faydalı olur.

KİSRA'NIN, OĞLU HÜRMÜZ'E NASİHATİ

İşittim ki, Nuşirevan, ihtizar halinde iken, oğlu Hürmüz'e şu öğütleri vermiştir: Fakirlerin gönüllerini gözet. Yalnız kendi rahatını düşünme. Eğer sen yalnız rahatını düşünecek olursan, senin ilinde kimse rahat edemez. Çoban uyumuş, kurt sürüye dalmış! Bunu

akıllı insan kabul etmez. Fıkara takımını muhafaza et ki, şah ahali sayesinde taç taşımaktadır. Padişah bir ağaca benzer, kökü ahalidir. Ağaç ise kökünden kuvvet alır. Elinden geldiği kadar halkın gönüllerini yaralama. Eğer yaralarsan kendi kökünü baltalamış olursun.

Eğer sana, doğru bir yol lâzımsa, padişahların yolu ümit ve korku yoludur. Bir insanda iyilik ümidi, kötülük korkusu olunca akıllılık ona tabiat olur. Eğer bir padişahta bunun her ikisini bulursan; onun ikliminde, mülkünde sığınak bulursun. Çünkü padişah, Cenabı Hakkın lûtfuna ümitvâr olduğu için halka merhamet eder. Saltanatı elinden gider diye korktuğu için de halka zarar vermekten korkar.

Bir padişahın tabiatinde ümit, korku yoksa o iklimde rahatın kokusu bulunamaz. Öyle bir padişahın mülkünde bulunduğun zaman, ayağın bağlı ise (evli isen), zulme, cefaya razı ol, otur; yok tek at, tek mızrak isen (bekâr isen) başını al başka yere kaç...

Bir iklimde ahaliyi padişahtan memnun görmezsen, o iklimde refah, saadet arama.

Kafa tutan, kabadayı padişahlardan, kahramanlardan korkma, fakat Allah'tan korkmıyandan kork. Bir padişah memleket ahalisinin gönlünü yıkıyorsa, o, memleketin mâmur olmasını ancak rüyada görür. Bir memleketin harap, padişahın bednam olması zulümden ileri gelir. Bu sözün hakikatini ancak ince, derin düşünen kimse bulur. Ahali saltanatın yardımcısı olduğu için ahaliyi zulümle öldürmek lâyık değildir.

Köylüyü, çiftçiyi kendi faiden, saadetin için gözet. Çünkü, ecir aldığı ücretten memnun olursa, daha çok iş yapar. Hem de kendisinden iyilik gördüğün kimseye kötülük etmek erlik, insanlık değildir.

HUSREV PERVİZ'İN OĞLU ŞİRUYE'YE NASİHATİ

İşittimki, Husrev Perviz ölürken, oğlu Şiruye'ye şu öğütleri vermiştir: Hangi bir işe niyetlenirsen, o işte ahalinin iyiliğini düşün. Eğer herkesin sana mutî olmasını istersen, daima âdilâne ve âkilane hareket et.

Ahali zalim padişahtan kaçar ve onun çirkin adını cihana yayar, onu dillere destan eder.

Saltanatını kötü bir temel üzerine istinat ettiren padişah çok geçmeden kendi temelini yıkmış olur. Bir kocakarının âhının yaptığı tahribatı kılıç çalan bir yiğit yapamaz. Bir dul kadının yaptığı çıranın bütün bir şehri yaktığı çok görülmüştür.

Saltanatta insaf ile hareket eden padişahtan daha bahtiyar âlemde kim vardır? Öyle bir padişah, nöbeti gelip de şu âlemden göçtüğü zaman herkes ona rahmet okur.

İyilik kötülük; ikisi de geçer. Kötüsü geçecek, göçecektir: iyisi odur ki, adını iyilikle yâdetsinler.

Halkın başına Tanrıdan korkanları koy, çünkü mülkü ancak Tanrıdan korkanlar mâmur ederler. Senin menfaatini halkı inciterek temin etmek isteyenler, sana düşman olanlar ve halkın kanını içenlerdir. Halkın elleri onlara beddua ile göklere açılan kimseleri iş başına getirmek hatâdır.

Alçak vali, memleketin idaresi ve hazinenin zenginleşmesi böyle icap ediyor diye, halka eza ve cefa eder. Eğer hakkı gözetmezsen, o uğurda çalıştığın padişah dahi seni cezalandırır. Bedbaht zalim bir gün ölür gider, fakat Allahın lâneti onun üzerinde bâki kalır.

İyi adam yetiştirip kullanan padişah kötülük görmez. Eğer kötüyü besliyorsan, sen kendine düşman-

sın. Halka zulmeden kimseyi müsadere ile bırakma; öyle zalimlerin köklerini kazımak lâzımdır. Halka zulmeden vali vesair memurlara karşı çok titiz ol: o gibilere aman, zaman verme. Zira o kadar semirmiştir ki, artık öldürülmesi zamanı gelmiştir. Kurdun başını, koyunları paralamadan evvel kesmek gerektir. Sonra kesmek, yaptığı zararı ödemez.

HİKÂYE

Bir tacirin etrafını hırsızlar oklarla çevirmiş, onu esir etmişler. Tacir o sırada şöyle demiştir: Görülüyor ki hırsızlar galip geliyor, istedikleri fenalıkları yapıyorlar. Şu halde, padişahın askerleriyle kadınlar arasında ne fark var? Tüccarı aramıyan, onların menfaatini korumıyan bir padişah gerek şehre, gerek askere refah kapısını kapatmış demektir.

Bir memlekette fena kanun, fena âdet olduğu işitilince, akıllılar o şehre artık nasıl giderler? Padişahım, iyi ad sence makbul ise, sana iyi ad lâzım ise tüccar ile postacıları iyi tut. Büyükler yolcuları, züvvarı, seyyahları can ile beslerler. Çünkü iyi adı her tarafa götürenler bunlardır.

Hangi bir memlekette bir garip incinirse, o memleket çok geçmeden mahvolur.

Gariplerle görüş, seyyahlar ile dost ol, çünkü bunlar iyi adı yayarlar.

Memlekete gelen misâfiri, yolcuyu ağırla. Fakat şerlerinden, fitne fesatlarından da sakın. Ecanipten sakınmak çok iyidir; çünkü dost kıyafetinde düşman olmaları da mümkündür.

Emekdarlarının derecesini, rütbesini, maaşını arttır.. Çünkü kendi beslediğin insanlardan gadir gelmez.

Bir memur eskidikçe, onun yıllarca hizmetinin hakkını unutma...

Bir memur ihtiyar olup da işten âciz kalırsa, ona karşı kerem göster. «Artık işten kaldı» diye onu sefil etme. Onun hizmet eli bağlandıysa, senin kerem elin bağlı değildirya!

HİKÂYE

İşittim ki, Husrev, Şabur'un yaptığı resmi artık beğenmeyip, onu işten çıkardığı zaman Şebur sükût etmiş. Fakat sonra zarurete düşünce, Husrev'e şu mealde bir mektup yazmış: «Ey adaletiyle kâinatı ihata eden hükümdar, eğer ben ölür gidersem sen yine faziletinle bâkisin. Gençliğimi senin uğrunda çürüttüm, ihtiyarlığımda beni kovma.»

Bir garip ki, başının altında binbir çeşit fitne, fesat buluna; onu öldürme, incitme, kendi memleketinden, toprağından harice çıkar. Onu memleketinden kovar ve bu nefyi kâfi bir ceza addedip ayrıca cezalandırmazsan, doğru bir hareket yapmış olursun. Zira o, cezasını kendisi bulacaktır. Çünkü onun fena huyu peşinden ayrılmayan bir düşmandır.

Fitneye mail, fesada muktedir insan eğer İranlı ise; onu Yemen'e, Rusya'ya, Rum diyarına nefyeyle, halkın başına belâ etme. Belki ona kuşluk vaktine kadar aman vermeyip idam eyle. Öyle fitnekârı hudut haricine çıkaracak olursan, gittiği şehrin ahalisi: «Böyle fitneci insan yetiştiren memleket zirüzeber olsun» diye memleketine beddua eder; lânet savururlar.

İş verecek olursan paranın, servetin kıymetini bilen insana ver. Çünkü müflis, batakçı kimse padişahtan korkmaz. Ona ne söylersen başını eğer, feryat ve figane başlar.

Muhasebecilere hiyanet etmeye meydan verme; üzerlerine bir murakıp dik. Baktın ki, muhasebeci ile murakıp uyuştular, hemen ikisini de azlet.

Kendisine, iş, para tevdi edilecek kimsenin mahkemeden, cezadan, idamdan değil, Tanrıdan korkar, emanete hıyanet etmez takımdan olması lâzımdır.

Bir işe emin sıfatiyle tâyin ettiğin kimse Allah'tan değil, senden korkuyorsa, onu emin tutma. Emin olan Allah'tan korkmalıdır; yoksa azil, hapis ve idamdan değil.

Emin tâyin etmiş olduğun kimsenin sık sık hesabına bak. Onu kendi haline bırakma, çünkü yüz kişiden bir tane emin bulamazsın.

Eskiden birbiriyle sıkı-fıkı arkadaş, kafadar olan iki kimseyi bir yere birlikte memur etme, çünkü ne bilirsin ki, elele verirler; birisi hırsız olur, öteki perde tutar. Hırsızlar birbirlerinden korkar, çekinirlerse, aralarından kervan selâmetle geçer.

Birisini bir vazifeden azlettiğin zaman, aradan biraz geçince kabahatini affet.

Ümit besleyen bir kimsenin ümidini yerine getirmek, bin tane ayağı prangalı mahpusu itlâf etmekten hayırlıdır.

Elinde hitabeti olan kimse işten çıkarılacak olursa meyus olmasın.

İyi bir padişah, hükmü altında olanlara peder muamelesi yapmak gerekir. Bir peder bazan çocuğuna öfkelenir, döver, acıtır; bazan da eliyle gözünün yaşını siler. Padişah da öyle olmalıdır.

Padişahın, düşmana karşı yumuşak, gevşek olursa sana galebe eder; sert olursan senden herkes usanır. İyisi odur ki, yumuşaklık ile serltlik birlikte olmalıdır. Kan alan kimse gibi olmak lâzımdır. O hem yara açar, hem açtığı yaraya merhem koyar.

Padişahım, cömert ol, güzel huylu ol, mükrim ol. Cenabı Hak sana saçtığı için, sen de saç.

Dünyaya gelen ölür gider. Fakat kendisinden sonra iyi ad bırakan, ebedî yaşamış olur.

Kendisinden sonra köprü, mesci, misafirhane, kârvansaray gibi hayrat bırakan kimse, ölmemiştir.

Bu dünyadan giden, hayat namına bir şey bırakmıyan kimseye, kimse fâtiha okumaz.

Adının ebedî olmasını istersen, büyüklerin adlarını gizleme (büyükleri hürmetle yâdet.)

Senden evvelki padişahlar ne yapmışlar, ne gibi iyilik ile yâdolunmuşlarsa, sen de kendi zamanında böyle yap.

Bilirsin ki, geçen padişahlar naz ile yaşadılar, murat sürdüler, zevk ve safa ettiler; sonra, hepsini bıraktılar, gittiler. Kimisi iyi, kimisi kötü bir ad bıraktı gitti (sen iyileri taklit et).

Bir suçlu, "Unuttum da yaptım» diye özür dilerse, özrünü kabul eyle. Aman diyenlere aman ver. Bir suçlu dehalet edecek olursa, onu hemen öldürmek, mürüvvete münafidir.

Edilen tembihi, edilen nasihati dinlemezse kulağını çekmek, hapsetmek, ellerini kollarını bağlamak lâzımdır.

Nasihatten anlamıyan, zindandan mütenebbih olmıyan kimse ise murdar bir ağaçtır. O zaman onun kökünü koparmak lâzımdır. Öldürmeden evvel bir kere hapsetmelidir. Zira kesilen bir başı tekrar yerine koymak kabil değildir.

Bir kimseye kızdığın zaman mücazat için acele etme, düşün. Çünkü Bedehşan la'lini kırmak kolay ise de, kırılan parçaları toplayıp eski haline getirmek mümkün değildir.

PADİŞAHIN, İŞİN SONUNU DÜŞÜNMESİ, MÜCAZATA AĞIR DAVRANMASI

Umman denizinden gemi ile bir adam çıkageldi. Bu adam denizlerde gezmiş, sahralarda dolaşmış; Arabı, Türkü, İranlıyı, Rum halkını görmüş; her milletin bilgilerini temiz ruhunda toplamıştı. Elhâsıl cihanı elek elek elemiş, bilgiler kazanmış, seferler yapmış, görüşmeyi, konuşmayı öğrenmişti. Vücudu iri yapılı, fakat çok fakirdi. Elbisesinde iki yüz yama vardı. O elbise içinde kav gibi yanmıştı.

Bu adam sahilde bir şehre çıktı. O taraflarda büyük bir padişah vardı. Bu padişah, adını iyilikle çıkarmak ister; fıkaraya karşı tavazu gösterir, onları hoş tutardı.

Padişah o seyyahı duyunca, sarayına davet etti. Uşaklarına emretti, seyyahı hamama götürdüler, yıkadılar, temizlediler. Sonra padişahın huzuruna çıkardılar.

Seyyah huzura çıkınca tekâpu kıldı, padişahı övdü, el bağladı. Padişahım, fermanın her tarafa yürüsün, diye duada bulundu.

Padişah sordu: "Nereden geliyorsunuz? Şehrimize niçin geldiniz; burada güzelden, çirkinden neler gördünüz,"

Seyyah dedi: "Ey yeryüzünün padişahı, Cenabı Hak sana yardımcı, devlet, saadet arkadaş olsun. Padişahım, memleketinde birçok yerleri gezdim. Ahalisi zulüm görmüş, gönlü incinmiş bir yer görmedim. Bir padişah için, kimsenin incinmesine razı olmamak meziyeti kâfi bir ziynettir.

"Bir de padişahımın memleketinde kimseyi sarhoş görmedim. Sarhoşluk şöyle dursun, meyhaneleri yıkılmış gördüm." Elhâsıl seyyah güzel sözler söyledi. San-

ki elek elek cevahir saçtı. O kadar hoş şeyler anlattı ki, padişah zevkinden elini, kolunu çarpmaya başladı.

Seyyahın güzel sözleri şahın hoşuna gitti. Onu yanına çağırdı; ona ihsan, ikram etti. Memleketini beğenip geldiği için ona altınlar, cevherler verdi. Sonra, ona aslını, vatanını sordu.

Seyyah sergüzeştini anlattı ve bu suretle diğer saray erkânından ziyade padişahın teveccühüne mazhar oldu.

Onu sadrazam yapmak da içinden geçiyordu. Memlekete de böyle bir vezir lâzımdır, diye çok düşündü. Yalnız: "Acele etmiyeyim. Belki yanlış bir iş yapmış olurum. Ahali reyimin zayıflığına gülmesinler. Evvelâ onu bir zaman deneyeyim, sonra hünerine göre rütbesini arttırayım" dedi.

Padişahın bu düşüncesi doğru idi. Çünkü tecrübe etmeden iş yapan insanların, birçok kederlere uğraması zaruridir. Nasıl ki, hâkim, dâvayı etrafiyle düşünür, sonra hüküm verirse maiyetindeki âlimlere karşı mahçup olmaz. Yayı elde tutarken, oku atmamışken, atmak lâzım mı, değil mi? Hedef neresidir, neresi olmalıdır? diye düşünmek lâzımdır. Oku attıktan sonra düşünmenin faydası yoktur. İnsan Yusuf gibi senelerce iffet, nezahetle yaşamalıdır ki, Mısır'a aziz olsun. Birçok zaman geçmedikçe bir kimsenin ne olduğunu anlamak imkânsızdır.

Bu suretle padişah seyyahın ahlâkını tetkike, teftişe koyuldu. Neticede onu âkil, iyi ahlâklı, edip ve insanların değerini ölçmekte mahir buldu. Bu suretle seyyahın büyük memurlarına faik bulunduğunu anlayan padişah, seyyaha veziri azamdan dahi üstün bir selâhiyet verdi.

Seyyah memleketi öyle akıl, hikmet ve marifet ile idare ediyordu ki, emrinde, nehyinde kimsenin kalbi-

ni incitmiyordu; dürüst hareketleriyle kusur ve fenalık arayanların dillerini bağladı. Eski vezir, yenisinin bu faaliyeti neticesinde padişahın huzur ve rahat içinde yaşadığını, onun iyiliği sayesinde devletin yükseldiğini görünce üzülmeye başladı. Tenkit edilecek hiç bir nokta bulamıyordu. Çünkü dürüst adam, bakır leğen, fenalık arayan insan, karınca gibidir. Karınca ne kadar uğraşsa bakır leğene gedik çamaz.

Padişahın güneş yüzlü iki kölesi vardı. Bunlar daima padişahın hizmetinde bulunuyorlardı. Bunlar huriler, periler kadar güzel idiler. Birisi sanki güneş, ötekisi ay idi.

Bu iki köle güzellikle tamamen birbirinin dengi idi. Sanki birisi hakikî insan, ötekisi onun yanında aksi idi.

Bu köleler ilim, marifet sahibi yeni vezirin tatlı sözlerini işittikçe, onun sözleri bu fidan boylu köleler üzerinde tesir bırakıyordu; güzel ahlâkını gördükçe tabiî olarak onu sevmeye mecbur oldular.

Gitgide yeni vezirin de gönlü onlara aktı, onları sevmeye başladı. Şu kadar ki, kısa gören insanlar gibi kötülükle sevmiyordu. Belki bunların cemallerine âşık oldu. Öyle bir hale geldi ki, ancak onların yüzünü gördüğü zaman rahat ne demek olduğunu hissederdi.

Arkadaş, sana nasihatim olsun. Eğer kadrinin, şerefinin yüce kalmasını istersen, pâk yüzlülere gönül bağlama. Ara yerde bir garaz olmasa bile, mehabet ve hürmetine ziyan verir.

Derken eski vezir, yeni vezirin o iki köleye gönül verdiğini hissetti ve hemen padişaha arzetti. Şöyle dedi: "Padişahım, bilmem ki bu yeni vezir kimin nesidir, necidir, adı nedir? Şu memlekette rahat ve saadetle yaşamak istemiyor. Evet, mücerreptir; çok gezenler böyle lâübali olurlar. Çünkü bu gibiler bir devletin

nânü nimetiyle beslenmiş değildirler. Nânü nimet kıymetini bilmezler. İşittim ki, şehvetperest imiş. Efendimizin kölelerine göz koymuş, efendimize hiyanet ediyormuş. Böyle hayâsız, aşağılık insan padişahımın vezirlğine yakışmaz. Bunun vezarette bulunması, saltanatımıza leke getirir." Bu fenalığı işitince hemen arzetmeye mecbur oldum. Arzetmeseydim, efendimin nimetini unutmuş olurdum. Hem de bu arzımı şüphe ve zan üzerine yapmadım. Bana yakin hâsıl olmayınca, söylemedim. Şunu da ilâveten arzederim ki, kölelerimden biri, bu yeni vezir bu kölelerden birisini kucaklarken gözleriyle gördüğünü bana söyledi. İşte işin olup bitenini arzettim. Üst tarafı padişahımın reyine, iradesine kalmıştır. Padişahım arzu buyurursa, benim gibi tecrübe buyurabilirler."

İyilik bulmayası eski vezir, işi bu kadar çirkin surette anlatır. Böyle anlatması da tabiîdir. Çünkü kötülük düşünen insanlar ufacık bir tutamak bulunca büyüklerin kalplerini ateşe verirler. Ufak bir şeyle ateşi yakmak ve sonra onunla büyük odunları tutuşturmak kabildir.

Bu haber padişaha öyle bir hareret verdi ki, ateş üzerinde kaynayan tencereye döndü. Mezkur yeni vezirin kanını hemen dökmek istedi. Fakat aklı vicdanı karşısına çıktı; ona dur, diye işaret etti ve ona şu sözleri söyledi: "Bir insanın kendi yetiştirdiği birisini öldürmesi mertlik değildir. Adalet ve lûtuftan sonra zulüm çok soğuk kaçar. Kendi yetiştirdiğin kimceyi incitme. Senin aman okunu tutan kimseyi sen ok ile vurma. Birisinin kanını zulüm ile içecek isen onu boş yere nimet ile besleme. Onun hünerleri sence lâyıkiyle malûm olmadıkça, divanda ona bir mevki vermemiştin. Şimdi de suçu tahakkuk etmedikçe düşman ağzına barak onu cezalandırma."

Birisini öldürmeden evvel zindana atmak muvafıktır. Çünkü kesilen başı bitiştirmek mümkün değildir.

Ferman, rey, şevket sahibi padişahların, insanların zahmetinden aciz göstermeleri caiz değildir.

Tahammülden boş, gurur ile dolu başa padişahlık tacı haramdır. Sana cenk zamanında sebat göster demem, belki öfkelendiğin zaman yıkılma, gazaba kapılma derim. Aklı olan her kimse tahammül eder, fakat maksat hışma mağlûp olmıyan akıldır.

Öfke bir kere askerini pusudan hücum ettirince ortada ne insaf kalır; ne Tanrı korkusu kalır; ne din kalır.

Feleğin altında öfke gibi bir dev görmedim. Bunun dehşetinden cinler, melekler bile ürküp kaçarlar.

Padişah, gazabını yenerek eski vezirden duymuş olduğu sırrı kimseye açmadı. Çünkü hakîmler: "Ey âkil, gönül sırların zindanıdır; söyleyince onu kaçırmışolursun, bir daha zincire çekemezsin" demişlerdir.

Padişah, o akıllı sayılan yeni vezirin işini teftişe ve tarassuda başladı. Neticede onun reyinde bozukluk gördü. Bir gün yeni vezir kölelerden birine bakınca, kölenin dudak altından güldüğünü gördü. Vezirin bakışı, kölenin gülüşü, ara yerdeki sevişmeyi gösteriyordu. Çünkü iki kimsenin canı ile aklı birleşince dudakları kımıldamadan birbiriyle konuşurlar. Sonra göz bakmaya doymaz, didâra doyum olmaz. Nasıl ki susaklık yani istiska illetine tutulan kimse Dicle nehrini içse doymaz.

Padişah yeni vezir ile köle arasındaki birliği görünce suizannı kat'ileşti. Bu hal kanına dokundu, gazabı arttı. Böyle olmakla beraber, gazaba mağlûp olmıyarak yine, âkilâne davrandı. Ona yavaşça şu sözleri söyledi: "Seni ben akıllı sanıyordum. Memleketimizin es-

rarına seni emin ittihaz ettim. Bilmedim ki sen sersem, medhe değil, zemmedilmeye lâyık insan imişsin, sana tapşırdığım vezaret senin yerin değilmiş. Fakat bu işte kabahat sende değil, bendedir. Tabiîdir ki, soysuz insan beslersem, sarayımda hiyanet edeceği muhakkaktır."

Padişahın bu tahkiri üzerine, o çok bilen yeni vezir, başını kaldırdı, şöyle dedi: "Ey iş bilen ulu şahım, benim eteğim kabahatten temiz olunca, kötülük düşünen insanların isnat edecekleri fenalıktan korkmam. Sarayı hümâyununa karşı hiyanet fikri, asla gönlümden geçmemiştir. Bu hiyaneti bana kim isnat etmiştir, bilemem?.."

Cevap olarak, padişah şöyle dedi: "Sana söylediğim şeyleri düşmanların yüzüne karşı söylemeye hazırdır. İşi açıklayayım: Bunu bana eski vezirim söyledi. İşte hakkında söylenen budur. Bir diyeceğin varsa söyle."

Yeni vezir parmağını dudağına götürdü, güldü, şöyle dedi: "Eski vezir benim hakkımda ne söylese taaccüb edilemez. Beni kendi yerinde gören bir hasut, benim fenalığımdan başka ne söyler? Efendim beni ona tercih edince, tabiîdir ki o benim düşmanım olmuştur. O beni kıyamete kadar sevemez. Nasıl sevebilir ki, ben aziz oldukça, o zelil yaşayacaktır. Padişahım, eğer bendenizi dinlerseniz temsil tarikiyle bir hikâye arzedeyim: Bilmem hangi kitapta gördüm. Birisi şeytanı rüyasında görmüş. Bakmış ki, selvi gibi boyu, huri gibi çehresi var. Yüzü güneş gibi ziya saçıyor. Yanına gitmiş, demiş: Bu ne hal, melek bile bu kadar güzel olamaz. Mehtap kadar güzel bir yüzün varken niçin dünyada çirkinlikle dillere düşmüşsün? Herkes seni korkunç sanırlar. Hamam kapılarında seni çirkin bir surette resmederler. Hattâ sarayın nakkaşı saray

divanhanesinde seni asık, ekşi, iğrenç bir surette nakşetmiştir.

Bu sözleri işitince bedbaht şeytan inlemiş, feryat etmiş, şöyle demiş: "Hey Âdem oğlu, benim için yapılan resimler, benim hakikî resmim değildir. Ben hakikatte gördüğün gibi güzelim. Fakat ne çare ki, kalem düşman elindedir. İnsanların beni çirkin resmetmelerine gelince, ben onların büyük ataları olan Âdem'i cennetten attırdım. Onların bana hınçları var. Onun için beni böyle resmederler."

İşte padişahım, ben temizim, mâsumum; ne çare ki, beni kıskanan, bir maksadı mahsus ile beni kötü bildirmiştir. Benim mansıbım onun şerefini ihlâl edince, onun mekrinden yüz fersahlık yere kaçmam lâzımdır.

"Padişahım, ben şu dakikada sizin gazabınızdan korkuyorum ve bîgünah olduğum için cesaretle söz söylüyorum. Çarşı ağası çarşıyı dolaşırken okkası dirhemi eksik olan korkar. Kalemimden çıkan söz doğru olunca, kusur bulmak için cihan toplansa, umurumda olmaz."

Padişah yeni vezirin cesaretli sözlerine şaştı ve onu bir el işaretiyle susturarak: "Ne suçlular var ki, riya ile, hilekârlık ile, yaptığı suçtan kendisini kurtarmaya çalışır. Sana isnat edilen hiyanet cürmünü yalnız düşmanından işitmekle kalmadım, ben de gözümle gördüm. Sarayımda bu kadar insan varken, hiç birine bakmıyor, yalnız kölelerime bakıyorsun." dedi.

Vezir güldü, şöyle dedi: "Söylediğiniz söz doğrudur ve doğruyu gizlememelidir. Ben o kölelere arasıra bakıyorum, bunu inkâr edemem. Bu işte ince bir nokta var. Müsaadenizle o noktayı arzedeyim: Padişahımızca malûmdur ki, zavallı bir fakir bir zengini görünce, bakar, içini çeker. İşte ben o fakire benzerim, köle

de o zengine benzer. Padişahım, vaktiyle ben de genç idim. Ne çare ki, gençliğin kıymetini bilmedim. Gençliğimi boş yere geçirdim. Gençliğime olan hasretimden dolayı durmadan ona bakıyorum, bakmadan kendimi alamıyorum. Ben bugün gençliğimi kaybetmişim. O ise gençliğe, güzelliğe tamamen mâlik ve sahip bulunuyor. Ben bakmıyayım da kim baksın? Vaktiyle benim de gül gibi çehrem vardı. Güzellikle vücudum billûr gibi idi. Benim de onunki gibi gece renkli kıvırcık saçlarım vardı. Giyindiğim kaftan vücudun nazikliğinden utanır, buruşurdu.

Şimdi pîr oldum, saçlarım ağardı, pamuk oldu. Vücudum kurudu, iğ oldu. Artık bu vücuda bir kefen dokumak lâzımdır. Vaktiyle ağzımda iki sıra inci vardı. Bu dişler gümüş tuğladan yapılmış bir duvar gibi duruyordu. Birisi kalmadı, birer birer döküldü. Şimdi eski bir kale duvarına benziyor.

Şu halde bu güzel gençlere nasıl bakmıyayım? Onlara bakıp telef olan ömrümü anıyorum.

Yazıklar olsun, değerli günler geçti, gitti. Bu ömür de bir gün ansızın sona erecektir."

O âlim yeni vezirin güzel sözlerini padişah beğendi. Erkânı devlete hitab ile şöyle dedi: "Bundan daha güzel söz söylemek muhaldir, bundan daha tatlı lâfız, bundan daha değerli mâna aramayın. Güzel civanlara böyle özür beyan edecek kimseler baksınlar. Başkaları için bakmak doğru değildir."

Sonra padişah döndü, yeni vezire şöyle dedi: "Eğer âkilâne hareket etmeseydim; hasımın sözleriyle seni incitecektim. Acele ederek kılıca el atan adam, sonra pişman olarak; elinin arkasını dişleriyle ısırıp durur.

Sakının, garazkâr kimselerden söz dinlemeyin; çünkü onun sözüyle iş yaparsan, pişman olursun."

Neticede padişah yeni vezirin mansıbını, şerefini,

malını arttırarak onu taltif etti. Fena söyliyenleri sayasinde padişahın adı iyilik ile ülkesinde yayıldı. Adaletle, keremle yıllarca saltanat sürdü; nihayet o da göçtü. Fakat dillerde iyi adı kaldı.

Böyle dindar padişah din bazusu ile devlet topunu çelmiş olurlar. Bugün öyle padişahlardan kimse yoktur. Varsa ancak Ebû Bekir Sa'd Hazretleridir; ondan başka yoktur.

Padişahım, sen bir cennetlik ağaçsın. Gölgen bir yıllık yola kadar yayılmıştır. Talihim uğurlu olsun da başıma Hüma kuşunun gölgesi düşsün diye arzu ederim. Bu arzuma vâkıf olan akıl karşıma çıktı, bana şöyle dedi: İnsana devleti, Hüma kuşu vermez. İkbal, devlet istiyorsan bu padişahın gölgesine gel.

Allahım, sen bize acımışsın da, halkın üzerine bu gölgeyi sen yaymışsın.

Bu devlete köle gibi duacıyım. Yarabbi, bu gölgeyi ebedî kıl.

ZAYIFLARA MERHAMET HAKKINDA

Şer'i şerif'in hükmü olmadıkça, su içmek caiz olmaz. Fakat fetvayı şerif olunca kan dökmek caizdir. Böyle değil mi?

Bir kimsenin katline şer'i şerif fetva verince, onu katletmekten hiç korkma. Şu kadar var ki, eğer onun çoluğu çocuğu varsa onu öldürme, çoluğuna çocuğuna bağışla. Onlara rahat eriştir, çünkü suç o haksızlık eden adamındır. Biçare kadınların, çocukların ne günahı var?

Ne kadar kuvvetli olsan, askerin de çok olsa, durupdururken düşman iklimine asker çekme. Çünkü o senin düşmanın olan hükümdar, müstahkem bir kaleye kaçar. Ona mukabil günahı, kabahati olmıyan iklime zarar erişir.

Hapishanede bulunanları sık sık teftiş et. Aralarında suçsuz kimselerin bulunması da mümkündür.

Memleketinde bir tacir öldüğü zaman malına el sürme. Böyle mala el sürmek, alçaklıktır. Hem de ölen tacirin malını zaptedecek olursan, memleketimizde akrabası: "Zavallı adam gurbet elde öldü. Bıraktığı malı zalim padişah zaptetti" diye ağlar, inlerler.

Yetimlerin ağlamasından, dertli gönlünün âhından sakın.

Kötülük yapma, iyi adını kötüye çevirme. Nice elli yılda hâsıl olan iyi adı, bir çirkin hareket mahveder.

İyilikle ebedî nam bırakan değerli insanlar halkın malına el uzatmamışlardır.

Dünya padişahı da olsa, bir zenginden para, mal aldı mı, o padişah değil, dilencidir.

Hür ve asîl insan zaruretten ölür, bir âcizin malına tenezzül ederek onunla karnını doyurmaz.

AHALİYE ŞEFKAT HAKKINDA HİKÂYE

İşittim ki, âdil bir padişahın bir kaftanı vardı. İki yüzü de astardı. Birisi ona: "Ey bahtiyar padişah, Çin kumaşından bir kaftan diktirsen olmaz mı?" dedi.

Padişah şöyle cevap verdi: "Elbise insanın vücudünü örtmek, insanı rahat ettirmek içindir. Bu kaftan da o işi görüyor. Bundan fazlasını arasan, süs halini alır. Ben halktan haracı, kendimi, tahtımı süslemek için almıyorum. Eğer kadınlar gibi ipekli süslü elbiseler yapınır, kadınlaşırsam, erlik yaparak düşmanımı nasıl defedebilirim. Vakıâ içimden türlü hırslar, arzular geçmektedir. Fakat unutmıyalım ki, hazine benim için değildir. Hazineler asker içindir; yoksa eğlence, süs için değildir. Padişahından hoşnut olmıyan asker, memleketin hududunu muhafaza etmez.

Düşman (hırsız), köylünün eşeğini alır götürürse, padişah ne hakla âşâr vergisi alabilir.

Düşman köylünün eşeğini; padişah, haraç diyerek parasını alırsa, o taht, o taç nasıl yükselir.

Düşkünlere zorbalık etmek, mürüvvete münafidir. Karıncanın elinden taneyi kapan kuş, alçaktır.

Ahali ağaç gibidir. Beslersen, iyi timar edersen, istediğin kadar meyva alabilirsin. Sakın zalimlik edip de ağacı kökünden çıkarma. Çünkü zararını mucip olur. Kendi zararına iş gören kimse ise, ahmaktır.

Hâkimiyeti altında bulunanları incitmeyen insanlardır ki, gençlikten, talihten müstefit olurlar. Zulüm gören ahalinin inleyerek ettiği bedduadan kork. Bir ili, bir memleketi yumuşaklık ile tutmak, almak mümkün ise, kimsenin burnunu kanatmamaya çalış. Erlik hakkı için, yeryüzünün baştan başa saltanatı, yere damlayan bir damla kana değmez."

HİKÂYE

İşittimki, güzel huylu Cemşit, bir çeşme başının üstüne şunu yazdırmış: Bizim gibi nice kimseler bu çeşme başında oturmuş; dinlenmiş; sonra gözlerini kapayarak gitmişler. Mertlik ile kuvvet ile dünyayı tuttular. Fakat aldıkları yerleri mezara beraber götüremediler. Süleyman Aleyhisselâmın tahtı akşam, sabah rüzgârlar tarafından sevkedilmez miydi? Nihayet görmedin mi ki, o taht rüzgâr gibi uçtu gitti. Asıl bahtiyar insan, ilim ve adalet ile şöhret kazanan kimsedir. Her gelen gider. Ne ekti ise onu biçer. İnsana iyi, kötü addan başka bir şey kalmaz. Düşmana galip geldiğin zaman canına kıyma; ona mağlûbiyet acısı kâfidir. Düşmanının etrafında minnetle pervane gibi dolaşması, eteğini onun kanına bulaştırmaktan daha iyidir.

PADİŞAHLARIN DOSTLARINI, DÜŞMANLARINI TANIMALARI HAKKINDA

İşittim ki, asîl Dârâ, bir av eğlencesi esnasında askerlerinden uzak düşmüş. O sırada bir at çobanı Dârâ'ya doğru koşarak gelmeğe başlamış. Dârâ tanımadığıbu adamın kendine doğru gelmekte olduğunu görünce, içine şüphe girmiş ve kendi kendine: "Bu bir düşman olsa gerektir. Şunu yanıma yaklaştırmıyayım, oklayayım, olduğu yerde dikilekalsın." demiş. Key'lere mahsus yayını kurup nişan almış, vir vuruşta o gelen kimseyi yok etmek istemiş...

Dârâ'nın yayını kurduğunu, okunu atmağa hazırlandığını gören çoban: "Ey İranın, Turanın şahı, zamanın fena gözü senden uzak olsun, düşman değilim. Bana kıyma, ben şahımın atlarını besliyorum. Bu iş için şu çayırda bulunuyorum." diye haykırmış.

Çobanın haykırması üzerine Dârâ müsterih olmuş ve gülerek: "Hey düşüncesiz adam, sana bir mübarek melek yardım etti. Yoksa yayı kurmuştum. Öldüğün gün idi." demiş.

Çoban gülmüş ve şöyle cevap vermiş: "İnsan iyiliğini gördüğü insanlara, doğru yolu göstermek mecburiyetindedir. Haddim olmıyarak, nasihat olmak üzere söylüyorum. Bir padişahın dostunu düşmanından ayırt edememesi, o padişah için iyi bir şey değildir. Büyükler öyle yaşamalıdırlar ki, her küçüğün kim olduğunu bilmelidirler. Sen beni sarayda kaç kere görmüş; atlardan, otlaklardan sormuştun. Şimdi huzurunuza muhabbet ve hürmetimi arz için geliyorum. Yine beni düşmandan farkedemediniz. Halbuki bençoban kulunuz, istenilen bir atı yüz atın içinden derhal bulup çıkarırım. Demek ki, çobanlığım akıl ve fikir iledir. Sen de benim gibi ol, sürünü, atını muhafaza buyur."

Dârâ çobanından bunasihati dinlemiş ve onu taltif etmiş, kendi kendinden de utanmış ve bu nasihati, insan, kalbine yazmalı demiş. Bir ülkede padişahın tedbiri çobanlardan aşağı olursa, o ülkenin mahv-ü perişan olmasından korkulur.

PADİŞAHLARA AHALİNİN HALLERİNE VÂKIF OLMANIN LÜZUMU

Padişahım, sen adalet isteyenlerin iniltisini nasıl duyabilirsin ki, karyolanın cibinliği Zuhal yıldızına bitişiktir.

Öyle uyu ki, adalet isteyen birisi kapına gelecek olursa feryadını işitesin. Zamanında birisi gelir de, bir zalimden şikâyet ederse, bilmiş ol ki, o şikâyet, senden sanadır. Çünkü onun zulmü senin zulmün demektir. Köpek yolcunun eteğini paraladığı zaman, eteği paralayan köpek değil, belki de öyle köpeği besleyen nâdan kimsedir.

Sâdi, sen söz söylemede cesursun. Kılıç elinde iken çal. Adalet iklimini aç, adalet etmiyenleri adalete çağır.

Sâdi, bildiğini söyle, zira hak söz söylenmelidir. Sen ne rüşvet kabul edersin, ne de dalkavuksun.

Sâdi, bir kimseden bir şey çekmek fikrinde isen, kitabında, hikmete, hakikate yer ver, değil isen ne istersen söyle.

HİKÂYE

Irak'ta cebbar bir padişah, sarayın kemeri altında bir fakirin şöyle dediğini duydu: Padişahım, sen de bir kapıya ümit bağlamışsın. O halde kapıda bekliyenlerin muratlarını yerine getir. Gönlünün dertli olmasını iste-

mezsen, dertlilerin gönüllerini ıstıraptan kurtar. Adalet isteyen mazlumların gönüllerinin perişan olması, padişahı memleketten atar, tahtından indirir. Sen öğleye kadar serin sarayında uyu; zavallı garip, güneşin altında, sıcakta kavrulsun. Bu olur mu? Padişahtan adalet istemeğe cesaret edemiyen insanın hakkını yarın kıyamet gününde Cenabı Hak alacaktır.

ESKİ PADİŞAHLARIN AHALİYE ŞEFKATLERİ

Akıl ve irfan sahibi büyüklerden biri, Ömer bin Abdülâziz'e dair bir hikâye nakletmiştir. Hikâye şudur: Ömer'in parmağında, bir yüzük taşı vardı ki, cevahirciler ona kıymet takdirinde âciz kalmışlardır. O dünyayı aydınlatan yıldızı geceleyin görsen, gündüz aydınlığından yapılmış bir inci zannedersin.

Bir sene kuraklık oldu. İnsanların bedir gibi yüzleri hilâle döndü. Ömer insanlarda rahat, kuvvet kalmadığını görünce, kendisinin rahat içinde olmasını, mürüvvete münafi gördü. Evet, halkın ağzında zehir gören bir insanın boğazından nasıl tatlı su geçer?

Ömer gariplere, yetimlere acıdı. O yüzüğü gümüş para ile sattırdı; parasını fakirlere, muhtaçlara verdiler. O para onları bir hafta idare etti.

Yüzüğün satıldığını duyanlar, Ömer'e: "Böyle bir şey bir daha ele geçmez. Niçin sattırdın?" diye itirazda bulundular.

İşittim ki, Ömer ağlamış ve gözyaşları, balmumu gibi sararmış yanağından aşağı akarken şöyle demiş: "Farkr-ü zaruret ile bir şehrin gönlü yaralı iken, padişahın süs hevesinde olması çirkin bir şeydir. Ben taşsız bir yüzük taksam olur; fakat gönlünün mağmum, mahzun olması münasip değildir."

Erlerin, kadınların rahatını kendi rahatına tercih eden kimseye ne mutlu, ne saadet...

Vicdanlı insanlar, başkalarını kederlendirerek elde edilen zevke rağbet etmezler.

Padişah tahtında rahat uyursa, fakirin rahat uyuyacağını aklım kesemez. Bilâkis, padişah geceleri uyanık kalırsa, halk rahat ile, safa ile uyurlar.

Cenab-ı Hakka hamdolsun, bu dediğim güzel âdet, ahlâk, Atabek Ebû Bekir Sa'd'da mevcuttur. Pars ikliminde mehveş civanların boylarından başka halkı derde uğratan bir fitne yoktur.

HİKÂYE

Dün gecebir mecliste hanendeler beş beytimi terennüm ediyorlardı. Beyitler şunlardır: Hayatımda bir dün gece rahat ettim. Çünkü ay yüzlü güzelim kucağımda idi. Onu uyku sarhoşu gördüm. Ona: "Ey yakışıklı boyu servileri utandıran dilber, ey cihan fitnesi (ey güzelliğiyle cihanı altüst eden) dilber; nerkislerini bir dakikacık olsun tatlı uykundan yıka, gül gibi gül, bülbül gibi öt, lâ'l renkli şarabı getir" dedim.

Ben böyle deyince, o cânan, uyku mahmuru gözlerini süzerek, bana baktı: "Sâdi, ne söylüyorsun. Bana hem fitne diyor, hem de uyuma diye tembih ediyorsun. Bilirsin ki, parlak fikirli padişahımızın zamanında artık fitneyi kimse uyanık göremez." dedi.

HİKÂYE

Eski padişahların menkıbeleri arasında rivayet edilir ki: Kardeşi Sâd Zengî'nin yerine tahta geçen Tikle'nin zamanında kimse kimseden incinmemiş. Bu pa-

dişahın başka meziyeti olmayıp da yalnız bu meziyeti olsa kâfidir.

Bir gün Tikle, evliyadan bir zata şöyle demiş: "Ömrüm boş yere geçti. Bu saltanat, bu taht hep geçip gider. Asıl saltanatı kazanan fakirlerdir. İstiyorum ki, saltanattan vazgeçeyim. Bir tarikate intisap ile bir köşeye çekilip, ibadet ile meşgul olayım. Hiç olmazsa şu kalan geş günlük ömrümü boş yere geçirmiyeyim."

Muhatabı olan parlak fikirli zat Tikle'den bu sözü işitince kızmış ve şöyle cevapvermiş: Ey şah, ne diyorsun? Bu fikirden geç. İbadet halka hizmetten başka bir şey değildir. İbadet tesbih, seccade, hırka demek değildir. Tahtında otur, padişahlık eyle. Fakat ahlâkın, tevazuun fakirler gibi olsun. Sadakatle, sevgi ile hizmet et. Şeyhler gibi atıp tutmaya, benliğe kapılma. Tarikatte kadem, yani ifayı vazifeye hakkıyle çalışmak, ibadete hasrı vücut etmek lâzımdır. Dem (lâfü güzaf) lâzım değildir. Çünkü fiiliyat olmazsa lâfın kıymeti olmaz.

Safayi kalbe mâlik büyükler, kaftanların altına böyle hırka giyerlerdi.

HİKÂYE

İşittim ki, Sultanı Rum, ehli ilimden bir iyi zatın huzurunda ağlamış, ona dert yanarak şöyle demiş: «Düşmana karşı kudretim yok. Şu kale ile şu şehirden başka elimde bir şey kalmadı. Çok çalıştım, istedim ki benden sonra oğlum da bu illere sahip olsun. Vaktiyle hükmettiğim yerlere hükmetsin. Ne çare ki, soysuz düşman bende kudret bırakmadı. Kolumun kuvvetini, gücünü bitirdi. Ne tedbir yapayım, ne çare bulayım? Kederden canım eriyip gidiyor.»

Âlim zat sözleri dinledikten sonra kızmış ve bu

ağlamak, lüzumsuz yere ağlamaktır, demiş. Ağlamak lâzım ise senin aklına, gönül bağladığın arzuya ağlamak gerektir. Kardeş, sen kendini düşün. Ömrünün çoğu hemde en iyi kısmı geçip gitmiştir. Sen öldükten sonra yerine birisi gelir. Bu gelen kim olursa olsun, akıllı olsun, akılsız olsun, ne olursa olsun, kendisini kendi düşünsün.

Mademki ölüm var, mademki herşeyi bırakıp gitmek var; şu cihana kılıç çekip cengetmek, cenk ile onu elde etmek ve sonra bırakıp gitmek zahmetine değmez. İran Şahlarından Feridun'a bak, Dahhak'e bak, Cem'e bak, gör, İran şahlarından hangisinin tahtına, mülküne zeval etmemiştir. Bâki saltanat, ancak Tanrıya mahsustur. Dünyadaki bu beş günlük hayata, ikamete mağrur olma. Âhiret için ne tedbirin varsa onu düşün.

Hangi bir padişahtan artakalan altın, gümüş, hazine, mal ondan az sonra telef olur? Fakat hangi bir kimseden cârî bir hayır kalırsa, herkes daima onun ruhuna fâtiha okur. Büyük o kimsedir ki, iyi ad kala. Böyle kimseye ölmemiş nazariyle bakılabilir.

Padişahım, kerem ağacı dikip yetiştirmeğe bak. Zira ondan meyva almak mümkün olur.

Padişahım, kerem et, lûtuf ve ihsanda bulun. Yarın mahşerde divan kurulunca, herkesin derecesi ihsanına göre olur.

Padişahım, her kimin ayağı ibadet ve taatte ileri ise, Hak dergâhında onun derecesi de ileridir. Nefsine hıyanet eden, ibadet ve taat'te bulunmıyan kimse mahşer günü mahcup olur; Tanrı'dan bir şey dileyemez. Çünkü bir iş görmeden ücret istenilmek âdet değildir.

Gâfil kimseleri kendi hallerine bırak, yarın pişman olurlar. Çünkü tandır kızgın iken ekmeği pişirmemiştir.

Ekin ekmiş olanlar harman vakti mahsûl kaldı-

rırken ekmemiş olanlar, ne kadar gevşeklik etmiş olduklarını anlayacaklardır.

HİKÂYE

Şam vilâyetinin içerilik bir yerinde, akıllı bir kimse vardı. Bu zat bir mağara içinde yaşardı. Sabrederek o karanlık yeri yurt edinmiş, kanaat hazinesi içinde yaşıyordu.

O kimsenin adı Hudâdost idi. Görünüşte insan, fakat hal ve harekette melekti.

Büyükler onun kapısına baş koymuşlardır. Çünkü onun başı büyüklerin kapısından içeri girmezdi.

Ârif odur ki, kendi nefsinden hırsı, tamahı bir tarafa atmayı ister. Bir kimseye nefsi (Haydi bana yiyecek bul) diye hükmedecek kadar mütehakkim ise, o nefis onu köy köy, zelilâne dolaştırır.

O akıllı ihtiyarın bulunduğu vilâyette zalim bir padişah vardı. Bu padişah, en ziyade zayıflara, âcizlere zulmederdi. Gördüğü zayıfın kolunu bükerdi. Bu zalim, cihanı yakıcı, merhametsiz zebunküş idi.

O taraf ahalisi onun yüzünden meyus ve muztarip yaşıyorlardı. Ahalinin bir kısmı da onun zulmünden, öyle bir zalimin hükmü altında bulunmak hacetinden kurtulmak için, şuraya, buraya dağılmışlar; gittikleri yerlere onun kötü adını yaymışlardı. Hicret etmeyip kalanlar ise, birtakım kalpleri yaralı fıkara takımı idiler. Ona gece gündüz lânet okurlardı. Zalim denilen mel'un nereye el uzatırsa, orada neşre ve şetaret namına bir şey kalmazdı.

Bu zalim padişah, arasıra, Hudâdost'un ziyaretine gelirdi. Fakat Hudâdost onun yüzüne bakmazdı.

Bu zalim, bir gün Hudâdost'a şöyle dedi: "Ey mübarek adam; beni gördükçe yüzünü ekşiterek, benden

nefret etme. Bilirsinki, ben seni severim. Bana karşı düşmanlığının sebebi nedir? Şu vilâyetin padişahı olmadığımı farzedeyim. Fakat şerefce bir fakirden de aşağı değilim. Beni başkalarına tercih et, bana hürmet et, demiyorum. Yalnız başkalariyle nasıl görüşüyorsan benimle de öyle görüşmeni isterim."

Akıllı âbit bu sözleri işitince kızdı ve şöyle cevap verdi: Senin yüzünden halk perişan olmuştur. Ben halkı perişan edenleri sevmem. Sen benim sevdiklerime düşmansın. Binaenaleyh, beni sevdiğine ihtimal vermem. Gelip muhabbetle benim elimi öpeceğine, git, benim sevdiklerimi sev. Seni Cenab-ı Hak da sevmez. Seni düşman tutar. O halde ben seni sevmediğim halde, nasıl sevdim derim.

Hudâdost'un derisini yüzseler, Tanrının düşmaniyle dost olmak istemez.

O taş yürekli insanın uyumasına şaşarım ki, halk ondan muztarip olarak uyumadıkları halde, o uyur.

FAKİRLERİN RAHATINI GÖZETMEK HAKKINDA HİKÂYE

Ey büyük adam;küçüklere karşı zorbalık yapma. Çünkü, cihan bir kararda kalmaz. Bu zayıfın kolunu bükme; çünkü kudret bulacak olursa insanı ağlatır. Kimsenin ayağını kaydırma, kimseyi yıkmağa çalışma; çünkü ayağın kayarsa, elinden tutup kaldıran bulunmaz.

Ey büyük adam; düşmanı küçük görme; çünkü şu koca dağlar ufacık taşlardan vücuda gelmiştir. Görmez misin, karıncalar birleşince yırtıcı arslanı zebun ederler.

Bir saç telinin, bir sap ibrişim kadar metaneti yok-

tür. Fakat birkaç tel bir araya gelince, zincirden daha sağlam olur.

Hazine toplamadan ziyade, dostların gönüllerini topla. İnsanları sıkıntıya sokmadan ise, hazinenin boş kalması daha iyidir.

Kimsenin işini ayağa bırakma. Olabilir ki, birkaç kere onun ayağına düşersin. Ey âciz, sen de güçlüğe karşı tahammül göster. Olabilir ki, bir gün, ondan daha kuvvetli olursun. Cebbar olan kimseden intikam almak için bütün himmetini sarfet. Zira himmet kolu, kuvvet elinden daha kuvvetlidir.

Mazlumun kurumuş dudağına söyleyin, gülsün; çünkü zalimin dişi, nasıl olsa sökülecektir.

Sabahleyin davul sesiyle uyanan büyük adam, bekçinin gecesinin nasıl geçtiğini ne bilir?

Kârvan halkı ancak kendi yüklerini, denklerini düşünürler. Sırtı yağır eşeğe kimsenin içi yanmaz.

Tutayım ki, düşkünlerden değilsin. Bir düşkün görünce niçin durur, yardım etmezsin?

Buna dair sana başımdan geçen bir hali anlatmaya mecburum. Çünkü, sırası gelince söz söylememek de kusur sayılır.

KUDRET ZAMANINDA ÂCİZE MERHAMET HAKKINDA HİKÂYELER

Bir yıl Şam'da öyle bir kıtlık oldu ki, âşıklar aşkı unuttular. Gök yere öyle bahil oldu ki, ekinler, hurma ağaçları dudaklarını ıslatamadılar. Ne kadar eski pınar varsa kaynamaz oldu. Öksüzün gözyaşından başka su kalmadı.

Bir pencereden göğe doğru bir duman yükselecek olsa, bir dul kadının âhı idi. Yoksa gökyüzünde duman namına bir şey yoktu (bulut görülmez oldu.)

Ağaçların yaprakları kalmamıştı; zavallı ağaçlar çıplak fakirlere dönmüştü. Kolları kuvvetli babayiğitlerde zor, güç bitmişti. Dağlarda yeşillik, bahçelerde balçık görünmez oldu. Çekirgeler bostanları, insanlar da çekirgeleri yediler.

Hal bu merkezde iken, bir gün, yanıma bir dostum geldi. Bir deri bir kemik kalmıştı. Halbuki paralı, zengin, şan ve şeref sahibi, hem de vücutlu bir insandı.

Halini görünce şaştım; ona sordum: "Güzel huylu dostum; ne oldun, ne felâkete uğradın? Gördüğüm halin sebebini söyle." dedim.

Dostum, kızdı, bağırdı ve şöyle dedi: "Sebebini bilmiyorsan, ne gaflet. Biliyorsan niçin soruyorsun? Görmüyor musun ki, felâket son dereceyi bulmuştur. Ne gökten yere yağmur iniyor, ne yerden göğe âh edenlerin feryadı çıkıyor."

Cevap olarak, dedim: "Biliyorum, pekâlâ. Fakat kıtlıktan ne korkun var. Zehir, tiryak olmıyan yerde adam öldürür. Senin herşeyin var. Başkaları açlıktan helâk olsa, sana ne? Dünyayı tufan kaplasa, kaza ne?"

Bir âlim olan dostum, âlimin cahile bakması gibi bana mânidar bir bakışla baktı ve şöyle dedi: "Sahilde olup da dostlarının denizde doğulmakta olduklarını gören bir insanın kalbi, müsterih olmaz. Benim yüzüm yokluktan sararmamıştır. Beni fakirlerin kederi sarartmıştır. Akıllı insan ne kendi âzasında, ne de başkasının âzasında yara görmek ister. Tanrıya hamdolsun yaram yok, fakat başkalarında yara görünce, vücudum tir tir titriyor. Hastanın yanında oturan bir insan sıhatte de olsa keyifli olabilir mi?

"Zavallı fakirin bir şey yemediğini görünce yediğim her lokma zehir, zıkkım oluyor.

Dostları zindanda bulunan bir kimse, gülistanda nasıl eğlenir?.."

HİKÂYE

İşittim ki, bir gece, halkın yanık yüreğinden çıkan bir âh, bir ateş halini alıp Bağdad'ın yarısını yakmış. O sırada birisi: "Çok şükür, bu yangın bizim dükkânımıza zarar vermedi" demiş.

Cihan görmüş birisi ona şöyle demiş: "Ey idrâksiz adam, sen yalnız kendini mi düşünürsün? Koca bir şehir yansın da, senin evin kurtulsun, hoşuna gider mi? İnsanların açlıktan karınlarına taş bağladıklarını gören kimse,eğer taş yürekli değilse, midesini doldurmaz.

Bir fakirin açlıktan kan yuttuğunu gören bir zengin, ağzına aldığı lokmayı nasıl çiğner? Hastanın sahibi sağlamdır, sıhhattedir deme. Çünkü o da, kederinden, o hasta gibi kıvrım kıvrım kıvranmaktadır. Merhametli yolcular konak yerine vardıkları zaman, yolda kalanlar gelip yetişmeyince, uyumazlar. Diken taşıyan kimsenin eşeği çamura battığı zaman, padişahların gönlü muztarip olur.

Mesut olmak isteyen ârif için (anlayışlı adam için) Sâdi'nin bir sözü kâfidir: (Anlayana sivrisinek saz).

Dinlersen, sana bir nasihat vereyim: "Diken ekersen gül biçemezsin."

ADALET İLE SEMERESİ, ZULÜM İLE ÂKIBETİ

Eli altındaki ahaliye zulmeden Acem şahlarından haberin var mı? Ne o şevket kaldı, ne o şahlık kaldı, ne o köylülere yapılan zulüm kaldı. Zalimin yanlış bir iş yaptığını seyret. Zulmetti, zulmü kaldı, fakat kendisi defolup gitti. (O zulüm ile cihanda ebedî kalacağını sanıyordu, halbuki iş tersine çıktı kendi gitti, zulmü kaldı).

Âdil insana ne mutlu. Mahşer günü Arşı Âlânın gölgesinde rahat edecektir.

Hangi bir kavme Cenabı Hak lûtfedecek olursa onlara, akıllı, fikirli, adaletli, padişah verir. Bilâkis hangi ülkeyi viran etmek isterse, saltanatı bir zalimin eline bırakır.

Zalimden iyiler sakınırlar; çünkü o, Cenabı Hakkın bir gazabıdır.

Ey padişah, büyüklüğü Cenabı Haktan bil; O'na şükret. Çünkü şükretmeyenin nimeti elinden gider. Bu mülke, bu mala şükredersen, zevalsiz mala, zevalsiz mülke erişmiş olursun. Padişah iken zulmedersen, padişahlığın elden gidince, dilencilik edersin.

Bir memlekette zayıf kavim eziyet görüyorsa, oranın padişahına uyku haramdır.

Halkı bir hardal tanesi kadar incitme. Çünkü halk sürü, padişah çobandır. Eğer halk padişahtan zulüm, tecavüz görüyorsa, o padişah çoban değil, kurttur. Feryat, öyle padişahtan!

Zalim padişah, halka kötülük düşündüğü için, kötü ölümle ölür.

Ahaliye zulmeden padişah, fena bir âkıbete duçar olur, zira yanlış düşünmüş ve kötü hareket etmiştir.

Ahaliye yapılan zulüm geçer gider; fakat padişahın fena adı ölmez.

Arkandan lânet edildiğini istemezsen, iyi ol. Tâ ki sana kimse kötü demesin.

BİRİ ÂDİL, ÖTEKİ ZALİM İKİ KARDEŞ HİKÂYESİ VE SONLARI

İşittim ki, şark tarafından babaları bir, iki kardeş vardı. Bunlar kılıç kullanmasını, ordu idaresini bilir; kabadayı, filvücutlu, iyi fikirli âlim kimseler idiler.

Babaları baktı ki, bunlar cenkci yaman yiğitler. Ülkesini ikiye ayırdı. Yarısını birisine, yarısını birisine verdi. Padişahın böyle yapmaktan maksadı, vefatından sonra oğullarının, ben padişah olacağım, yok sen değil ben olacağım diye birbiriyle muharebe etmemelerini temin etmekti.

Padişah memleketi iki oğluna pay ettikten bir müddet sonra, tatlı canını Tanrıya verdi. Ecel onun ümidi ipini üzdü, eli işten kaldı.

Şehzadelerden her biri kendi hissesine kanaat ediyordu. Her birinin hazinesi, askeri hesapsızdı.

Bu şehzadelerden herbiri kendi görüşüne göre bir yol tuttu. Birisi öldükten sonra hayır ile anılmak için adalet yolunu tuttu. Diğeri de zengin olmak için zalimane hareket etti.

Âdil şehzade lûtuf ve ihsanı kendisine âdet edindi; fakirlere, muhtaçlara paralar veriyordu. Misafirhaneler, tekkeler, zaviyeler yaptırdı; askere iyi baktı, fakirler için yemekhaneler açtırdı. Hazine boş, fakat askerlerin keseleri dolu idi.

Evet, bir memlekette yaşamak kolay, hoş olunca herkes oraya koşar.

Ebu Bekir Sa'd'ın zamanında Şiraz'da olduğu gibi, her haneden zevkü safa sesleri yükselirdi.

O Ebu Bekir Sa'd ki, akıllı, güzel huylu bir padişahtır. Ümidinin dalı meyvalı olsun.

Gelelim hikâyeye: O, ad kazanmak isteyen küçük şehzade, güzel huylu, iyi işli idi. Halkın gönüllerini ele alıyor, sabah akşam Cenabı Hakka şükrediyordu. Karun gelse o memlekette korkusuz yürür, gezerdi. Çünkü padişah âdil, ahali ise toktu. Onun zamanında kimsenin gönlüne diken değil, bir gül yaprağı bile dokunmamıştı.

Saltanattaki kuvvetiyle diğer padişahlara tefev-

vuk etti. Etrafındaki büyükler, hep onun fermanına muti oldular.

Gelelim diğer şehzadeye: Bu şehzade, tahtını ,tacını yükseltmek için ahali ve köylüden çok vergi aldı. Tüccarların mallarına göz koydu. Âcizleri binbir belâya uğrattı. Fakat fakirlere değil, asıl kendisine düşmanlık etti. Arttıracağım diye ne verdi, ne yedi. Fakat akıllı insan bilir ki, o iyi bir şey yapmıyordu. Cebir ile altınları topluyor, askerlere bir şey vermiyordu. Bunun neticesinde askerler bizar olup dağılıverdiler. İkliminde zulüm yapıldığını duyan tüccarlar alış verişi kestiler. Ekin ekilmez, oldu. Ahali perişanlıkla kıvrandı. İkbal,saadet ondan dostluğu kesince zarurî olarak düşman baş kaldırdı, yerine yürüdü, ilini bastı, feleğin darbesi onun kökünü kazıdı. Düşman atlarının tırnakları yurdunun tozunu göğe çıkardı.

Bu halde kimden vefa umabilir ki, kendisi hiçbir ahdine vefa etmemişti. Kimden vergi, para isteyebilirdi ki, ahali kaçmıştı.

O kara gönüllü herif kimden iyilik umar ki, beddua onun peşini bırakmıyordu. Ezelde şaki olarak yaradıldığı için, iyilerin dediklerini tutmamıştı.

İyiler toplandılar, onun ilini, yurdunu, saltanatını zapteden düşmana: "Sen bahtiyar ol. Zira, o bedbaht, zalim olduğu için sonu gelmedi. Düşünüşü gevşek, sezişi yanlıştı. Adaletle olacak şeyi zulümde aradı" dediler.

Mezkûr iki kardeşin birisinden iyi ad, ötekinden kötü ad kaldı. Kötülerin sonları iyi olmıyacaktır.

HİKÂYE

Birisi, bir dalın üzerine binmiş, kökünü kesiyordu. Bahçıvan gördü, şöyle dedi: Bu herif bana değil, ken-

disine kötülük ediyor. Dinlersen her nasihat yerindedir.

Nasihat ziyan vermez. Dinlersen, sana bir nasihat vereyim: Gücüne dayanıp, kuvvetine güvenip zayıfları yıkma. Yarın kıyamet gününde bir arpa değmiyen bir fakir, koca bir padişahı çeker, ulu mahkemeye götürür. O gün büyük kalmak istiyorsan, burada küçükleri kendine düşman yapma. Çünkü bu saltanat geçince, o dilenci dediğin insan kahır ile eteğine yapışır. Zayıflara zulümden el çek, seni yıkacak olursa utanırsın. Küçüklerin elleriyle yıkılmak, hür ve asîl insanlar nazarında insanı utandırır. Doğruların arkasından eğri gitme. Doğru söz istersen Sâdi'den dinle.

HALLERİNE RAZI OLAN FAKİRLERİN GÖNÜL HOŞLUĞU

Saltanattan daha yüksek bir mansıp olamaz deme; o rütbe, fakirin derecesinden daha üstün değildir. Yükü hafif insanlar rahat yürürler. Doğru söz budur. Ârifler bu sözü kabul ederler. Eli boş kimse yalnız ekmek kaygusu çeker. Padişah ise, sırtında koca bir iklimin kaygusunu taşır. Fakir, akşam ekmeğini elde edince, Şam padişahı gibi huzur ile uyur.

Kaygu, sevinç her ikisi de geçer. İnsan ölünce ikisi de savuşur gider. Madem ki ölüm var, ha birisinin başında taç olmuş, ha birisinin boynunda vergi yükü bulunmuş.

Birisi Zühal'e kadar yükselse, birisi de zaruretten zindana girse, ölüm kapısından içeri girince müsavi olurlar. Ecel her ikisinin üzerine saldırınca, birbirinden tanınmaz olurlar.

Padişahlık baş belâsıdır. Dilencinin adına bakma, asıl padişah odur.

ÇÜRÜMÜŞ BİR KAFA İLE BİR ÂBİDİN HİKÂYESİ

İşittimki, bir kere Dicle kenarında bir çürümüş kafa bir âbide şöyle demiş: Ben buyruğunu yürütmede ileri gidenlerden biri idim. Başımda büyüklük tacı vardı. Felek bana yardım etmiş, nusret arkadaşım olmuştu.

Devlet bazusiyle Irak iklimini zaptettim, az geldi. Kirmanvilâyetine de göz diktim. Fakat Kirman'ı almadan kirman (kurtlar) başımı yediler. Hey âkil kişi, kulağından gaflet pamuğunu çıkar ki, benim gibi ölmüş, çürümüş bir kafanın nasihati kulağına girsin.

İYİ İŞ İLE KÖTÜ İŞ VE BUNLARIN NETİCELERİ

İyi işli kimseye kötülük uğramaz. Kötülük edenin yoluna iyilik gelmez. Kötülük kaynatanın başı, kötülük yolunda gider. Akrep gibi ki, deliğinde az bulunur, deliğine dönmesi az olur. Eğer sende kimseye fayda vermek hissi yoksa, ha sen ha mermer taş ikiniz birsiniz.

A benim güzel huylu dostum; faydasız kimseyi taşa benzetmekle hatâ ettim. Çünkü taşın da, demirin de, tuncun da faydası vardır. Böyle kimsenin gebermesi iyidir, gebersin. Zira taşın bile bir meziyeti, bir değeri vardır. Her insan hayvandan iyi ve şerefli değildir. Zira vahşi hayvanlar, kötü bir insana müreccahtır. Fakat kötü insan, hayvandan aşağıdır.

Bir insan yemeden, uyumadan başka bir şey bilmiyorsa, böyle insan hayvandan nasıl efdâl olabilir.

Yol bilen yaya, yol bilmiyen, kılavuzu olmıyan atlıdan evvel menzile varır. İyilik tohumunu eken, muhakkak huzur ve saadet harmanını elde eder.

Ben ömrümde işitmedim ki,kötü bir adamın uğruna iyilik gelmiş olsun.

ZALİM BİR KÂHYANIN HİKÂYESİ

Bir kâhya vardı. Öyle yedi belâ idi ki, onun korkusundan erkek arslan, dişi arslan olurdu.

Derken, bu herif kuyuya düştü. İnsanlar hakkında kötülük düşünen daima kötülük görür. Bu kâhya da oraya düşünce; aciz ve ıstırap içinde kaldı. Kuyu içinde gece sabaha kadar uyumuyor, can kurtaran yok mu diye haykırıyordu, inim inim inliyordu.

Kuyunun yanından geçmekte olan birisi onun başına bir taş attı, kafasını yardı ve hem de şöyle dedi: Nasılsın? Şimdiye kadar sen bir kimsenin imdadına koştun mu ki, şimdi imdatçı arıyorsun. Daima insaniyetsizlik tohumunu ektin; işte şimdi de meyvasını topluyorsun. Senin yaralı canına kim merhem koyacak? Sen dertli gönülleri hiç düşünmüyor muydun? Sen daima bizim yolumuza kuyu kazıyordun. Şimdi, kazdığın kuyuya kendin düştün. İnsanlar için kuyuyu iki maksatla kazdırırlar: İyi huylu insan susamışlara su temin etmek için, kötü adam da halkı o kuyuya yuvarlamak için.

Kötülük ediyorsan, iyilik umma. Ilgın ağacı yemiş vermez. Sonbaharda arpa eken, hasat vaktinde buğday alamaz. Zakkum ağacını can ile beslesen ondan meyva yiyeceğini ümit etme. Ağu ağacı hurma vermez. Bu ağacı ektin mi, onun meyvasını bekle.

DOĞRU SÖZLÜ BİRİSİ İLE HACCACI ZALİM'İN HİKÂYESİ

Naklederler ki, bir ihtiyar adam, Haccacı Zalim'e

hürmet etmedi, ona karşı mücadele yolunu tuttu. O ne dediyse sözünü delil ile çürüttü. Haccac kızdı, cellâdına emretti: Çabuk, siyaset derisini yay, şunun boynunu vur, kanını dök, dedi. Çünkü âdettir. Zalim kimse söz ile başa çıkamazsa, hemen suratını asar, cenge başlar.

Adam evvelâ güldü, sonra ağladı.

Haccac, adamın haline şaştı: "Neye güldün, niçin ağladın?" dedi.

Adam şöyle cevap verdi: "Güldüm, çünkü toprağa zâlim olarak değil mazlum olarak gireceğim. Ağladım çünkü dört tane küçük çocuğum var."

Birisi Haccac'a şöyle dedi: "Ya emîr, şu ihtiyardan ne istiyorsun? Vazgeç. Bakınız, birkaç can ona dayanıyor, onun sayesinde geçiniyorlar. Şimdi bu kadar insanı öldürmek münasip değildir. Büyüklük yap, bağışla, kerem göster. Kendisine acımazsan yavrucaklarına acı. Sen kendi ailene düşmanlık ediyorsun. Çünkü bir aileye böyle bir cezayı revâ görüyorsun. Bu kadar gönüle dağ basarak yara açarsan, yarın kıyamet gününde ceza görürsün."

Haccac nasihat dinlemedi, adamcağızın kanını döktü. Cenabı Hakkın fermanından kim kaçabilir?

Bir büyük zat bu acıklı hâdiseden mütessir olup o geceyi ıstırap içinde geçirdi ve o gece, maktûlü rüyada gördü. "Nasılsın, nasıl can verdin?" dedi.

Maktûl şöyle dedi: "Cellâdın siyaseti bir dakika içinde bitti. Fakat Haccac kıyamete kadar cezasını çekecektir."

Mazlum uyumaz. Onun âhından kork. Sabah vakti yana yana ettiği bedduadan çekin. Temiz kalpli mazlumun geceleyin ciğeri yanarak Yarabbi demesinden sakın. Şeytan kötülük etti. İyilik görmedi. Kötü tohumdan iyi meyva gelmez. Biriyle mücadele ederken onu

şerefsiz mevkie düşürecek sözler söyleme. Onun kötülükleri hakkında ifşaatta bulunma. Çünkü, senin de ne gizli fenalıkların vardır.

Yumruklaşmada çocuklar ile başa çıkacak kudrette değilsen, arslan yürekli erlerin yanında nâra atıp meydan okuma.

HİKÂYE

Birisi oğluna şöyle nasihat verdi: Çocuğum; aziz, muhterem olmak istersen, akıllı insanların nasihatlerini tut;küçüklere cefa etme. Bir gün senden daha büyüğü gelir ve başına belâ olur. Hey aklı eksik! Bir gün karşına bir kaplan çıkıp seni parça parça edeceğinden korkmaz mısın?

HİKÂYE

Çocukluğumda yumruğum kuvvetliydi. Uşakları, kendimden küçükleri incitirdim. Bir gün benden kuvvetli birisinin yumruğunu yedim, bir daha zayıflara eziyet etmedim.

DÜŞKÜNLERİ OKŞAMAK HAKKINDA

Sakın gafletle uyuma ki, millet reisinin gözüne uyku haramdır. Daima halkı düşün, onlarla meşgul ol. Zamanın sana galip geleceğinden kork.

Garazdan hâlî olan nasihat, derdi gidermede ilâç gibidir.

HİKÂYE

Naklederler ki, Acem şahlarından biri iplik çıbanı

çıkarmış ve bu yüzden iğ gibi incelmişti. O kadar zayıf düşmüş ki, emri altındaki vücutlu insanlara haset ederdi. Satranç arasında şah her ne kadar adlı, şanlı ise de, zayıflayınca payitahtan aşağı olur.

Padişahın nedimelerinden birisi, padişahın önünde yer öptü: "Padişahımın saltanatı daim olsun" duasından sonra, şöyle arzetti: Bu şehirde mübarek nefesli birisi var. Âbidlikte eşi yoktur. Her kim mühim bir iş için yanına giderse, onun nefesi sayesinde maksadı hâsıl olur. Bu âbid ömründe uğursuz bir iş yapmamıştır. Gönlü nurlu, ağzı kuvvetli, duası makbuldür. Ferman buyur, gelsin, dua etsin. Belki Tanrı merhamet eder de, bu hastalıktan kurtulursunuz.

Padişah emretti; hademenin büyüklerinden birkaç kişi gittiler; o ayağu uğurlu ihtiyarı davet ettiler.

İhtiyar âbid geldi. Fakirâne bir libas giyinmişti. Elbisesi değersiz, fakat içindeki insan pek değerliydi.

Âbidin geldiğini şaha arzettiler.

Padişah ihtiyara şöyle dedi: "Ey akıllı zat, bana dua buyur. Çünkü iğne gibi iplik illetine müptelâyım."

İki büklüm olmuş ihtiyar, padişahın sözünü işitince, kızdı ve biraz dikçe bir sesle: "Cenabı Hak adalet edenlere merhamet eder dedi, sen de merhamet et ki, Tanrının merhametine nâil olasın. Benim duam sana nasıl fayda eder ki, mazlum esirler zindanda zincirler içindedir. Sen halka acımazsan, devlet ve saltanat huzurunu bulamazsın. Evvelce yapmış olduğun hatâlardan tevbe etmeli, sonra iyilerden dua istemelisin. Mazlumların bedduası arkadan ayrılmazken, iyilerin duası sana nasıl müessir olur?"

Acem şahı bu sözleri işitince utandı, kızdı, müteessir oldu ve nihayet kendi kendine: "Kızmamalıyım; ihtiyar doğru söyledi" dedi. Emretti; ne kadar mahpus varsa salıverdiler.

Bundan sonra ihtiyar iki rekât namaz kıldı. Elini kaldırdı, dua etti: "Ey gökleri yücelten Tanrı! Ona gücenmiş, onu derde salmıştın. Şimdi onunla barış, onu kurtar" dedi.

İhtiyar duayı bitirmeden, daha eli duada iken, düşkün hasta iyi oldu, ayağa kalktı. Ayağında artık ip görünmiyen tavus gibi sevincinden âdeta uçacaktı. Emretti, hazinesinde nekadar cevahir varsa ihtiyarın ayağına, nekadar altın varsa başına saçtılar.

İhtiyr o cevahirden eteğini çekti, birisini almadı ve padişaha şöyle dedi: "Bâtıl uğruna hakkı gizlemek yaraşmaz. Ben vazifemi yaptım. Bir daha iplik çıbanı çıkarmamak istersen, zulüm ipinin ucuna yapışma. Bir kere nasılsa düştün, bir daha ayağın kaymasın, düşmemeye çalış."

Ey kitabımı okuyanlar; Sâdi'den şu doğru sözü dinleyin: Düşen kimse her vakit kalkamaz.

BAKASI OLMAYAN SALTANAT VE DEVLET HAKKINDA

Ey oğul; dünya ebedî kalır bir mülk değildir. Dünyadan vefakârlık umulmaz.

Seher vakti, akşam vakti Süleyman'ın tahtı yel üzerinde gezmez miydi? Sonucu ne oldu? Saltanatını yel götürmedi mi?

Şu halde ilim ile, adalet ile geçen padişahlar bahtiyardırlar. Halkın rahatı için kim çalışırsa, devlet topunu o çelmiş olur.

Padişahların toplayıp bıraktıkları değil, beraber götürdükleri (Hayır için sarfettikleri) işe yarar.

İnsanların ıstırapları mukabilinde mesut olan insanlar, şu yaşadıkları üç beş gün içinde ne safa sürebilirlerse onunla kalırlar.

İŞİN ZEVALİ, MÜLKÜN İNTİKALİ HAKKINDA HİKÂYE

İşittim ki, Mısır'da büyükbir beyin ömrünün gününe ecel asker sürmüş. O parlak yanağındaki güzellik gitmiş, gün sonunda sararan güneşe dönmüş.

Mısır'ın ukalâsı acele ilâç olmadığını bildirdikleri için «Eyvah! Beyimiz ölecektir.» diye oğunup duruyorlarmış.

Her taht, saltanat zevale varır. Zeval görmiyen bir saltanat varsa, Tanrının saltanatıdır.

İşittim ki, ömrü gününün geceye yaklaştığını gören bey, kesik kesik, titrek bir sesle şöyle demiş:

«Mısır'da benim gibi aziz birisi yoktu. Fakat netice bu olunca, anladım ki, ortada bir şey yokmuş.

Cihanı yığdım, meyvasını yiyemedim. Şimdi hepsini bıraktım; âciz fakirler gibi gidiyorum.»

Aklı başında olan insan dünyayı kendisi için toplar. Hem yer, hem bağışlar.

Bir işe çalış ki, öldükten sonra seninle beraber kala. Çünkü senden geriye kalan senin değildir. Sen yalnız onun hasretini ve ziyan korkusunu çekersin. Zengin adam, hayatını eriten döşekte (ölüm yatağında) bir elini uzatır, birini çeker. O zaman söylemeye kudreti olmadığından fikrini sana eliyle anlatmak ister. Yani «Bir elini lûtuf ve ihsan ile uzat; öteki elini de zulümden, hırstan, tamahtan çek» demek ister.

Arkadaş; Şimdi elinden gelirken iyilik yap. Yoksa yarın kefeni yırtıp elini çıkaramazsın.

Ay, ülker, güneş nice zaman parlayacak; sen ise lâhit yastığından başını kaldıramıyacaksın.

KIZILARSLAN'IN BİR ÂLİM İLE HİKÂYESİ

Kızılarslan, sarp bir kaleyi zaptetti. Öyle kale ki,

Elvent dağı ile boy ölçüşürdü; kimseden korkusu, bir şeye ihtiyacı yoktu. Yoluna gelince, gelin hanımların zülfü gibi, büklük büklüm idi.

Bu kale, nadir bulunur bir bahçenin üzerinde idi. Sanki lâcivert bir tabak içinde bir yumurta idi.

İşittim ki, huzuru mübarek bir zat, uzak yoldan, şahın yanına gelmiş, dolaşmış, hünerli, gayet fasih, iş bilir, hakîm, güzel konuşur, çok bilen birisi imiş.

Kızılarslan ona sormuş: «Çok yerler gezmişsinizdir. Böyle muhkem bir kaleyi nerede gördünüz?»

O zat gülmüş: «Hoş kaledir, demiş, fakat bence muhkem değildir. Senden evvel birtakım kudretli padişahların ellerine geçmedi mi? Onlar burada bir zaman oturup sonra bırakarak gitmemişler mi? Senden sonra da diğer padişahların ellerine geçmiyecek mi? Senin ümidinin ağacından onlar da yemiş yemiyecekler mi?»

Pederinin zamanını, saltanatını yâd eyle de, gönlünü teselli et. Felek pederini bir köşeye öyle oturttu ki, bir pula hükmü geçmez oldu. Herşeyden, herkesten ümidini kesince, Cenabı Hakkın lûtfuna bağlandı.

İyi düşünen insanın yanında dünya çörçöp gibi değersizdir. Çünkü her zaman başka gimseye mekân olmuştur.»

HİKÂYE

Acem ilinde bir meczup, Kisra'ya şöyle demiş: «Ey Cem mülkünün vârisi! Eğer saltanat, taht Cem'e kalsaydı, sana nasıl nasip olurdu?

Kârun'un bütün hazinelerini ele geçirsen, ancak bağışladığın kısmını götürmüş olursun, kalanı burada kalır.»

Ne zaman ki Alparslan canını, onu vermiş olan

Tanrıya verdi; şahlık tacını oğlunun başına giydirdiler onu da tahtından alıp toprağa gömdüler.

Evet, dünya felâket oklarına nişangâh olduğu için, oturup duracak yer değildir. Buraya gelen kalmaz, gider.

Alparslan'ın oğlu tahta çıktıktan sonra, bir gün, ata binmiş gidiyordu. Bir akıllı divane onu gördü, şöyle dedi: «Baş aşağı olası, yıkılası. Bu dünya saltanatı ne tuhaf şeydir. Babası gibi, oğlu da ayağı özengide (gitmek üzere). Dünya böyledir, çabuk geçer. Zaman vefasız, sebatsızdır. İhtiyar birisi gününü bitirince bir talihli beşikten başını kaldırır.»

Cihana gönül verme ki, sana yabancıdır. Çalgıcıya benzer. Her gece başka bir evde geceler.

Her gece başka birisinin koynunda yatan kadın dilber de olsa aşka, gönül vermeye lâyık değildir.

Bu yıl, köy senin iken iyilik yap; çünkü gelecek yıl köy başkasının olacaktır.

Bir hakîm, Keykubad'a: «Saltanatına zeval ermesin» diye dua etti.

Büyük bir zat bu duaya kusur buldu: «Hakîm olan zatın böyle söylemesine şaşarım. Dediği şey muhaldir. Hakîme yaraşmaz bir sözdür. Feridun gibi, Dahhak gibi, Cem gibi Acem şahlarından hangisinin saltanatına zeval ermemiştir? Kimse burada ebedî kalmıyor. Kalmayınca bunu istemek mânasızdır» dedi.

Duayı etmiş olan hakîm cevap olarak şöyle dedi: «Hakîm olanlar akla, fikre, mantığa uymaz söz söylemezler. Ben o duayı ettimse, onun için ebedî ömür istemedim, hayra muvaffak olmasını temenni ettim. Eğer padişahımız âbid, salih yaşar; doğru yolu bilir, hak sözü işitirse, bu dünya mülkünden yüz çevirince, otağını öbür mülkte kurar. Şu halde padişahımın saltanatı zevale uğramamış, belki bu âlemden öbür âleme intikal etmiş olur.»

Bir padişah âbid ise ölümle onun bir şeyi eksilmez. O öbür dünyada da padişahtır.

Hazinesi, fermanı, ordusu, şevketi, şanı olan, her istediğini elde eden, güzel yaşayan bir padişah, eğer iyi huylu ise, o her zaman mesut ve bahtiyardır. Eğer fakirlere karşı zalimâne hareket ederse süreceği safa ancak bu yaşadığı üç beş güne münhasır kalır. Fir'avun kötülüğü bırakmadığı için, mezarının başına kadar saltanat sürebildi.

GÖR PADİŞAHININ HİKÂYESİ

İşittim ki, Gör padişahlarından birisi, zor ile köylünün eşeklerini angaryeye tutturdu. Zavallı eşekler yem verilmediğinden ağır yükler altında bir iki gün içinde telef olurlardı.

Kendisini beğenen bir alçağın evinin damı, başkalarının damından yüksek ise aşağı damlara işer, süprüntü atar.

İşittim ki, o zalim padişah bir kere av için şehirden dışarı çıkmış; bir av görmüş, atını dörtnala sürmüş; bu süratle akşam olmuş; yanındaki insanlardan uzak düşerek, yalnız kalmış. Yol iz bilmediği için şaşırmış. Nihayet bir köy görerek, oraya inmiş.

Köyde insan tanır, adam sarrafı eski hocalardan bir ihtiyar varmış. Çocuğuna şöyle diyormuş: «Oğlum, yarın şehre gideceksin, ama, sakın eşeği beraber götürme. Piyade git. Çünkü taht üzerinde değil, tabut üzerinde görmek istediğim şu uğursuz, bedbaht padişah, şeytana kul olmuş, beline kul kemerini bağlamış; zulmünün elinden halkın feryadı göklere yetişmiştir. O günahkâr, pis, murdar herif gebermedikçe, cenazesinin arkasından lânetler savrularak cehenneme gitmedikçe, şu koca iklimde onun yüzünden kimsenin

gözü rahat, huzur, ferah görmiyecektir.» (Senin de eşeğini zaptedeceği muhakkaktır).

Çocuk şöyle dedi: «Muhterem babacığım; yol uzak, hem çetin, yayan gidemiyeceğim. Fakat eşeği vermek de istemem. Aklım, fikrim fazla, reyim parlaktır. Bir çare bul. Hem eşeği götüreyim, hem de almasınlar.»

Baba biraz düşündükten sonra, şöyle dedi: «Buldum oğlum, buldum: Eline bir taş al; hayvanın başına, koluna, sırtına birkaç kere vur. Başı, kolu kanasın; sırtı yağır olsun. Böyle yapacak olursan padişah böyle eşeği beğenmez. Ben bu çareyi Hızır Aleyhisselâmdan öğrendim. Sana vak'asını anlatayım: Vaktiyle bir zalim padişah vardı. Denizde gördüğü gemileri gasbederdi. Hızır Aleyhisselâm, Musa Aleyhisselâm ile arkadaş olarak, bir gemiye bindiler. Gemici bunları sevdi. Bunlardan gemi ücreti almadı. Biraz açılınca Hızır Aleyhisselâm bir balta buldu. Geminin orasını burasını balta ile kırdı; gemiyi çirkin bir hale getirdi. Sonra, zalimler o gemiyi çevirdiler, fakat beğenmediler, bıraktılar. Gemi yoluna devam etti. İşte hızır, zâhirde fenalık gibi görünen o işi, geminin selâmeti için yapmıştır.»

Çocuk, babasının emrine itaat etti. Bir taş aldı. Zavallı eşeği iyice dövdü. Eşeğin kolu, kanadı, ayağı topallandı (Bu, birinci vak'adır).

Çocuğun babası eşeği bu halde görünce: «Oğlum, işte maksat hâsıl oldu. Şimdi istediğin yoldan gidebilirsin.» dedi.

Bunun üzerine çocuk, topal eşekle kârvana katıldı. Fakat eşeğe acıyor, padişaha ağzına gelen küfürleri savuruyordu.

Oğlan yola çıktı; babası köyde kaldı. Adamcağız yüzünü göğe tuttu; «İlâhi, doğruların seccadesi için olsun, bana şu zalimin kahra uğradığını görecek kadar

zaman ver. Eğer, ben onun helâk olduğunu görmezsem, mezarımda toprak üzerinde gözüme uyku girmez» diye yalvardı ve: «Gebe kadın, şeytan kadar habis bir insan doğuracağına, bir yılan doğursa daha hayırlıdır» dedi.

Zulmeden erden, kadın çok daha hayırlıdır. İnsan inciten kimseden köpek daha hayırlıdır.

Kadın yapılı, kadın kılıklı ahlâksız çocuk, ahlâksızlık ederse kendinedir. O bile kötülük eden insandan daha hayırlıdır.

Bir mal düşmanının elinde sağlam bulunacağına, senin elinde kırık olarak bulunsun, daha iyidir.

O sırada padişah, güçlü kuvvetli, koşan, yol açan, yol çeken bir eşek gördü. Derken birisi geldi, eline bir taş aldı, eşeğe öyle vurdu ki, biçare eşeğin kemiğini kırdı (bu ikinci vak'adır).

Padişah bu hali görünce, kızdı. Şöyle dedi: (Hey, delikanlı! Bu hayvancağızın ağzı dili yok, neye ona böyle zulmediyorsun? Eğer kuvvetli isen, kendini göstermek için âcizlerin üzerinde kuvvetini deneme.»

Padişah sözü levent gencin hoşuna gitmedi, kızdı, Padişaha karşı bağırdı: «Sana ne... Dövdümse, eşeğimi dövdüm, senin atına bir şey yaptığım yok. Yürü, eşeğime karışma. Ben bu işi nâhak yere yapmıyorum. Sen işin aslını bilmiyorsun. Nene lâzım, haydi işine git. Nice insanlar var ki, sence mâzur değildir. Fakat hakikati görecek olsan yapılan işin maslahata muvafık olduğunu öğrenir, ona hak verirsin.»

Delikanlının cevabı, padişahın canını sıktı: «Söyle bakalım; işin neden doğru imiş, anlat. Aptal olduğun malûm. Zira sarhoşsun desem, değilsin. O halde divanesin.»

Delikanlı söze başladı, şöyle dedi: «Hey cahil, sus. Sen hızır Aleyhisselâm hikâyesini işitmemiş misin?

Ona kimse ne divane, ne de sarhoş diyor. Niçin birtakım biçarelerin içinde bulundukları bir gemiyi kırdı?»

Padişah şöyle bir cevap verdi: «Hey zalim insan. Bilir misin, Hızır o işi niçin yaptı? Bak sana anlatayım. O denizlere hâkim, zalim bir padişah vardı. Onun korkusundan gönüller keder deryası olmuştu. İnsanlar onun elinden feryad-ü figan ediyorlardı. Cihan onun elinden deniz gibi coşup köpürmekte idi. Binaenaleyh Hızır Aleyhisselâm o yaptığı işi, zalim padişah gemiyi almasın diye, maslahatı icabı olarak yaptı. Çünkü bir mal, bir meta, sağlam olarak düşman elinde bulunacağına, çatlak, kusurlu olsun da, sahibinin elinde bulunsun.»

Açık fikirli köylü güldü ve şöyle cevap verdi: «O halde hey bey, ben haklıyım. Ben, boş yere eşeğin ayağını kırmıyorum. Belki bu işi, zalim padişahımızın şerrinden korkarak yapıyorum. Eşeğim obada kalsın, benim olsun. Aksak olsun, topal olsun, topallaya topallaya iş görsün. Tek padişahın eline geçip de, angarye yük çekmesin.»

Tuh böyle devlete, tuh böyle saltanata ki kıyamete kadar lâneti mucip olmaktadır. Gebe kadın yılan doğursun, böyle şeytan sıfatlı insan doğurmasın!

Zalim şunu bilmelidir ki, yaptığı zulmü biçâre fakire değil, kendi nefsine yapmıştır. Çünkü yarın o iyiliğin, kötülüğün hesabı görülecek günde, fakir o zalimin yakasına, sakalına yapışacaktır. Mazlum, bütün günahlarını o zalimin boynuna yükletecek, zalim ise utandığından başını kaldırmıyacaktır.

Tutayım ki, bugün onun yükünü çekiyor. Yarın o zalim, eşeklerin yüklerini nasıl çekecektir?

Hakikaten bedbaht kimdir, diye soracak olsan, derim ki, rahatını başkasının zahmetinde, meşakkatinde arayan kimsedir.

Sevincini halkın ıstırabında arayan zalim, ancak şu beş günlük dünyadan sürdüğü safa ile kalır.

Zulmü yüzünden insanların ıstırap içinde uykuya daldıkları ölü gönüllü (duygusuz) zalim, bir kere uykuya dalarsa, bir daha uyanmasın; bu daha hayırlıdır.

Padişah gerek birinci vak'adaki ihtiyarın, gerek bu ikinci vak'adaki delikanlının sözlerini dinledi, bir şey söylemedi. Atını bağladı. Başını eğer keçesinin üzerine koydu. Uyumak istedi, fakat bir türlü uyuyamadı. Bütün gece yıldızları saydı. Merak, endişe uykusunu kaçırmıştı.

Seher kuşu ötmeğe başlayınca, gecenin perişanlığını unuttu.

Beri taraftan süvariler bütün gece at koşturdular, iz sürdüler. Nihayet padişahın izini buldular. Geldiler, padişahı o meydanda at üzerinde gördüler. Atlarından indiler, yayan olarak koştular huzura geldiler, yerlere eğildiler. Askerin dalgalanmasından yer deniz gibi oldu.

Büyükler oturdular, sofralar kuruldu, yediler, içtiler, eğlenceli bir âlem geçirdiler. İçlerinden birisi vardı ki, padişahın eski dostlarındandı ve gece arkadaşı, gündüz nedimi idi: «Padişahım, dün gece ahali (köylü) zatı şahanelerine ne yemek çıkardılar? Çok merak ettik. Bütün geceyi endişe içinde geçirdik» dedi.

Padişah, başına gelen türlü serzenişleri, beddualarını açıktan söylemedi. Başını o nedimin kulağına doğru götürdü, yavaşçacık kulağına şöyle dedi: «Dün gece kimse önüme bir tavuk ayağı getirmedi; fakat eşek ayağı endazeyi geçti.» (Eşek ayağına çok cefalar yapıldı.)

Padişah içmeye başladı, sarhoş oldu. Dün geceki köylü aklına geldi. Emretti köylüyü aradılar, buldu-

lar. Elini, kolunu bağlayıp getirdiler, tahtının dibine attılar.

Kara gönüllü padişah keskin kılıcını çekti. Zavallı köylü, kaçmak imkânını bulamadı. Anladı ki, hayatının son dakikasıdır, hayattan ümidini kesti; aklına geleni söylemeye başladı.

Hayattan meyus olanlar güzel sözler söyler. Görmezmisin ki, kalemin ucu kalemtıraş ile kesilince, kalemin dili daha çevik olur.

Köylü baktı ki, hasmından kaçmak mümkün değil; başını kaldırdı. Tirkeşini boşaltmaya başladı: «Padişahım, kabirde yatılacak gece, köyde yatılmaz, dedi ümitsiz. Padişahım, sana bedbaht, kötü diyen, senin zulmünün elinden feryad eden yalnız ben değilim. Binlerce insan hep benim gibi diyorlar. Şimdi beni öldürürsen bir tek insanı öldürmüş olursun. Senin zamanın merhametsizlikle dolmuş, zulmün cihanı tutmuştur. Niçin bana kızıyorsun? Söylüyorlar. Sana yalnız benim sözüm mü ağır geldi? Elinden gelirse bütün insanları öldür. Seni zemmetmem ağırına gittiyse insaf et de, zemme sebep olan şeylerin kökünü kazı. Mademki zulmediyorsun, adının ilerde iyilikle anılacağını umma. Sözüm gücüne gidiyorsa, böyle sözleri icap ettirecek işler yapma. Senin için bir çare var: Zulümden çekil. Yoksa, biçare insanı öldürmek, çare sayılmaz. Hayatımdan beş gün kalmış. Bunun da ancak bir iki günü belki rahat geçecek. Farzet, şimdi beni öldürürsün, büyük bir şey kaybetmiş olmam. Fakat sen kaybedersin. Çünkü kanıma girmiş olursun. Zamanı kötülükle geçen zalim kalmaz ölür gider; fakat üzerindeki lânet ebedî olarak kalır. Mazlumlar senin zulmünden uyumuyorlar. Bilmem ki senin gözün nasıl uyuyor? Dinlersen, sana iyi bir nasihat vereyim; dinlemezsen muhakkak pişman olursun. Bilmiş ol ki, bir

padişah ne zaman mâkûl olur; huzuruna çıktığı halk takımı onun divanhanesinde överlerse, o zaman mâkul olur. Çıkrık çeviren anneler, nineler bir padişaha lânet okurken, resmî meclistekilerin padişahı övmelerinin faydası yoktur.»

Köylü, başı üzerinde kılıç olduğu halde, canını kader okuna nişan ederek, yukarıdaki sözleri söyledi, bitirdi.

Bu söz üzerine padişah gaflet sarhoşluğundan ayıldı; mübarek melek onun kulağına yavaşçacık seslendi: «Bu ihtiyardan siyaset elini çek. Hoş öldürsen ne olur? Binlerce kişiden bir tanesini öldürmüş olursun» dedi.

Padişah bir zaman başını yakasına çekti, başını göğsüne doğru eğdi. Sonra, elini salladı: «Affettim!» diye haykırdı, yerinden kalktı. Kendi elleriyle onun bağlarını çözdü, başını öptü, onu kucakladı ve büyük bir memuriyete tâyin etti.

İhtiyarın ümidi dalı meyva verdi.

Padişah ile köylünün hali dillerde destan oldu.

Tabiî, iyi olan kimse, doğruların izlerinden gider. Sakın ayıp arayan câhilin arkasından gitme. Belki, akıllı insanlardan güzel ahlâk öğren.

Halini, etvarını, gidişini düşmandan dinle; çünkü fenalığın dostun gözünde iyi görünür. Seni methedenler, dostun değildirler; seni kınayanlar senin dostlarındırlar. Hastaya şeker vermek günahtır; onun için acı ilâç faydalıdır. Serzenişi hoş tabiatlı dostlar değil, ekşi suratlı insanlar daha iyi yaparlar. Bundan daha iyi nasihati sana kimse söylemez. Aklın sana yâr ise, bir işaret kâfidir.

MEMUN İLE CARİYESİNİN HİKÂYESİ

Hilâfet sırası Memun'a eriştiği zaman ay yüzlü bir cariye satın aldı.

Bu cariyenin yüzü güneşe, teni gül fidanına benziyordu. Şivesi, işvesi de âkilâne idi.

Elini âşıklarının kanlarına batırmış, onun için parmaklarının uçları ünnap rengini almıştı.

Sofuları baştan çıkaran rastıklı kaşları güneşe mukabil kudret yayı (kavs-i kuzah) gibi idi.

Gece oldu. Memun halvete girdi. Fakat o huri yavrusu bebecik, Memun'a râm olmadı. Memun çok hiddetlendi. Cariyesinin başını cavza gibi iki parça etmek istedi.

Cariye Memun'un kızdığını anlayınca: «İşte başım, kes at. Fakat, benimle yatma!» dedi.

Memun sordu: «Ne yaptım da seni incittim, benim nemi beğenmedin?»

Cariye: «Beni öldürsen, ikiye biçsen, seninle yatamam, dedi, çünkü ağzının kokusuna dayanamıyorum. Kılıç bir kere öldürür, ok bir kere saplanır. Fakat ağız kokusu insanı mütemadiyen öldürür.»

Cariyeden bu sözü işiten Memun acındı, incindi. Bütün gece bu ağız kokmasının çaresini düşündü, uyuyamadı. Sabah olunca, gerek Bağdat'ta, gerekse başka memleketlerde bulunan tekmil ukalâyı, hükemayı, etibbayı toplattı. Aralarında muhtelif şeyler üzerinde, fakat arada ağız kokması hakkında da mübahaseler yaptırdı. Bu sayede sezdirmiyerek, ağız kokusunu gidermek için en mühim ilâcı öğrendi, kullandı, ağız kokusu geçti.

Memun evvelâ cariyesinin sözüne kızmıştı. Fakat o söz üzerine tedavi ile, o fena kokudan kurtulduğu, ağzı gonca gül gibi güzel kokulu olduğu için, cariyenin sözünden memnun oldu. Cariyeye sarayda büyük bir mevki verdi. Onun hakkında: «Bu benim ayıbımı yüzüme karşı söyledi; bu benim dostumdur» derdi.

Bence: «Senin yolunda şöyle bir kuyu vardır» diyen adam senin hayırhahındır.

Yolunu şaşırmış bir kimseye: «İyi gidiyorsun» demek; büyük zulümdür.

Çok kere olur ki, kendisine ayıbı söylenilmiyen kimse cahillik ayıbını hüner sayar.

Bir kimseye sekmunya (*) lâzım ise ona: «Bal tatlıdır, şeker emsalsizdir» demeyin.

Bir eczacı bir gün ne güzel söylemiş: «Sana şifa lâzım ise acı ilâç iç.»

Eğer sana faydalı bir şerbet lâzımsa, Sâdi'den acı nasihat ilâcı al. Sâdi'nin nasihati marifet eleğiyle elenmiş, söz balı ile karıştırılmıştır.

ZALİM PADİŞAH İLE SADIK DERVİŞİN HİKÂYESİ

İşittim ki, bir fakir, bir padişah huzurunda doğru bir söz söylemiş, bu söz o büyük padişaha dokunmuş, incinmiş. Azametini, kudretini göstermek için, fakiri zindana arttırmıştı. Fakir, hapishanede iken, dostlarından biri o fakire gizlice: «A kardeş, demiş, sen de o sözü söylememeliydin.»

Buna karşı fakir: «Cenabı Hakkın emrini tebliğ etmek ibadettir. Zindandan korkmam, çünkü zindan bir saatlik bir iştir!» cevabını vermiş.

Fakir ile dostunun bu konuştuklarını birisi duymuş ve hemen padişaha yetiştirmiş.

Padişah gülmüş: «Zavallı, yanlış düşünüyor; zindan bir saatlik iştir, diyor. Bilmiyor ki, o hapishanede ölecektir.» demiş.

Bu söz de padişahın kölelerinden birisi tarafından fakirin kulağına fısıldanmış. Fakir o köleye şöyle de-

(*) Sekmunya - Sekemunya: Bir nevi müshil otudur ki bingöz otu da derler.

miş: «Tarafımdan padişaha söyle. De ki, ben hiç müteessir değilim. Bence zaten dünyanın kendisi bir saatliktir, ziyade değildir. Beni elimden tutup hapisten çıkaracak olsan sevinmem. Başımı kesecek olsan ona da gam yemem. Senin hazinen varsa, buyruğun her yerde yürüyorsa; ben de aile derdi, mahrumiyet ve ıstırap içinde, korku, mihnet içinde bunalmış kalmışsam, ölüm kapısından içeri girdiğimiz zaman bir hafta içinde müsavi oluruz. Şu beş günlük dünya devletine gönül verme. Halkın gönlünün dumaniyle kendini yıkma. Senden evvel, senden daha fazla kazananlar bulunmadı mı? Onlar, zulmederek cihanı yıkmadılar mı? Öyle yaşa ki, öldüğün vakit seni tahsin etsinler, iyilikle ansınlar, mezarına lânet savurmasınlar.

Kötü âdet koymamaya çalış; çünkü kötü âdetler için herkes bu âdeti çıkarana lânet olsun der.

Kudret, kuvvet sahibi bir kimse, yücelikte en son noktayı bulsa, âkıbet mezar toprağı onu altına almıyor mu?»

Padişah ihtiyarın sözlerine kızdı: «Şu ihtiyarın dilini ensesinden çıkarın» dedi.

Hakikatleri bilen ihtiyar cevap verdi: «Padişahım, senin bu sözlerinden de korkmam. Dilsizlikten de gam yemem. Çünkü Cenabı Hak gönülden geçen şeyleri de bilir. Gerek zaruret çekeyim, gerek zulüm göreyim, sonum hayır olsun ikisinin de ehemmiyeti yoktur.»

Arkadaş! Sonun iyi olursa, çektiğin matem güveyilik yerine geçer.

HİKÂYE

Bir yumrukçu vardı. Zavallı adam talihsizdi, zaruret içinde yaşıyordu. Açlıktan ölme derecesine gelmişti. Yumruk ile para kazanmak muhal olduğundan, kar-

nını doyurmak için sırtı ile çamur taşırdı. Bu zaruretten çok müteessir oluyordu.

Bazan coşar, zebunları öldüren felek ile cenkeder; bazan da talihine küser ve ye'se düşerdi. Halkın tatlı geçimlerini görür, boğazına acı sular tıkanırdı, zehirlenirdi. Bazan bu perişan haline ağlar: «Bundan daha acı hayatı kim görmüştür? Ne adamlar var ki, bal şerbeti içiyorlar, tavuk etleri, kuzu etleri yiyorlar. Bana gelince ekmeğime bir yaprak tereyi bile katık edemiyorum. Adalet gözüyle bakılırsa ben çıplak kalayım, kedi kürk giysin! Bu doğru bir şey değildir. Ne olurdu, bu çamur işiyle uğraşırken ayağım köklüce bir defineye batmış olaydı! Ne olurdu felek bir cilve edeydi de elime bir hazine geçseydi. Ben de bir zaman yaşasaydım, felekten murat alaydım, murat süreydim. Üzerimden bu mihnet tozunu silkeleyeydim!» der, dururdu.

İşittim ki, bir gün yumrukçu, toprak kazıyormuş. Kazarken toprakta dura dura dağılmış, üzerindeki dişler düşmüş bir çene kemiği çıkmış.

Kemik yumrukçuya hali diliyle şöyle nasihatta bulunmuş: «Efendi, fakr-ü zarurete tahammül et. Yarın toprak altında ağzın hali bu değil midir? Son ucu böyle birdir. Zamanın iyi, yahut kötü geçmesini hoş gör. Çünkü zaman bizsiz pek çok dönecektir.»

Çürümüş çene kemiğinin karşısında bu duygular la sarsılan yumrukçu, gönlündeki kederi bir tarafa bıraktı; kendi kendine şöyle bir hitapta bulundu: Ey akılsız, tedbirsiz nefis! Fakr-ü zaruret yükünü çek. Kendini öldürme. Eğer bir kul, başı üzerinde yük taşırsa, diğer birisinin de şan ve şerefle başı göğe değerse, her ikisinin de hâli başkalaştığı zaman, birincinin başındaki yük, ötekinin şan ve şerefi geçer gider. Bu dün-

yada keder de, sevinç de ebedî kalmaz. Ebedî kalan şey, işin cezası ile iyi adıdır.

Ey padişah! Ne taht kalır ne taç kalır, yalnız kerem kalır. Eğer iyi bahtlı isen lûtuf ve ihsanda, keremde bulun. Sana ancak bu kalır. Saltanatına, mansıbına, maiyetinde bulunan insanlara güvenme. Çünkü senden evvel, senin gibi çokları geçmiş, senden sonra da nice senin gibileri gelecektir.

Devlet sahibi insan, dinin evamiri dâhilinde hareket etmeye gayret eder. Çünkü dünya nasıl olsa geçer gider. Saltanatının karmakarışık, altüst olmamasını istersen saltanatla beraber dini düşünmek lâzımdır. Mademki dünyayı bırakıp gideceksin, altınları saç, müstaha karına ver. Nasıl ki Sâdi de böyle yapıyor. Altını olmadığı için, inci saçıyor.

NASİHAT KABUL ETMİYEN KİMSEYE KARŞI SÜKÛT ETMEK HAKKINDA HİKÂYE

Naklederler ki, bir zalim, bir iklime padişah olmuştu. Onun zamanında insanların günleri, gecesi gibi idi. Geceleyin onun korkusundan uyku haram idi. Bütün gün iyiler onun elinden dert ve belâda idiler. Gece olunca, temiz insanlar ellerini kaldırır, ona beddua ederlerdi.

Bir takım insanlar o zamanın bir şeyhine gittiler. O zalim padişahın elinden zâri zâri ağladılar: «Ey âlim, güzel reyli zat. Rica ederiz, bu padişahın yanına git, ona nasihat ver, Allah'tan kork de!» dediler.

Şeyh cevap verdi: «Yazık değil mi, onun yanında Tanrı adını anayım? Çünkü o, bu mübarek adın anılması ve Tanrıya ait sözlerin söylenmesine lâyık değildir.»

Hocam, bir kimseyi, haktan bir kenara çekilmiş

görürsen, öyle kimsenin yanında hak sözünü ortaya koyma. Alçak insanlara ulûm ve fünundan bahsedilirse, ulûm ve fününa yazık olur. O gibilere ulûm ve fünundan bahsetmek, daneyi çorak yere ekmek gibidir.

«O gibilere nasihat kâr etmeyince, sana düşman olur. Can-ü gönülden incinir, seni de incitir.»

Padişahım, senin âdetin hak üzere yürümektir. Bundan dolayı huzurunda kemali cesaretle haktan bahsedilebilir.

Ey temiz düşünceli padişah; ben sana hak ne ise onu söyledim. Çünkü Allah adamının huzurunda haktan bahsetmek kabildir.

Yüzük taşındaki mühürün bir hassası var, basılır. Fakat muma basılırsa çıkar, katı taşa basılırsa çıkmaz.

Zalim kimse benden can-ü gönülden incinse taaccüp etmem; çünkü o hırsızdır, ben bekçiyim. Sen de insaflı, adaletli bir bekçisin. Cenabı Hakkın hıfz-ü himayesi de senin bekçin olsun.

Sayende rahat ediyoruz. Bize minnet yükletsen, hakkın var, fakat yükletme. Çünkü, hakikatte minnet, fazla ihsan, şükür, Cenabı Hakka mahsustur.

Yüce Tanrı seni halkın hizmetine memur etmiş, seni başkaları gibi aylâk bırakmamıştır. Herkes çalışma meydanında koşuyor; fakat devlet topunu herkes çelemiyor.

Sen cenneti çalışma ile kazanmadın; belki Cenabı Hak sende cennet ehlinin ahlâkını yaratmıştır.

Gönlün aydın ve müsterih olsun. Devletin payidar, derecen yüce, yaşaman hoş, gidişin doğru, ibadetin beğenilmiş, duan kabul edilmiş olsun.

PADİŞAHLARIN REYİ, MEMLEKET İDARESİ, ÂYİNİ SALTANAT, ASKER ÇEKMEK KANUNU

Düşmana müdara ile iş bitiyorsa, müdara muha-

rebeden daha iyidir. Kuvvet ile düşmanı kahretmek mümkün değilse ona ihsan, in'am ederek, cemileler göstererek fitne kapısını kapatmak lâzımdır. Düşmanın zarar vermesinden korkuyorsan ihsan nüshasiyle onun dilini, ağzını bağla.

Düşman askerlerini tâciz etmek için, kale etrafına demir diken dökecek yerde, altın dök. Çünkü ihsan keskin dişi kesmez eder.

Tedbir ile, yüz gülme ile cihanı yenmek mümkündür. Isıramadığın eli öp.

Düşmana hoş görün, onu okşa, kendine dost yap. Fakat sonra, fırsat bulduğun zaman derisini yüz.

Kemendinden İsfendiyar'ın bile kurtulamadığı Rüstem, tedbir ile tutulmuş, bağlanmıştır.

Düşman az bile olsa sakın, ihtiyatlı bulun. Çünkü sel suyu, damla damla yağmurun toplanmasından hâsıl olur.

Düşmana kaş çatarak onu ürkütme. Çünkü zayıf ise de dost olması daha iyidir.

Bir kimsenin düşmanı dostundan çok olursa, onun düşmanı mesrur, dostu mahzun olur.

Kendi kuvvetinden fazla düşman askerine kendini vurma, hücum etme. Çünkü neşter üzere yumruk vurulmaz.

Hasmın zayıf, sen daha güçlü, kuvvetli isen düşmanı ezmeye heves etme. Âcize karşı kuvvet göstermek mertlik değildir. Fil kadar kuvvetli, arslan pençeli de olsan, bence sulh cenkten daha iyidir.

Sulhü devam ettirmek için bütün çareler müfit olmazsa o zaman eli kılıca vurmak caiz olur.

Düşman sulh isterse, baş çevirme. Mutlaka cenk isterse, o zaman da atın dizginini büküp yüz çevirme. Cenk kapısını düşman bağlarsa senin şerefin, mehabetin on bin misli artar.

Düşman cenk ayağını üzengiye korsa (cenk isterse), kıyamette Cenabı Hak senden hesap sormaz.

Birisiyle arada kin, adâvet hâsıl olursa, onunla cenk için hazırlan. Çünkü kin tutan kimseye dostluk hatâdır.

Alçak kimseye mülâyemetle, tatlılıkla söylersen kibri artar. O zaman Arap atlariyle, yiğit insanlar ile düşmanın tozunu havaya savur.

Düşman âciz kalarak kapına gelir; dostluk isterse, gönlünden kini, başından öfkeyi çıkar. Düşmanın tatlılıkla ve âkılâne bir tavırla sana müracaat ederse, onu sert ve gazaplı bir şekilde karşılama!...

Düşman aman dilerse, kerem göster, keremden şaşma, lûtfet. Fakat mekrinden, hilesinden de emin olma!

İhtiyarların reyinden, tedbirinden çıkma. Çünkü yaşlılar çok iş tecrübe etmiştirler. Tunç kaleleri gençler kılıçla, ihtiyarlar akıl ve tedbir ile temelinden yıkıp zaptederler. Filleri yıkan, arslanları mağlûp eden gençler, ihtiyar tilkinin hilesini bilmezler.

Muharebe üzerinde ordunun merkezinde bulunurken, kaçmayı da aklından çıkarma. Çünkü ne bilirsin ki, zafer kime nasip olacaktır.

Muharebede asker bozulacak olursa, tek başına müdafaa ve mücadele hevesine düşme, canını ateşe atma, sen de bir tarafa kaç.

Ordunun kenarında isen bir tarafa savuşmaya çalış. Orta yerde kalmış isen düşmanlardan birinin elbisesini giyin, düşman neferi gibi görünmeye çalış; bu suretle kendini kurtarmaya bak.

Sen maiyetinle beraber bin kişi, düşman da iki yüz kişi olsa, gece olunca düşman memleketinde durma. Çünkü geceleyin pusudan çıkan elli kişi, beş yüz kişi kadar heybetlidir.

Geceleyin yola devam etmek istersen, ilk evvel pusu yerlerinden sakın.

Düşman ile aranızda bir günlük yol kalınca dur, orada çadır kur. O halde düşman sana tecavüz edecek olursa gam yeme. Efrasiyap da olsa beynini çıkar. Bilmez misin ki, düşman o bir günlük yolu kat'edinceye kadar kuvveti hayli yıpranır. İşte o zaman sen o yorgun askere hücum et. Bu suretle cahil düşman kendisine zulmetmiştir.

Düşmana hücum ettiğin zaman düşman bayrağını yıkmaya gayret et. Bayrak yıkılınca bir daha toplanamazlar.

Düşman bozulduğu zaman onu uzun uzadıya takip etme; olmıya ki, yardımcı kuvvetinden uzak düşesin. Hem de düşmanı çok kovduğun zaman büyük kuvvetin geride kalır. Sizin azlığınızdan düşman süvarileri üzerinize atılırlar. Atların ayaklarından çıkan tozlar bulutlar teşkil eder. Düşman etrafınızı kargılar, kılıçlar ile kuşatırlar.

Düşman bozulduğu zaman askerin ganimet sevdası ile düşmanın arkasına düşüp gitmesin. Çünkü böyle yapılacak olursa şahın arkası boş kalır. Muharebelerde ordunun canı ise şahtır. Binaenaleyh ordunun şahı muhafazası cenge girmesinden çok hayırlıdır.

SULH ZAMANI ASKERİ OKŞAMAK

Bir dilâver, bir yürekli asker bir kere kükreyip düşmana saldıracak olursa, haline göre onu terfi ettirmek lâzımdır. Böyle celâdet gösteren yiğitler terfi ettirilirse, ikinci defa da canlarını ölüme atar; harpten korkmazlar.

Askeri sulh hâlinde hoş tut ki, sıkıntı zamanında işe yarasın. Cenkçi yiğitlerin bugün ellerini öp; yoksa

düşman kösünü çalmaya başladığı zaman el öpmenin faydası yoktur.

İşi düzgün olmıyan asker, muharebe gününde nasıl kendisini ölümlere atar? Düşmanın tecavüzüne karşı memleketi asker ile, askeri de para ile muhafaza et. Bir padişahın askerinin kalpleri rahat, karınları tok ise düşmanına galip olacağı muhakkaktır.

Askerler kendi başlarının diyetini yiyorlar. Yazıktır onlara. Sıkıntı, eziyet çektirmemek lâzımdır...

Padişahlar, hazineyi askere sarfeymiyelim, yazıktır, derlerse, askerler de: «Beyhude kılıca el atmayalım, bu uğurda hayatımızı feda etmiyelim, yazıktır.» derler.

Eli boş, işi gücü inlemek olan asker; muharebe gününde ne kadar yiğitlik yapabilir?

İŞ TECRÜBE ETMİŞ YİĞİTLERİ TAKVİYE HAKKINDA

Düşman ile cenge yürekli insanları gönder; arslanlarla cenge arslanları gönder.

Cihan görmüş insanların reyi ile iş gör; eski kurt av avlamasını çok iyi bilir. Kılıç çalan gençlerden korkma; çok bilen ihtiyardan kork. Cihan görmüş insan, akıllı olur; zira soğuğu, sıcağı çok tatmıştır. Talihi yâr olan değerli gençler ihtiyarların reylerinden baş çevirmezler.

Memleketinin mâmur olmasını istiyorsan, büyük işleri yeni yetişenlere verme. Cenklerde çok bulunmuş insandan başkasını askere kılavuz yapma. Büyük işleri küçüklere buyurma; çünkü örsü yumruk ile kırmak kabil değildir. Ahaliyi okşamak, askeri idare etmek oyuncak değildir.

Zamanında büyük işlerin başarılmasını istersen,

iş görmemişlere iş buyurma. Av köpeği kaplandan yüz çevirmez; fakat cenk görmemiş aslan, tilkiden ürker kaçar.

Kucakta beslenmiş insan muharebe görünce korkar; fakat güreş tutarak, av avlayarak, top oynayarak yetişen genç, cenkçi olur. Hamamda, ılıcada zevkü sefa ile yetişen çocuk, muharebe kapısını açık gördüğü zaman korkar.

İki kişinin yardımiyle ata binen kimseyi, bir çocuk bile vurabilir.

Muharebeden kaçmak isteyeni eğer düşmanı öldürmemişse, sen öldür.

Muharebe gününde kadın gibi muharebeden baş çeviren kimseden, ahlâksız çocuklar bile daha iyidirler.

HİKÂYE

Oğlunun cenk için tirkeşini takındığını gören Gürgin pehlivan oğluna şu güzel sözleri söylemiştir:

Kadınlar gibi çabuk kaçacaksan, harbe gidip de yiğitlerin yüzleri suyunu dökme. Bir süvari cenkte arkasını gösterecek olursa, yalnız kendisini değil, bütün yiğitleri öldürmüş olur. Hakikî kahraman odur ki, cinsleri bir, dilleri bir, sofrada yemek yiyen iki dostun cenk halkasına birlikte düştükleri zaman muharebenin ciğergâhında can-ü gönülden çalışır, çarpışır ve kardeşi düşman eline esir düşmüş iken kendisi okun önünden kaçmaya tenezzül etmez. Zaten bir ordunun askerleri de böyledir.

Cenge girenler birbirlerine yâr değilse, birbirini korumak fikrinde değilse, öyle askerden hayır gelmez. Askerlerde öyle bir hal görecek olursan, oradan kaçmayı ganimet bil.

HÜNER SAHİPLERİNİ OKŞAMAK

Ey memleketler fethetmek istiyen padişah! İki sınıf insanı besle, hoş tut. Bu sınıflardan birisi cenk için hazırlanan erlerdir diğeri rey, fikir, tedbir sahibi insanlardır.

Ancak âlimleri, kılıç çalan kahramanları besleyen padişahlar, devlete nâil olurlar.

İnsanlar için iki büyük meziyet var: Biri kalem, diğeri kılıç sahibi olmak. Bu iki meziyetten hiçbirine sahip olmıyan birisi, ölürse, öldüğüne acıma. Kalem kullananları, kılıç çalanları iyi tut! Onlara riayet et. Çalgıcı makulesine meyletme, onlar kadın taifesi gibidir. Hayır gelmez.

Düşman cenge hazırlanırken beri tarafta çengilere çenk çaldırmak, sâkilere bayılmak erkeklik değildir.

Devletli insanlar için oyun da fenadır. Oturup da oyun ile meşgul olan devletlerin devletleri, bir oyunla ellerinden gitmiştir.

HER HALDE DÜŞMANDAN SAKINMAK HAKKINDA

Düşman cenk açtığı zaman kork demem; belki düşmanın sulh hâlinde bulunduğu zaman daha ziyade kork derim. Çünkü nice insanlar vardır ki, gündüz sulh âyetini okur; fakat gece olunca uykuda bulunanların üzerlerine hücum eder.

Cengâver yiğitler zırhlariyle toprak üzerinde uyurlar. Döşek kadınların habgâhıdır. Kılıç çalan yiğitler çadır içinde bile, kadınların evde uyudukları gibi çıplak uyumazlar.

Düşmanın amansız, habersiz hücum etmesi ihti-

maline binaen de daima gizli gizli harbe hazırlanmalısın.

Sakınmak, ihtiyatlı bulunmak iş bilen yiğitlerin işidir. Karakol, ordunun tunçtan yapılmış duvarıdır, surudur.

DÜŞMANLARI REY VE TEDBİR İLE DEFETMEK HAKKINDA

Fenalık düşünen, fakat düşündüğü fenalığı yapmaya kudreti olmıyan iki düşman arasında emin, rahat oturmak akıl işi değildir. Çünkü eğer o iki düşman ittifak edecek olurlarsa o zaman kısa elleri uzun olur.

İki düşmanın varsa iptida hile ile birisini meşgul et. O rahat otururken ötekinin kökünü kazı.

Bir düşman muhakkak harbetmek isterse, onun kanını âkılâne bir surette dökmek için git; onun düşmanı ile dost ol. Bu suretle onun gömleği vücudüne zindan olur.

Düşman askerinin arasına muhalefet düşecek olursa sen kılıcı kınına koy.

Kurtlar birbirine düştükleri zaman, aralarından koyunlar rahat geçerler.

Bir düşman diğer düşman ile uğraşacak olursa, sen dostlarınla, huzuru kalp ile muhabbet et.

DÜŞMANA TATLILIK GÖSTERMEK HAKKINDA

Cenk için kılıç çektiğin zaman bir taraftan da gizlice, barışmak yolunu araştır.

Ordular çeken, tulgalar paralayan kumandanlar zâhirden harp ederlerse de; gizlice musaleha ararlar.

Meydanı tutan yiğidin gönlünü ele al; onu okşa.

Tâ ki lüzumu takdirinde top gibi ayağına düşsün, başını yoluna koysun.

Düşmanın kumandanlarından biri ele geçince ağır davran; hemen öldürme. Çünkü düşman tarafından olduğu gibi, senin tarafından da bir büyük adam esir düşebilir. Eğer sen düşmanın esir düşen büyüğünü öldürürsen, onlar da senin adamını öldürürler. Bir daha onu göremezsin.

Esir tutulup bende çekilenlere cefa eden kimse, zamanın kendisini de o hale getireceğinden korkmaz mı? Bendlere çekilen esirlere o kimseler iyi muamele ederler ki, kendilerine de vaktiyle öyle bendlere çekilmiş (kolları bağlanmış) bulunurlar.

Düşman büyüklerinden birisi gelir sana tâbi olursa, onu hoş tut. Çünkü onu gören birisi daha gelir.

İNKIYAT EDEN DÜŞMANDAN SAKINMAK HAKKINDA

Düşmanın akrabasından birisi sana dost olursa hilesinden kat'iyyen emin olma, çünkü akrabalığı, dostlukları hatırına geldikçe, içi sana karşı kin ile dolar.

Düşmanın tatlı sözüne aldanma. Bal içinde zehir bulunması mümkündür.

Kendi dostlarını bile düşman farzederek ihtiyatlı davranan kimse, düşmanın fenalığından ve zararından kurtulur.

Herkesi yankesici zanneden kimse, kesesindeki inciyi kaptırmaz.

Beyine karşı gelen bir askeri, bir daha hizmette kullanma. Çünkü beyinin nimetini bilmiyen, ona nankörlük eden, sana da nankörlük yapsa gerekir. O gibi bir askeri hizmette tutmaya mecbur olursan, ahdine,

yeminine inanma. Onu daima gizlice göz altında bulundur.

Hizmete yeni girenlerin iplerini uzat, onları pek sıkma. İpi koparacak olursan kaçar gider, bir adam kaybetmiş olursun.

Düşman iklimini muhasara ile, cenk ile zaptettiğin zaman memleketin zabıta vazifesini o memleketin zindanında mahpus olanlara ver. Çünkü onların yürekleri yanıktır. Dişlerini zalimin boğazına batırır kanını içerler.

Düşman elinden bir hisarı, bir şehri aldığın zaman ahalisini eski sahibinden daha güzel, daha ferah tut.

Böyle yapacak olursan, o düşman kıyam edecek olsa, onu o ahali tepeler.

Aldığın şehrin halkını inciterek: «Düşman geldi, kapıya dayandı. Düşman girmesin» diye kapılar kapama. Çünkü senin düşmanının ortakları şehir içindeki ahalidir.

SIR SAKLAMAK HAKKINDA

Düşman ile cenk etmek istediğin zaman, tertibatını gizli gizli ikmale çalış. Fakat niyetini gizle, sakla, kimseye anlatma.

Sırrını herkese açma. Bir sofrada yemek yiyen iki dosttan birisinin diğeri aleyhinde casusluk ettiğini çok gördüm.

Derler ki; İskender, Doğuya sefer açmak istediği zaman, çadırını Batı tarafına kurdururdu.

Behmen Şah, Zabilistan'dan hareket ettiği zaman, sola gideceğim diye etrafa yaydı fakat sağa gitti.

Maksadının ne olduğunu senden başkası bilirse, öyle reye, öyle bilgiye ağlamak gerektir.

Kin tutarak herkesle cent etmekten ise, kerem göster ki, âlemi hükmün altına alasın.

Bir iş mülâyemetle, tatlılık ile hâsıl olacak ise sertlik, inatçılık göstermek mânâsız olur.

Gönlünün dertli olmasını istemezsen, dertli gönülleri dertlerinden kurtar.

Yalnız askerlerin kuvvetli kollarına güvenme. Âciz zannolunan iyi kimselerden de himmet iste.

Sana ümit bağlamış zayıfların duaları, babayiğitlerin kollarından daha ziyade iş görür.

Allah adamlarından himmet alan kimse Feridun'a karşı cenk açsa, onun da hakkından gelir.

İKİNCİ BÖLÜM

İYİLİK HAKKINDA

Akıllı isen, herşeyin mânâsına meylet. Çünkü suret kalmaz; lâkin mânâ kalır.

Kimde ki ilim, cömertlik, Allah korkusu yoksa, o kimse mânâsız, kuru bir surettir.

Kimin hayatında halk rahat uyursa, o adam toprak altında rahat uyur.

Âhiret azığını hayatında kendin tedarik et. Çünkü öldükten sonra bunlar elinden çıkar, sahip olamazsın, ıstırap için hiçbir iyilikte bulunmazlar.

Altını, nimeti elinde iken bugün sen ver. Sen öldükten sonra bunlar elinden çıkar, sahip olamazsın, ıstırap çekmemek istersen, ıstırap çekenleri hatırdan çıkarma. Bugün hazine elinde iken lâzım gelen yerlere çabuk dağıt, yarına bırakma. Çünkü yarın anahtar elinden çıkmış olur. Azığını bugün sen götür. Öldükten sonra karından çocuğundan şefkat bekleme.

Azığını öbür dünyaya kendi götüren kimse, devlet topunu çelmiş demektir.

Sırtımı beni düşünerek ancak kendi tırnağım kaşır, başkası kaşımaz.

Ne gibi servetin varsa avucunun ortasına koy. Verilecek yerlere ver. Vermezsen, yarın dişinle elinin arkasını ısırırsın.

Fakir olan kimselerin sırrını sakla! Onların ku-

surlarını setretmeye çalış ki, Cenabı Hak da senin kusurlarını setir buyursun.

Kapına bir garip gelirse, eli boş gönderme. Allah göstermesin belki bir gün sen de garip olur, kapıları dolaşırsın.

Büyük kimse, bir gün kendisinin de başkasına muhtaç olacağını düşünerek, muhtaç olanlara iyilik eder.

Gönlü yaralı olanların hatırlarını sor, onlara bak. Belki bir gün sen de o vaziyete düşersin.

Muztar kalmış insanların gönüllerini sevindir. Belki bir gün sen de muztar kalırsın.

Sen ki bir şey istemek için kimsenin kapısına gitmiyorsun, buna şükran olmak üzere, kapıya gelen dilenciyi kovma.

ÖKSÜZ OKŞAMAK, HALİNE ACIMAK HAKKINDA

Babası ölmüş çocuğu himaye et, tozunu silkele, bir yerine diken batmış ise çıkar.

Öksüzün ne derece âciz olduğunu bilir misin? Hiç öksüz ağaç neşvünemâ bulabilir mi?

Bir yetimi başını eğmiş, düşünceli, meyus gördüğün zaman, sen kendi çocuğunun yüzünü öpme.

Yetim ağlarsa nazını, kim çeker? Öfkelenirse öfkesini kim hoş görür? Amanın yetim ağlamasın, çünkü o ağlarken arşıâlâ titrer...

Yetime merhamet göster, gözünün yaşını sil. Yüzünde toz toprak varsa, onu şefkatle temizle.

O yavruyu himaye eden babası ölmüş ise, onu sen gölgende besle.

Babam beni oğlum diye kucakladığı zaman kendimi taçlı bir padişah sanırdım. Üzerime bir sinek konsa idi, babam hâne halkının hepsini haşlardı. Şimdi o

haldeyim ki, beni düşmanlar esir alacak olsalar, bir dostum yok kiyardımıma koşsun.

Ben yetimlerin derdinden anlarım. Çünkü pederim beni çocukluğumda yetim bırakmış, gitmiştir.

ÖKSÜZLERE İYİLİK ETMEK HAKKINDA

Birisi, bir öksüzün ayağına, batmış olan bir dikeni çıkardı. Vefatından sonra Sadri Hoca namındaki büyük şeyh o kimseyi rüyada gördü. Baktı ki, cennet bahçelerinde salınıyor. «O, bir diken yüzünden benim için ne güller bitti» diyordu.

Elinden geldiği kadar merhamet et ki, zahmete dûçâr olduğun zaman herkes de sana acısın.

Birisine iyilik ettiğin zaman: «Ben efendiyim, beyim; o bana muhtaçtır!» diye kendini büyük görme. Zaman, o muhtaç kimseyi vurmuş deme. Zira vuran kılıç henüz kınına girmemiştir; mümkün ki seni de kılıçlar.

Devletine dua eder binlerce kişiyi gördüğün zaman, sen kimsenin eline bakmadığın halde birçok insanlar senin eline bakıyorlar diye Cenabı Hakka şükret.

Bir kitapta, kerem büyüklerin âdetidir, diye okumuştum. Hayır, yanlış söyledim, peygamberlerin âdetidir.

İBRAHİM ALEYHİSSELÂMIN HAVASS VE AVAMA KARŞI KEREMLERİNE DAİR HİKÂYE

İşittim ki, İbrahim Aleyhisselâmın misafirhanesine bir hafta misafir gelmemiş. O mübarek zat, belki bir misafir gelir diye beklemiş ve yemeğin vaktini geçirmiş.

Misafir gelmediğini görünce evinden çıkmış, derelere, tepelere, yollara, her tarafa bakınmış.

Kırda saçı sakalı kar gibi ağarmış, söğüt gibi bir ihtiyar görmüş. İhtiyara iltifat gösterip, merhaba demiş ve kerîm insanların âdeti veçhile: «Gözümün bebeği! Tenezzül buyurun yemeği bizde yiyelim» diye teklifte bulunmuş.

İhtiyar, İbrahim Aleyhisselâmın ahlâkını bildiği için teklifini kabul ile, birlikte yürümeye başlamış.

İbrahim Aleyhisselâm, misafirhanesinde bulunan adamları o gösterişsiz ihtiyarı izzetle karşılamışlar.

İbrahim Aleyhisselâm emretmiş, sofra yayılmış, mevcut misafirler sofraya oturmuşlar. Yemeğe başlarken mevcut cemaat bismillâh dedikleri halde, ihtiyardan ses çıkmamış. Bunun üzerine İbrahim Aleyhisselâm: «Ey çok yaşamış adam! İhtiyarlar dinine sâdık olurlar. Tanrıya yana yana dua ederler. Sende bundan eser görmüyorum. Niçin susuyorsun? Yemeğe başlanırken Cenabı Hakkın ism-i şerîfini söylemek, yemeğin şartı değil midir?» demiş.

İhtiyar cevap olarak: «Puta tapan pîrimden böyle bir şey söyleneceğini işitmemişimdir. Başka türlü de hareket edemem» demiş.

İbrahim Aleyhisselâm, bedbaht ihtiyarın Mecusî olduğunu anlamış. İslâmiyete yabancı olduğu ve temizler indinde münkir, murdar addedildiği için ihtiyarı kovmuş.

Bu hâdise üzerine Cebrâil Aleyhisselâm, Cenabı Hak tarafından gelip İbrahim'e heybetle hitap etmiş: «Yâ İbrahim! Ben o ihtiyarı yüz senedir yaşatıyorum, rızkını veriyorum. O, ateşe tapıyorsa sana ne? Sen ondan kerem elini niçin çektin?» diye ağır bir itap getirmiş.

Rivayete göre, bu itabı ilâhî üzerine İbrahim ihtiyarın arkasından koşmuş, çok özür dilemiştir.

İhtiyar bu özürün sebebini sormuş, İbrahim anlatmış.

Bunu işiten ihtiyar: «Ne ulu Tanrıdır ki, benim gibi bir âciz ihtiyar için peygamberine itap ediyor. İbrahim'in dini ne güzel dindir» diye ateşperestliği terk ile müslüman olmuştur.

İYİYE, KÖTÜYE İHSAN ETMEK HAKKINDA

Lûtuf ve ihsanı bir kese içine koyup ağzını düğümleme. İhsanını kimseden esirgeme. Bu riyacıdır, öteki hilecidir, deme. Varsın öyle olsunlar, sana ne? Akıl yahut şeriat, dini dünyaya satmaya fetva vermez. Bununla beraber, birisi dini dünyaya satarsa, sana ne. Tefsirci bir âlim ilimini ekmek mukabilinde satıyorsa, kendini ziyan eder, sana ne? Bunlar mallarını ucuza sattıkları için bunlardan satın almak akıl kârıdır. Çünkü akıllılar daima ucuz satanlardan alırlar.

ÂBİT İLE CERRAH BİRİSİNİN HİKÂYESİ

Birdil ebesi ihtiyar bir âbide geldi ve: «Bir çamura battım, âciz kaldım. Çıkamıyorum: Bir soysuz adama on akça borcum var. Bu borcun en küçük parçası bana bir batman kadar ağır geliyor. Gece olunca, hep o borcu düşünüyorum uykum kaçıyor; gündüz olunca alacaklı gölge gibi arkamdan ayrılmıyor. Acı sözler söyleyerek gönlümü yara içinde bırakıyor. Gelip gitmeden kapımın eşiğini aşındırıyor. Sanki anasından doğdu doğalı Tanrı ona bu on dirhemden başka bir para vermemiş. Din defterinden elif okumamış, nahiv okumuşsa da (gayri münsarif) bâbından başkasını

bilmiyor. Hergün güneş doğar doğmaz bu kaltaban derhal geliyor, kapıyı çalmaya başlar. Şaşırdım kaldım. Düşünüyorum. Hangi cömert adam bana yardım edip beni bu taş yürekli insandan kurtarır?» dedi.

Mübarek ihtiyar, bu sözleri işitince o adama iki altın verdi. Bu palavracı altınları alır almaz, yüzü taze altın gibi gülerek odadan çıktı, gitti.

Orada hazır bulunanlardan birisi, şeyhe şöyle dedi: «Şeyhim, bu adam kimdir, bilir misin? Bu öyle değersiz bir insandır ki, ölse ona ağlamak caiz değildir. Bu öyle hilekâr bir dilencidir ki, erkek arslana eğer vurur. Ebu Zeyd Süruhî'ye at sürer, onu mat eder.»

Bu söz üzerine âbit kızdı: «Sus, dedi, sen daha söze karışacak adam değilsin ve söylenenleri dinleyecek mevkidesin. Sen işin felsefesini iyi düşünmüyorsun. Burada iki ihtimal vardır: Eğer, bu adam benim zannettiğim veçhile doğru söyledi ise, ona, ben para vermekle, onun şerefini kurtardım ve eğer bu adam cerrar, riyakâr ise beni aldattı sanmayın. Belki öyle yavuz, boşboğaz bir cerrardır; kendi şerefimi muhafaza etmiş oldum.»

Arkadaş! İyiye, kötüye para ver. Verdiğin kimse iyi ise hayır kazanmış olursun, kötü ise şerrini defetmiş olursun.

Bahtiyar odur ki, akıllılar ile düşe kalka ehli dillerin ahlâklarını öğrenir.

Eğer aklın, fikrin, tedbirin varsa, Sâdi'nin nasihatini ehemmiyetle dinlersin. Sâdi başka şairler gibi, bütün zamanını güzellerin gözleri, zülüfleri, yanakları, benleri hakkında söz söylemekle geçirmez. Böyle nasihat, hikmet kabilinde olan manzumelere de çok ehemmiyet verir.

BAHİL KİMSE İLE HAYIRLI ÇOCUK HİKÂYESİ

Birisi öldü, yüz bin altın bıraktı. Akıllı, hayırlı bir çocuğu vardı: Bu çocuk bahiller gibi altını sıkı tutmadı. Mala, mülke meyletmiyen insanlar gibi paraya tapmadı. Kapısı fakirlerden, konağı misafirlerden hâli değildi. Babası gibi altını keseler içinde hapsetmedi, verdi, dağıttı. Akrabanın, yabancıların, **hepsinin** gönlünü hoş etti.

Birisi onu ayıplayarak: «Ne yapıyorsun! Malını, mülkünü birden dağıtıp kendini perişan mı edeceksin! Altın mal, nân-ü nimet pâyidar olmaz. Bir hikâye var: Anlaşılan sen o hikâyeyi işitmemişsin.» dedi.

Çocuk: «Nasıl hikâyedir?» diye sordu.

Adam anlatmağa başladı: «Şu günlerde işittim ki, bir zâhit kendi çocuğuna şöyle demiş: «Ey babasının canı, bekâr yaşa, evde ne varsa fıkaraya ver. Cömert ol, dünya malına kıymet verme.»

Çocuk tecrübe görmüş, ileriyi görenlerden imiş. Babasına teşekkürden sonra, şöyle demiş: «Bir harman, bir senede vücuda gelir. Onu bir dakikada yakmak insanlığa yakışmaz. Zarurete katlanmazsan, genişlik vaktinde hesaplı hareket et.»

TEMSİL

Bir kere bir köylü hanım, kızına şöyle demiş ve pek güzel söylemişti: «Kızım! Varken yokluk günü için zahire sakla. Kırbayı, tulumu dolu bulundur. Çünkü köyde dere her vakit akmaz.»

Para ile âhiret kazanmak, altın ile arslanın pençesini bükmek mümkündür. Elin dar ise yârin huzuruna gitme. Gümüşün varsa gel ve getir. Eğer elin boş ise yâr ayağının bastığı toprağa yüzünü, gözünü de sür-

sen sana cevap vermez. Altın sahibi insan devin gözünü çıkarır. Sahrei cinniyi hile ile tuzağa düşürür. Elin boş ise güzel yüzlülerin etrafında dolaşma. Çünkü parası olmıyan kimsenin, onların nazarlarında hiç bir kıymeti yoktur. Eli boş kimsenin ümidi hâsıl olmaz. Para varsa ak devin gözünü çıkarabilirsin.

Düşmanın şerefini düşün de, dostlar üzerine altın saçma. Eğer bütün varını onlar uğrunda israf edecek olursan, ihtiyaç zamanında elin boş kalır. Tekmil dilencileri doyurup şişman yapamazsın; korkarım ki, sen cılız, sıska olursun.

İyilik sevmeyen, iyiliğe mâni olan, bahil bu hikâyeyi, bu temsili, bu sözleri söyleyince, cömerdin damarındaki kan şiddetle harekete geldi. Kendisini ayıplayan bu münasebetsiz adamın sözüne kızdı, şöyle cevap verdi: «Sen hezeyan ediyorsun. Şu benim bugün mâlik olduğum servet, pederimin bana deyişine göre dedemden kalmıştır. Dedem ve babam hakikatte bu serveti muhafaza etmişlerdir; ölürken hasretle ölmüş ve bırakıp gitmişler. Pederime intikal eden bugün bana geçti. Benden de oğluma geçecektir: İyisi odur ki, bugün bu malı muhtaç olanlara vereyim, yesinler. Çünkü yarına kalırsa, benden sonra oğlum, akrabam yağma ederler.»

Ey cömert! Ye, giyin, ihsan et; halkın refahına çalış. Şunun bunun için neden saklayacaksın?

Akıllı insanlar mallarını, paralarını öbür cihana giderken beraber götürdüler. Hasislerdir ki, hasretini çekerek burada bırakarak giderler.

A benim canım! Âhireti dünya ile satın almak mümkün iken al. Yoksa, fırsat geçer, alamaz, hasretle ölürsün.

Altın, mal, işe yarar pek değerli şeylerdir. Lâkin, âhiret sarayının duvarlarını yaldızlamak için.

O bahil adamın çocuğu parayı malı, öyle yedi, öyle bağışladı bitirdi ki, bakanlar malından mülkünden bir eser görmediler. Herkes o çocuğa; «Aferin sana; cömertsin, âlicenapsın, hak yoluna para döktün, iyi işler yaptın!» diye methü senalarda bulunurlardı.

O ise bu methü senadan sıkılır, başını yakasına çeker: «Methü senaya değer ne yaptım!» diye utanır ve: «Cenabı Hakkın lûtfuna dayanıyorum. Çünkü insanın kendi işine dayanması hatâdır» derdi.

Tarikat işte bundan ibarettir: İyi işli olmalı, kendisini daima kusurlu görmeli. Şeyhler bütün gece ibadet eder: Seher vakti olunca kimse görmesin diye seccadeyi büker, kaldırırlar.

Erenlerin sözlerini erlikle dinle. Sözü Sâdi'den değil, Sühreverdî'den dinle: «Su üzerinde gemide birlikte gittiğimiz zaman mürşidim, şeyhim Şahabüddini Sühreverdî bana iki nasihat vermişti: 1 - Kötü görenler, kötülük beğenneler arasında bulunma; 2 - Kibirli, kendini beğenmiş olma.»

İşittim ki, şeyhim, cehennemlik hakkında nâzil olan âyetleri okurken ağlarmış.

Bir gece, bilirim, müşarünileyh Sühreverdî Hazretleri cehennemin korkusundan sabaha kadar uyumadı, sabah vakti de şöyle diyordu: «Ne olurdu, cehennemi ben doldursaydım da, başkaları kurtulsaydı.»

HİKÂYE

Bir vakit bir kadın, kocasına şikâyet etmiş: «Efendiciğim; ekmeği bir daha bu mahallenin bakkalından alma. Buğday ekmeği satanlardan al: «Bu adamcağız buğday gösterip arpa satıyor (bizi aldatıyor). Dükkânına müşteri yerine sinekler üşüşüyor ve o derece ki, sineklerden dolayı bir hafta yüzünü kimse görmüyor.»

Kocası, hareminin hatırını kırmamak için, mülâyemetle cevap vermiş: «Gözümün nuru hanımım, rica ederim, bu bakkalın ekmeğiyle kanaat edelim. Başka yerden almayalım: Çünkü, bu adam bu mahallede bulunan insanlara güvenerek bu dükkânı tutmuştur. Onu istifadesinden mahrum etmek, mürüvvete münafidir.»

Arkadaş! Âlicenap, iyi insanların yollarını tut. Sen ki ayaktasın, düşmüş insanı kaldırmak için elini tutuver. İyilik etmeğe bak: Tanrı erleri, daha ziyade kimsenin uğramadığı, alış veriş etmediği dükkândan alış veriş ederler.

Cömert insan, doğrusunu istersen velîdir. Çünkü cömertlerin pîri, Şâhı Merdan Hazreti Ali'dir.

KENDİNİ GÖREN ÂBİDİN HİKÂYESİ

İşittim ki, bir âbit, Hicaz yolunda her adımda iki rekât namaz kılardı. Hak yolunda o kadar aşk ve şevk ile giderdi ki, ayağına batan devedikenini çıkarmazdı.

Âbit bu yolda devam etmekte iken kendini beğenmeğe başladı, gurur getirdi. Şeytan ona: «Kimse senden daha güzel bir surette ibadet,hareket edemez» diye vesvese verdi, onu kuyuya düşürdü. Eğer ona Cenabı Hakkın lûtfu, keremi erişmeseydi, kibir ve gurur, onun başını doğru yoldan çevirirdi.

Kayıptan bir hâtif, o âbide seslendi: «Ey iyi talihli, güzel huylu kimse, yaptığın ibadet ile Cenabı Hakka lâyık bir hediye takdim ettim sanma. Bir iyilik ederek, bir gönlü dinlendirmek, her menzilde bin rekât namaz kılmaktan efdaldir.»

KENDİSİNİ DÜŞÜNEN ÂBİD HİKÂYESİ

Bir Çin Padişahının bir çavuşu vardı. Bir gün ha-

nımı ona şöyle dedi: «Mübarek adam, haydi kalk, yiyecek bul. Padişahın mutfağına git, çocuklara yiyecek getir. Bak, çocuklar uyandılar, gözleri yoldadır.»

Çavuş şöyle cevap verdi: «Hanım, bugün mutfak soğuktur. Bugün mutfakta yemek pişmez; çünkü padişah bugün oruçludur.

Kadın çavuştan bu sözü işitince mahzun oldu, başını önüne eğdi. Yokluktan gönlü yaralı olarak, kendi kendine: «Padişah bu oruçtan ne bekler ki? Nafile oruç tutup da ne olacak? Onun iftar etmesi, çocuklarım için bayramdır.»

Fazla oruç tutmayıp da iyilik yapan, parasını saklayıp da yıl on iki ay oruç tutan kimseden daha iyidir.

Bir fakire kuşluk yemeği veren adam oruç tutabilir. Böyle olmadıktan sonra zulmet çekmeğe ne lüzum var. Yiyeceğini kendinden kısıyorsun, yine kendin yiyorsun.

Halvete çekilen bir takım cahillerin hayalâtı, onlara küfür ile dini birbirine karıştırır.

Su da parlaktır, ayna da parlaktır. Fakat bunlarda parlaklığı ayırdetmek lâzımdır.

HİKÂYE

Birisi cömertti. Fakat parası, mürüvveti nisbetinde değildi.

Alçak kimse varlık sahibi olmasın; cömerde Tanrı el darlığı göstermesin.

Himmeti yüce olan kimse istediğini her zaman kemendine düşüremez. Sel suyu yüksek yerde durmadığı gibi, maksat da yüksek himmetten kaçar.

O cömert adam parasının azlığıyle beraber, sermayesinden fazla surette cömertlik eder; bu yüzden el darlığı çekerdi.

Fakat birisi ona şöyle bir mektup gönderdi: «Hey güzel huylu, sonu iyi insan! Bana şu kadar para vererek yardım et. Borçluyum. Kaç gündür o parayı veremediğim için hapisteyim.»

Mahpusun istediği para, o cömerdin nazarında bir şey değildi. Fakat, ne yapsın ki, elinde bir pul olsun yoktu.

Mektubu alınca, mahpusun alacaklılarına bir mektup yazdı: «Ey güzel adlı, âlicenap kişizadeler. Şu mahpusun yakasını bırakın. Onu hapisten çıkartın. Şayet kaçacak olursa, ben öderim, kefilim.» dedi.

Alacaklılara mektubu gönderdikten sonra, hapishaneden çıkan borçluya geldi: «Arkadaş, şimdi kalk, bu memleketten kaç. Başka bir yere git. Üst tarafını düşünme» dedi.

Borçlu, kafesin kapısını açık gören kuş gibi bir nefes dinlenmedi, şehirden çıktı. Sabah yeli esti: Sabah yeli esti dedim, yanıldım. Öyle koşuyordu ki, rüzgâr onun tozuna yetişemiyordu.

Borçlunun kaçtığını duyan alacaklılar, derhal kefili bulunan cömert kimseyi yakaladılar. Ya kaçan borçlumuzu bul, teslim et; yahut parayı ver, diye yakasına sarıldılar.

Kafesten kaçan kuşu tutmak kabil olmadığı gibi, parası da olmadığından, hapsedilmeyi kabul etti.

Hapiste bir zaman kaldı. Fakat bu müddet zarfında ne feryat etti, ne de alacaklılara rica yollu bir kâğıt gönderdi: Hiç rahatı, huzuru yoktu. Geceleri uyuyamıyordu. Bir gün bir âbit, o mahpusa uğradı: «Ey mübarek adam; sen insanların parasını yiyecek, hapise girecek kimselerden değilsin. Ne oldu ki böyle hapise girdin?» dedi.

Cömert adam cevap verdi: «Ey mübarek dost! Kimsenin parasını yemedim. Bir mahpus bana hapis-

tenşikâyet etti. Benden yardım istedi. Onun yerine kendimin hapse girmesinden başka çare bulamadım. Kendimin rahat yaşamasını, ötekinin hapishanede bulunmasını hoş görmedim.» dedi.

Günü geldi: o cömert adam öldü. Fakat iyi adı kaldı. O ne güzel hayattı ki, öldükten sonra iyi bir nam bırakır.

Toprağın altında cismi ölmüş, fakat gönlü diri kimse, gönlü ölmüş, kendisi diri âdemden daha iyidir.

Diri gönül hiçbir zaman helâk olmaz. Gönlü ölmüş bir vücut ölürse hiç keder etme.

İYİYE, KÖTÜYE İYİLİK ETMEK HAKKINDA

Birisi çölde bir köpek gördü. Zavallı köpek susamıştı. O kadar susamıştı ki, susuzluktan hemen can vermek üzereydi.

Köpeği o halde gören güzel huylu adam, başından külâhını çıkardı, kova yaptı; sarığını çözdü, ip yaptı; kollarını sıvadı, orada bulunan bir kuyudan su çekti; köpeğe verdi. Köpek suyu içti canlandı.

Peygamber efendimiz bu işi duyunca: «Cenabı Hak o kimsenin günahlarını af buyurmuştur» diye haber verdi.

Arkadaş! Eğer zalim isen, sonunu düşün, zulmünden geç. Vefakâr ol, iyiliği âdet edin.

Bir köpeğe yapılan iyilik, Allah indinde zayi olmayınca, iyi bir kimseye yapılan iyilik nasıl zayi olur.

Elinden ne kadar gelirse o kadar iyilik et. Çünkü Cenabı Hak kimseye iyilik kapısını kapamamıştır.

Şunu da unutma ki, herkesin iyiliği kendi kudretine göredir. Bir zenginin hazinesinden bir kantar altın vermesi, bir fakirin el ekmeğinden bir kırat vermesi kadar olamaz.

Herkes yükü kendi gücüne, kuvvetine göre götürür. Çekirge ayağı, karıncaya ağır yüktür.

HALKLA İYİ GEÇİNMEK, TEVAZU GÖSTERMEK HAKKINDA

Ey talihli kimse, halk ile yumuşak geçin ki, Cenabı Hak da sana yumuşak muamelede bulunsun.

Halk ile güzel geçinen, düşkünlerin elini tutan kimse, bir felâkete düşecek olsa, o musibet içinde kalmaz, çabuk kurtulur.

Köleye, azarlayarak emir verme... Olur ki bir gün o köle ferman sahibi olur.

Kudretin, mansıbın berdevam olsun istersen, fakirin, halk tabakasının zâafından istifade ile onlara güç, ağır tekliflerde bulunma. Çünkü bakarsın ki, günün birinde paytağın ferz olması gibi, o fakir de mansıp ve kudret sahibi olur.

Nasihat dinle: Uzağı gören insanlar kimsenin gönlüne kin tohumu ekmezler.

Harman sahibi olan kimse, başakçıya kafa tutarsa, kendisi ziyan eder.

Zengin korkmaz mı ki, Cenabı Hak o zenginin servetini fakirlere verir; fakirin de derdinin yükünü o zenginin gönlüne yükletir.

Nice güçlü, kuvvetlil insanlar vardır ki, zarurete düşmüşlerdir. Nice düşkünler vardır ki, talih, sonradan onların yüzüne gülmüştür.

Ey büyük adam! Emrin altında olanların gönlünü kırma. Olur ki, sen de bir gün onlar gibi emir altında yaşamağa mecbur olursun...

ZAYIFLARA ACIMAK VE NETİCESİ HAKKINDA HİKÂYE

Bir fakir; mallı, mülklü fakat ekşi yüzlü bir zenginin yanına gitti; fakrından, zaruretinden şikâyet etti, inledi.

O kara gönüllü zengin, zavallı fakire bir habbe bile vermedi. Üstelik kızdı: «Ne geldin? Haydi, yıkıl git!» diye azarladı.

Bu muameleden fakirin kalbine kan oturdu. Gönül azabından başını kaldırdı, şöyle dedi: «Ne şaşılacak şey. Ben fakirim. Yüzüm ekşi olsa, yeri var. Ya bu zenginin yüzü niçin ekşidir. Bir gün gelipte dileneceğini düşünmez, korkmaz mı?»

Bu söz üzerine kısa düşünceli zengin, büsbütün kızdı. Kölesine emretti: «Şu dilenciyi hakaretle kov, sür, defet!» dedi. Köle de vazifesini yaptı.

İşittim ki, o zengin Cenabı Hakkın lûtfuna karşı şükretmediği için işi tersine dönmüş. O azamet, servet kalmamış, Utarit kalemini siyah mürekkebe batırıp bahtının altına kara yazı yazmış. Bedbahtlık, sırtındaki saadet libasını çıkarıp onu sarmısağa çevirmiş. Ne yükü kalmış, ne yük çeken beygiri. Kazâ onun başına fakirlik toprağını saçmış; kesesi, eli boş hokkabaza dönmüş. Elhâsıl hali tamamen başka türlü olmuş ve bir zaman böyle geçmiş.

O felâket günlerinde kölesi satılmış, onu cömert bir kimse almıştı. İyi huylu, hem gönlü, hem eli zengin bir cömert. Fakir kimse mal, mülk, para için nasıl iştiyak gösterirse, o da fakirleri görmeğe öyle müştak idi.

Bir sabah kapısına bir fakir geldi, bir lokma istedi. Öyle bir fakirdi ki, sıkıntıdan, mihnet çekmeden ayaklarında yürümeğe kuvvet, kudret kalmamıştı.

Konak sahibi cömert zengin adam kölesine «Koş şu biçâre fakiri memnun et, ne isterse ver» dedi.

Köle sofradan bir tabak yemek aldı, fakire götürdü. Fakat, fakiri görünce gayriihtiyarî bir nâra attı. Perişan, mahzun bir halde efendisinin yanına geldi. Gözünün yaşları, muztarip olduğunu ifade ediyordu.

Güzel huylu bey sordu: «Ne oldun, kimden cefa gördün, seni kim ağlattı?» dedi.

Köle: «Sofradan bir tabak yemek aldım, fakire götürdüm. Fakat, fakiri gördüğüme ağlıyorum. Bu adamcağız vaktiyle mal, mülk, para, pul sahibi zengin bir kimse idi. Ben de onun kölesi idim. Şimdi o servet, o sâman gitmiş. Bugün kapılarda dileniyor, el uzatıyor, avuç açıyor» dedi.

Konak sahibi bey güldü: «Çocuk ağlama! Zaman kimseye zulmetmez. Bu, o aksi suratlı bezirgân değil midir ki, göklere bile kafa tutardı. Benim kim olduğumu anlamak istersen söyliyeyim: Vaktiyle onun kapısına gittiğim zaman beni hakaretle kovmuştu. İşte ben o kimseyim. Felek bana tekrar yâr oldu. Yüzümdeki gam tozunu sildi onu da benim yerime koydu, ona benim halimi verdi.»

Cenabı Hak hikmeti icabı olarak, bir kapıyı kaparsa; fazl-ü keremi ile başka bir kapı açar.

Nice bir şeye malik olmıyan müflisler vardır ki, zengin olmuş, nice zengin insanların işleri altüst olmuştur.

İYİ İNSANLARIN GİDİŞLERİ HAKKINDA HİKÂYE

Eğer iyi isen, erler gibi gidici isen, iyi erlerin nasıl hareket ettiklerini dinle; öğren: Şibli Hazretleri bir buğdaycıdan bir torba buğday aldı, köye götürdü. Buğ-

dayı boşalttı. İçinden bir karınca çıktı. Şaşkın şaşkın o yana, bu yana gitmeğe başladı.

Şibli Hazretleri karnıcanın yer değiştirmesinden dolayı rahatsız olduğunu görünce, bu hayvancağızın yerinden ayrılmasına sebep ben oldum, diye sabaha kadar uyuyamadı. Sabah olunca karıncayı aldı, yerine götürdü, bıraktı.

Kalbi, perişan olan kimselerin gönüllerini perişanlıktan kurtar ki, felek de senin gönlünü perişan etmesin.

Helâlzâde Firdevsî ne güzel söylemiştir: Tane taşıyan karıncayı bile incitme. Çünkü onun da canı var. Tatlı can ise hoştur.

İnsan kara gönüllü, taş yürekli olmalıdır ki, bir karıncanın gönlünün incinmesini istesin.

Âciz kimsenin eline kuvvetli yumruğunla vurma. Olur ki, bir gün onun ayağına karınca gibi düşersin.

Mum pervaneye acımadığı için seyret mecliste nasıl yanmaktadır.

Farzedelim ki, senden daha âciz çok kimse vardır. Lâkin bir başkası da senden kuvvetlidir.

CÖMERTLİK VE SEMERESİ HAKKINDA

Çocuğum, ihsan et ki, insan oğlu ihsan ile, vahşî hayvanlar tuzak ile avlanır.

Düşmanların bile boyunlarını öyle bir lûtuf kemendi ile bağla ki, onu kılıçla dahi kesemesin.

Düşman lûtuf (kerem, semahat) görürse); artık ondan kötülük gelmez.

Kötülük etme ki, sonra iyi dosttan bile kötülük görürsün. Fena tohumdan iyi yemiş hâsıl olmaz.

Dostunu şiddet ve mihnet içinde tutarsan, bir daha senin suratını görmek istemez.

Bir büyük zat düşmanlarına iyi muamele ederse, çok geçmeden düşmanları dost olurlar.

GÖNÜLLERİ İHSAN İLE AVLAMAK HAKKINDA HİKÂYE

Bir yolda karşıma bir genç çıktı. Arkasından boynu tasmalı, tasmasının ipi gencin elinde bir koyun koşuyordu.

Gence: «Bu iple bu tasmadır ki, koyunu senin arkandan koşturuyor. Eğer bunlar olmasaydı koyun senin arkandan gelmiyecekti» dedim.

Ben böyle deyince, genç hemen ipi bıraktı, tasmayı çıkardı; sağa, sola koşmağa başladı. O, hangi tarafa koşarsa, koyun da arkası sıra koştu. Koştu; çünkü o, gencin elinden arpa, ot yemişti.

Genç epey koştuktan, koyunu da arkasından koşturduktan sonra yanıma geldi: «Ey akıllı adam! Gördün ki, koyunu arkamdan koşturan ip değilmiş. Onu koşturan, benim ona karşı olan ihsanım, onu besleyişimdir. Şu halde ihsanım onun boynunda bir kement olmuştur.» dedi.

Kükremiş fil, o kadar zorlu, heybetli bir hayvan iken, sahibinin üzerine hücum etmez. Çünkü lûtfunu görmüştür.

Ey iyi adam. Kötüleri okşa. Çünkü köpek bile, ekmeğini yediği takdirde seni muhafaza eder.

Pars denilen hayvan, dilini bir iki gün sahibinin peynirine sürecek olursa, sahibine karşı dişi kesmez olur.

HİKÂYE

Bir derviş bir tilki gördü. Hayvancağızın hem eli, hem ayağı yoktu. Derviş bu elsiz ayaksız tilkinin ya-

şadığını görünce, Cenabı Hakkın lûtfuna hayran oldu: «Hem eli yok, hem ayağı. Bu ne yapar, ne yer, ne içer?» diyordu.

Derviş bu düşünceye dalmışken bir de gördü ki, bir çakal avlamış olan bir arslan geldi.

Arslan çakalın bir kısmını yedi, doydu. Kalanını bırakıp gitti. Onu da tilki yedi.

Tilkinin rızkının ayağına gelişi, dervişin gözünü açtı: «Madem ki Cenabı Hak tilkinin rızkını ayağına gönderiyor, benim rızkımı da gönderir. Çalışmama ne lüzum var? Bir köşeye çekileyim. Karınca gibi oturayım. Çünkü Cenabı Hak nasip etmezse, arslan bile kuvvetine güvenerek yiyecek bulamaz» dedi. Bir köşeye çekildi: «Rızkım Cenabı Hakkın gaip hazinesinden kendiliğinden gelir» diye oturdu, mürakabeye vardı.

Zavallı derviş bekledikçe bekledi. Yanına ne dost geldi, ne düşman, bir taraftanda yiyecek zuhur etmedi. Adamcağız jenk (*) gibi bir deri, bir kemik, bir damar kaldı. Zayıf düştü, aklı fikri şaştı.

Bu halde iken, bulunduğu mescidin mihrabından bir ses geldi: «Hey kalk, tembel adam! Kendini elsiz ayaksız tilkiye benzeterek ne oturuyorsun? Kalk, yırtıcı arslan ol. Öyle çalış ki, arslan gibi artık bırak. Artık yiyen âciz tilki gibi olma. Arslan gibi boynu yoğun iken, âciz bir tilki gibi oturan, başkasından yiyecek bekliyenden köpek daha iyidir. Haydi çalış, rızkını tedarik et, hem sen ye, hem de âcizlere yedir. Sakın başkasının artığına göz koyma! Er gibi çalış yorul, zahmet çek. Başkalarına rahat eriştir. Alçak insanlar gibi başkasının ellerinin emeklerini yeme!»

Ey genç! İhtiyar fakirin elini tut. Aman elimi tutun diye kendini salıverme!

(*) Bir nevi saz.

Cenabı Hak o kuluna lûtuf ve ihsan eder ki, halk onun vücudu sayesinde istirahat içinde yaşarlar.

Hangi başta beyin varsa o baş lûtuf ve kerem etmeğe çalışır. Dün himmet olanların kafalarında beyin yoktur. Kafaları kuru bir deriden ibarettir.

İki cihanda o kimse iyilik görür ki, Allahın kullarına iyilik eriştirir.

Babendikiş yolunda bir deveci oğluna bak ne dedi: «Oğlum! Azığını iyi kimselerle birlikte ye. Çünkü iyiler arkadaşsız yemek yemezler.»

BAHİL ZÂHİDİN HİKÂYESİ

İşittim ki, Aksâyı Rum'da temiz bir memlekette ârif, âbit bir şeyh vardı. Birkaç seyyah ile birlikte o şeyhi ziyaret için o memlekete gittik.

Şeyh Efendi bizi görünce her birimizin başını, gözünü, elini öptü, bizi izzet, ikram ile kabul etti. Bizi karşısına aldı, oturttu.

Gördüm ki, şeyh efendi zengin bir adamdır. Çiftlikleri var. Uşakları var, her takımdan malı, mülkü var, altını var. Fakat ne çare ki, meyvasız ağaca benziyordu. Ziyaret için gelenleri güzel güzel kabul ediyor, hadden aşırı bal dudak bir adam. Lâkin mutfağının ocağı soğuk, tenceresi kaynamıyordu.

Şeyh efendi gece sabaha kadar uyumadı. Tesbih tehlil ile meşgul oldu. O, ibadet yüzünden uyumadı; biz de açlıktan uyumadık. Seher vakti olunca şeyh efendi yerinden kalktı, kapıyı açtı, yanımıza geldi. Yine bize iltifatlarda bulundu, bizi öpmeğe başladı.

İçimizde hoş tabiatli, nükteci biri vardı. Şeyh efendi bizi öperken: «Bize buseyi tashif ederek (*) ver.

(*) Muamma, ıstılahında (tasnif) kelimesinin harf veya noktalarının değiştirilmesine derler. Öpmek mânasına gelen buse), tashif edilince rızk mânasına gelen (buşe) olur.

Fakire buse değil, tuşe (rızk) lâzımdır. İram ve ızaz ederek pabucumu çevireceğine, bana ekmekver de pabucumu kafama vur!» dedi.

Erler başlarını, kendi nefislerine tercih ile kazanmışlardır. Asıl erler o gibi kimselerdir. Yoksa, gönlü ölmüş olduğu halde, geceyi diri tutanlar değildirler (gece sabaha kadar uyumayıp ibadet edenler.)

Gönlü ölmüş, fakat geceyi diri tutan şeyhlerin Moğol bekçilerinden ne farkları var? Onların da gönülleri ölmüş. Fakat gözleri sabaha kadar uyumaz.

Keramet, cömertlik ekmek vermektir. Bu olmadıktan sonra boş sözler, boş davulun sesleri gibidir.

Kıyamette o kimseyi cennette görürsün ki, dâvayı bırakmış, mânaya bakmıştır.

Dâvayı mâna ile sağlamlaştırmak lâzımdır. Mânasız lâf, gevşek bir dayanaktır.

HATEMİ TAYİ HİKÂYESİ

İşittim ki, Hatemi Tayi'nin atları içinde rüzgâr ayaklı, duman gibi siyah bir at vardı.

Bu at koşmada saba yeli, kişnemede gökgürültüsü idi. Siyahtı. Şimşek ile yarışa çıksa, şimşeği geçerdi.

Koşarken ovalara, dağlara dolu yağdırırdı. Görsen, oralardan nisan bulutu geçmiş sanırdın.

Bu at sel yürüyüşlü idi. Ovalar, sahralar aşardı. Rüzgâr ona yetişmez; toz gibi onun gerisinde kalırdı.

Gemi suda nasıl yüzer giderse, bu da çölde öyle giderdi. Kartal kuşu ondan ileri koşamazdı.

Hatem'in her memlekete, her iklime, her yere yayılan evsafından bir parçasını Rum padişahına söylediler: «Atının koşmada, cenkcilikte eşi olmadığı gibi, kendisinin de cömertlikte eşi yoktur» dediler.

Padişah, âlim vezirine şöyle dedi: «Şahitsiz dâva,

insana utanç getirir. Ben Hatemi Tayi'den o Arap atını istiyeceğim. Verecek olursa, bilirim ki, onda büyüklük şerefi var. Şayet vermiyecek olursa, anlarım ki, şöhreti, içi boş davul sesidir, kuru şöhrettir.»

Padişah Tay kabîlesinin ahvaline vâkıf hünerli bir elçi gönderdi. Bu elçinin maiyetinde on kişi daha vardı.

Bu heyet kara duman gibi korkunç, karanlık ve yağmurlu bir gecede Hatem'in kabîlesine indiler. Âdeta yer ölmüş, gök onun üzerine eğilmiş, ağlıyor. Sabah yeli esmeğe başlayınca, bu ölmüş toprağa yeniden can vermişti.

Heyet Hatem'in menziline vardılar. Zinderud ırmağının kenarına yetişen susamışlar nasıl rahat ederlerse, öyle rahat ettiler.

Hatem heyeti kabul ile bir at kesti, şeker döktü. Bunlara ziyafet çekti. Herbirine avuç avuç altın verdi.

Heyet o gece Hatem'in konağında gecelediler. Sabah olunca, heyetin reisi olan vezir, şahın ricasını anlattı.

Hatem at meselesini duyunca şaşkın, sarhoşa döndü. Hasret dişiyle elini ısırdı: «Ey hünerli, şanlı Rum serveri. Bu haberi bana niçin gelir gelmez söylemediniz. O yel yürüyüşlü, düldül koşuşlu atı dün gece kestim. Size etinden kebap yaptım... Çünkü o sırada yağmurlar yağıyor, seller akıyor, yılkıların otlağına kadar gidip at getirmek korkulu işti. Size ziyafet için başka vasıtam da yoktu. Misafirleri karınları aç olarak uyutmayı mürüvvetime yakıştıramadım. Çünkü bana her tarafa yayılacak ad lâzımdır. Meşhur bit at isterse olmasın» dedi.

Sonra Hatem heyete hil'atler giydirdi, paralar verdi. Arap atları verdi.

Ahlâk denilen şey yaradılış icabıdır. Sonradan kazanılamaz.

Heyet döndü, işi padişaha olduğu gibi anlattı. Hatem'in cömertliği diyarına yayıldı. Herkes onun güzel tabiatını alkışladılar.

Arkadaş! Hatem'e ait bu kıt'a ile iktifa etme. Bundan daha gökçek bir macera dinle.

YEMEN PADİŞAHININ HATEMİ TAYÎ İLE HİKÂYESİ

Bilmem ki bana bu hikâyeyi kim söyledi. Hikâye şudur: Yemen'de bir padişah vardı. Bu padişahın diğer adlı, şanlı padişahlardan ileri idi. Hazine bağışlamada benzeri yoktu. Ona cömertlik bulunu denilse, yaraşırdı. Çünkü eli yağmur gibi para saçardı.

Bu padişah, kendisini dünyanın en cömerdi bildiği için, kimse onun yanında Hatem'in adını anamazdı. Şayet anacak olsalar, fena halde kızar, kızgınlığı da geçmezdi. Hem de: «Kimdir bu Hatem? Nedir ona ait sözler? Onun cömertliğinden ne olur, saltanatı yok, hazinesi yok, emir ve ferman sahibi değildir» diye Hatem'in şanına dokunacak şeyler söylerdi.

İşittim ki, padişah, bir kere şahane bir ziyafet verdi. Ziyafette bulunanları bir sazende çengini nasıl okşarsa öyle okşardı. Fakat o ziyafette bulunanlardan birisi, arzusu hilâfına olarak Hatem adını andı. Diğer birisi de Hatem'i övmeye başladı.

Padişah kıskançlığından o kadar kızdı, Hatem'e o kadar kin tuttu ki: «Bu Hatem dünyadan kalkmadıkça benim cömertliğim birinciliği kazanmıyacaktır» dedi ve bir câniyi Hatem'i öldürmeğe memur etti.

Hatem'i öldürmeğe memur olan zalim, Hatem'i öldürmek maksadiyle: «Neredesin Tay obası!» diye yola düştü. Süre süre sora sora geldi. Tay obasına yetişti. Daha obaya girmeden, yolda sevimli, cana yakın bir genç gördü.

Bu genç güzel yüzlü idi, âlim, ârif idi, zarif idi, tatlı sözlü idi. Yemen'den gelen o yolcuyu: «Bu gece bende misafir olunuz.» diye aldı, konağına getirdi, misafir edindi. Ona keremkârlık gösterdi. Yol zahmetini, garipliği unutacak âşinalıklarda bulundu. Bununla beraber hizmet edemediği için özür diledi. Elhasıl o kötülük düşünen kötü herifin gönlünü iltifatlar ile kaptı.

Misafir akşam yattı. Seher vakti olunca kalkıp yoluna devam etmek istedi.

Ev sahibi onu bırakmak istemedi. Elini, ayağını öptü. Ne olur, bir kaç gün daha kalınız diye ricada bulundu.

Misafir, itiraz ederek, şöyle dedi: «Kalmak isterdim. Ne çâre ki, mâzurum, kalamıyacağım. Çünkü çok mühim bir işim var. O işi görmeğe mecburum.»

Bu kerîm adam, misafire: «Sizi sevdim, dedi. İşini benden saklamıyacak söyleyecek olursan, birlikte düşünür, can ile çalışırım.»

Misafir şöyle dedi: «Ey âlicenap, asîl! Beni dinle, tabiîdir ki, senden sır çıkmaz. Çünkü cömertsin. Cömertler sır saklarlar. Buralarda Hatem denilen biri varmış. Güzel fikirli, iyi muylu, muhterem bir zat imiş. Onu tanır mısın? Padişahım Yemen padişahiyle onun arasında ne geçmiş bilmem? Padişahım ona pek kızmış. Başını kesip götürmek için beni memur etti. Eğer lûtfen; bana kılavuz olur, Hatem'in bulunduğu yeri gösterirsen, lûtfuna minnettar olurum.»

Misafirden bu sözleri duyunca genç Hatem güldü: «Hatem benim. İşte başım. Haydi kılını çal, başımı gövdemden ayır. Sabah olup ortalık ağarmadan bu işi bitir. Çünkü gecikirsen kabîlemden sana zarar gelir. Yahut maksadını elde edemezsin.» dedi ve kesilmek için başını misafirin önüne eğdi.

Genç misafir Hatem'den bu sözleri işitince, bu tes-

limi görünce içinden kaynayıp gelen bir çığlık koptu, yere yıkıldı, sonra kalktı. Kâh toprağı öptü, kâh Hatem'in elini ayağını öptü. Kılıcını bıraktı. Tirkeşini attı. Âcizler gibi hayretle ellerini göğsüne kavuşturdu. Şöyle dedi: «Eğer sana gül yaprağiyle vuracak olursam, erler yanında er değil, kahpeyim.»

Sonra misafir, Hatem'in gözünü öptü' Onu kucakladı, nihayet ayrıldı. Yemen yolunu tuttu. Yemen'e vardı. Padişahın huzuruna çıktı.

Melik o memurun iki kaşı ortasına baktı. Anladı ki bir iş görmeden gelmiştir.

Sonra melik ona hitap ile: «Söyle ne var, ne oldu? Hani ya terkinde Hatem'in başı yok. Anlaşılan, Hatem senden yiğit çıktı. Cenkte onunla başa çıkamadın.» dedi.

Memur, padişahın önünde yer öpüp lâzım gelen hürmet merasimini ifadan sonra söze başladı, şöyle dedi: «O şöhret sahibi Hatem'i hünerli, sevimli, güzel yüzlü, cömert, akıllı, mertlikte benden daha üstün gördüm. Bana karşı pek lûtuf ve kerem gösterdi. Bu kerem yükü belimi iki kat etti. Beni iyilik, âlicenaplık kılıcı ile kesti.» Elhâsıl, Hatem'den gördüğü cömertliği etrafiyle anlattı.

Bunun üzerine padişah Tay hanedanını övdü. Cömertlik Hatem'de hatmolmuştur. Hatem hakkında edilen şahadet doğrudur. Onun şöhreti ile işi birbirine mutabıktır, dedi ve memura bir kese akça verdi.

PEYGAMBER EFENDİMİZİN ZAMANI SAADETİNDE HATEM'İN KIZINA AİT BİR HİKÂYE

İşittim ki, Peygamber Efendimizin zamanı saadetinde Tay kabîlesi henüz îmana gelmemişlerdi. Pey-

gamber efendimiz mezkûr kabîle üzerine bir fırka gönderdi. Onları îmana dâvet ettiler. Dâveti kabul etmeyince onları esir aldılar, götürdüler.

İş Peygamber Efendimize arzedildi. Müşrik oldukları ve dini islâmı kabul etmedikleri için katillerine ferman buyurdu.

Esirler arasında bir kadın seslendi: «Ey müslümanlar! Ben Hatemi Tayî'nin kızıyım. Reisiniz olan büyük zattan beni dileyin» dedi.

O sırada Peygamber Efendimizi gördü. Zâtı şerifine hitap ile: »Ey muhterem zât! Benim babam kerem ehli idi» dedi.

Bunun üzerine Peygamber Efendimiz Hatem'in kızını istisna ile diğerlerinin katlini emir buyurdu.

Kızın elini, ayağını çözdüler. Diğerlerini idam ile kanlarını akıtmak istediler.

Hatem'in kızı idamın icrasına memur olan kimseye yanaştı: «Ben tek başıma zincirden kurtulup diğerlerinin kement içinde kalmalarına razı değilim. Beni de kavmimle beraber kesiniz.» dedi. Tay kavminin felâketine ağlamağa, feryada başladı.

Kızın sesini Peygamber Efendimiz işitti. Derhal hepsinin affını emir buyurdu ve: «Pâk asıldan hata gelmez!» dedi.

CÖMERT HATEM'İN HİKÂYESİYLE İSLÂM PADİŞAHI EBU BEKİR BİN SA'D BİN ZENGÎ'NİN YÂDI

Bir ihtiyar, Hatem'in çadırından yüz dirhem şeker istedi. Râviden öyle işitmişimdir ki, Hatem o ihtiyara bir denk şeker göndermiş.

Çadır içinde bulunan hanımı Hatem'e «İhtiyar yüz

dirhem şeker istemişti. Siz bir denk verdiniz. Bu fazla kaçmadı mı? Bu fazla verişe sebep nedir?» dedi.

Bu söz üzerine Hatem güldü: «Ey Tay kabîlesinin şerefli kadını! İhtiyar kendine lâzım olduğu kadar istedi. Fakat Hatem hanedanının cömertliği de böyle vermeği icap etti» dedi.

Hatem gibi bir cömert bu âlemde bir daha gelmemiştir. Onun gibi var ise ey güzel huylu dostum ancak padişahlar padişahı Ebu Bekir bin Sa'd'dır. Öyle ihsan, öyle in'am eder ki, istiyen kimsenin bir daha ağzını açıp istemesine imkân bırakmaz.

Ey ahalinin sığındığı padişah; gönlün şâd olsun. Çalışman sayesinde müslümanlık mâmur olsun.

Adaletin sayesinde İran toprağı, Yunan, Rum iklimlerinden üstünlüğünü, yüceliğini ilân ile iftihar eder.

Eğer Hatem olmasa idi, Tay kabîlesinin cihanda adı söylenmezdi. O şöhretli insandan kitaplarda methü sena kalmıştır. Fakat senin için hem sena, hem sevap kalmıştır.

Hatem'in cömertliği, insanlar için çalışması ad, şan, şöhret içindi. Halbuki senin ciddî surette çalışman Allah içindir.

Ben bir derviş insanım. Yapmacık yapamam, yaranmak bilmem. Size nasihat olarak bir söz söyliyeceğim: Elinden geldiği kadar iyiliğe çalış, senden iyilik, Sâdi'den söz kalsın.

BİR PADİŞAHIN HİLMİNE DAİR HİKÂYE

Bir kişinin eşeği çamura batmış. Bu kaygu ile adamcağız çok müteessir oluyordu.

Eşeğin çamura battığı yer kırdı. Yağmurlar yağı-

yor, seller akıyor, soğuk yeller esiyor, karanlık her yana eteğini sarkıtmıştı. Eşeğin sahibi bu tasa içinde sabahadek kötü sözler söyledi, lânetler savurdu, şuna buna sövdü. Dilinden ne dost kurtuldu, ne düşman, ne ahali kurtuldu, ne de sultan.

Adam böyle sövüp saymakta, küfürler saçmakta iken, olacak ya, padişah oradan geçti. Adamın uygunsuz sözlerini işitince ne dinliyebildi, ne de cevap verebildi. Fakat kızdı: «Eşeği çamura batmışsa benim suçum ne! Ben batırmadım ya. Benden ne istiyor, bana niçin sövüyor?» dedi. Maiyetindekilerden biri padişaha: «Padişahım, boynunu vurdurun. Dünyadan nam ve nişanı kalksın» dedi.

Büyük padişah düşündü, taşındı baktı, gördü ki adam mihnet içinde bunalmış, eşeği çamura batmıştır. Zavallı adamın haline acıdı. Uygunsuz, yolsuz sözlerinden kabaran öfkesini yuttu. Tuttu, ona altın verdi, at verdi, kürklü kaftan verdi.

Öfke zamanında merhamet ne güzel şeydir.

Birisi o ihtiyara: «Ey akılsız ihtiyar, ölümünden nasıl kurtuldun, hayretteyim?» dedi.

İhtiyar şöyle cevap verdi: «Sus, ben o sırada dertli idim, kendime mâlik değildim. Bana yakışan şeyi yaptım. Padişaha gelince, o da kendisine yakışan ihsan ve in'amı yaptı.»

Kötülüğe kötülükle mukabele kolay bir şeydir. Mert isen kötülük edene iyilik yap.

HİKÂYE

İşittim ki, kibirli şarhoş bir mağrur kapısına gelen bir fakire bir şey vermediği gibi, onu payladı, kapıyı yüzüne kapattı.

Zavallı fakir içlendi; bir tarafa çekildi, oturdu. Ciğeri yanmağa, soğuk ahlar çekmeğe başladı.

Bir kör, o fakirin meyus, mahzun olduğunu duydu. Kalktı, yanına geldi, niçin böyle muzdarip olduğunu sordu.

Fakir başına geleni anlattı.

Kör, o fakire teselli verdi. Müteessir olma, gel bu gece benim evimde yemek ye, diye ricada bulundu. Onu çok okşadı.

Fakir, karnı doyduktan, gönlü hoş olduktan sonra: «Kadir Mevlâ senin gözünü açsın» diye dua etti.

Gece olunca, körün gözlerinden birkaç damla yaş damladı, sonra birdenbire gözleri açıldı. Dünyayı görmeğe başladı.

Bu haber şehrin içine yayıldı. Şehir çalkalandı. Bu haberi fakiri kapısından zorlayıp kovan taş yürekli insan da duydu. İşi anlamak için kalktı, gözü açılan kör ile görüştü ve: «Çok talihin varmış. Bu müşkül iş nasıl oldu da kolaylıkla vücuda geldi? Gözünü kim açtı?» diye sordu.

Gözü açılan kimse: «Hey cefakâr adam, sen talihsiz, kısa görüşlü, fikri, düşüncesi gevşek, çürük bir adammışsın. Öyle mübarek bir fakiri azarladın, mahzun ettin. Hüma kuşunu bıraktın, baykuş ile meşgul oldun. Gözümün kapısını, senin yüzüne kapıyı kapadığın kimse açtı» dedi.

Arkadaş! İyilerin bastıkları toprak tutyadır. O toprak göz açar, o toprağı öpmek lâzımdır. Fakat gönlü, gözü kör insanlar o tutyadan gafildir. Kıymetini bilmezler.

Bedbaht mağrur, gözü açılan kimseden bu hikâyeyi işitince: «Kendime yazık ettim. O, bir şehbaz imiş, avlayamadım, sen avladın; bir devlet imiş, bana değil, sana nasip oldu» diye haset çekti (kıskandı), nedamet parmağını ısırdı.

Dişini sıçan gibi hırsa batırmış kimse koca doğanı nasıl avlayabilir.

HUSUSÎ ARZUNUN HUSULÜ İÇİN UMUMUN ARZUSUNA RİAYET HAKKINDA

Velîlere rastgelmek istiyorsan, bir zaman hizmetten gaflet gösterme, Serçeye, kekliğe, güvercine yem ver. Belki bir gün de tüzağına bir hüma kuşu düşer. Her tarafa doğru durmadan niyaz okunu at. Umulur ki, oklardan birisi bir ava rastgele.

Bir çok sedeften ancak bir inci elde edilir. Birçok oklardan da yalnız birisi hedefe dokunur.

Bir yere konmuş kervandan birisinin bir çocuğu kayboldu. Adamcağız geleceyin kafile içinde döndü, dolaştı. Her çadırdan sordu, her tarafa koştu. Nihayet gecenin karanlığı içinde, gözünün nurunu buldu. Çocuğu aldı, getirdi. Kervan halkı ile konuşmağa başladı.

«Çocuğu nasıl oldu da, buldun?» diye sordular.

«Önüme kim çıktı ise, kime rastgeldimse çocuğum budur diye onu tetkike başladım. İşte, bu suretle buldum» dedi.

İşte bundan dolayıdır ki, velîlere rastgelmek isteyen gönül sahipleri, belki bir gün menzile varırız, diye herkesin arkasından koşarlar. Bunlar bir gönül için birçok yükleri götürür. Bir gül için birçok diken acısını çekerler.

HİKÂYE

Nahşep ovasında Cenah denilen yerde, bir Türk şehzadesinin tacından bir lâ'l parçası, geceleyin bir taşlığa düştü.

Şah babası: «Oğlum, görüyorsun, hem gecedir,

hem de karanlıktır. Cevahir hangisi, taş hangisidir seçilemiyor. Binaenaleyh, sen şuradan bulduğun tekmil taşları topla, muhafaza et. Gündüz olunca, tabiîdir ki, lâ'l onların arasından meydana çıkacaktır» dedi.

Avam takımıyle onların arasına karışmış meczup şekilli velîler, ayniyle âdi taşlar ile aralarında bulunan lâ'l gibidirler.

Madem ki temiz, mübarek velîler cahiller ile karışmıştırlar; o halde, bir velîye rasgelebilmek, onun neşeli bir zamanında ondan müstefit olmak için, her cahilin yükünü isteyerek çekmek, ona katlanmak lâzımdır.

Birisinin bir güzel ile başı hoş olunca, onun hatırı için kaç rakibin ezâsını, cefasını çeker.

Gül dikenin cefasına dayanamaz. Onun elinden elbisesini paralar. Fakat âşık öyle değildir. O, rakiplerin cezasına dayanır; üstünü başını paralamaz. Yüreğine kan oturduğu halde, o; nar gibi güler.

Arkadaş! Birisinin hatırı için birçoklarının cefalarına katlanmalısın. Birisi için, yüz kimsenin hatırını gözetmelisin.

Mademki nefsi temiz velîler, cahillerle karışmışlardır ve halkın nazarında fakir, hakîr, itibarsız, âdeta ayak türabı insanlardır, onlar senden itibar beklemezler. Onlara Cenabı Hakkın itibar buyurması kâfidir. Sen birisine fenadır diye kötü zanda bulunabilirsin. Fakat ne bilirsin, belki asıl velî odur.

Nice mihnet, sefalet, açlık çeken insanlar vardır ki yarın onlar eteklerini sürüyerek cennete girerler.

Aklın, tedbirin varsa, ileride padişah olacak şehzadenin elini, şehzadeliğinde öp ki, günün birinde padişah olup yücelince, sana da yücelik bağışlasın.

Sonbaharda gül ağacını yıkma ki, ilkbaharda onun güzel manzarasından mahrum olmıyasın.

HASİS BABA İLE LÂÜBALİ ÇOCUĞUN HİKÂYESİ

Birisi zengin idi. Çok altını, gümüşü vardı. Yiyemezdi, harcetmeğe kıyamazdı, yiyemezdi ki gönlü hoş olsun. Kimseye yedirmezdi ki, yarın işe yarasın.

Adam; gece, gündüz altın gümüş, biriktirmek derdinde idi. Altın, gümüş de onun elinde mahpus idi.

Bu zenginin bir oğlu vardı. Babasını gözetlerdi. Paraları toprak içinde nereye sakladığını öğrendi ve hemen paraları topraktan çıkardı, rüzgâra verdi (boş yere sarfeyledi) ve yerine de bir taş parçası koydu.

Çocuk, bu paraları elinde çok tutmadı. Belki paralar bir elinden giriyor, öbür elinden çıkıp gidiyor, çarçur oluyordu. Baba ise, o kötü ahlâkından dolayı şimdi takkesi pazarda satılan, gömleği rehine bırakılan bir müflise benzemişti.

Baba kederinden elini boğazına atarak kendi kendisini boğmak isterken, oğlu çenkler, neyler çaldırıyordu.

Bir gece baba ağladı, inledi; sabaha kadar uyumadı. Oğlu ise sabahleyin gülerek ona şöyle dedi:

«Baba! Altın yemeğe yarar. Sakladıktan sonra, altın ile taşın farkı kalmaz. Altını dostlarla yemek için katı taştan (bin meşakkatle) çıkarırlar.»

Dünyaya tapan; yemeyen, yedirmeyen kimsenin elindeki altın, hâlâ taş içinde bulunmaktadır.

Sen ailen ile fena bir yaşayıştasın. Onları sıkıntı içinde tutuyorsun. Bundan dolayı senin ölümünü isterlerse, gücenme.

Sen Çeşmar çağlayanı gibi elli arşınlık bir yerden düşüp helâk olmadıkça onlar doymazlar.

Altını, gümüşü saklıyan hasis, define üzerindeki yılan tılsımına benzer. Hasisin altını, gümüşü yıllarca

kalır. Çünkü, başında böyle bir yılan beklemektedir.

Ecel taşı gelip tılsımı kıracak olursa, o zaman mirasçılar o hazineyi paylaşırlar.

Karınca gibi topladığın malı, mezarda kurtlar seni yemeden evvel sen ye.

Sâdi'nin sözü ile amel edersen, işine yarar. Sözleri hep temsilîdir, nasihattir. Sâdi'nin sözünden yüz çevirenlere acırım. Çünkü bu sözleri tutan, devlet ve saadete erişebilir.

AZ İYİLİK ÇOK MÜKÂFAT HAKKINDA HİKÂYE

Bir ihtiyar, bir gençten bir akçanın dörtte birini istemiş o da vermişti.

Günün birinde, o genç bir cürüm sebebiyle yakalandı. Padişahın huzuruna çıkardılar. Padişah, onun idamını emretti. Genci aldılar, siyaset meydanına götürdüler. Herkes ve bilhassa Türkler toplandılar; kadınlar kapılara, damlara çıktılar.

Bu gencin iyiliğini gören ihtiyar oradan geçiyordu. Genci ohalde görünce, vaktiyle yapmış olduğu iyiliği düşündü, ona acıdı, yüreği yandı. Gencin kurtulmasına bir çare düşündü. Elini eline vurdu: «Eyvah! Güzel huylu, mübarek padişahımız vefat etti. O gitti, dünya boş kaldı» diye haykırdı, ağladı, inledi.

Kılıçlarını çekmiş, durmuş Türkler, oradaki bütün insanlar ihtiyarın sözünü işitince feryat ve figan ettiler. Bir cüş-ü huruştur koptu. Herkes ıstırap içinde dövünmeğe başladı. Atlılar at bıraktılar. Hepsi, padişahın sarayına, tahtına kadar koştular. Baktılar ki padişah sağdır, tahtında oturuyor.

Beri tarafta siyaset meydanı boşalınca, genç kaçmış, ihtiyar kalmıştı.

Haberin yalan çıkması üzerine saray adamları, ihtiyarı yakaladılar, padişahın huzuruna götürdüler, tahtın dibine koydular.

Padişah kızdı. Korkunç bir surette: «Benim gibi ahlâkı temiz, adaleti sever, ahalisini sever bir padişahın ölümünü neden arzu ettin, söyle!» diye sordu.

Cesur ihtiyar kemali fesahatle :«Hükmün cihana yürüsün, diye duadan sonra, padişah öldü dememle padişahım ölmedi. Fakat bu sözle bir can kurtuldu» dedi ve hikâyeyi anlattı.

Padişah hikâyeden memnun oldu, ihtiyarı affetti ve bir şey demedi. Siyaset meydanından kaçan gence gelince, can havliyle, düşe kalka koşuyordu. Siyaset meydanında bulunanlardan birisi ona: «Yahu, ne yaptın ki ölümden kurtuldun?» diye sordu.

Kurtulan genç eğildi, sonra o kimsenin kulağına: «Bir akçenin dörtte biriyle kurtuldum» dedi.

Yere tohum ekenler, sıkıldıkları zaman meyvasından istifade için ekerler.

Koca bir belâyı bir arpa defeder. İşittim ki bir sopa Oç'u öldürmüştür.

Peygamber Efendimiz hadîsi sahih olarak «Sadaka belâyı defeder» buyurmuştur.

Şîraz ikliminde düşman ayağı görmezsin. Çünkü padişah Ebu Bekir bin Sa'd bin Zengî'dir.

Padişahım, cihan seninle seviniyor. Cihanı zaptet ki o, sayende şâd olsun. Zamanında kimse kimseden şikâyet etmiyor. Çemendeki güller dikenden eziyet çekmiyor.

Sen yer yüzünde Cenabı Hakkın lûtfunun gölgesisin. Peygamber Efendimiz gibi âlemlere rahmetsin.

Senin kadrini bilmeyen varsa ehemmiyet vermem. Çünkü kadir gecesini dahi bilmezler (1).

İYİ İŞLİ İNSANIN ÂHİRETTEKİ SEMERATI HAKKINDA HİKÂYE

Birisi düşünde mahşer sahrasını gördü. Yer orada güneşin sıcaklığından demirci ocağından kızarmış bakıra dönmüştü. İnsanların çığlıkları göğe çıkıyor, sıcağın tesiriyle beyinler fıkır fıkır kaynıyordu. Bu arada mahşer halkından birisi, ayrıca bir yerde, bir gölgede cennet hüllesi ile bezenmiş oturuyordu.

Rüyayı gören; o rahat, ziynet içindeki insana sordu: «Ey bulunduğu yere ziynet veren insan! Bu bulunduğun makama sahip olmak için sana kim şefaat etti?» dedi.

Makam sahibi şöyle cevap verdi: «Vaktiyle dünyada iken, evimin önünde bir asma vardı. Bir gün, Tanrının iyi kullarından birisi gelmiş, bu asmanın altında uyumuş. Şimdi, kıyamet kopunca, o zat geldi. Cenabı Hakka niyaz ile, Yarabbi, ben hayatımda bunun asması altında uyumuş, rahat etmiştim. Bu kulun günahından geç. Bunu bana bağışla, dedi. Onun niyazı üzerine Cenabı Hak beni af ile, bana bu makamı ihsan buyurdu» dedi.

Şimdi, bu rüyadan mülhem olarak derim ki: Şiraz padişahına müjdeler olsun ki, milyonlarca ahali onun himmetinin gölgesinde, nimetinin sofrasında oturuyor. Bir asma altında birisinin uyuması öyle bir saadeti mucip olursa milyonlarca insanın onun saye-i adaletinde yaşaması, yemesi, içmesi ne gibi saadetlere sebep ola-

---

(1) Ramazanın yirmi altıncı gecesi kadir gecesi itibar edilirse de hakikaten hangi gecenin kadir gecesi olduğu malûm değildir.

cağını anlamak kolaydır. İşte bu kıssadan alınan hisse budur.

Cömert insan kök salan bir ağaçtır; keremsiz insan ise dağlarda yetişen odundur.

Eyhüner ağacı! Çok zaman pâyidar ol. Çünkü hem meyvalı, hem gölgelisin.

PADİŞAHLARIN MEHABETLERİ VE SİYASETLERİ HAKKINDA

İhsan hakkında çok şeyler söyledik. Fakat herkese ihsan etmek doğru değildir. Belki zalimin kanını iç, malını müsadere et; yaramaz kuşun kanadı kırık, tüyü tüsü yoluk olması iyidir.

Bir kimse ki senin efendin ile cenk ediyor, onun eline niçin sopa, taş verirsin?

Diken yetiştiren bir kökü kaz, çıkar. Besliyeceğin ağaç meyva veren ağaç olsun.

Büyüklerin yerlerini öyle kimselere ver ki, küçüklere kafa tutmasınlar.

Nerede bir zalim varsa acıma; çünkü zalime acımak, halka zulümdür. Cihanı yakan zalimin çırası söndürülmelidir. Halkın yanık içinde kalmasından, birisinin ateş içinde yanması iyidir. Her kim yol kesene acırsa, kervanı kendisi vurmuş olur. Zalimin başını yele ver, zalimi dünyadan kaldır. Zalime zulüm, adaletin ta kendisidir.

LÂYIK OLAN KİMSEYE İHSAN HİKÂYESİ VE KARI İLE KOCA KISSASI

İşittim ki, evinin tavanında eşek arıları yuva yapmışlardı. Ev sahibi bunun neticesinden korkarak, bunların yuvalarını dağıtmak istedi.

Karısı razı olmadı: «Zavallı hayvancıklardan ne istiyorsun? Yurtlarını dağıtma» dedi.

Bir gün adam işine gitti. Arılar kadının üzerine hücum ile onu soktular.

Akılsız karı dört tarafa koşuyor, sokaklara fırlıyor ölüyorum diye feryat ediyordu.

Derken kocası geldi. Karısına şöyle dedi: «Karıcığım, kimseye surat etme. Zavallı hayvancıkları öldürme diyen sen değil miydin?»

Her kim kötülere iyilik ederse, kötülük artar.

Gördün ki bir kafada halkı incitmek fikri var, çabuk keskin kılıçla o başı gövdesinden ayır.

Köpek kim oluyor ki onun önüne sofra çekesin. Onun hakkı kemik parçasıdır. Söyle, onun önüne biraz kemik atsınlar.

İhtiyar bir köylü, güzel bir mesel söylemiş, dillere düşmüş, her yerde anılmıştır. Mesel şudur: Depeken (çifteli) davarın yükü ağır olmak iyidir.

Bekçi, nezaket, mülâyemet gösterecek olursa; hırsız korkusundan geceleri kimse uyuyamaz.

Cenk meydanında kargı kamışı, şeker kamışından yüz bin kere değerlidir.

Herkes ihsana, in'ama lâyık olmaz. İnsanların kimisi para ile, kimisi de kulağını burmak ile yola getirilir.

Kediyi pek okşarsan güvercinleri yakalar, kurdu naz ile beslersen, Yusuf'u paralar.

Bir binanın temeli sağlam değilse, üzerine (çıkma) (1) çıkacak olursan yıkılmasından kork.

---

(1) Tavanarası.

HİKÂYE

Bir gün Behram Gür, bir kula ata bindi, ovalarda dolaşmağa başladı. Derken at onu yere vurdu. O zaman Behram şöyle dedi: Sürüden bana öyle bir at getirin ki serkeşlik, hırçınlık ederse onu idare etmek, zaptetmek mümkün olsun.

Hey çocuk! Dicle'nin önüne sed yapacak isen, suyu azaldığı vakit yap. Çünkü taştığı zaman bir şey yapamazsın.

Habis, mel'un kurd kemend ile tutulduğu zaman, aman verme, hemen öldür. Acır da bırakacak olursan, koyunlarından ümidi kes.

Şeytandan rahmana secde gelmediği gibi, aslı kötü kimseden de iyilik vücuda gelmez.

Kötülük düşünen kimseye mansıp, rütbe verme. Düşman kuyuda, cinni şişede olmak daha iyidir.

Yılanın başı, taşının altına gelmişken vur, ez. Sonra bir sopa vurur öldürürüm diye, ihmal etme.

Kâtip, memur, hiyanete başladığı zaman, onun elini kılıç ile kalem yapmak iyidir.

Memleketi idareye memur olan müdebbir, fena kanun koyacak olursa, seni cehenneme götürmek istiyor demektir. Ona müdebbir deme, onu iş başında tutma. O müdebbir değil müdbir (uğursuz) dir.

İyi kimse Sâdi'nin sözüyle hareket eder. Çünkü Sâdi'nin sözleri memleketin tedbirlerine ve fikrine dairdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AŞK, MUHABBET, TARİKAT HAKKINDA

Aşkın verdiği gam ile delirmiş hak âşıklarının ne güzel âlemleri vardır. Yara ile merhem onların nazarında birdir.

Âşıklar o dilencilerdir ki, padişahlığa meyletmez. kaçarlar. Cenabı Hakkın visali ümidiyle dilencilikte dayanır, dururlar.

Âşıklar durmadan elem sarabı çekerler. Şarap acı değilse susarlar, ses çıkarmazlar.

Şarap zevkinin arkası sıra hurma derdi var. Gül padişahının yanında silâha davranmış diken var.

Cenabı Hakkı yâd ile çekilen sabır acı olmaz. Dost elinden gelen acı şey şeker olur.

Dostuna esir olan âşık, zincirden kurtulmak istemez. Dostuna şikâr olan âşık, dostun kemendinden kurtulmak istemez.

Âşıklar uzel âleminin sultanı, obanın dilencileridir. Âşıklar menzilleri bilen, fakat izlerini kaybeden kılavuzlardır.

Onlar melâneti içerler, yârin sarhoşlarıdır. Sarhoş deve, yükü çabuk götürür.

Onların âlemlerine başkaları nasıl yol bulabilir? Bulamazlar; çünkü zulmet içindeki âbıhayat gibidirler.

Onların içleri Mescidi Aksa gibi kubbeler ile doludur. Onlar zâhirdeki duvarları mahsus harap bir halde bırakmıştırlar.

Âşıklar kendilerini pervane gibi ateşe vururlar. İpek kurdu gibi üzerlerini ipek ile örmezler.

Âşıkların sevdikleri yanlarındadır, fakat onu ararlar. Bunlar ırmak kenarında bulundukları halde, dudakları susuzluktan kurumuş, çatlamıştır.

Âşıklar su içmezler demem. Hayır, içerler. Fakat Nil kenarında olsalar bile, içtikçe susuzlukları artar.

MECAZÎ MUHABBETİN İSBATI HAKKINDA

Senin gibi su ile topraktan yaratılmış bir güzelin aşkı, senin sabrını, gönlünün rahatını kapıp alıyor. Uyanıklıkta onun yanağının, benine bakarak meftun oluyorsun. Uyuduğun zaman hep onun hayaliyle uğraşıyorsun. Onun ayağına öyle hulûs ile baş koyuyorsun ki, dünyada ancak onu görüyorsun. Koca cihan gözüne girmiyor. Cihana varlık vermiyorsun.

Altının onun gözüne görünmiyecek olursa, altın ile toprak yakında bir oluyor.

Ondan başkasiyle görüşmez oluyorsun. Çünkü gönlünde yalnız o bulunduğu için, başkasına yer kalmıyor.

Gözün açık iken, gözünde yer tutuyor; gözünü kapasan mekânı gönlün oluyor.

Aklına rüsvay olmak korkusu gelmiyor. Bir dakika ayrılığa sabredemiyorsun.

Eğer sevdiğin canını isteyecek olsa, canını dudağına getirerek buyurun diyorsun. Eğer kılıçla başını kesmek istese, kes diye başını uzatıyorsun.

AŞKI HAKİKÎ İSPATI HAKKINDA

Esası cismanî olan aşkı mecazi seni bu derece meftun eder; sana böyle hükmünü geçirirse; mâna deni-

zinde garkolan tarikat sâliklerinin hallerine taaccüp eder misin? Etmemek lâzımdır.

Hakiki âşıklar canan sevdasıyla candan; dost yâdiyle cihandan vazgeçmiş insanlardır.

Onlar yalnız Allahı bilir. O'nu yâdeder. O'nu yâd için halktan kaçarlar. Onları sâkînin güzelliği sarhoş etmiştir, şaraba ihtiyaçları yoktur. Binaenaleyh sarabı dökmüştürler.

Onların dertlerine deva etmek mümkün değildir. Çünkü dertlerine kimse vâkıf olamaz.

Ezel bezmindeki (Elestü) hitabı; hâlâ, onların kulaklarında duruyor. Onlar hâlâ (Beli) diye cuşu huruşta bulunuyorlar.

Onlar çatıştılar, tasarruf sahibidirler. Fakat zâhirde uzlete çekilmiş, işsiz gibi görünürler. Dereceleri toprak gibi tevazudan ibaret, lâkin nefesleri ateşlidir, müessirdir. Bir nâra ile bir dağı yerinden koparırlar. Bir kere inseler bir şehri harap ederler. Rüzgâr gibi göze görünmezler, fakat çabuk koşarlar. Taş gibi sessiz, sedasız görünürler; fakat durmadan tesbih ederler.

Seherlerde o kadar ağlarlar ki, gözyaşları, gözlerinden uyku sürmesini yıkar, bırakmaz.

Atlarını geceleyin o kadar sürerler ki, atları helâk olmuştur. Bununla beraber, seher vakti, çok geç kaldık diye bağrışırlar.

Gece gündüz, sevda, yanmak, yakılmak denizi içinde bulunurlar. Hayretten geceyi gündüzden farkedemezler.

Sûretleri nakşeden nakkâş-ı ezel'in hüsnüne öyle meftundur ki, hiçbir güzelin suretinin güzelliği ile bir alâkaları yoktur.

Velîler deriye yani zâhire gönül vermediler. Her kim zâhire gönül verirse o ahmaktır, içsiz kabuk gibidir.

Vahdetin halis şarabını içen dünyayı da, ükbayı da unutur.

BİR FAKİR ÇOCUĞUN BİR ŞEHZADE İLE HİKÂYESİ

İşittim ki, bir Gedazade yani bir fakirin çocuğu bir şehzadeye âşık oldu.

Bu Gedazade, her zaman şehzadenin bulunduğu yere gider, onunla görüşeceğini umar, onun hayali kendisini işgal ederdi.

Şeyzadenin meydanında mil gibi, atının yanından fil gibi ayrılmazdı.

Nihayet zavallı fakir çocuğun gönlüne kan oturdu. Fakat sırrı gönlünde kaldı. O kadar ağlardı ki, ayakları çamur içinde kalırdı.

Gedazadenin şehzadeye vurulmuş olduğunu rakipleri haber aldılar. Ona bir daha şehzadenin etrafında dolaşma diye tenbih ettiler. Çocuk, meydandan biraz ayrıldı. Sonra sevgilisi aklına geldi, tekrar kalktı gitti. Şehzadenin mahallesinin başında dikildi, durdu.

Onu şehzadenin kölesi gördü, fena halde dövdü, elini ayağını kırdı: «Bir daha buraya gelme demedik miydi?» dedi.

Gedazade dayağı yedikten sonra oradan ayrıldı. Fakat sabredemedi yine gitti. Onu şekere konmak istiyen sinek gibi kovalardı. Fakat o yine geri dönerdi.

Birisi ona şöyle dedi: «Hey divane kılıklı arsız adam! Sen taşa, dayağa ne kadar mütehammilsin!»

Gedazade şöyle cevap verdi: «Bu cefa bana dostumdan geliyor. Dostun elinden inlemek ise muhabbete yakışmaz. O, bana ister dost olsun, ister düşman olsun. Ben onu seviyorum. O olmayınca bende sabır arama! Onu görecek olsam yine rahat edemiyorum.

Ne sabra kudretim, ne mücadeleye kabiliyetim vardır. Ne beraber bulunabiliyorum, ne bırakıp kaçabiliyorum. Başını kesip çadır ipine bağlamak için kazık yapacağız deseler, yine onun dergâhından başımı çevirmem. Pervane kendisini şem'a vurur, yanar, Dostun ayağında can verir. Bu ölüm onun nazarında diri olarak mum gölgesinde yatmağa müreccahtır. Fakat bence o ölmemiştir. Belki sevdiğinin yanında yattığı için ebedî bir hayat kazanmıştır.»

Aralarında şu muhavere cereyan etti:

«Şehzade eline çevgânını alıp başına vurmak istese ne yaparsın?»

«Onun ayağına top gibi düşerim.»

Adam tekrar sordu: «Şehzade eline kılıcı alıp başını kesmek istese ne yaparsın?»

Gedazade şöyle dedi: «Bu kadar küçük bir şey ondan esirgenir mi? Zaten benim başımdan haberim yok. Başımda taç mı var, teber mi var, bilmiyorum. Arkadaş bana sabırsızsın diye hitap etme. Çünkü âşık sabredemez. Aşk sabır ile birleşemez. Ağlamaktan Yakup gibi gözlerime kara su inse, Yusuf'un diyarında ümit kesmem. Birisine tutulan kimse, onun hiçbir cefasından incinmez.»

Bir gün, bu fakir çocuğu, şehzadenin üzengisini öptü.

Şehzade kızdı, ondan dizgin çevirdi.

Gedazade güldü: «Dizgin çevirme. Sultan olan zat bir hiçten dizgin çevirmez. Sen var iken benim varlığım bitmiştir. Var olan yalnız sensin. Eğer benden bir cürüm sâdır oldu ise, onu yapan ben değilim, sensin. Çünkü ben sen olmuşumdur. Yakadan baş gösteren ben değilim, sensin. Benliğim kalmadığı için üzengine el vurmak cesaretini gösterdim. Ben hem kendi adımın, hem kendi muradımın üzerine kalem çektim. Za-

ten beni o sarhoş gözlerin ok ile vurup öldürüyor iken beni öldürmek için kılıç çekmeğe ne hacet.»

Arkadaş! Sen kamışlığı ateşle; geç git. İnan ki ne kuru kalır ne yaş kalır.

MUHABBET EHLİNİN KENDİNDEN GEÇMESİ HAKKINDA HİKÂYE

İşittim ki, bir hanende, bir mecliste, bir parça okumuş. Bu parça, orada bulunan bir peri peykerin hoşuna gitmiş, raksetmeğe başlamış. Raksederken eteği muma dokunmuş biraz yanmış.

Bu yanış zâhirde mumdan oldu. Fakat hakikatte periye benziyen güzelin etrafındaki âşıkların gönüllerinin ateşi onun eteğini yakmıştır. Güzelin buna canı sıkılmış, öfkelenmiş.

Oradaki âşıklardan birisi şöyle demiş: «Sevgilim, ateş senin eteğini yaktı fakat benim, bütün varlığımı yakmıştır.»

Âşıkın bu sözü aşk noktasından kusurludur. Çünkü kendisine varlık vermiştir. Ey âşık! Eğer sen âşık isen, kendinden bahsetme. Yoksa şirke düşmüş olursun.

İŞTİYAK İLE MUHABBETİN MÂNASI HAKKINDA HİKÂYE

Âlim bir pirden işittim, hatırımdadır: Birisi cezbeye düşmüş; başını alıp sahraya kaçmış. Orada yaşamağa başlamış. Eve gelmez olmuş. Pederi onun firkatinden müteessir olarak yemiyor içmiyormuş.

Meczubu bilenler, onu ayıplamışlar. «Pederini bıraktın. Adamcağız müteessir oluyor. Niçin böyle yapıyorsun?» demişler.

Meczup şöyle cevap vermiş: «O zamandan beri ki, yârim bana adamım demiştir. Artık başka kimse ile âşinalığım kalmamıştır. Yârin hakkı için, o bana cemalini gösterdiğinden beri gördüğüm bütün şeyler nazarımda hayal olmuştur.»

Aşk ile halktan yüz çevirip sahraya düşen, yahut bir köşeye çekilen zayi olmadı, insanlıktan çıkmadı. Belki kaybetmiş olduğu şeyi buldu.

Hak âşıkları feleğin altında şuraya buraya dağılmış bir takım insanlardır. Bunlara vahşî denilse de olur, melek denilse de olur. Bunlar melekler gibi daima Cenabı Hakkı zikrederler, dinlemezler. Sonra gece gündüz vahşiler gibi insanlardan kaçarlar.

Bunların kolları kuvvetli, elleri kısadır. Bunlar akıllı deli, aklı başında sarhoşlardır. Bazan bir köşede rahat rahat oturur, hırkalarını dikerler; bazan bir mecliste cezbelenir, hırkalarını yakarlar. Bunlar ne kendilerini düşünür, ne de kimseden korkarlar. Bunların tevhitleri köşesinde kimsenin yeri yoktur.

Bunların akılları, fikirleri perişan, nasihatçiye karşı kulakları tıkalıdır. Kaz denizde batmaz; semender ateş azabını ne bilir?

Bunların elleri boş, fakat gönülleri doludur. Bunlar kafilesiz olarak çöllerden geçerler.

Bunlar halkın gözlerinden gizli, azizlerdir. Bunlar sırtlarına hırka giyip, gizli zünnar taşıyanlardan değildirler.

Bunlar asma gibi meyvalı, gölgelidirler. Bizim gibi dışı derviş, içi mürai değildirler.

Bunlar sedef gibi başlarını içeri çekmişler, deniz gibi köpürmezler.

Eğer aklın varsa mürailerden kaç; çünkü onlar, insan kıyafetinde şeytandırlar.

İnsan yalnız deri ile kemik değildir; her surette manevî can yoktur.

Padişah her köleyi satın almaz; her yamalı elbisenin içindeki diri değildir.

Eğer her çiğ tanesi inci olsaydı, katırboncuğu gibi çarşı inci ile dolardı.

Bunlar, cambazlar gibi kendilerine tahtadan, iğreti ayak takmazlar, çünkü iğreti ayak kayınca şiddetle düşerler.

Bunlar, Elestü meclisinin harimine girmiş insanlardır. Orada içtikleri bir yudumluk şarap, onları kıyamete kadar sarhoş eder.

Bunlar kılıç altında kalsalar, maksatlarından el çekmezler; çünkü aşk ile korku, şişe ile taşa benzer.

AŞKIN TAŞKINLIĞI VE SALTANATI HAKKINDA HİKÂYE

Bir âşıkın Semerkand'de bir sevdiği vardı. Söylerken ağzından söz yerine şeker akardı. Güzellikte güneşi geçmişti. Şivekârlığından sofuluğun temeli yıkılmıştı.

Yüce Tanrı onu o kadar güzel yaratmıştı ki, görenler, bu Cenabı Hakkın kemali kereminden bir âyettir derlerdi.

O güzel, yolda yürürken gözler onun arkası sıra giderdi. Onu sevenler, ona canlarını feda için hazırdılar.

Bir gün âşık, onun yüzüne gizlice bakıverdi.

Güzel kızdı. Âşıka: «Şaşkın adam, arkamdan ne kadar koşacaksın; bilmez misin ki, ben senin tuzağına düşecek kuş değilim. Seni bir daha peşim sıra görürsem, acımam, başını düşman gibi kılıcımla keserim» diye çıkıştı.

Ahvale vâkıf olan birisi âşıka nasihat verdi: «Şimdilik başını kurtarmağa bak. Bu olmıyacak güç işten

vazgeç. Sevilmesi daha kolay olan başka birisini sev. Zannetmem ki, sen bu işi başa çıkarasın. Olmıya ki gönlünün arzusu yolunda baştan olasın.»

Sadık âşık bu aci nasihatı işitince, içinden dertli bir inilti koptu: «Arkadaş, bırak dedi, ben isterim ki kılıç ile vursun, başımı düşürsün. Başımı kanlı toprak içinde yuvarlasın. Dostum, düşmanım, bu adam onun kılıciyle katledilmiştir desinler. Ben onun mahallesinin toprağından ayrılmam. Söyleyin, bana ne kadar hakaret edecekse etsin. Ey kendisini beğenen öğütçü! Bana tevbe et diyorsun. Asıl sen, böyle sözler söylemekten tevbe et. Bana dokunma. Sevdiğim benim hakkımda her ne yaparsa, hattâ kanımı da dökerse iyidir. Onun aşkı beni her gece yakıyor. Fakat seher vakti olunca, bâdı saba onun kokusunu getirip beni diriltiyor. Eğer bugün dostumun mahallesinde ölürsem, kıyamet gününde çadırımı onun yanında kuracağım.»

Arkadaş! Aşk cenginde gücün yettiği kadar dayan, kaçma. Sâdi diridir. Çünkü onu aşk öldürmüştür.

HİKÂYE

Birisi pek susamıştı. Susuzluktan can vermek üzere bulunurken: «Su içinde ölen kimse ne kadar talihlidir!» diyordu.

Kısa akıllı birisi, bu sözü işitti. «Ne tuhaf söz dedi, mademki öleceksin; ha suya kanmışsın, ha dudağın kuru ölmüşsün, ikisi birdir.»

Susamış kimse cevap verdi: «Can verinceye kadar su arzusunda bulunmıyayım ve bu arzu ile dudağımı ıslatmış olmıyayım mı?» dedi.

Susuz kimse suda boğulanın suya kanacağını bildiği için ölürken derin göle düşer gibi ölür.

Eğer âşık isen yârin eteğini tut. Eğer yâr sana canını ver derse, al de ve derhal ver.

Zevku safa cennetine yokluk cehenneminden geçtikten sonra varabilirsin.

Ekincilerin gönülleri iptida birçok sıkıntı çeker. Fakat harman meydana gelince tatlı tatlı gülerler.

Aşk meclisinde kadehin son dönüşünde kim bir kadeh çekerse muradına ermiş olur.

ZAMANA KARŞI SABRI SEBAT HİKÂYESİ

Zâhirde fakir, hakikatte mün'im, zâhirde geda, hakikatte şah olan yol erenlerinden işitmişlerdir ki, bir ihtiyar bir sabah bir şey dilenmek maksadiyle bir mescidin kapısına gitmiş.

Cemaatten birisi ona: «İhtiyar burası halkın evi değildir ki sana bir şey versinler. Yüzünü berkitip burada durma» demiş.

İhtiyar: «Burası insan evi değilse kimin evidir? Kapısına gelen kimsenin haline acıyıp bir şey vermez mi?» demiş.

Öteki: «İhtiyar, sus, hatâ ediyorsun, demiş. bu evin sahibi hepimizin efendisidir.»

Bunun üzerine ihtiyar mihraba, kandile bakmış, yanık ciğerinden bir ah çekmiş ve: «Buradan gidersem bana hayıflar olsun. Bu kapıdan mahrum dönersem bana yazıklar olsun. Şimdiye kadar hangi mahalleye gittimse boş dönmedim. Nasıl olur da Cenab-ı Hakkın kapısından yüzüm sarı döneyim! Ben buraya dilencilik elini uzatacağım. Çünkü, biliyorum ki, buradan eli boş dönmiyeceğim» demiştir.

İşittim ki, ihtiyar o mescitte bir sene mücavir kalmış ve daima elini uzatır. Cenabı Haktan dilekler dilermiş; Cenabı Hakka tazarru ve niyazda bulunurmuş. Bir gece ömrünün ayağı çukura batmış, zayıflıktan kalbi çarpmağa başlamış.

Seher vakti idi. Birisi bir mum yaktı. Onun başı ucuna geldi. Baktı ki, bütün gece yanıp, sabaha kalmış mum gibi hayatından az bir şey kalmış. Bununla beraber seviniyor: Cömerdin kapısını kim çalarsa açılır» sözünü terennüm ediyordu.

İstiyenler çok sabırlı, çok tahammüllü olmak lâzımdır. Âdeta kimyacı gibi olmalı ki, kimyacıların usandığı işitilmemiştir.

Kimyacılar bir gün bakırı altın etmek maksadiyle, nice altınları kara toprağa atarlar.

Altın bir şey satın almak içindir. Dostun vuslatından daha iyi ne alacaksın ki!..

Gönlün bir dilberden son derece daralırsa, onu bırak; elbet daha münis bir güzel eline geçer.

Ekşi yüzlü dilber ile acı hayat geçirme. Onun verdiği ateşi daha tatlı bir içkinin serinliği ile söndür.

Fakat çok güzel bir sevgili eline geçerse, ehemmiyetsiz geçimsizliklerinden dolayı onu bırakmağa kalkışma.

Bir sevgiliyi, onsuz yaşayabilecek isen bırak; fakat, onsuz yaşıyamıyacak isen bırakma. Her türlü nazına, cefasına katlan.

ŞUNUN BUNUN AYIPLARINDAN KAÇMIYAN CEFAYI DÜŞÜNMEYEN ÂŞIKIN HİKÂYESİ

İşittim ki, bir pir, sabaha kadar ibadetle meşgul olduktan sonra, seher vakti elini kaldırıp Cenabı Haktan hacet dilemiş.

Pirin kulağına: «Dilediğin olamaz. Bu kapıda senin duan makbul değildir. Var, başının çaresine bak. Fakat ruhunda izzeti nefis yok ise yalvar, dur» diye hafiften bir ses gelmiş.

Pir, hâtifin söziyle ibadetinden kalmamış; ikinci geceyi de yine zikr-ü ibadet ile geçirmiş.

Müritlerinden birisi pirin haline vâkıf olunca ona: «Gördün ki dilediğin şey olmıyacaktır. Beyhude yere dua edip durma!» demiş.

Pir hasretle gözlerinden yakut renkli yaşlar akıtarak: «A çocuğum, eğer bu kapıdan daha iyi bir kapı görseydim, buradan umudumu keserek o kapıya giderdim. O benden dizgini çevirmekle zannetme ki ben onun terkisinden çekilirim. Dilenci bir kapıdan mahrum dönebilir; fakat başka bir kapı daha varsa meraklanma öteki kapıya gider. Hâtiften işittim ki, bu mahalleye yol yokmuş, yani bu maksadım hâsıl olmıyacakmış. Fakat ne yapayım ki başka bir mülke yol yoktur» diye cevap vermiş.

Pir bu sözü söyledikten sonra, bütün hulûs ve teslimiyetiyle secdeye varmış. O sırada canının kulağına hâtiften şu nida gelmiş: «Bize lâyık hüneri yoksa da, kabul ettik. Çünkü bizden başka sığınacak bir şey tanımıyor.»

HİKÂYE

Nişabur şehrinde birisi vardı, bir de oğlu vardı. Bir gece oğlu yatsı namazını kılmadan uyudu.

Babası oğluna şöyle nasihat verdi: «Çocuğum, eğer insan isen düşün ki, kimse çalışmadan bir makama erişemez. Çalışmayan fikirin varlığı yokluğu birdir. Oğlum, kazanmağa heves et. Ziyanından kork. Çünkü boş gezenler her türlü istifadeden mahrumdurlar.»

Bir taze gelin, şefkati az güveyden yani kocasından bir ihtiyara şikâyet etti, şöyle dedi: «Beybaba! Bu çocuk yani kocam ile hayatımın acı geçmesi reva mı? Şu konakta bizimle birlikte bulunan diğer aileler de vardır. Onlar bizim gibi perişan geçimsiz değildirler. Karı koca birbiriyle öyle geçiniyorlar ki, onları bir ka-

buk içinde iki iç zannedersin. Halbuki ben gelin olalıdanberi kocamın yüzüme bir kere güldüğünü görmedim.»

Söz bilen irfanlı, yaşlı ihtiyar, gelin hanıma şu tatlı cevabı verdi: «Eğer kocan güzel ise, tahammül et, kahrını çek! İnsan bir şeyi, ona benzer bir başkasını bulamıyacaksa terketmemelidir, yazıktır. Böyle bir kocadan serkeşlik edip ayrılan, onun ayrılığına dayanamaz, canından olur.»

Kul olduğunu düşün. Cenabı Hakkın emirlerine boyun eğ. Çünkü onun gibi başka Tanrı bulamıyacaksın.

HİKÂYE

Bir gün bir bey, kölesini satılığa çıkarmış, tellâle vermişti.

Köle, o sırada efendisine şöyle dedi: «Efendim, siz benden daha çok iyi köle bulabilirsiniz; fakat ne yazık ki ben sizin gibi efendi bulamam.»

Kölenin bu sözü gönlüme çok dokundu, yüreğimi yaktı.

HİKÂYE

Vaktiyle Merv şehrinde bir tabip vardı. Peri yüzlü idi. Boyu gönüller bahçesine salınır servi idi. Nice gönüller onun derdi ile yaralı idi. Fakat onun bu yaralardan haberi yoktu. Hasta, mahmur gözlerinin güzelliği nice âşıkları perişan etmişti. O bundan da haberdar değildi.

Bana onun âşıklarından bir dertli garip nakletti: «Hasta idim, tabiîdir ki, hastalar iyi olmak isterler, fakat ben iyi olmak istemiyordum. İstiyordum ki hep

hasta kalayım. Çünkü iyi olduğum gibi, artık tabip gelmiyecekti.»

Buna aşk derler. En güçlü, kudretli, keskin akılları zebun eder.

Aşk aklın kulağını bir kere burunca, o baş bir daha akıllanmaz.

AŞKIN, AKLIN ÜSTÜNDE YÜKSELMESİ HAKKINDA

Bir yiğit arslan ile pençeleşmek için bir demir kolçak yaptırdı, arslanın karşısına çıktı. Arslan onu pençesiyle çekiverince, pençesinde kuvvet kalmadı. Arslanın elinde zelil oldu.

Birisi onun arslanın pençesi altında miskin miskin durduğunu görünce: «Arslanın altında karı gibi uyuyup ne duruyorsun! Elinde demir pençe var. Arslana bir pençe vursana!» dedi.

Zavallı adam: «Bu pençe ile arslanla savaşmak mümkün olamıyor» cevabını verdi.

İşte aşk arslan, akıl demir pençe yerindedir. Aşka karşı aklın hükmü yoktur. Akıl daima aşka yenile gelmiştir.

Arslana benziyen insanlar da arslan gibidirler. Onlara karşı da demir pençenin faydası yoktur.

Aşk ortaya gelince, artık aklın adı okunmaz. Çevgân topu nasıl çelerse, aşk da aklı öyle çeler.

HİKÂYE

Bir köyde asîl bir aileden bir genç, amcasının kızıyla evlenmişti. Gerek oğlan, gerek kız, ikisi de güzeldi. Birisi güneş, birisi aydı. Kızın ahlâkı güzel, hem de munisti. Oğlan ise hırçın, inatçı idi.

Bunların hallerine vâkıf köy ihtiyarları bir gün meclis kurdular, oğlanı oturttular: «Oğlum, mademki hanımını sevmiyorsun, nikâhı olan yüz koyunu ver de, bırak!» dediler.

Oğlan bu sözü işitince: «Oh ne âlâ! Yüz koyun ile bu ağdan kurtulacağım. Bu işte hiç aldanmak yok» dedi.

Kıza gelince, bu haberi işitir işitmez, o peri yüzü gibi olan yüzünü yırttı: «Ben sevgili kocamdan ayrılığa dayanamam. Ben sevgilimi görmemeğe yüz koyun değil, üç yüz bin koyun verseler razı değilim. Böyle bir şey istemem» dedi, feryada başladı.

Arkadaş! Seni sevgilinden hangi şey alıkoyarsa, doğrusunu ister misin, sevdiğin o şey olmuş olur.

HİKÂYE

Birisi bir meczuba yazı ile: «Cenneti mi istersin, yoksa cehennemi mi?» diye sordu.

Meczup şöyle cevap verdi: «Bana öyle sual sorma, O, (yani Cenabı Hak) benim için ne dilerse onu severim» dedi.

MECNUN'UN LEYLÂ'YA HAKİKÎ MUHABBETİ HİKÂYESİ

Birisi Mecnun'a dedi ki: «Ey yollu, akıllı, irfanlı Mecnun! Ne oldu ki artık Leylâ'nın obasına gitmiyorsun? Yoksa başından Leylâ'nın aşkı uçtu mu, hayalin değişti mi, Leylâ'ya meylin kalmadı mı?»

Zavallı Mecnun bu sözleri işitince zâri zâri ağladı: «Efendi, benden elini çek, bana ilişme, dedi, benim gönlüm zaten dertlidir, yaralıdır. Sen de yarama tuz ekme. Ayrılığa katlanmak aşkın azlığına, gönül geçmesine delâlet etmez. Ayrılıkların çokları zarurî olur.»

Sonra adam bu defa Mecnun'a: «Ey sefalı, güzel huylu Mecnun! Ben Leylâ'nın kabîlesine gidiyorum. Leylâ'ya söyliyecek bir sözün varsa söyle, söyliyeyim» dedi.

O zaman Mecnun: «Sakın, Leylâ'nın yanında benim adımı anma, dedi, çünkü onun bulunduğu yerde benim adımın anılması mânasızdır. Ben onun varlığıyle varım; ayrıca varlığım yoktur.»

HİKÂYE

Birisi Sultan Mahmut Gaznevvî'ye dahletti: «Acayip şey, dedi, Ayaz'ın güzelliği yok, Sultan Mahmut bunun nesini seviyor? Bir gülün rengi, kokusu olmazsa onun sevdasından çırpınan bülbüle şaşılır.»

Birisi bu sözü Sultan Mahmud'a nakletti. Sultan Mahmud'un pek canı sıkıldı : «A efendi, dedi, ben Ayaz'ın boyunu bosunu değil; ahlâkını seviyorum.»

İşittim ki, dar bir geçitte bir deve yıkılmış, üzerindeki inci dolu sandık kırılmış.

Sultan Mahmut bu hali görünce: «Yağmadır, alan alsın» demiş; kendisi atını sürmüş gitmiş.

Mahmud'un «Yağmadır!» demesi üzerine maiyetindeki atlılar yağmaya koşarak padişahtan ayrılmışlar. Padişahın arkası sıra giden atlılardan yalnız Ayaz kalmış. Mahmut Ayaz'ı görünce onun güzelliğinden zevk almış ve: «Ey sümbül gibi kıvrım kıvrım saçlı dilber. Yağmadan sen ne getirdin bakalım?» demiş.

Ayaz cevap vermiş: «Padişahım, hiçbir şey almadım. O nimet beni sizin hizmetinizden alıkoymadı.»

Arkadaş! Cenabı Hakkın dergâhında yakınlık istersen, ihtiyaç peşinde koşup da haktan gafil olma.

Evliya, Allah'tan ancak Allah'ı ister. Başka bir şey istemeleri tarikat usulüne muhaliftir. Eğer dosttan ih-

san bekliyorsan, sen kendini düşünme, dostu düşünmemiş olursun. Ağzın hırs ile açık ise, kulağına gayıptan sır gelmez, girmez.

Hakayik, esrarı ilâhiye bezenmiş bir saraya, hava ve heves ise göklere çıkan toz dumana benzer. Toz kalkarsa göz görmez olur.

HİKÂYE

Tesadüfen bir pir ile arkadaş olarak Feryab şehrinden birlikte yola çıktık. Seyahata devam ile mağrıp tarafından bir suya eriştik. O sudan yelkensiz geçilmezdi. Adam başına bir akça navlun alıyorlardı. Benim bir akçam vardı, verdim, gemiye bindim. Arkadaşım olan pirin parası yoktu. Ben de de bir akçadan başka bulunmadığı için onun parasını veremedim. Kaptan Allah'tan korkmaz birisi idi. Onu orada bıraktı. Gemiyi sürdü.

Arkadaşım gemiye binemediği için içim yandı, ağladım. Pir ağladığımı görünce güldü: «Ağlama: Gemiyi yürüten Tanrı beni de götürür,» dedi. Seccadesini suyun üstüne serdi, geçti, üzerine oturdu. Seccade gemi gibi yüzmeye başladı. Biz karşıya çıktığımız zaman, o da çıktı.

Pirden gördüğüm hal bana dehşet verdi. Aman Yarabbi! Bu ne keramet diye sabaha kadar uyuyamadım. Acaba gördüğüm hayal mi idi, ruya mı idi? diye söylendim, durdum. Sabah olunca pir beni gördü ve «şefkatli arkadaşım, seccade işine taaccüp mü ediyorsun? Seni gemi götürdü, bizi de Tanrı» dedi.

Kuru dâvacılar niçin böyle şeye, yani evliyanın suda yürüyeceğine, ateşte yanmıyacağına inanmazlar. Ateşten haberi olmıyan bir çocuğu şefkatli annesi ko-

rumuyor mu? Vecd hâlinde müstağrak olanlar, gece gündüz Cenabı Hakkın muhafazası altındadırlar.

O Tanrıdır ki, İbrahim'i ateşin sıcaklığından, Musa'nın sandığını Nil'de batmadan muhafaza buyurmuştur.

İyi bir yüzücünün elinde olan yavru, Dicle'nin genişliğinden korkmaz.

Arkadaş! Tanrı erleri gibi deniz üzerinde nasıl yürürsün ki, karada eteğin yaştır (kötü adamsın).

CENABI HAKKIN VÜCUDU KARŞISINDA BÜTÜN MEVCUDATIN FÂNİLİĞİ HAKKINDA HİKÂYE

Akıl yolu kıvrım kıvrım, karmakarışık, pek dolaşıktır. Âriflere göre Cenabı Haktan başka hiçbir şey yoktur.

Bu söz, Cenabı Hakkın hakikatşinas olan ermiş kullarına söylenebilir. Fakat her şeyi akliyle halletmek istiyen ehli kıyas, bu söze itiraz ile: «Allah'tan başka bir şey yoksa, bu gökler, bu yerler, insanlar, kuşlar, yırtıcılar... nedir?» derler.

Onlara; «Ey akıllı dostum, güzel sordun. Beğenirsen fikrimi söyliyeyim: Ovalar, denizler, dağlar, gökler, yerler, periler, insanlar, şeytanlar, melekler... Cenabı Hakkın varlığına nisbetle, kendilerine varlık sıfatı verilmeğe lâyık olmıyan şeylerdir. Vâkıa dalgalanan deniz, senin nazarında muazzam bir şeydir. Gökte parlıyan güneş, çok yüksektir. Güneşe kıymet veren insanlar mânâ âlemine nasıl girerler? O âlemdeki insanlara göre yedi deniz bir katre, o güneş bir zerre bile değildir. İzzet, azamet zâti şerifine mahsus olan Cenabı Bâri bayrak kaldırırsa, bütün cihan başını yokluk yakasına çeker. Senin o var sandıkların yok olur.»

KÖY KÂHYASI İLE PADİŞAHIN ASKERİ HİKÂYESİ

Bir köy kâhyası, oğlu ile yolda giderken, padişahın bulunduğu bir alaya rastgeldiler.

Çocuk baktı; bir takım çavuşlar gördü; kılıç gördü, teber gördü, atlastan kaftanlar, altın kemerler gördü ki av vuran pehlivanlar var, ellerine yaylarını almışlar; ok atan köleler var, tirkeşlerini takınmışlar, birisinin sırtında en ağır ipekli kumaştan kaftan, birisinin başında hüsrevanî külâh, altın tas.

Çocuk bu şevketi, bu debdebeyi görünce, kendi babası onun gözünde pek küçüldü. Babasına gelince, onun hali pek değişti, rengi attı, korkusundan bir bucağa kaçtı.

Çocuk babasına sordu: «Baba, sen köyün en büyüğü değil misin? Bütün büyüklerden büyük değil misin? Sana ne oldu, canından ümidi kestin. Heybet yelinden söğüt yapyağı gibi titredin» dedi.

Babası cevap verdi: «Evet oğlum; köyün en büyüğüyüm; buyruk sahibiyim. Fakat benim büyüklüğüm köyüme göredir.»

Arkadaş! Büyükler padişahın dergâhında bulundukları için büyük korku içindedirler.

Ey bihaber! Sen hâlâ köydesin. Orada kendine bir pâye veriyorsun.

Güzel söz bilen bir söz söylemezler ki, Sâdi o söz hakkında bir temsil yapmasın.

HİKÂYE

Arkadaş! Belki görmüşsündür. Bağlarda, dağlarda geceleyin bir böcek çıra gibi parlar.

Birisi ona: «Ey gece parlayan böcek, dedi, niçin gündüz çıkmıyorsun, saklanıyorsun?»

Bak, yer mahlûkatından olan ateşin böcek, bu suale ne ârifâne cevap verdi: «Ben gece gündüz sahradayım, meydandayım. Bir yere saklanmıyorum. Fakat güneşin ziyası yanında görünmez oluyorum.»

HİKÂYE

Şam vilâyetlerinden bir şehirde bir kavga oldu. Bu kabahatlıdır, diye mübarek bir piri yakaladılar; elini ayağını zincire bağladılar. Pir o sırada bir söz söyledi. Hâlâ kulâğımdadır. Şöyle demişti: «Eğer sultan ferman buyurmasaydı bana böyle cefa etmek kimin haddine düşmüştü. Bana cefa eden düşmanı da dost tutmak lâzımdır. Gerçek izzet, gerek mansıp olsun, ben bunların hepsini Amr'den, Zeyd'den değil, Cenabı Hak'tan bilirim.»

Hey akıllı zat! Sen hastalıktan korkma. Çünkü tabibin sana bir acı ilâç gönderecektir.

Dostun elinden gelen her şeyi ye. Hasta tabipten daha mı iyi bilir?

HİKÂYE

Birisi rahmetli Sâd bin Zengî'ye methü senada bulundu. Sâd bin Zengî memnun oldu, ona para verdi, hil'at giydirdi, hünerine göre memuriyet, pâye verdi.

Bu adam, kendisine verilen altın sikke üzerinde (Allah bes = Allah kâfidir) yazısını görünce cezbelendi. Cezbenin harareti canına öyle bir tesir etti ki, paraları bıraktı, üzerindeki hilâatı çıkardı, sıçradı, sahra yolunu tuttu. Savuştu gitti.

Onu sahrada gören bir arkadaşı ona sordu: «Ne gördün ki, hâlin birdenbire değişti. Evvelâ üç kere yer

öpmüştün, böyle yaptığına göre sonra tekme vurup paraları, hil'ati reddetmemeliydin.»

Adam güldü, şöyle cevap verdi: Evvelâ korku ve ümit ile vücuduma söğüt gibi titreme düştü. Sonra (Allah bes) yazısı bana kuvvet verdi, gözüme bir kimse, bir şey görünmedi» dedi.

HİKÂYE

Benim gibi birisi de gönlünü bir güzele vermiş, kurtamıyordu. Ondan çok hakaret çekerdi. Adamcağız, akıllı, fikirli iken delidir diye tefe konulup çalınıyordu. Dost yolunda düşmanlardan çok cefa çekerdi. Fakat bu cefalardan müteessir olmazdı. Dostun sunduğu zehir ona tiryak yerine geçerdi. Kendi arkadaşlarından bir tokat yerdi, darılmaz; tablalı çivi gibi alnını ileri tutardı.

Dostun hayali onun başını öyle sarmıştı ki, dimağının damında tepinirdi. Arkadaşlarının dokunaklı sözleri ona vızıltı gelirdi. Denize batmışın yağmurdan haberi olur mu?

Kimin gönlünün ayağı taşa dokunursa (Büyük bir mâni karşısında ümitsizliğe düşerse), artık âr, namus şişesini düşünmez.

Bir gece düşünde şeytan kendisini peri çehreli bir kız şekline koydu. Onun kucağına atıldı.

Seher vakti olunca uyandı. Gusül lâzım geldiğini anladı. Arkadaşlarından kimse sırrına vâkıf değildi. Sabaha karşı yakın bir su kenarına vardı. Fakat mevsim kıştı. Soğuk, su üzerine mermerden bir kapı yapmıştı. Buzu kırdı, suya daldı.

Birisi ona nasihat ederek: «Bu soğuk su içinde öleceksin, niye böyle yapıyorsun?» dedi.

İnsaflı genç şöyle cevap verdi: «Arkadaş, sus! Gün-

ler var ki bir güzel gönlümü aldattı, aldı. Aşkiyle sabrım, kararım yoktu, merhamet ederek bir kerecik olsun halimi sormadı. Canımı dişime alıyor, çekilmiyecek bir yükü çekiyordum. Şimdi sevdiğim bir insan için bu kadar cefaya katlanırsam, beni topraktan yaratan, kudretiyle toprağa can veren, ihsan ve in'amiyle yaşadığım Cenabı Hakkın emrini güç de olsa nasıl ifa etmiyeyim?» dedi.

EHLİ DİLLERİN SEMA'YANI MUSİKİYİ SEVMELERİ HAKKINDA

Eğer aşkı seviyorsan, aşkın hakkını ödiyerek mert isen, kibri azameti bırak, kendini küçük gör. Böyle yapamıyacak isen aşka atılma, aşktan uzak dur, rahatına bak.

Aşk beni yakar, kül eder, toprak eder diye korkma. Aşk seni helâk ederse, ebedî olursun.

Tane sağlam durdukça ondan bir şey gitmez. Ne zaman toprağa düşer, üzerini toprak örter, rutubetten ikiye ayrılırsa, o zaman uç verir, filizlenir.

Seni benliğinden kim kurtarırsa, seni Cenabı Hakka o zat âşina eder.

Sende benlik oldukça, kendine yol bulamazsın. Bu sözü benliğinden geçmiş olanlar anlarlar.

Hânendeye ihtiyaç yoktur. Eğer sende aşk varsa, yürüyen hayvanların ayaklarından çıkan ses de sazdır.

Bir sinek bir âşıkın yanında kanadını çırpınca, âşıklar vecde gelir; elini (sinek gibi) başına vurmaya başlar.

Âşık için sazın lüzumu yoktur. Âşık bir kuşun ötmesiyle de inler.

Âlem saz ile doludur; fakat ne çare ki her kulak açık değildir.

Aşk şarabını içip sarhoş olan âşıklar, dolap sesiyle de cuşu huruşa gelirler. Dolap gibi döner; dolap gibi ağlarlar.

Âşıklar her şeye eyvah eder, başlarını yakalarına çekerler fakat güçleri tükenince yakalarını yırtarlar.

Kendini kaybetmiş sarhoş dervişi ayıplama. O, aşk denizine düşmüştür. Eli ayağı ondan dolayı çırpınır.

SEMA'NIN HAKİKATİ HAKKINDA

Kardeş, bana: «Sema' (musiki) nedir?» diye soracak olursan, dinleyen kimdir, ne kabiliyettedir? Anlamadıkça birşey söylemiyeceğim.

Musikiyi ruh ve maneviyatı ile dinler, yani ruhu mâna burçlarından uçarsa, melekler dahi onun yüksekliği âlemine varamazlar.

Eğer bu dinliyen eğlence, oyun, maskaralık adamı ise sema' ile onun ruhunda oturmuş olan şeytan kuvvet bulur.

Hayvan gibi şehvetine tapan kimse sema' eri olamaz, ona sema' haramdır. Güzel sesle uyuyan adam uyanır; kör kandil sarhoş uyanamaz.

Seher yeli gülleri açar, fakat odunu açamaz. Onu ancak balta açar.

Cihan, güzel ses, güzel saz, sarhoşluk, aşk ile doludur. Fakat kör olanlar aynada ne görebilir?

Görmez misin, develer güzel sesli kervancıların mavallariyle aşka, şevka, raksa gelirler.

Gâzel ses ile develer neş'elendiği hâlde insan neş'elenemezse o insan değil eşektir.

HİKÂYE

Şeker dudaklı bir civan ney öğreniyor, gönülleri ney gibi dağlıyordu (1).

Babası çok kere ona bağırmış, çağırmış, ona betelmiş, neyini ateşe atmıştı. Fakat faydası olmuyor, çocuk neyzenlikte devam ediyordu. Bir gece çocuk ney üflerken babası dinledi. Neyin sesi adamcağıza dokundu. Aşka, şevka geldi, içi karmakarışık oldu, kendinden geçti, içine hararet düştü, terlemeğe başladı: «Kaçtır ben neyi ateşte yakıyordum, bu defa ney beni ateşte yaktı» dedi. Âşıkların gönüllerine varidatı ilâhiyeden bir kapı açılır. Onun zevkiyle ellerini kâinattan silkeler, kâinatı terkettiklerini ellerinin vaziyetiyle anlatırlar.

Onların dostu yâd ederek yaptıkları raks helâldir. Çünkü onlar raksederken her yerinde bir can vardır, yani onlar serâpa can olmuşlar.

Tutayım ki yüzmede birincisin. Fakat yüzerken elini, ayağını serbest kullanmak için çıplak olman lâzımdır. Binaenaleyh ar, namus, riyâ hırkasını çıkar, at. Çünkü elbise ile suya batan kimse âciz kalır, kolay yüzemez.

Dünya alâkası vuslata mânidir; perdedir. Ne zaman alâkaları kesersen o zaman vuslata nâil olursun.

PERVANENİN (2) ŞEM'A OLAN RİYASIZ MUHABBETİ HİKÂYESİ

Birisi pervaneye şu sözleri söyledi: «Hey minimini-cik kuş. Haydi, sen kendine yaraşır bir dost tut. Biraz

(1) Neyin deliklerini yakarak açarlar.

(2) Kilis'te pervaneye (yepelek), Kemaliye taraflarında (kepenek) derler.

muvaffakiyet ümit edebileceğin bir yola git. Sen neredesin, mumu sevmek nerede? Semender değilsin, öyle ateşin etrafında dolaşma. İnsan iptida yiğitliğini denemeli, sonra cenge girmelidir.

Yarasaya bak, güneşten nasıl saklanır. Demir pençeli (başa çıkamıyacağın) insan ile görüşmek bilmezlikten ileri gelir.

Düşman bildiğin birisini dost tutmak akıl dışı değildir.

Hey pervane: Sana kimse, boşu boşuna mumun uğrunda ölüyorsun, iyi ediyorsun, demez. Bir dilenci, padişahın kızını isteyecek olursa, saçma fikir beslemiş olur. Yüzüne tokat, kafasına yumruk yer.

Bir mecliste mum yandığı zaman, padişahların, bütün büyüklerin yüzleri ona dönüyor. Hiç böyle olan mum senin gibi âşıka ehemmiyet verir mi? Karşısında o kadar padişahlar, büyükler dururken senin gibi müflise iltifat eder mi? Bunu zannetme.

Mum bütün halka yumuşaklık (nezaket) gösterse bile, sana kızgınlık gösterir. Çünkü sen biçâresin.»

Yanık pervane bu sözlere bak ne cevap verdi: «Çok şey! Mum beni yakarmış, yanarmışım. Ne ehemmiyeti var? Yanarsam ne olur? Yanmadan korkum mu var? Yanarsam yanayım. Gönlümde İbrahim'in ateşi gibi bir ateş var. (Nemrud'un ateşi İbrahim'e gülzar olduğu gibi) mumun ateşi benim için güllük gülistanlıktır.

Gönül cânanın eteğini çekmez, belki cânanın aşkı canın yakasını çeker. Ben kendimi ateşe isteğimle vuruyorum, boynumda bir aşk zinciri var (o beni ateşe sevkediyor). Mumun ateşi nasıl ondan uzak iken beni yakmıştı, alevine kavuştuğum zaman değil.

Yar güzellik icabı, sevilmek icabı olarak istediğini yapar. Ona: «Yazıktır, günahtır, yapma, etme!» denilemez.

Ben yârimi severim. Ayakları altında can vermeğe hazırım. Zevkim, emelim budur. Can benimdir; beni sevmeden, ölmeden kim menedebilir?

Ben ölmeğe niçin can atıyorum. Çünkü dost varken bana varlık yakışmaz. İsterim ki yalnız o var olsun.

Yârimpek güzel, her cihetçe beğenilmiştir. İsterim ki yanayım, isterim ki yanarken çıkardığım alev, ona sirayet etsin, onun ziyasına katılsın.

Her öğütçü! Bana öğüt veriyor; kendine göre birisini bul, onu dost edin diyorsun. Bu öğüdün bana kâr etmez. Sen bilir misin, âşıka öğüt vermek, akrep sokmuş bir kimseye inleme! demeğe benzer. Ey acayip adam, öğüdün kâr etmiyecek kimseye öğüt verme. Bilir misin bu öğüdün neye benzer: Dizgini elinden gitmiş bir kimseye atını koşturma, yavaş yürüt demeğe benzer.

Sen okumadın mı? Sindikat kitabında zarif bir nükte var, nükte şudur: Aşk ateş, öğüt yeldir. Yel ateşi alevlendirir. Kaplanı ne kadar dövsen, o nisbette öfkesi artar.

Hey öğütçü! İyi görüyorum ki sen fenalık yapıyorsun. Çünkü yüzümü senin gibi soğuk kimseye dönmemi istiyorsun.

Bu dediğin hüner değildir. Hüner yükselmektedir.

Şimdi öğüdü sen benden dinle: Fırsat bul, daima senden iyisini ara. Çünkü kendin gibisi ile zamanını kaybedersin.

Senin gibilerin arkası sıra putperestler, kendini beğenenler gibidirler. Nasıl ki, korkulu mahalleye sarhoşlar giderler.

Ben bu aşk işine girişmek istediğim zaman bütün facialarını düşündüm. Başımı bu yola koydum da girdim.

Eğer sâdık bir âşık isen canından elini çek! Canını vermeğe kıymıyan korkaklar dost değil, kendi şahıslarına âşıktırlar.

Bir gün nasıl olsa ecel pusu kuracak, beni tutacak öldürecektir. Madem ki öleceğim; iyisi odur ki, beni nazlı sevgilim öldürsün. Onun elinde güle güle can vereyim.

Mademki başa ölüm yazılmıştır; cânan elinde ölmek daha güzeldir.

Bir gün çar nâçar can vereceksin. İyisi mi, yârin ayağı altında can ver!

ŞEM'İN PERVANE İLE KONUŞMASI

Hatırımdadır. Bir gece gözümü uyku tutmadı. O sırada işittim. Pervane muma şöyle diyordu: «Sevgilim ben sana âşıkım. Yanarsam yakışır. Ya sen niçin ağlıyor, yanıyorsun?»

Mum şöyle cevap verdi: «A benim zavallı âşıkım. Ağladığım, yandığıma sebep şudur ki: Benim Şirin Balım vardı. Beni ondan ayırdılar. Şirinim haksızlıkla elimden alınınca, Ferhat gibi tepemden ateş çıkmak zaruridir.»

Zavallı mum bir taraftan böyle söylüyor, bir taraftan da sararmış yanağından sel gibi göz yaşı okuyordu.

Mum tekrar pervaneye döndü ve «A pervane, meclisleri aydınlatan nuruma bakma; sel gibi içime akan ve beni yakan ateşe bak. Senin aşkın kuru dâvadan ibarettir. Aşk senin için değildir. Sende ne sabır var, ne metanet. Sen azıcık bir şule görünce kaçarsın. Ben ise tamamiyle yanıncaya kadar dikilip dururum. Aşk ateşi yalnız senin kanadını yakar. Beni gör ki, beni baştan ayağa kadar yakmıştır.»

Sâdi de mum gibidir. Görünüşü parlaktır, fakat iç yüzüne bakarsan görürsün ki, yanmıştır.

Şem'ilepervane böyle dertli konuşuyor, halleşiyor gece ise henüz bitmemiş bulunuyordu. Derken, peri yüzlü bir halayık muma yaklaştı, püf dedi, söndürdü.

Zavallı mumun dumanı tepesinden çıkarken: «İşte aşkın sonubudur» dedi, can verdi.

Âşıklığın ne demek olduğunu öğrenmek istersen anlatayım. Ölerek, yanmaktan kurtulmak.

Bir âşıkı sevgilisi öldürecek olursa sakın mezarına gidip de ağlama. Belki: «Ne saadet! Sevgili onu kabul ile öldürülmüştür» de, onu tebrik et.

Eğer âşık isen, bu dertten kurtulmağa çabalama! Yalnız Sâdi gibi garazsız, ivazsız âşık ol.

Âşik fedai demektir. Bir fedai maksadını elde etmedikçe başına taş yağsa, ok yağsa, çekinmez, çekilemez.

Ben sana denize çıkma demem. Fakat çıkacak olursan, tufana dahi katlan.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEVAZU HAKKINDA

Ey insan! Cenabı Hak seni topraktan yaratmıştır. Toprak gibi gönülsüz, mütevazi ol. Mademki topraktan yaratıldın, ateş gibi haris, cihanı yakıcı, inatçı olma.

Korkunç ateş baş çekti, yükseldi, sivrildi. Toprak ise acz ve alçaklık gösterdi. (Serkeş, baş çeken de ateşin vasıflarındandır).

Ateş yükseldiği için (kibirlendiği için) ondan şeytan yaratıldı. Toprak tevazu gösterdiği için, ondan Âdem yaratıldı.

YUKARIDAKİ MAZMUNDA BİR HİKÂYE

Bir buluttan deniz üzerine bir damla damladı. Denizin genişliğini görünce utandı.

Kendi kendine: «Deniz bulunan yerde ben kim oluyorum. Eğer o var ise, doğrusu, ben yok sayılırım» dedi.

Damla kendini hakir gördüğü için, sedef onu bağrına bastı, naz ile besledi.

Felek o damlayı öyle yükseltti ki, padişahların taçlarına lâyık inci oldu.

Damla kendisini alçak gördüğü için yücelik buldu. Yokluk kapısını kaktığı için var oldu.

YUKARIDAKİ MAZMUNDA BİR HİKÂYE DAHA

İyi bir memleketten akıllı bir genç, deniz yoluyle Rum iskelesine indi. Bu genci faziletli, akıllı irfanlı gördüler; eşyasını aldılar, iyi bir yere götürdüler, onu misafir ettiler.

Misafirlik müddeti bittikten sonra âbitlerin başı, şeyh efendi o gence: «Şu mescit tozlanmıştır. Ötesinde berisinde çörçöp toplanmıştır; onu sil süpür, temizle» dedi. Genç yolcu bu sözü işitince savuştu gitti. Bir daha kimse nişanını göremedi.

Gerek şeyh efendi, gerek müritler misafirin görünmemesini hizmetten kaçtığına yahut elinden hizmet gelmediğine verdiler.

Günün birinde şeyh efendinin uşaklarından birisi o genç yolcuya yolda rastgeldi: «Arkadaş! İyi düşünmedin ve iyi bir şey yapmadın. Ey kendini beğenmiş genç, bilmiyor musun ki insanlar hizmet ede ede yükselir ve bir mevki sahibibi olurlar» dedi.

Genç yolcu ciddî olarak yana yana ağladı: «Ey canlar besliyen, günüllere sürur veren dostum; emri aldığım gibi mescidi temizlemek için gittim. Baktım ki mescitte toztoprak yok, tertemiz. O yerde bir kirli varsa, o da bendim ve artık oraya uğramadım. Çünkü, mescidi temiz tutmak lâzımdır» dedi.

Tarikate giren her derviş kendisini âciz görecektir. Başka türlü olamaz.

Yücelik istersen, tevazu ihtiyar et. Çünkü yücelik damına çıkmak için, tevazudan başka merdiven yoktur.

Meyvalı dal başını aşağı tuttuğu gibi, akıllı insan da mütevazi olur.

BAYEZİDİ BİSTAMÎ'NİN HİKÂYESİ VE TEVAZUU

İşittim ki, bir bayram sabahı Bayezidi Bistami hamama gitmiş, gusül etmiş, çıkmıştı. Sokakta giderken birisi bir evden dikkatsizlikle Bayezid'in başına bir leğen kül döktü. Bayezid'in sarığı, sarı küle bulaşmış olduğu hâlde, elini yüzüne sürerek, Cenabı Hakka şükretti ve nefsine hitab ile: «Ey nefis! Ben ateşe lâyıkım. Başıma kül döküldü diye kızar mıyım?» dedi.

Büyükler kendilerine bakmazlar. Kim ki kendisini görürse, Cenab-ı Hakkı görmeği ondan beklemeyin.

Büyüklük kendisine pâye vermek, yüksekten atıp tutmak değildir. Büyüklük, kuru dâva ile, tekebbür ile olmaz.

Tevazu senin dereceni yükseltir; kibir ise seni yere çalar, alçaltır.

Sert huylu, kibirli kimse boynu üstüne düşer. Yücelik istersen yücelik arama.

UCB İLE ÂKIBETİ, TEVAZU İLE BEREKETİ HAKKINDA

Dünyada mağrur olan kimse din yoluna gidemez. Kendisini gören kişi, hakkı göremez. Eğer sana rütbe, derece lâzım ise, alçakların yaptığı gibi kimseye hakaret gözüyle bakma.

Akıllı insan yüceliğin, şan ve şerefine kibir etmekle hâsıl olacağını hiçbir zaman hatırından geçirmez.

Eğer halk sana ahlâkı güzel diyorlarsa, bundan daha yüksek bir fırsat arama.

Âkilâne düşün! Senin ayarında birisi gelip sana kibir satarsa, sen onu hakikaten büyük görebilir misin?

Sen de onun gibi başkalarına karşı kibirlenirsen,

karşısındakilerin nazarlarında sen de, o kibirlenen kimse gibi olursun.

Büyük birmevki, makam sahibi olduğun zaman, akıllı isen düşkün kimselere gülme. Çünkü nice makam sahibi kimsenin ayıptan düştüğü, düşkünün onun yerine geçtiği görülmüştür.

Tutayım ki ayıptan pâk ve berisin. Fakat bana kusurlu olduğumdan dolayı hakaret etme.

Birisi eliyle Kâbe'nin halkasını tutar, birisi de meyhanede sarhoş olur, sızar.

Eğer Cenabı Hak o sarhoşu hidayete dâvet ederse kim mâni olur? Eğer o makam sahibini kovarsa, onu eski yerine kim getirir?

Ne o makam sahibi ameline güvenebilir; ne bu sarhoşa tövbe kapısı kapalı kalır.

İSA ALEYHİSSELÂM İLE BİR HODBİN ÂBİT, PİŞMAN BİR FÂSIK HİKÂYESİ

Hikâye ederler ki, İsa Aleyhisselâm zamanında birisi varmış. Hayatını cahillik, azgınlık ile heder etmişti. Katı yürekli, cesur bir günahkâr idi. O kadar pisti ki, şeytan bile ondan utanırdı, ona sahip çıkmazdı. Günlerini boş yere geçirmiş, sağ oldukça elinden kimse rahat edememişti. Başında kibir çok, fakat akıl yoktu. Karnı haram lokmalarla dolmuştu. Eğri gidişiyle eteği bulaşmış günahtan yüzü simsiyah kesilmişti. Ne görenler gibi doğru yürüyen ayağı, ne de insan gibi nasihat dinleyen kulağı vardı. Kötü yıl gibi herkes ondan kaçardı. Yeni ay gibi herkes onu uzaktan birbirine gösterirlerdi. Kötü arzular onun ömrünün harmanını yakmış (ömrünü mahvetmiş), bir arpa kadar iyi adlılık kazanmamıştı.

Bu günahkâr kimse kötü arzuları o kadar yerine

getirdi ki, kötülüğe ait amel defterinde yazılacak yer kalmadı. Günahkârdı. Kimseyi dinlemezdi. Şehvetperestti. Gece gündüz, gafletle ya sarhoş, ya mahmur idi.

İşittimki, İsa Aleyhisselâm sahradan döndüğü zaman yolda bir âbidin hücresine uğradı.

Halktan çekilmiş âbit İsa Aleyhisselâmın geldiğini görünce ibadet ettiği yerden inip Hazreti İsa'nın ayağına düştü, başını yere koydu.

Bedbaht günahkâr uzaktan bunları görüyor; bunlara karşı nura uzaktan bakan pervaneye benziyordu. Bir fakir bir zengin kimsenin eline nasıl bakarsa, öyle bakıyor, hem utanıyor. Hem de hasretle bunları süzüyordu. İçi yanıyor, dudak altından gaflet içinde geçirdiği günler için özürler diliyordu. «Eyvah! Ömrüm gafletle geçti, diye hasret çekiyor, gözlerinden bulut gibi yaşlar döküyordu. «Aziz ömür sermayesini telef ettim. İyilik namına bir şey elde edemedim. Kimse benim gibi olmasın. Zira benim ölümüm, yaşamamdan çok hayırlıdır. Çocuk iken ölenler kurtuldular. Çünkü günahkâr ihtiya rolup da hacâlet görmediler. Ey cihanı yaratan Tanrı! Günahımı sen bağışla. Bağışlamazsan bu günahlar bana ne fena yoldaştır!» diyor; utançtan baş aşağı eğilmiş, gözyaşları döküyordu.

Bu köşede günahkâr ihtiyar inliyor: «Ey düşmüşlerin elini tutan Tanrı, imdadıma sen yetiş!» diye yalvarıyor, öbür tarafta âbidin kafası gurur ile dolarak o günahkâra uzaktan bakıyor, kaşlarını çatıyor, şöyle diyordu: «Bu bedbaht uğursuz neden bizi süzüyor. Yanımıza gelmek mi istiyor? O bizim yanımıza gelecek adam mıdır? Gırtlağına kadar ateşe düşmüş, ömrünü boş yere geçirmiş, onun mülevves etekli (murdar, rezil) şahsından ne iyilik gelmiştir ki benimle ve Hazreti İsaile konuşmak istiyor. Ne olurdu karşımızdan yıkılıp cehenneme gitse. Onun çirkin suratından iğreniyo-

rum. Belki ateşi bana da sirayet eder. Yarabbi, yarın mahşer kurulunca beni bu adamla birlikte haşretme.»

Bunlar bu hâlde iken, büyük sıfatlarla mevsuf Cenabı Haktan İsa Aleyhisselâma vahiy geldi ki, bu âlim, öteki câhil olmakla beraber ben ikisinin de duasını kabul ettim. Bu bedbaht günahkâr ömrünü telef etmiş ise de inleyerek, yanarak, bana yalvardı. Her kim kendisini âciz görerek benim huzuruma gelirse, onu keremimden mahrum etmem. Onun günahlarını bağışladım. Onu in'am ve ikram ile cennetime alırım. Âbide gelince,mademki cennette o günahkâr kul ile beraber bulunmaktan utanıyormuş; ona söyle üzülmesin. Günahkârı cennete kendisini de cehenneme gönderirim. Günahkârın ciğeri harâret ile, dert ile kan doldu. Âbit ibadetine güvendi; biçareliğin, herşeyden gani olan dergâhımda kibirden, benlikten daha iyi olduğunu bilemedi.

Arkadaş! Kimin üstü başı temiz fakat ahlâkı pis ise, ona cehennem kapısı açmağa anahtar lâzım değildir. Cehennemin anahtarı onun fena ahlâkıdır.

Cenabı Hakkın eşiğinde âcizlik, miskinlik, kendi ibadetine güvenerek gururlanmaktan daha iyidir.

Eğer mert isen, mertlikten bahseyleme. Her binici topu çelip çıkaramaz.

Kendini iyilerden sayacak olursan kötüsün. Allahlık insanda benlik olmaz.

Fıstık gibi kendinde bir iç var zanneden kimse, soğan gibi hep kabuk çıkar.

Benlikli itaat işe yaramaz. Binaenaleyh benliği bırak da, itaatte kusur ediyorum diye özür dilemeğe bak.

Hakka karşı iyi,halka karşı kötü olan kimse, ibadetinden müstefit olamaz.

Nezdi ilâhîde bedbaht ayyaş ile, kendisini ibadet

için sıkan zâhidin farkı yoktur. Cenabı Hak birincinin günahından mutazarrır, ikincinin ibadetinden müstefit olmaz.

Arkadaş: Zühtü takvaya, sıtkı safaya çalış. Fakat Hazreti Peygamberin yaptığından fazlasını yapmağa kalkışma. Derecesiz beyazlık isteme. Çok beyazlık da, çok siyahlık da istemez (1).

Akıllardan yadigâr söz kalır. Sâdi'den şu sözü yadigâr tut: Allahtan korkan günahkâr, ibadetine güvenen âbitten daha iyidir.

FAKİR ÂLİM İLE KADI HİKÂYESİ

Eski elbiseli fakir bir fakih, bir kadı'nın divanhanesinde ulemâ sırasında oturdu.

Kadı o fakire sert sert baktı. Onun bakması üzerine (Muarif) yani kadı'nın adamı, fakirin eteğine yapıştı: «Oradan kalk. Bilmez misin ki meclisin yukarı tarafı senin yerin değildir. Sen, ya aşağı otur, yahut savuş git. Herkes meclisin üst tarafına lâyık olmaz. İnsanın şerefi fazileti ile, rütbesi değeri ile mütenasiptir. Benim sana nasihatim kâfidir. Bir daha başkasının nasihatine muhtaç olma. Bugünkü mahçubiyet sana ceza olarak elverir. Her kim derecesini bilir, aşağı oturursa, oturduğu yerden kaldırıp daha aşağı bir yere oturtulmak hakaretine uğramaz.»

Büyüklerin yerlerine geçmek cesaretinde bulunma; pençende kuvvet yoksa arslanlık yapma!

Şimdi o derviş kıyafetli akıllı kimse, baktı ki, tali-

(1) İran'da bir darbımesel vardır: Duru beyaz yüz tümen, pembe beyaz iki yüz tümen, esmer güzeli yüz altmış tümen. Sâdi bu darbımesele telmih ederek: «İnsan ne çok mâsum olmalı, ne de çok günahkâr olmalı. Bunların ikisi de iyi değildir» demek istiyor.

hi kendisiyle cenge başladı, yanık bir ah çekti. Oturduğu yerden kalktı, aşağı oturdu.

Derken meclisteki fakihler ilmi fıkıh muhasebesine koyuldular: «Niçin öyle, hayır öyle olamaz, kabul edemeyiz» gibi sözlerle birbirlerine giriştiler; herbiri diğerini ilzam etmek sevdasında: «Hayır, evet» diye mücadeleye başladılar.

Sen onların hâllerini görsen: «Cenkci horozlar gagalariyle pençeleriyle dövüşmeğe düştüler» derdin.

İçlerinden birisi öfkesinden sarhoş gibi görünüyor, diğer birisi iki elini birden yere vuruyordu.

Karmakarışık kördüğüm gibi açılmaz bir çıkmaza girdiler. Müşkülü hâl için hiçbir yol bulamadılar.

Bunun üzerine son sırada oturan o eski elbiseli fakih, arslan gibi haykırdı, şöyle dedi: «Ey Kur'an-ı Kerimi tebliğe, usul-i fıkhı neşrü tâlime memur olan şer'i şerif büyükleri! Müddeayı ispat için getirilecek deliller, kuvvetli, hakiki olmalı yoksa boyun damarlarını şişirmek hüccet olmaz. Lütfen bir kere de beni dinler misiniz? Bu meydanda benim de vuracak çevgânım, çelecek topum var.»

Fakihin bu sözü üzerine diğer âlimler: «Buyurun, iyi bir şey biliyorsan söyle» dediler.

Fakih, mâlik olduğu fasih bir ifade ile söze başladı. Söylediği sözü yüzük taşına hakkeder gibi, gönüllere hakketti.

Münakaşaya bahis olan meselenin iç yüzünü, hurunu anlattı. Doğru bir surette halletti. Dâvâ da bitmiş oldu.

Meclisin sağında, solunda oturanların hepsi: «Aklına, irfanına, idrâkine bin âferin olsun» dediler.

Fakih sözünü öyle bir yere kadar sürdü ki, kadı, çamura saplanmış eşek gibi geride kaldı.

Kadı, fakihin faziletini takdir ederek, raftan cüb-

besini, sarığını indirip fakihe takdim etmek istedi ve: «Yazık olsun, senin kıymetini bilemedik. Meclisimize teşrifinizden dolayı teşekkürlerimizi sunamadık. Sizin bukadar fazilet ile meclisin son kısmında oturmanızdan dolayı çok müteessirim» dedi.

Kadı'nın iltifatını gören muarif de koştu, fakirin yanına geldi, ona iltifatlar gösterdi, gönlünü almağa çalıştı. Kadı'nın takdim ettiği sarığı, fakihin başına sarmak istedi.

Fakih, muarrife: «Dur, çekil o sarığı sarmak istemem. Çünkü elli arşınlık sarığı sararsam, bana kibir gelir. Yarın eski elbiseli birisi görürsem, onları beğenmemezlik yaparım. O sarık başımda oldukça, beni görenler bana: «Mevlâna, sadri kebir» lâkaplarını vermeğe kalkışır; halkı gözümde küçük göstermeğe uğraşırlar» dedi.

Arkadaş! Elverir ki su temiz, berrak olsun. Kabına gelince ister altın tas, ister toprak çanak olsun, ehemmiyeti yoktur. Kap ile suyun mahiyeti değişmez.

İnsanın başında akıl ve beyin lâzımdır. Güzel, kıymetli sarık değil. Böyle bir sarık senin başına lâzımdır.

İnsanın başı büyümekle insan büyümez. Su kabağı da büyüktür, fakat beyinsizdir.

Sarığına, sakalına bakıp da kafa tutma. Çünkü sarık pamuktandır, sakal ise bir tutam ot gibidir.

Kalıp kıyamet ile insan görünenlerin heykel gibi durup ses çıkarmamaları hayırlıdır.

İnsan hüneri nisbetinde makam istemelidir. Zuhal gibi büyük, fakat uğursuz olma!

Hasır kamışına yücelir yakışır doğrusu; çünkü şeker kamışının da hassası onda mevcuttur (1).

---

(1) Hasır kamışında, şeker kamışının hassası yoktur demek istiyor. Bu beyitte tariz san'atı vardır.

Aklın, himmetin bu derece kesîr iken, arkandan yüz köle de yürürse, sana kimse insan demez.

TEMSİLİ TARİKİYLE HİKÂYE

Bir câhil, çamur içinde bir katır boncuğu bulmuş, onu kıymetli bir cevher sanarak, ipek bir mendile sarmış.

Katır boncuğu ona, lisan-ı hâl ile; «Ben öyle bir boncuğum ki, satılığa çıkarılsam kimse bana para vermez. Delilik edip de beni ipek mendil ile sarma» demiş.

Bokböceği gelincik çiçeklerinin arasında günlerce kalsa, yine bokböceğidir.

Zengin kimse mal ile iyilik, büyüklük kazanamaz. Eşeğe atlas çuval vursalar yine eşektir.

Söz söylemesini bilen fakih, bu tarzda birtakım sözlerle gönlündeki kini biraz teskin etti. Gönlü incinen kimsenin sözü sert olur. Hasmın yıkılınca gevşeklik etme. Elinden gelirse düşmanının beynini çıkar. Çünkü fırsat bulunca düzmanı ezmek, gönlündeki kederi yıkar, temizler.

Kadı fakihin öyle acı sitemine uğradı ki: «Bugün benim kıyametimdir» demeğe mecbur oldu. Fakihin kemaline taaccüp edip, parmağını ısırdı. İki gözü Ferkadan (1) gibi, fakihin yüzüne dikildi, kaldı.

Fakih çıktıktan sonra kadı: «Bu küstah adam nereden geldi?» diye sordu. Mecliste bir gürültü koptu.

Bunun üzerine mahkeme muhzırı onun arkasından koştu; her tarafa gitti: «Şu sıfatta bir adam gören var mı?» diye rastgelene sordu. Kime sordularsa: «Bu

---

(1) Kuzey kutbuna yakın bulunduğu yerde doğup batan iki parlak yıldız.

şehirde Şeyh Sâdi'den başka böyle tatlı sözlü kimseyi bilmiyoruz» dediler.

Acı hakikati böyle tatlı surette söyliyen kimseye yüz bin aferin olsun.

ŞEHZADENİN TEVBE ETME HİKÂYESİ

(Gence) şehrinde bir şehzade vardı. İşitenlerden uzak olsun, durdar, zâlimdi.

Bir gün içmiş, kafa tutkun, elinde bir bardak şarap, şarkı söyliyerek mescide girdi.

Caminin bir maksuresinde tatlı dilli, temiz yürekli, âlim bir âbit oturmuş başındaki cemaate vaaz ediyordu. İnsana böyle olmak yaraşır. İnsan ya âlim olmalı, ya âlimi dinlemeli.

Şehzadenin böyle, bedmest olarak mescide girmesi mescidin kudsiyetine hürmet etmemesi, oradaki azizleri müteessir etti. Fakat padişahlar, şehzadeler Allah'ın emrine aykırı iş yaptıkları zaman, onlara kim: «Bu iş şeriate uymaz, vazgeç» diyebilir?

Sarmısak kokusu gül kokusunu, davul sesi çengi sesini bastırır.

Şeriate uymıyan bir şeyi menetmek elden gelirse, elsiz ayaksız gibi oturmak yakışmaz.

Uygunsuz şeyi el ile menetmek mümkün olmazsa, dil ile menet. Çünkü birçok fenaları nasihat vererek yola getirmek kabildir. Bu da olmazsa, o zaman erenler gönülden himmet ile menetmeğe çalışırlar.

Mescitteki cemaatten birisi o halvette oturan âlimin yanına gitti, başını yere koydu; inledi, ağladı: «Ey aziz! Biz elsiziz, dilsiziz, birşey yapamıyoruz. Şu çapkın sarhoşa beddua ediniz. Âriflerin gönlünden çıkan yanık bir nefes yetmiş kılıç ve teberden daha kuvvetlidir» dedi.

Cihan görmüş âbit el kaldırdı: «Ey gökleri, yerleri yaratan Tanrı; şu çocuk çok keyiflidir, çok bahtiyardır. Zaman onun gönlünce gidiyor. Allahın onun keyfini bozma!» dedi.

Duayı işitenlerden birisi âbide: «Ey doğruluk kıblesi! Bu kötüye niçin iyilik istedin? Kötüye iyilik istemekle, bütün bir şehir halkına kötülük ediyorsun. Halka yazık değil mi?» diye itiraz etti.

İyi görücü, keskin akıllı âbit cevap verdi: «Arkadaş! Sözün sırrını anlamıyorsan sus! Ben ona Cenabı Hakkın tövbe nasip buyurmasını istedim. Fakat maksadımı ince ve nükteli bir tarzda ifade ettim. Her kim çirkin huyundan vazgeçerse, cennette ebedî bir hayata kavuşur. Şarabın verdiği zevk beş gün sürer. Onu bırakmakta ise ebedî zevkler vardır.»

Âbidin bu beliğ ve güzel sözünü orada bulunanlardan birisi şehzadeye ulaştırdı.

Şehzade âbidin sözünü işitince bulut gibi yaş yağdırdı. Bu yaşlar sel gibi yüzünden akmağa başladı. Tövbe etmek için öyle bir iştiyak hâsıl oldu ki, içini yaktı. Utancından gözlerini yere dikti, başını kaldırdı.

Âbide: «Lütfen zahmet edip buyursunlar. Doğru yolu idrâk edemiyen başımı ayaklarının altına serip, tövbe edeceğim» diye haber gönderdi.

Nasihatçi âbit kalktı, sarayın kapısına geldi. Askerler iki tarafa dizildiler, abidi selâmladılar. Âbid saraya girdi. Şehzadenin divanhânesinden sağına soluna baktı. Ne görsün? Şeker var, ünnap var, mum var, şarap var. Hülâsa, türlü nimet mevcut, fakat adamlar harap, bitik. Birisi kendinden geçmiş, birisi çakır keyf, birisi şarap şişesi elinde gazel okuyordu; bir taraftan hanendeler, sazendeler âhenklerine devam ediyorlar. Bir taraftan sâki; «İçiniz, âfiyetler olsun» diye şarap sunuyor.

Lâ'l renkli şarap birçoklarını mestetmiş. Çenk ça-

lanın başı çenk gibi göğsüne düşmüş. Ortada bulunan büyük rütbeli nedimlerin dik başları eğilmiş. Mecliste nerkisin gözünden başka bütün gözler kapalı. Tef ile çenk birbirine uygun gidiyor, yalnız ney uymuyor. Ara yerde *inil inil inliyor*.

Şehzade emretti. Ne varsa kırdılar, parça parça ettiler. O saf muhabbet bulandı. Çengi kırdılar, kirişleri kopardılar, hanendeler sustular, tıs oldular, süt dökmüş kediye döndüler. Şaraphanede ne kadar küp varsa taşa tuttular. Şarap kabaklarının bir kısmını çökerttiler, boynunu vurdular. Kaz biçimindeki bir kısmının başlarını yere eğdiler. İçindeki şarap kaz kanı gibi şarıl şarıl aktı.

Şarap küpü dokuz aylık yüklü idi, hem de yükü oğlandı. Bu kargaşalıkta korktu, bir kız çocuğu düşürdü.

Şarap tulumunun karnını göbeğine kadar yardılar. Onun o hâli pürmelâline kadehlerin gözleri kan ağlardı. Yakut renkli şarabın kızıllığına boyanan döşeme taşlarını, yıkanmak ile temiz olmıyacağı için söktüler, dişli çekiç ile yonttular, tekrar yerlerine koydular.

Sarnıç son derece sarhoş oldu ise taaccüp etmeyin. Çünkü o gün dökülen o kadar şarabı hep habis içti.

Kobuz yasak edildi. Her kimin elinde kobuz görülse, tef gibi ensesine silleyi yerdi.

Bir fâsikin omuzunda çenk görülecek olsa, görenler onun kulağını tambur gibi burardı.

Hülâsa, başı kibir ile, gurur ile mest olan şehzade, ihtiyarlar gibi ibadet köşesine çekildi.

Mezkûr şehzadeye bundan evvel babası, kaç kere tehdit ile, makbul gidişli ol, değerli sözlü ol, fiskü fücurdan vazgeç demiş olduğu halde nasihat dinlememiş, asla müteessir olmamıştı. Babası bazan onu uslandırmak için ceza verirdi. Aldırış etmez, cezayı çekerdi. Babası onu zindana attırmak, ayaklarına, ellerine zin-

cir koydurmak istemiş; şehzade ona da razı olmuş, göze almıştı.

Şehzadeyi bundan evvel hangi bir serviş: «Böyle işleri câhiller yapar sen bundan vazgeç!» demiş olsaydı, onun başını kestirir, diri komazdı.

Arkadaş! Kükreyen aslanlar cenkten kaçmaz; kaplanlar keskin kılıçtan korkmazlar. Yumuşaklıkla düşmanın derisini yüzmek kabildir. Sert muamele dostu bile düşman eder.

Örs gibi katı yüzlülük eden herkes, kafasına muhakkak çekiç yer.

Büyük kimselere bir şey söyler, teklif ederken sertlikle söyleme. Onun sertliğini gördükçe sen yavaşlayıver.

Küçük, büyük her insana karşı daima iyi huylu ol.

Yumuşak, tatlı muamele edersen, fakir sana kul, kurban olur; zengin de yumuşar; tevazu gösterir.

Muvaffakiyet, tatlı dildedir. Acı ve sert muamele daima hırçınlık ile karşılanır.

Arkadaş! Gel, tatlı dilliliği Sâdi'den öğren. Ekşi suratlı, haşin adam huşûneti içinde gebersin, gitsin.

DOLAŞAN BALCI HİKÂYESİ

Tatlı, güler yüzlü bir civan bal satardı. Bu, öyle bir civan idi ki, gönüller onun tatlılığından yanar, erirdi.

Boyu, beli saz ile bağlanmış şeker kamışına benzerdi. Müşterisi sinektan daha çok idi.

Öyle bir civan idi ki, faraza bal satmayıp zehir satacak olsaydı, herkes zehiri onun elinden bal gibi yerdi.

Suratsızın biri, o civanın satışını, kazancını kıskanıp; o da bal satmak istedi. Bal tablası başında, ekşi sirke kaşında, mahalle mahalle dolaştı. Bal, bal diye bağırdı. Fakat balına müşteri değil, bir sinek bile konmadı.

Akşam oldu, eve döndü. Eline bir para geçmemişti. Fena halde kızdı, bir köşeye çekildi, oturdu.

Günahının cezasından korkan günahkâra, bayram günü zindanda bulunan bedbahta benziyordu.

Karısı ona, lâtife suretiyle: «Ekşi yüzlünün balı acı olur» dedi.

Çirkin huy insanı cehenneme götürür. İyi huy ise cennetten çıkmıştır.

Arkadaş! Yürü, ırmaktan sıcak su iç, ekşi yüzlü insanın elinden soğuk şeker şerbeti içme.

Kaşları sofra gibi çatılmış olan kimsenin ekmeğini yemek haramdır.

Efendi, hırçınlıkla işini sarpa sardırma, çünkü hırçınlar daima bedbaht olurlar.

Farzedelim ki, altının, gümüşün, bir şeyin yok. Sâdi gibi tatlı dilin de mi yok?

HİKÂYE

İşittim ki, çapkın bir sarhoş, saf kalpli, akıllı, iyi bir kimsenin yakasına sarılmış, ona bir tokat atmış. Saf, temiz yürekli adam bu vicdanı lekeli sarhoşun cefasını hoş görmüş, mukabelede bulunmadığı gibi, ses de çıkarmamış.

Birisi ona: «Sen erkek değil misin? Böyle câhil, terbiyesiz kimseye karşı tahammül göstermen esef edilecek şeydir doğrusu!» demiş.

O temiz huylu zat, şu cevabı vermiş: «Rıca ederim, bir daha böyle söyleme. Çünkü arslan ile cenketmeği kuran cahil sarhoş, insanın yakasını yırtar. Akıllı ayık kimseye öyle câhil sarhoşun yakasına el vurmak yakışmaz.»

Hünerli insanlar öyle yaşarlar ki, cefa görseler bile ona iyilikle mukabele ederler.

ERLERİN İZZETİ NEFSİ HAKKINDA HİKÂYE

Kırda oturan bir kimsenin ayağını kôpek ısırdı. Hem de öyle bir öfke ile ki, sanki dişlerinden zehir damlıyordu.

Biçare adam gece ayağının acısından uyuyamadı. Bir küçük kızı vardı. Kız, babasının hâline acıdı. Biraz sertçe: «Babacığım, senin dişin yok muydu? Sen de onun ayağını ısırmalıydın» dedi.

Adamcağız ayağının acısından ağlarken güldü: «A benim güzel anacığım. Evet, benim de dişim var. Hem de köpeğin ayağını ısırmaya gücüm yeterdi. Fakat ağzımın, dişimin köpeğe dokunmasına gönlüm razı olmadı. Bu iş o kadar iğrenç, o kadar ağırdı ki, birisi eline kılıç alıp şu köpeğin ayağını ısıracaksın, yoksa başını keserim dese yine o işi yapamam.»

Köpek yaradılışta kötüdür. Fakat insan olan köpeklik yapmaz.

İYİ HUYLU EFENDİ İLE, KÖTÜ İŞLİ KÖLE HİKÂYESİ

Faziletli meşhur bir büyük zat vardı. Kölesi de inadına kötü huylu idi.

Köle çirkindi. Sirke gibi ekşi, çirkin bir suratı vardı. Ejderha gibi, dişlerinden zehir akardı. Şehirde ondan daha çirkin kimse yoktu. Koltuğunun soğan gibi acı kokusundan, kızıl damarlı, perdeli olan gözü sulanır, çapaklanırdı. Yemek pişirirken kaşlarını çatar, fakat pişirince sofraya efendisiyle beraber otururdu. Beraber ekmek yediği efendisi: «Öldüm, bir yudum su!» dese, vermezdi.

Ona ne söz tesir ederdi, ne dayak. Bu yüzden gece

gündüz evde gürültü, çatırdı eksik olmaz evin temeli sarsılırdı. Çör çöp, süprüntü, ne bulursa yola saçardı; tavukları kuyuya atardı.

Yüzünden vahşet fışkırırdı; gittiği işten geri gelmezdi.

Efendisinin dostlarından biri ona şöyle dedi: «A mübarek zat. Bu kötü huylu kölenin terbiyesine mi, hünerine mi, cemâline mi, nesine tutkunsun? Bu kellesi, ciğeri bir para etmiyen münasebetsizin neden kahrını çekiyorsun? Bunu esirciye ver, bir pul veren olursa, durma sat. Hattaâ doğrusunu ister misin, parasız versen yine pahalıya satmış olursun. Onun yerine ben sana güzel huylu, güzel yüzlü bir köle bulayım.»

İyi huylu büyük adam bu sözleri işitince güldü: «Güzel tabiatlı dostum: Hakikaten, bu köle dediğin gibi berbat, kötü huyludur. Fakat onun yüzünden benim tabiatım güzelleşiyor. Ben onun münasebetsiz hallerine tahammüle alışınca, artık herkesin cefasını çekebilirim.» dedi.

Tahammül insana önce zehir gibi görünür. Fakat tabiatte yerleşince bal olur.

MARUZ KERHİ İLE HASTANIN HİKÂYESİ

Bir kimse şan, şeref, şöhret arzularını başından atmadıkça Maruz Kerhî'nin yolunu tutmasın.

İşittim ki, Maruf Kerhî'ye ölmek üzere bulunan bir hasta misafir olmuş. Başının saçı dökülmüş, yüzünün rengi, revnakı uçmuş. Can vücuduna bir çengel ile asılmış, o da kopmak üzere.

Maruf Kerhî, hastaya yatak sermiş. İstirahatini temin etmiş. Fakat hasta hemen bağırmağa, inlemeğe başlamış.

Gece sabaha kadar kendisi bir nefes uyumadığı gi-

bi, feryadından hâne halkından da kimse uyuyamamış.

Hasta kötü huylu, sert tabiatli! Kendisi ölemiyor, fakat halkı sitemler ile öldürmeğe çalışıyor.

Feryadına, iniltisine, kalkmasına, oturmasına evdekiler dayanamamışlar, birer birer, başka yerlere kaçmışlar. Evde hasta ile Maruf Kerhî'den başka kimse kalmamış.

İşittim ki, Maruf Kerhî geceleri uyumamış, onun arzularını yerine getirmek için didinmiş, durmuş.

Bir gece Maruf Kerhî'yi uyku bastırmış. Uyumakta da haklı! Çünkü geceleri uykusuzluğa insan nasıl dayanır? Maruf uyuyunca, hasta hezeyanlara başlamış. «Bu murdar derviş takımına lânet olsun. Bunların zâhirde adları, sanları var; hakikatte riyâcıdırlar, her işleri havadır. Bunların temiz giyinmelerine de bakma. İtikatları pistir. Sofuluk satan bir takım aldatıcı kimselerdir. İşte bu adam da durmadan uyuyor. Karnını doyurup uykuya dalmış kimse, biçare hastanın gözlerini yummadığını ne bilir.»

Elhâsıl, bir dakikacık, onun hizmetinden kafil olduğundan dolayı Maruf Kerhî kerem gösterdi. O acı sözleri yuttu. Fakat, hastanın böyle terbiyesizlik ettiğini evdekiler işittiler. Bilhassa bir kadın, Maruf Kerhî'ye gizlice şu sözleri söyledi: «Hasta dervişin neler söylediğini, tabiîdir ki duymuşsunuzdur. Artık onu evde tutmak olmaz. Ona söyle, ağırlık vermesin, buradan gitsin. Başının çaresine baksın. Ölecek ise de başka yerde ölsün. Adamına iyilik edilir, acınır; kötülere iyilik kötülüktür. Alçak kimsenin başı altına yastık koyma. Zâlim kimsenin başı taş üstünde gerekir.

Ey bahtiyar kimse; kötülere iyilik yapma. Çorak yere ağaç dikmek doğru değildir. Ben sana insanlara iyilik etme demiyorum, belki kötülere yapma diyorum.

Kaba, yontulmamış, adî kimselere yumuşaklık göstereme. Çünkü köpeğin sırtı kedi gibi okşanmaz.

Doğrusunu istersen, hak, hukuk bilen köpek; teşekkür etmiyen insandan ahlâkça daha iyidir.

Alçak kimseye karlı su verme; verirsen mükâfatını buz üstüne yaz. Ben bu hasta gibi aksi, berbat insan görmedim. Böyle kimseye sakın acıma.»

Evin hanımı, Maruf Kerhî'ye bu sözleri söyleyince, Maruf Kerhî müteessir oldu ve: «Hanım, vazgeç, dedi, var rahat rahat uyu. Onun söylediği sözler seni incitmesin. Bağırmış ise bana bağırmış; terbiyesizlik yapmış ise bana yapmış. Bana onun nâhoş görünen işleri, sözleri hoş gelir. Asıl hüner, böyle kimselerin cefasına katlanmaktır. Görüyorsunuz ki, daimî ıztırap içindedir. Bir nefes uyuyamıyor.»

Arkadaş! Kendini güçlü, kuvvetli, sıhhatte gördüğün zaman, şükrane olmak üzere, zayıfların yükünü çek.

Eğer sen tılsım gibi yalnız kuru bir suretten ibaret olursan öldüğün zaman cismin gibi ismin de ölür.

Eğer kerem ağacını beslersen, iyi adlılık yemişini muhakkak yersin.

Görmez misin ki, (Kerh) de türbe var. Fakat Maruf Kerhî'nin türbesinden daha maruf olanı yoktur.

Büyüklüğüne kapılan insan kibreder. Bilmez ki, büyüklük hilm ve mülâyemettedir.

NÂEHİLLERİN SEFAHATİ, İYİ KİMSELERİN TAHAMMÜLLERİ HAKKINDA HİKÂYE

Bir aç gözlü dilenci tamaha düşerek, bir zattan para istedi. O zatın o sırada parası yoktu. Kemeri, eli boş, tertemizdi. Yoksa parası olsaydı, o dilencinin yüzüne altın saçardı.

Dilenci o zattan bir şey koparamayınca, oradan ayrıldı. Suratını astı. Mahalle içinde o zatı zemmetmeğe başladı: «Bu şeyhler, diyordu. Sesi çıkmayan akreplere benzerler. Bu yüz elbise içinde yırtıcı kaplandırlar. Kedi gibi dizlerini göğüslerine koyup otururlar (her şeye eyvallah eder görünürler). Fakat av görünce köpek gibi derhal atılırlar. Evde iyice avlıyamadıkları için hile, riyâ dükkânını mescit tarafına getirmişler. Arslan yiğitler kârvanları vururlar, fakat elbiselerini bunlar soyarlar.

Hırkalarına ak, siyah parçalar dikerler; halbuki diğer taraftan hânelerinde paraları, altınları, yığın yığın yığarlar. Bunlar parayı buğday diye satarlar (halkı aldatırlar). Bunlar dünyayı dolaşan harman çingenesidirler. İbadet ederken ihtiyarlar gibi âcizlik, halsizlik gösterirler. Fakat raksetmek lâzım gelse, gençleşirler, çevikleşirler. Raksa gelince güçlü, kuvvetli; fakat namazı oturarak kılarlar. Bunlar oburlukta Musâ'nın âsâsına benzerler... Bilmem ki, o kadar çok yedikleri hâlde yüzleri niçin sarı, vücutları niçin zayıftır? Bunlar ne günahtan sakınırlar, ne de âlimdirler. Şurası muhakkaktır ki, bunlar dini vasıta ederek dünyayı yiyen insanlardır.

Sırtlarına kaplan postu gibi yamalı yamalı aba giyerler. Fakat karılarının elbisesini Habeş kumaşından yaptırırlar.

Bunlarda sünnet namına ancak iki şey görülür. Birisi kuşluk uykusu, diğeri sahur yemeği.

Midelerini dilencinin yetmiş renkli zembili gibi ağzına kadar sıkı sıkı doldururlar.

Elhâsıl ben de tarikat mensubu olduğum için, kendime de dokunacak sözleri daha fazla söylemek istemiyorum.»

İftiracı dilenci bu yolda birçok şeyler söyledi. Çünkü ayıp arayan kimsenin gözü hüneri görmez.

Yüzünün suyunu dökmüş (şerefsiz) olan kimse, başkasının yüzü suyuna (şerefine) ehemmiyet verir mi?

Şeyh efendinin müritlerinden birisi, o dilencinin hezeyanlarını işitmiş geldi, onun sözlerini şeyh efendiye nakletti. Doğrusunu istersen âkılâne bir harekette bulunmadı.

Bir köle benim arkamdan kötülüğümü söylemiş olsa söylenmiş, bitmiş, geçmiş gitmiştir. Onun sözünü alıp bana getiren kimse, söyliyenden daha beter fenalık yapmış sayılır. Birisi bir ok atsa da yola düşse, vücudumu incitmemiş, bana bir fenalık vermemiştir. Fakat oku sen alır getirir de, vücudama saplarsan, oku sen vurmuş olursun.

Müridinden dilencinin zemmini işiten iyi huylu şeyh efendi güldü: «Bu naklettiğin şey kolay bir şeydir. Bundan daha güç bir şey varsa söyle, dedi. Çünkü benim kötülüğüme dair onun söylediği şeyler, benim kötülüğümden azdır. Benim kendi bildiğime göre yüzde birdir. Bir de o, söylediği şeyleri zan üzerine söylemiştir. Halbuki o kötülüklerin bende mevcut olduğunu ben yakinen bilirim. O beni, bu sene gördü benim yetmiş senelik ayıbımı nasıl bilebilir? Benim ayıbımı gaybı bilen Tanrı müstesna, benden daha iyi kimse bilmez. Bu adam ne iyi ve hüsnüzan sahibi insan imiş ki, benim ayıbımı ancak bu kadar sanmıştır. Kıyamet gününde eğer benim günahıma o şahit olursa, cehennemden korkmam. İşim yolunda olmuş olur.

Ey benim kötülüklerimi arayan kimse, bana gel; benden sor. Sana onu tamamiyle gösteren cedveli ben vereyim.»

Birtakım kimseler, hak yolunun erleri olmuştur-

lar. Bunlar belâ okuna nişangâh oldukları için o mertebeye varmışlardır.

Bunlar kibar külâhını almış, mânâ tacını başlarına giymişler. Velîler edepsizlerin kahrına tahammül eden insanlardır. Sen de o mertebeye yükseltmek istiyorsan, bırak, halk senin derini yüzsün. Erlerin topraklarından testi yapılsan, halk onu melâmet taşına tutarak kırarlar.

DERVİŞLERİN KÜSTAHLIĞI VE PADİŞAHLARIN HİLMİ HAKKINDA HİKÂYE

Şam padişahlarından Melik Salih, her seher vakti tebdil olur, kölesiyle saraydan çıkardı. Arap usulünce yüzünün aşağı tarafını kapatır; memleketin çarşısını, pazarını, her tarafını dolaşırdı.

Bu padişah herşeyi iyi görür, fıkrayı severdi. Her kimde bu huy varsa, iyi adam olur.

Melik Salih, gezerken bir mescide girdi. Baktı ki, iki fakir meyus, mustarip oturuyor. Mevsim de kış, hava soğuk, fakirler gibi soğuktan üşüyerek uyumamışlardı. Güneşe bakan güller gibi güneşi bekliyorlardı.

Bunlardan birisi ötekine söyle dedi: «Yarın mahşer gününde hâkimi mutlak Cenabı Hak olacaktır. Eğer eğlence, oyun, zevk ve safa içinde yaşıyan mütekebbir padişahların âcizler ile birlikte cennete gireceklerini anlarsam, ben mezarımdan başımı kaldırmam. Yüce cennet bizim yerimiz, yurdumuzdur. Çünkü gam zinciri bugün bizim ayağımızdadır. Arkadaş! Tekmil ömrümde bu padişahlardan ne gördüm ki! Âhirette de bunların zahmet ve sıkletlerini çekesin. Bunlar dünyada yüreğimizi yaktılar. Eğer o gün Melik Salih, cennetin duvarına yaklaşacak olursa, ayağımdan pabucumu çıkarır, kafasına vurur, beynini patlatırım.»

Melik Salih fakirden bu sözleri işitince, artık orada fazla durmağı münasip görmedi, ayrıldı. Sonra biraz daha gezdi, güneş doğdu, herkesin gözünden uykuyu sildi.

Melik Salih saraya avdet edince, o iki dervişi çağırttı. Mehabet gösterdi. Mehabet göstermekle beraber, dervişlere hürmet etti, yer gösterdi, oturttu. Bunların üzerine cömertlik yağmurunu yağdırdı. Vücutları üzerindeki zillet tozunu temizledi.

Bunlar evvelce kışın çektikleri yağmur, sel, soğuk zahmetiden sonra sarayın şanlı memurlariyle birlikte oturur oldular.

Geceleyin, çıplak sabahlıyan fakirler şimdi elbiselerini öd ağacı yakarak dumanına tutuyorlardı.

Bu iki fakirden birisi padişaha gizlice şöyle dedi: «Ey bütün cihan kendisinin kulağı küpeli kölesi olan padişah, büyük insan olmak için insanda birçok meziyetler bulunmalıdır. Biz kölelerinizde ne meziyet gördünüz ki bizi bu makama çıkardınız?»

Bu söz üzerine padişah gül gibi açıldı güldü. Dervişe şöyle cevap verdi: Ben şevketimin çokluğuna bakarak fıkaradan yüz çeviren insanlardan değilim. Sen de bana karşı çirkin huyluluk yapma. Cennette benimle güzel geçin. Ben bugün iyi geçinmek kapısını açtım. Sen de yarın benim yüzüme cennet kapısını kapama.

Eğer ikbalin, tarihin varsa böyle yola git. Sana şeref lâzımsa fakirlerin elinden tut.
ref lâzımsa fakirlerin elinden tut.

Bugün muhabbet tohumunu ekmiyen, yarın tûba dalından yemiş yiyemez.

Sevgin yoksa saadet arama. Saadet topu hizmet çevgâniyle çelinia.

Sen ağzına kadar benlik suyu ile dolmuş bir kandile benziyorsun. Sende ışık olmaz.

Mum gibi sinesinde yanacak bir şey bulunan, meclisleri aydınlatır.

KENDİNİ BÜYÜK GÖRENLERİN MAHRUM OLMASI HAKKINDA HİKÂYE

Birisinin ilmi nücumda biraz eli vardı. (Mahareti vardı.) Fakat başı kibir ile sarhoştu. Kendisini çok büyük müneccim görürdü.

Bu adam uzak yoldan kalktı, Gûşiyâr'ın (1) yanına geldi. Gönlü öğrenmek hevesiyle, fakat başı gurur ile dolu idi.

Bu adam Gûşiyâr'ın yanında biraz kaldı. Fakat Gûşiyâr buna bir şey öğretmek istemiyor, onu atlatıyordu.

Nihayet, bu adam bir şey öğrenmediği hâlde, geldiği yere gitmek istedi. O zaman büyük âlim Gûşiyâr; ona birkaç söz söyledi: «Sen kendini akıl ile, ilim ile dolu zannetmişsin. Dolmuş kap tekrar doldurulur mu? Dâvâ ile dolusun, onun için boş gidiyorsun. Boş gel ki, ilim ile dolu avdet edesin!»

Arkadaş! Sâdi gibi varlığını terket ki, marifet harmanını elde edesin!

BENDELERE HAKŞİNASLIK VE TAZARRU TALİMİ HAKKINDA HİKÂYE

Bir köle kızdı, padişahından kaçtı. Padişah aranıp bulunmasını emretti. Ne kadar aradılarsa da bulamadılar.

Sonra kölenin öfkesi geçti, kendi ayağiyle geldi. Bu sefer padişah cellâda emredip, şunun kanını dök, dedi.

---

(1) Fars hekimlerinden birinin adıdır.

Kana susamış merhametsiz cellât, susamış insanların diline benziyen hançerini çıkardı.

O sırada köle mustarip, yaralı gönlünden kopan şu sözleri söyledi: «Allahım ben, kanımı padişaha helâl ettim. Senelerce onun sayesinde nazü naim içinde yaşadım. Onun devleti sayesinde dostlarımın istediği gibi vakit geçirdim. Yarın benim kanım için yakalanmasın; düşmanları sevinmesin.»

Padişah kölesinin bu sözlerini işitince öfkesi yatıştı. Kölenin başını, gözünü öptü. Ona tabıl, kûs, bayrak verdi, onu bey yaptı. Yumuşaklığı sayesinde zaman onu böyle korkunç bir siyaset yerinden aldı, beylik makamına eriştirdi.

Bu hikâyeden maksat şudur ki: Yumuşak söz, insanların ateşine karşı soğuk su yerine geçer.

Ey dost! Aksi, hırçın düşmanına da tevazu göster ki, yumuşaklık keskin kılıcı kesmez eder.

Görmez misin ki, kılıca, oka karşı yüz kat ipekten yapılmış kaftan giyerler.

TEVAZU VE NİYAZLIK HAKKINDA HİKÂYE

Bir ârif, yamalı elbise giyiyor ve bir viranede oturuyordu. Birisi oradan geçerken kulağına köpek sesi geldi.

Adam, kendi kendine: «Burada köpek ne gezer? Burada sâlih bir derviş vardır. Bakayım, bu köpek neredededir?» diye aramağa başladı. Viranenin önünü, arkasını gezdi, köpekten nişan bulamadı. Viranede o âriften başka bir kimseyi göremedi.

Viraneye ait bir sırrı anlamak için yaptığı teşebbüsten utanarak geri döndü.

Adamın ayağının sesini işiten ârif, seslendi: «Yahu! Kimsin? Niçin kapıda duruyorsun. İçeri gel!» dedi.

Adam içeri girdi. Ârif ona: «Gözümün nuru; burada köpek var zannetmiyesin: köpek gibi seslenen benim. Çünkü gördüm ki, Cenabı Hak biçareliğimden hoşlanıyor. Canlılar arasında ise köpekten daha mütevazi bir canlı bulunmadığı için, ben de başımdaki kibiri, aklı, fikri bir tarafa attım. Onun kapısında köpek gibi havlamağa başladım» dedi.

Arkadaş, eğer yüksek makama erişmek istersen, o makama tevazu inişinden çıkabilirsin.

Mütevazi insanlar, dergâhı İlâhîde büyük makama nâil olurlar.

Sel suyu korkunç, heybetli aktığı için baş aşağı yuvarlanıp gidiyor. Çiğ ise, âciz, ufacık olarak düştüğü için güneş onu muhabbetle ayyuka eriştirmektedir.

HATEM ASAM'IN TEVAZUU VE NİYAZLILIĞI İLE GİDİŞİ

Söz sahiplerinin bir takımları Hatem Asam için sağırdır derler. Sakın bu söze inanma. Sağır olmadığını isbat için sana bir fıkra söyliyeyim:

Bir sabah örümcek ağını kurmuş, bir köşeye çekilmiş, sessiz, hareketsiz duruyor, av bekliyordu. Bu sessizliği hilekârlığındandır. Bir zavallı sinek ağın bağ olduğunu bilmiyerek, onu şeker sanarak ağa düştü. Düşünce vızlamağa başladı.

Hatem, sineğin vızıltısını işitince, ona şöyle dedi: «Ey aç gözlülükle ayağı bağa geçen sinek, vizlama. Tahammül et; her yerde şeker, bal bulunmaz. Köşelerde böyle tuzaklar bulunur.»

Mecliste hazır bulunan ukalâdan birisi, Hâtem'in sinek vızıltısını duyduğunu, ona karşı söylediği sözü işitince şöyle dedi: «Ey hakl yolunun adamı! Ben bu işe şaştım. Bizim kulağımıza güçlükle erişen sineğin

feryadını nasıl işittin! Onun sesinden haberdar oldun. Bundan sonra biz sana sağır demiyeceğiz.»

Hatem gülümsiyerek: «Ey keskin akıllı kimse, dedi, bâtıl sözü dinlemeden ise, sağır olmak yekdir. Benim halvette mahremi esrarım olan kimseler, beni över, ayıplarımı örterler. Onlar benim kötü huylarımı örttükleri için varlığım nefsine zebun oluyor. Ben halka kendimi sağır bildirdim ki, yanımda bulunanlar beni sağır bildikleri için iyiliğime, kötülüğüme dair ne diyorlarsa söylesinler. Ben sözlerden kötülüklerimi anlıyorum ve o kötü huydan vazgeçmeğe çalışıyorum. İşte kendimi sağır tanıtmaktan maksadım budur.»

Arkadaş! Methü sena ipiyle kuyuya inme. Hatem gibi sağır ol, kendi kusurunu kendi kulağınla dinle.

Sâdi'nin sözünden yüz çeviren, saadet ve selâmet bulamaz. Benden daha iyi nasihatçiye ihtiyacın varsa, vay olmuş senin başına.

ZÂHİT İLE HIRSIZ HİKÂYESİ

Tebriz taraflarında mübarek bir zat vardı. Geceleri uyumaz, tâat ve ibadet ederdi.

Bu zat, bir gece hırsızın elindeki kemendini halka halka yapıp bir dama fırlattığını ve orada bir yere iliştirdiğini gördü.

Hemen: «Hırsız var!» diye bağırdı, herkesi uyandırdı. Bir gürültüdür koptu. İnsanlar sopa ile dışarı fırladılar. Alçak hırsız, insanların «Tutun, tutun!» diye bağırıp çağırdıklarını duyunca tehlike içinde durmağı münasip görmedi. Kaçmanın vaktidir, diye kaçıverdi.

Hırsızın akşamdanberi uğraştığı hâlde eli boş olarak kaçmasına âbit acıdı. Gönlü mum gibi eridi. Gecenin karanlığı içinde evden çıktı. Hırsızı takip etti. Başka bir yoldan dolaştı, hırsızın önününe çıktı. Hırsıza

iltifat etti: «Ben senin dostunum. Eskiden seninle aşinalığım var: Senin yiğitliğini takdir edenlerdenim. Sana hâkipay olacak kadar hürmetim var. Yiğitlikte senin gibisini görmedim. Fakat yiğitlik iki türlüdür. Birisi hasmın karşısına çıkıp onunla merdane uğraşmak; diğeri tehlikeli bir yerde, kaçıp kurtulmaktır. Sen bu iki cihette de ustasın. Ben sana kulum. Adın nedir? Adına köle olayım. Eğer reyinize muvafık gelirse size kılavuzluk ederek, sizi başka bir yere götüreyim. Götüreceğim yer, alçacık bir evdir. Kapısı sıkı kapalı, zannederim içinde kimse yoktur. İki tuğlayı üstüstüne koyar, üsttekinin üstüne bastıktan sonra ya sen benim omuzuma çıkarsın, ya ben senin omuzuna çıkarım. Oradan içeriye girebilirsin. Fakat girdiğin zaman artık en kıymetli şeyleri almak için uğraşma. Eline ne geçerse al, bana ver. O kadar pahalı bir şey olmasa bile eli boş dönmeden iyidir ya!» dedi.

Elhâsıl âbit hırsızı kandırmak için ona türlü diller döktü, onu kandırdı. Önüne düştü. Aldı, gitti, kendi evi tarafına götürdü. Evine vardılar. Hırsız âbidi omuzuna bastırdı, kaldırdı. Âbit dama çıktı. Damdan indi, eve girdi. Entari, sarık, elhâsıl ne varsa yakaladı, yukarıdan aşağıya uzattı, hırsıza verdi, ve hemen kaçmasını söyledi. Hırsız kaçtıktan sonra âbit dam üstünde: «Hırsız var! Gençler koşun, tutup sevap kazanırsınız» diye yaygaraya başladı.

Hırsız zannetti ki, ev sahibi uyanmıştır. Yakalanmamak için aldığı eşyayı koltuğuna sıkıştırarak firara kadem bastı. Bunun üzerine iyi yürekli âbit, biçare hırsız bermutad ettiği için ferahladı, içi rahat etti. Hülâsa o kimseye acımıyan hırsıza o iyi yürekli âbit acıdı.

Akıllıların ahlâkına hayret etmeli: Onlar kemali keremlerinden kötülere de iyilik ederler. Kötüler iyi-

liğe lâyık değilseler de, iyiler sayesinde onlar da yaşarlar.

DOST İÇİN DÜŞMAN CEFASINI ÇEKMEK HAKKINDA HİKÂYE

Sâdi gibi kalbi temiz birisi bir güzele âşık olmuştu. Rakiplerinden türlü cefalar, sitemler çekerdi. Top gibi mihnet çevgânından kurtulamazdı. Zavallı âşık rakiplere kaşını çatmazdı. Onların öfkelerini, sitemlerini şakaya vururdu.

Dostlarından birisi onu kınadı: «Yahu« Hiç sende âr, namus yok mu? Bu kadar sitem, hakaret görüyorsun, bunlardan müteessir olmuyor musun? Düşmanın kabahatini affetmeğe gelmez. Sonra hakkında âciz, biçâre, miskin, derler. Böyle yaşamak mı istiyorsun?» dedi.

Bu sözleri işiten âşık ne güzel cevap verdi. Öyle bir cevap ki, altın ile yazılmağa değer: «Gönlüm yârin sevgisiyle o derece doludur ki, oraya kin sığmaz.»

HİKÂYE

Ârif bir kimse birisi ile kavga ederken Behlûl onun yanından geçiyordu. Şöyle dedi: «Ârif zannolunan şu adam, eğer Cenabı Hakkı hakikaten sevseydi, düşmanı ile uğraşmağa vakit bulamazdı; eğer bu adam Cenabı Hakkın varlığından haberdar olsaydı, bütün halkı yok bilecekti.»

LOKMAN HEKİMİN TAHAMMÜLÜ

İşittim ki, Lokman Hekim siyahî imiş. Şişman olduğu gibi, nazik vücutlu da değilmiş.

Bir gün Lokman bir yerden geçerken, birisi onu kaçan kölesine benzetmiş: «Gel bakalım!» demiş, onu tutmuş, bırakmamış. Bir sene ona cefa etmiş, cevretmiş ve bir sene çalıştırarak bir ev yaptırmış.

Bir sene sonra kaçan köle pişman olmuş. Efendisinin yanına gelmiş, özür dilemiş. Fakat efendisi Lokman'a haksızlık etmiş olduğu için, Lokman'dan fena hâlde korkmuş. Lokman'ın ayağını çözmüş, özür dilemiş.

Lokman gülmüş: «Özrün faydasızdır. Çünkü bir senedir bana kan yutturdun' ettiğin ezalar cefalar iki söz ile gönülden nasıl çıkar? Böyle olmakla beraber, ey iyi adam, seni affediyorum. Çünkü sen beni çalıştırdın, müstefit oldunsa da, benim de ayrıca istifadem, kârım var. Sen kârlısın; çünkü bedava bir ev yaptırdın. Ben de kârlıyım; çünkü ilmim, irfanım, tecrübem arttı. Benim de kölelerim vardı. Onlara zaman zaman ağır işler gördürürdüm. Şimdi çamur işlerinde çalıştığım, zahmet ne demek olduğunu öğrendiğim için bundan sonra kölelerime ağır iş teklif etmem.» demiş.

Böyledir: Her kim büyüklerin cevrini çekmezse küçüklere, âcizlere gönlü yanmaz. Eğer büyüklerin sözleri sana ağır geliyorsa, elin altındakilere sertlik yapma.

CÜNEYD'İN TEVAZUU, HİLMİ HAKKINDA

Cüneydi Bağdadî, San'an çölünde gezerken bir av köpeği görmüş. Bakmış ki dişleri dökülmüş, arslanlara saldıran pençesinde kuvvet kalmamış, miskinleşmiş, kocamış tilkiye dönmüş. Vaktiyle yaban öküzlerine, geyiklere atılır, onları tutarken, şimdi ev koyunlarından tos yemeğe başlamış.

Cüneyd o köpeği öyle miskin, hâlsiz görünce kendi ağzından ona bir parça bir şey vermiş.

Ve bu köpeğe karşı ağlıyarak şu sözleri söylemiş: «Köpek« Bilmem yarına ikimizden hangimiz daha iyi çıkacağız? Zâhire bakılırsa, bugün insan olduğum için ben senden iyiyim. Fakat bilmem ki, kazâ başıma ne getirecektir. Eğer îmanımın ayağı kaymazsa, başıma Cenabı Hakkın affı tacını giyeceğim. Eğer üzerimdeki marifet kisvesi soyulacak olursa, senden çok aşağı olacağım.»

Köpek nekadar kötü huylu olursa olsun, onu cehenneme götürmezler.

Sâdi! Hak yolunun erleri kendilerine, büyüklük vermezler ve kendilerini köpekten daha iyi tutmadıkları için şerefçe melekleri geçerler.

ÂBİT İLE KOBUZCU HİKÂYESİ

Bir kobuzcu bir gece sarhoştu, kobuzunu koltuğuna almış, gidiyordu. Yolda bir âbide rastgeldi. Sarhoşlukla kobuzu âbidin başına çaldı, kobuz kırıldı.

Gündüz olunca, halim, selim olan âbit, bir avuç gümüş para aldı. Kobuz parası olmak üzere o taş yürekli kobuzcuya götürdü. Ona: «Arkadaş, dedi, dün gece sarhoş idin. Sarhoşlukla senin kobuzun, benim başımda kırıldı. Başımın yarası geçti, korku kalmadı. Halbuki senin kobuzun ancak para ile tâmir olunur. Şu parayı al, kobuzunu tâmir ettir,» dedi.

Başlarına halktan cefa taşları yağdığı için, Tanrı dostlarının baş üstünde yerleri vardır.

NAEHİLLERİN CEFALARINA MERTLERİN SABIRLARI HAKKINDA HİKÂYE

Vahş toprağında büyüklerden birisi bir halvet kö-

şesine çekilmişti. Dünyayı hakikaten bırakmıştı. Halka dilencilik elini uzatan hırkalı âriflerden değildi. Saadet onun tarafına bir kapı açmış, fakat kapısına başkalarına kapatmıştı.

Akılsız dili uzunlardan birisi, edepsizlikle o iyi adam hakkında kötü sözler söylemeğe başladı: «İnsanlar! Bu adamın hilesinden, mekrinden, şeytanâtından sakının. Bu, Süleyman'ın yerine geçen iftrite benzer. Bu âbitler, bu sofular mahallenin farelerini avlamak için, mütemadiyen abdest alır gibi yüzlerini yuyan kedilere benzerler. Bunlar boş davulun sesi uzaklara gittiğini bildiklerinden dolayı, ad için, şöhret için riyazet çekerler.» Elhâsıl o boşboğaz adam, durmadan âbidi zemmediyor, başına toplanan kadın, erkek, birçok halk da onu dinliyordu.

İşittim ki, bu hâli duyan âbit ağlıyarak bir dua etmiş: «Yarabbi, bu adam eğer yalan söylüyorsa ona, eğer doğru söylüyorsa bana tövbe ihsan buyur ki helâk olmıyalım.

Benim ayıbımı arayıp, bulup söyliyenin sözü bence makbuldür. Çünkü kötü huyumu bana bildiriyor.»

Arkadaş! Düşmandan bir söz işittiğin vakit bak: Eğer onun dediği gibi isen incinme; değilsen: «Haydi oradan boşboğaz; söyle söylen bakalım» de geç. Umurunda olmasın.

Bir ahmak misk için fena kokuyor derse canın sıkılmasın. Çünkü bu söz saçmadır.

Eğer bu söz soğan için söyleniyorsa: «Böyledir!» de, onu tasdik et. Kokmuş beyinlilik yapıp da itiraz etme.

Fikri parlak, akıllı kimse düşmanı susturmak için sokaklarda muskalar satan şarlatan büyücülerden dil dağı muskası almaz. Çünkü hokkabazlığını bilir, ona aldanmaz.

Halktan çekilip kendi işi gücüyle meşgul olan kimse, kendisine karşı fenalık düşünenlerin dillerini esasen bağlamıştır.

Sen iyi gidişli ol ki, fenalık düşünenler senin kusurunu bulup söylemeğe imkân bulmasınlar.

Eğer düşmanın sözü sana güç geliyorsa bak, dikkat et, düşman hangi kusurunu ele almışsa, onu bir daha yapma.

Benim hakikî dostum, hayırhâhım, kusurumu yüzüme karşı söyliyen insandır.

EMİRÜLMÜMİNİN HAZRETİ ALİ'NİN TEVAZUU HAKKINDA HİKÂYE

Birisi müşkül bir meselenin halli için Hazreti Ali'ye müracaat etti.

Şehirler fetheden, düşmanları bağlıyan, İslâmların Emiri Hazreti Ali o husustaki bilgi ve düşüncesini söyledi.

O mecliste hazır bulunan bir şahıs, Hazreti Ali'nin cevabına itiraz ile: «Ya Ebelhasen! Bu müşkülün cevabı buyurduğunuz veçhile değildir» dedi.

O şahsın itirazına, büyük namdar, ilmi ve kemali herkesçe müsellem olan Hazreti Ali incinmedi. O şahısa: »Pekâlâ. Daha iyi bir hâl sureti bilirsen söyle.» dedi.

Bunun üzerine o şahıs bildiğini söyledi ve doğrusunu söylemek lâzımsa, meseleyi pek güzel halletti.

Hakkı söylemek, hakkı kabul etmek bir vazifedir. Güneş çeşmesi balçık ile sıvanmaz.

Şahı Merdan Hazreti Ali o şahsın cevabını pek beğendi ve orada bulunan cemaate hitap ile: «Ben yanılmışım, yanılmamak, insanların fevkinde olan bir Tanrıya mahsustur. Bu zat daha iyi cevap buldu, daha doğru söyledi» dedi.

Böylece bir itiraz, büyük bir makam sahibi birisinin sözüne karşı yapılsaydı kibrinden onun yüzüne bakmadığı gibi: Büyüklerin huzurunda söz söylemek terbiyesizliktir. Bir daha böyle edebsizlik etmeyesin, der ve adamlarına emreder, onu huzurundan kovdurur, hem de haksız yere onu dövdürürdü.

Arkadaş! Kimin başında büyüklük, benlik varsa onun hakkı, hakikatı dinleyeceğini zannetme.

Böyle benlik sahibi kimseler ilimden usanır; nasihatten arlanırlar. Evet ne kadar yağmur yağsa, taş üzerinde gelincik çiçeği bitmez.

Eğer sende fazilet denizinin incileri varsa, hayli, kibirden, benlikten âzade olan kimselerin ayaklarına dök.,

Görmez misin gül, kendisini hakir gören kara toprakta biter.

Kendisini büyük gören kimse kendisinden daha büyük kimse görmediğinden, gözü kimseyi görmez.

Ey hakîm! Etek dolusu incilerini benlik ile dolmuş kimselerin üzerine saçma.

Sen kendini övme; seni eller övsün. Eğer sen kendini översen, başkalarından methü sena bekleme.

EMİRÜLMÜMİNİN HAZRETİ ÖMER'İN TEVAZUU HAKKINDA HİKÂYE

İşittim ki, daracık bir yerde, Hazreti Ömer kazâra bir fakirin ayağına basmış. Fakirin ayağı acımış, ayağına basan zâtın Hazreti Ömer olduğunun farkına varmamış.

Böyledir: canı yanan kimse, dostu düşmandan farkedemez. Fakir kızmış, Hazreti Ömer.e: «Kör müsün?» diye haykırmış.

Bu hakarete karşı âdil reis Ömer: «Kör değilim,

fakat kaza oldu, bilmiyerek basmışım. Kusurumu affet» demiş.

Bunlar ne kadar insaflı din ulusudurlar ki, halka karşı böyle gönülsüzlük, kibirsizlik, samimiyet ile hareket etmişlerdir.

Hakikaten akıllı, seçme insanlar mütevazi olurlar, meyvası çok olan dal, başını yere doğru eğer.

Hayatında tevazu gösterenlerin başları yarın kıyamet gününde çok yükselir; burada kafa tutanlar ise yarın utançlarından başlarını yere eğerler.

Arkadaş! Eğer sen hesap gününden korkuyorsan, senden korkan insanların hatırından geç.

Ey aşağılık insan! Elin altındakilere sitem etme. Unutma ki el üstünde el vardır.

GÜZEL HUYLULUĞUN FAYDASI HAKKINDA HİKÂYE

Güzel ahlâklı bir adam vardı. Bu zat fenalar hakkında da iyi söyler, onlara iyi muamele ederdi. Vefat ettikten bir müddet sonra birisi onu rüyasında gördü ve «Öldükten sonra başına ne geldi, bana anlat» dedi.

Vefa tetmiş olan zat ağzını gül gibi tebessüm ederek açtı ve bülbül gibi güzel sesle dedi ki: «Ben hayatımda kimseye sert ve fena muamele etmedim. Onun için bana sert ve fena muamelede bulunmadılar.»

ZÜNNUN MISRÎ İLE TEVAZUUNUN HİKÂYESİ

Hatırımdadır ki, Nil Sekkası bir yılın suyunu Mısır'a sebil etmedi, yani taşmadı. Yağmur duası için birçok insanlar dağlara çıktılar. Feryat ederek yağ-

mur istediler. Belki hâllerine acır da gök yüzü ağlar diye ağlaştılar, gözlerinin yaşları ırmak gibi aktı.

Fakat ancak göğün gözü sulandı: Lâkin yağmur yağmadı.

Mısır halkından birisi Zünnun Mısrî'ye koştu: «Halk mihnet içindedir. Sıkıntı pek çoktur. Şu âciz insanlar için dua buyur. Çünkü Cenabı Hak sevdiği kullarının dualarını reddetmez» dedi.

İşittim ki, bu müracaat üzerine Zünnun Medyen şehrine kaçtı. Gidişinden yirmi gün geçtikten sonra ihtiyar Zünnun, kara gönüllü bulutun ağlamış olduğunu ve havuzların bol sularla dolmuş olduğunu haber aldı.

Haber alınca Medyen'de duramadı, Mısır'a döndü.

Bir ârif, Zünnun'a gizlice sordu: «Halk senden dua istedi, sen dua etmedin. Kalktın Medyen'e gittin. Bundaki hikmet nedir?» dedi.

Zünnun şöyle cevap verdi: «İşittim ki, kötülerin kötü işleri yüzünden kuşların, karıncaların, yırtıcı hayvanların rızkları darlaşır. Sonra memleket halkını tetkik ettim. İçlerinde benden daha günahkâr bir kimse göremedim. Anladım ki, bu kıtlık, bu yağışsızlık benim yüzümden oluyor. Halka benim fenalığım dokunuyor. İyilik kapısı benim şerrimden kapanıyor. Halkı darlıktan kurtarmak için içlerinden çekildim.»

Arkadaş! Büyüklük lâzım ise herkese hürmet et. Kimseyi kendinden daha fena görme. Büyükler böyle yaparlar.

Sen kendini hiçe saymadıkça, insanlar katında aziz olamazsın.

Kendini küçüklerden sayan büyük, dünyada âhirette büyüklüğe nail olur.

Bu toprak yığınında (dünyada) en temiz kul, en aşağılık bir köleye hâkipay olan kimsedir.

Ey bizim toprağımıza (mezarımıza) uğrayan ziyaretçiler! Azizlerin toprağı için olsun şu söyliyeceğim sözleri hatırlayın: Sâdi toprak olmuşsa ne beis var. O, zaten sağlığında da toprak idi. Sâdi rüzgâr gibi dünyayı dolaştı ise de, nihayet kendisini kara toprağa teslim etti. Çok geçmeden toprak onu yiyecek, sonra da rüzgâr o toprakları dünyanın her tarafına savuracaktır.

Mânâ gülistanı açıldı açılalı, hiçbir bülbül Sâdi kadar güzel terennüm etmemiştir.

Böyle bir bülbül ölür de, toprağından gül bitmezse, hayret ederim.

BEŞİNCİ BÖLÜM

RIZAYA DAİRDİR

Bu gece, düşünmek (fikir) zeytinyağını yakmış; belâgat çerağını parlatmıştım.

Boşboğazın birisi sözlerimi işitti. «O, ne âlâ!» demeden başka bir yol bulamadı. Fakat kıskançlıkla biraz kusur bulmak istedi. Çünkü hasedinden dertlenmişti. Dertlinin ise feryat edeceği tabiîdir.

Bulduğu kusur şudur: «Sâdi beliğdir, fikri yüksektir. Şu kadar var ki bütün sözleri tasavvufa, tarikate ait şeylerdir. Mızraklar, topuzlar, ağır gürzlerden bahsedemez. Bu yolda söz söylemek başkalarına mahsustur.»

Kıskanç adam bilmiyor ki, bizim kimse ile cengimiz yoktur. Eğer cenkçi olsaydım, ne korkunç cenkler tasvir ederdim! Bana o yolda söz söylemek de güç değildi. A hasut! İstersen gel seninle cengedelim, düşmanın başını yastık taşı yapalım.

Söz kılıcını çekecek olursa, söz âlemini teshir etmek de elimden gelir.

KAZA HÜKMÜNE RIZA HAKKINDA

Saadet, Cenabı Hakkın lûtfiyledir. Kol kuvvetine güvenerek cenketmek ile değildir. Yüce felek bağışlamazsa, devlet kahramanlıkla kemende girmez.

Ne karınca, zayıf, âciz olmakla aç kalır; ne de arslan pençesi güçlü, kuvvetli olduğu için karnını doyurur.

Eflâke el eriştirmek, dönüşünü döndürmek kabil değildir. O hâlde onun dönüşüne uymak lâzımdır.

Eğer senin için uzun bir hayat yaratılmışsa, seni ne yılan sokar, ne yırtıcı arslan paralar.

Eğer hayattaki nasibin kalmamışsa Naşradu (1) zehir olur, seni öldürür. Nasıl ki, Rüstem ömrünü bitirmiş olmakla, kardeşi Şegad onun tozunu çıkardı.

İSFAHANLI PEHLİVANIN HİKÂYESİ

İsfahan'da kavgacı, cesur, hilekâr bir dostum vardı. Elinden uçan, kaçan kurtulmazdı. Eli, hançeri kan ile kınalı idi. Elinden düşmanın gönlü ateşte kebap gibi yanar dururdu. Bir gün tirkeş takınmadığını, okunun çelik ucundan ateş çıkmadığını görmemişlerdi. Yürekli idi, pençesi kuvvetliydi. Boğa kadar güçlüydü. Korkusundan arslanlar tirtir titriyordu.

Önce bahse girer, öyle atardı. Cevzanın her parçasını birer okla vururdu. Okunun demreni (2) kalın kalkanlara öyle girerdi ki, diken bile gül yaprağına o kadar kolaylıkla giremez; kimin başına kargı ile, yahut gürz ile vuracak olsa, tulgasiyle başını birbirine katar, hamur yapardı. Sığırcık kuşu çekirge sürüsüne nasıl girer, düşman yığınına öyle girerdi; ona göre adam öldürmek ile serçe öldürmek birdi. Feridun'un üzerine hücum edecek olsa, ona kılıç çektirmezdi. Kaplanlar onun pençesinden zebun olmuştu. Zira bu kahraman; tırnaklarını arslanların beyinlerine geçirirdi. En cesur

---

(1) Tiryak: Panzehir.
(2) Ucu.

bir insanı kuşağından yakaladığı zaman dağ olsa yerinden koparırdı. Zırhlı bir süvarinin kafasına bir teber indirse, teber atlıyı biçer; atın eyerinde karar tutardı. Gerek erlikte gerek insanlıkta, cihanda kimse onun ikincisini görmemişti.

İsfahan'da bulunduğum zaman beni bir nefes yanından bırakmazdı. Çünkü hüsnü tabiat sahibi insanları severdi.

Derken İsfahan'da rızkım kesildi, o topraktan ayrıldım, sefere çıktım. Kader beni Irak'a çekti. Şam'a götürdü. Mübarek Şam toprağı bana ho şgeldi. Orada oturdum, kaldım. Sözümü uzatmayayım. Şam'da epey zaman kaldım. Bazan sıkıntı çektim, bazan rahat yaşadım. Kâh ümitlendim, kâh korku geçirdim.

Derken Şam'da ölçeğimiz doldu. Kendi evimi özledim. Şiraz'a gitmek istedim. Yolculuk hali tekrar Irak'a uğramaklığım icap etti.

Bir gece başımı eğdim, geçen zamanları düşündüm. Şunu bunu düşünürken, İsfahanlı dostum aklıma geldi. O dostum elinden tuz yediğim için, tuz eski yaramı tazeledi. Onu sevdiğim için görmek arzusiyle kalktım, İsfahan'a gittim.

Ne göreyim: Vaktiyle civan gördüğüm o dostum, zamanın dönmesiyle pîr olmuş;; oku kemana dönmüş, erguvanı sarı ot rengini almış; ağarmış başı karlı dağa benziyor. İhtiyarlıktan gözünün suyu, eriyen kar suyu gibi yüzünün üzerinden akıyordu. Felek kuvvetli eliyle onu zebun etmiş, yiğitlik bazusunu bükmüş. Zaman ile eski gururu kalmamış; miskinleşmiş, başını kucağına doğru eğmiş. Ona: «Ey arslanları yakalayıp yere vuran yiğit, nasıl oldu da ihtiyar tilkiye döndün?» dedim.

Güldü: «Moğollarla yaptığımız bir muharebe günündenberi harbi, cengi bıraktım» dedi.

Ve Moğol cengini şöyle anlattı: «Düşman tarafında o kadar kargılı asker vardı ki, yeryüzü kamışlık olmuştu. Ötede beride görülen bayraklar, kamışlıkta çıkan ateşin alevini andırıyordu. Cenk tozunu kaldırdım. Akar ırmak gibi düşman tarafına aktım. Fakat devlet olmayınca öfkenin ne faydası olur?

Ben oyum ki, hamle ettiğim zaman, kargı ile parmaktaki yüzüğü alırım.

Ne çare ki, yıldızım yardım etmedi. Düşmanlar çevremi yüzük halkası gibi kuşattı. Kaçmağı ganimet bildim. Çünkü kaza ile cehil pençeleşir. Parlak yıldızım bana yâr olmayınca, başımdaki tuğla, sırtımdaki zırh ne iş görür? Zafer anahtarı elde olmayınca, zori bazu ile muvaffakiyet kapısını kırmak mümkün olmaz.

Karşımdaki düşman askerleri kapıları devirici, fil kadar kuvvetli idi. Erlerin başında, atların tırnağına varıncaya kadar demir içinde idi. Düşman askerinin tozunu görür görmez, zırhı elbise, tulgayı külâh yaptık. Ata bindik, dört nala sürdük. Yağmur gibi ok yağdırdık.

Pusudan çıkan iki ordu birbirine girdi. Zannedersin ki yer gök çarpışmağa başladı. Oklar durmadan dolu gibi yağıyordu. Her köşede ölüm tufanı kopuyordu. Cenkçi arslanları avlamak için kementler ejderha gibi ağızlarını açmışlardı.

Esmer tozdan yer gök olmuştu. Kılıçların tulgalara dokunmasiyle çıkan şimşekler, o gök üzerinde yıldızlar gibi parlıyordu.

Düşman süvarilerine çattık; atlardan inip kalkan kalkana piyade harbi yaptık.

Ok ile, kargı ile kılı yardık. Fakat ne çâre ki devlet bizden yüz çevirmişti. Biz de düşmandan yüz çevirdik.

Tevkifi İlâhi bazusu yardım etmeyince, yiğidin gayret pençesi ne yapar? Zorlu, gazaplı yiğitlerimizin

kılıçları künt değildi. Ne yapayım ki, yıldızımız bize gazap etmişti.

Askerlerimizin harpten, zırhları kan içinde olarak çıkmıştı. Askerlerimizin okları demir örsü delip geçerken düşmanın ipekten çukallarına (1) geçmiyordu.

Evvelce yüz taneli bir başağa benzerken, dağıldık; her tanemiz bir köşeye düştü. Biz namertlik edip ayrılmadık; belki her birimiz zırhlı balık gibi ağa düşmüştü.

Talih bizden yüz çevirmiş olacağı için, kaza okuna karşı tuttuğumuz kalkanın hiçbir kıymeti, hizmeti olmadı.»

Bundan daha acayip bir hikâye dinle: Bedbaht kimsenin çalışması iki arpa değmez.

ERDEBİLLİ OKÇU HİKÂYESİ

Erdebilli demir pençeli birisi vardı. Okunu sapan demirinden geçirirdi.

Bununla cengetmek üzere, kepenekli birisi geldi. Bu gelen kimse cihanı yakan savaşçı bir gençti. Bu genç, savaşkan Behram Gür gibi idi. Omuzunda yaban eşeğinin derisinden bir kemendi vardı.

Erdebilli o genci görünce yayını kurdu, ona elli ok vurdu; okların hiçbirisi geçmedi.

Bundan sonra genç kahraman, Rüstem gibi ortaya atıldı. Kemendini attı. Erdebilliyi kıskıvrak bağladı,aldı, çadırına götürdü. Kanlı hırsız gibi, ellerini boynuna bağladı.

Erdebilli ârından, utandığından bütün gece uyuyamadı. Seher vakti olunca, kepeneklinin uşaklarından

---

(1) Harp elbisesi.

birisi ona şöyle dedi: «Sen, ok ile demiri deliyorsun, nasıl oldu ki kepenekliye esir olsun?»

Gözünden kan yaşı akıttı ve şöyle cevap verdi: «Bilmez misiniz eceli gelen yaşamaz. Ben Rüstem'e harp ve darp öğretecek kudrette bir adamım. Bahtımın kolu güçlü iken, kalın demir okuma keçe gibi geliyordu. Şimdi demir oluyor. Ecel gelince kargı zırhı deler; fakat eceli gelmiyen kimsenin gömleğinden geçmez. Kahretmek için acele kılıç çektiği adam, kat kat zırh giymiş olsa, yine çıplak sayılır. Birisinin talihi yaver ve zaman ona arka olursa, çıplak da olsa, satır ile vursalar, bir şey olmaz.»

Âlim ne kadar çalışsa ecelden canını kurtaramaz: eceli gelmemiş olan câhil de, ne kadar ihtiyatsızlık etse yine ölmez.

BİR TABİP İLE PEHLİVANIN HİKÂYESİ

Bir pehlivanın bir gece yanı ağrıyordu. Ağrıdan uyuyamadı. Bir tabibe gitti.

Tabip ona: «Bu kadar yaprağı yiyen bir kimsenin geceyi sabaha çıkarmasına şaşırdım. Göğüste Moğol okunun yatması; hazmıgüç, uygunsuz çerez yemeden daha iyidir. Bir lokma sebebiyle barsaklara buruntu gelince, câhil kimsenin ömrü telef olur, gider» dedi.

Olacak bu ya: O gece tabip öldü gitti. Hasta pehlivan kırk sene yaşadı.

Nice ilâç bilen insanlar var ki, ağrı ile kıvrılır gider. Ne âciz kimseler olur ki, sapasağlam yaşar.

HİKÂYE

Bir köylünün eşeği öldü. Köylü, eşeğin başını bostandaki bir asmanın üzerine, nazarlık olarak dikti.

Cihanı görmüş bir ihtiyar oradan geçerken, eşek başını gördü, güldü. Bostan bekçisine şöyle dedi: «Mürd olan bu zavallı eşek kendi başından, kendi kıçından sopayı menedemedi. Nihayet, yara, bere içinde öldü. Şimdi onun kuru kafası bu bostanı nasıl nazardan muhafaza edebilir?»

Tabip hastadan ağrıyı, acıyı nasıl izale edebilir ki, kendisi de ağrıdan âciz kalarak ölmektedir.

HİKÂYE

Zavallı bir müflisin bir tek altını vardı. Onu da düşürdü. Ne kadar aradı ise de bulamadı. Nihayet umudunu kesti, başını çevirdi, savuştu, gitti. Sonra oradan geçen birisi, hatır ve hayalinde yok iken o altını gördü, aldı.

İnsanlara bahtiyarlık bedbahtlık kalemi, daha ana karnında iken çalınmıştır.

Güçlü kuvvetli insanlar rızıklarını kuvvetleriyle yemezler. Belki güçlülerin rızkı daha da dar olur.

HİKÂYE

Bir ihtiyarın bir oğlu vardı. İhtiyar bir gün onu değnekle döğdü.

Oğlan babasına şöyle dedi: «Baba, ben suçsuzum, vurma! Birisi bana cefa edecek olsa sana koşar, ağlar, şikâyet ederim. Şimdi, sen bana cevrediyorsun. Kime şikâyet ederim?» Ey akıllı adam Allah'a şikâyet et, Allah'tan şikâyet etme!

FAKİR ADAM, UYGUNSUZ KADIN, ZENGİN KOMŞU HİKÂYESİ

Bahtiyar bir adam vardı. Adı da Bahtiyar'dı. O

kadar zengindi ki, altını ölçekle ölçerdi. Bu adam fukara mahallesinde otururdu.

Bunun birtakım fakir komşuları vardı; bunun haline imrenirlerdi. Fakirin zengini naz, saadet içinde görünce haset etmesi zaruridir. Komşularından bir kadın, akşamüstü eli boş geldiği için kocasiyle kavgaya başladı: Sen ne kadar bedbaht fakirsin. Eşek arısı gibi iğneden başka bir şeyin yoktur. Ben para, pul, yiyecek, içecek, giyecek isterim. Yalnız zevk için kullanılacak âdi kadınlardan değilim. Sen erkekliği komşudan öğren. Onun altını, gümüşü, malı, mülkü, eşyası var. Evini, barkını geçindiriyor. Sen niçin onun gibi zengin olamıyorsun?»

Kalbi temiz derviş bu sözleri işitince davul gibi boş bağrından bir ah çekti, şöyle dedi: «Benim elimde kudret yoktur. Zor ile zekânın elini bükmek kabil değildir. Kimse ihtiyarına sahip değildir ki, ben zengin olacağım deyip zengin olayım.»

FAKİR İNSAN İLE ÇİRKİN KARI HİKÂYESİ

Kış toprağından fakir bir insan, çirkin karısına şu sözleri söyledi: «Hanım, kazâ ile senin yüzünü çirkin yaratmıştır. Boş yere yüzüne allık sürme. Zor ile kim bahtiyar olur? Körün gözünü sürme ile kim açar. Damarı kötülerden iyilik gelmez. Köpek insanlık, mertlik yapamaz. Tekmil Yunan, Rum filozofları bir araya gelseler, zakkumdan bal yapamazlar. Vahşiden insanlık gelmez. Onu terbiye için edilen gayret, çekilen emek boşa gider. Aynadan pası gidermek kabildir, fakat taştan ayna yapılmaz. Çalışmakla söğüt dalında gül bitmez. Zenci hamamda yıkanmakla ak olmz.»

AKBABA İLE ÇAYLAK HİKÂYESİ

Bir akbaba, bir çaylağa: «Benden daha ziyade uzağı gören hiçbir insan, hiçbir kuş yoktur» dedi.

Çaylak ona: «Bu bir dâvadır, isbatı lâzımdır. Haydi bakalım, şu ovanın etrafında neler görüyorsan, söyle» dedi.

Akbaba bulunduğu nokta ile toprak arası bir günlük olan yüce yerden aşağılara doğru baktı ve; «Eğer sözüme inanırsan, ovanın filânca noktasında bir tanecik buğday gördüm» dedi.

Akbabanın bu sözü çaylağın hayretini mucip oldu: «Pekâlâ! Haydi inelim, bakalım. Sözün doğru mudur?» dedi.

Birlikte aşağı indiler. Akbaba hemen taneye doğru koştu. Halbuki o buğday tanesi bir tuzağın üstüne konulmuş imiş. Akbaba buğdayı alayım derken tuzağa tutuldu.

Zavallı akbaba feleğin ona tuzak kurduğunu, bir buğday için tuzağa esir olacağını bilemedi.

Her sedef inciye gebe olmaz. Her atıcı, nişangâha vuramaz.

Akbabanın tuzağa tutulduğunu gören çaylak ona hitaben: «Arkadaş! Tuzağı göremedikten sonra taneyi görmekten ne çıkar?» dedi.

Akbaba ayağında tuzak ipi olduğu hâlde: «Kazaya karşı sakınmanın faydası yoktur» diyordu.

Ecel birisinin kanına el batırmak istediği zaman, ilk evvel kaza onun ince gören gözünü bağlar.

Ucu bucağı olmıyan suda yüzgecin gururu işe yaramaz.

NAKIŞLI DOKUMA DOKUYAN ÇIRAK

Bir dokumacı çırağı, dokuduğu kumaş üzerine Anka, Zürafe, Fil resimleri işliyordu.

Birisi sordu: «Niçin bu resimleri intihap ediyorsun; daha güzel resimler işlesen olmaz mı?»

Çırak: «Benim elimden resim gelmez, dedi, resmi yapan ben değilim. Bütün bu nakışları üst kattaki ustam yapar. Ben onun çizdiği resmi dokurum!» dedi.

Arkadaş! Senin halin iyi ise de, kötü ise de onu nakşeden takdir elidir. Şu halde beni Zeyd dövdü. Amr incitti sözünde gizli şirk var.

Eğer sana hükmü ezelî sahibi olan Cenabı Hak hakikati görecek göz ihsan ederse, o zaman Zeyd'i, Amr'ı, göremezsin.

Zannetmem ki Cenabı Hak kulundan vazgeçsin, rızkına kalem çeksin. Sen cihanı yaratan Tanrıya yalvar. Sana rızk açıklığı versin. Yoksa o rızkı bağlıyacak olursa, kimse açamaz.

DEVE YAVRUSUNUN HİKÂYESİ

Bir deve yavrusu annesine: «Anne, hep yürüyorsun. Artık yeter. Biraz da dur, uyu» dedi.

Anne: «Yavrum, dedi, eğer yularım elimde olsaydı kimse beni katarda yük taşırken görmezdi.»

Gemici üstünü, başını paralasa, yine Tanrı gemiyi dilediği tarafa yürütür.

Sâdi, kimsenin eline bakma; çünkü veren ancak Tanrıdır. Eğer hakperest isen, sana başka kapı lâzım değildir. Tanrı kapısı kâfidir. O kapıdan ayrılma. Eğer, o, seni kovarsa seni kimse istemez.

Eğer Tanrı seni tacdâr yapmak dilerse başını uzat. Eğer Tanrı istemiyorsa, otur, ümitsiz başını kaşı.

Mümkün ise sen erliğini halka gösterme. Fakat gösterince ona riyâ karıştırma.

İnsan olduğu gibi görünmelidir. Olduğundan az görünen adam sonunda mahcup olmaz.

İnsan derecesinden fazla görünmek fenadır. Çünkü üzerindeki iğreti süslü libası alacak olurlarsa, sırtındaki eski elbise ile dımdızlak kalırsın.

İHLAS İLE BEREKETİ, RİYA İLE ÂFETİ HAKKINDA

İbadet ihlâs ile olursa yani halis Allah için olursa iyidir. İhlâssız ibadet, içsiz kabuğa benzer.

Halka kendini sofu göstermek için hırka giyiyorsan, bu hırka ile Mecusilerin bellerine bağladıkları zünnar arasında fark yoktur.

Mümkün ise sen erliğini halka gösterme. Fakat gösterince ona riyâ karıştırma.

İnsan olduğu gibi görünmelidir. Olduğundan az görüne nadam sonunda mahcup olmaz.

İnsan derecesinden fazla görünmek fenadır. Çünkü üzerindeki iğreti süslü libası alacak olurlarsa, sırtındaki eski elbise ile dımdızlak kalırsın.

Boyun kısa ise, çocukların gözlerine uzun görünmek için bacağına tahta bağlama.

Gümüş suyuna batırılmış bakırı, ancak bilmiyenlere yuturmak kabildir. A benim canım, bir paralık pula altın suyu sürme. Çünkü maharetli sarraf, o gibi yaldızlı pula on para vermez.

Yaldızlı madenleri ateşe sürerler. O zaman bakır mıdır, yoksa altın mıdır belli olur.

BABA KÛHÎ İLE İHLÂSININ HİKÂKESİ

Bilmez misin, evliyadan Baba Kûhî, mürâilik ederek gece uyuyamıyan bir kimseye ne dedi:

«Ey babanın canı, haydi ihlâsa bürün. Çünkü halktan bir şey edinemezsin. Senin işini iyi görenler, senin

zâhirine aldanıyorlar. Huri gibi giyinmiş, kuşanmış; melek kıyafetli bir güzel ala tenli ise, dışındaki güzelliğin ne kıymeti olur?

Cennete hile ile girilmez. Çünkü yüzündeki perde yarın açılacaktır.»

ORUÇ TUTAN ÇOCUK HİKÂYESİ

İşittim ki, bulûğa ermemiş bir çocuk oruca niyet etti. Yüz sıkıntı ile kuşluğa kadar tutabildi.

Böyle küçük çocuğun oruç tutması, kalfasının nazarı takdirini celbetti. O gün çocuğu mektebe götürmedi.

Babası gözünü, anası başını öptü. Başına âdetleri veçhile altın, badem saçtılar.

Öğle vakti olunca midenin hareketi çocuğa tesir etmeğe başladı. Kendi kendine: «Gizlice birkaç lokma yiyeyim. Babam annem ne bilecektir» dedi. Hem de yedi. Şu kadar var ki, orucu akşama kadar tutmuş gibi göründü.

Şimdi o çocuk orucu babasına ve ailesine yaranmak için tutmuş oldu ve oruç tutar gibi görünüp gizlice karnını doyurdu.

Sen Allahı düşünmedikten, ondan korkmadıktan sonra istersen abdestsiz namaz kıl; kim ne bilecek?

Çocuk, çocukluk icabı olarak orucu babası için tutar. Fakat yaşlı bir kimse ibadeti halk için yaparsa, çocuktan daha nâdan olmuş olur.

Halkın gözü önünde halka sofu görünmek için uzun uzadıya kılınan namaz, cehennem kapısının anahtarıdır.

Eğer tuttuğu yol, Allah'tan başkasına gidiyorsa yarın seccadeni cehenneme sererler.

MÜRAİ ZÂHİDİN HİKÂYESİ

İşittim ki, bir mürai bir merdivenden düşmüş, derhal can vermiş.

Oğlu birkaç gün ağlamış, nihayet dostlariyle oturup kalkmağa başlamış. Oğlu bir gece babasını rüyada görmüş ve: «Haşirden, neşirden, sorudan nasıl kurtulsun?» diye sormuş.

Babası: «Oğlum, Allah aşkına saçmalama! Merdivenden doğru cehenneme düştüm» demiş.

Dışı gösterişsiz, iyi huylu kimse; adı iyi, fakat içi harap kimseden daha iyidir. Bence gece yol kesen uğru âbit gömlekli fâsikten daha iyidir.

Birisi halk kapısında mihnet çekiyorsa, yarın kıyamette Cenabı Hak ona çok mükâfat verecektir.

Oğul! Sen Zeyd'in evinde çalışıyorsan Amr'dan ücret bekleme. Bu yolda her kimin yüzü dost ise, dosta ondan başkası varamaz.

Doğru git ki, menzile erişesin. Doğru yolda gitmezsen daima geride kalırsın.

Susam yağı çıkarmak istiyen, susamı dövmek için değirmen taşı kullanır. O taşı bir öküz çevirir. Yağcı onun gözünü bağlar. Zavallı öküz sabahtan akşama kadar taban teper. Akşam olunca kendisini yine eski yerinde bulur. Doğru yola gitmiyen adamın hali de böyledir.

Bir kimse yüzünü mihraptan çevirse, mahalle ahalisi onun küfrüne şehadet ederler.

Namaza durduğun vakit niyaz ederek Cenabı Hakka yönelmiyorsan, arkasını kıbleye dönerek namaz kılan kimseye benzersin.

Bir ağaç kök tutmuş ise, onu besle ki meyva versin. Eğer senin ibadetin zemininde köke benziyen ihlâs yoksa, bu kapıda senden daha mahrum kimse yoktur.

Taş üzerine tohum bırakırsan, harman vakti eline bir tek bir arpa girmez.

Riyânın vereceği âb-ı rûy'a yer vermez. Çünkü bu suyun altında çamur vardır.

Ben iç yüzümde kötü ve alçak isem, zâhirdeki şerefimin ne faydası vardır.

Eğer Cenabı Hakka satabilirsen, riyâ ile hırka dikmek kolaydır.

Elbise içindeki insanın kim olduğunu insanlar ne bilirler? Mektup içinde ne olduğunu, ancak onu yazan bilir.

Adalet terazisinde, adalet divanında rüzgâr ile dolu tulum tartıda ne çeker?

Eğer bir kimsenin hüneri varsa, onun söylemesine hacet yoktur. Hünerin kendisi, kendisini gösterir.

Dünyada o kadar takvâ gösteren mürâinin tulumundan bir şey olmadığı o zaman görülecektir.

Eğer misk'in hâlis değilse, bende misk var deme. Eğer halis ise derhal kokusu yayılır.

Bu altın mağribî altındır. Hâlistir diye yemin etme. Yemine hacet yoktur. Onun nasıl altın olduğunu mihenk taşı söyler.

Kaftanın yüzü göründüğü, astarı görünmediği için, insanlar kaftanın yüzünü astardan daha iyi, daha kıymetli kumaştan yaparlar. Büyükler ise görünüşten vazgeçmişlerdir. Bundan dolayı onlar kaftanın içini ipekliden yaparlar.

Eğer her tarafta şöhretinin yayılmasını istiyorsan, içine kıymetli, ağır elbise giy de, dışın ne olursa olsun.

Bayezidi Bistamî Hazretleri: «Bence münkirler müritlerden daha emniyetlidirler. Çünkü münkirin münkir olduğu mâlûm; fakat acaba mürit hakikî mürit midir?» demiştir.

Şol kimseler ki hakikatte büyük padişahlardır; onların hepsi bu dergâhın dilencileridir.

Hakikati bilen, mânâyı anlıyan insanlar, dilencilerden bir şey beklemezler; onlara el uzatmazlar.

Eğer sende inci varsa, sedef gibi başını içeri çek.

Eğer senin ibadetinin yüzü Cenabı Hakka ise, bırak seni Cebrail de görmesin.

Çocuk! Eğer Sâdi'nin nasihatini baba nasihati gibi dinlersen sana kâfidir.

Eğer bugün bizim sözümüzü dinlemezsen, Allah saklasın, yarın pişman olmıyasın.

ALTINCI BÖLÜM

KANAAT HAKKINDA

Cenabı Hakkın verdiği bahta, rızka kanaat etmiyen kimse Allah'ı bilmemiş, O'na itaat etmemiş sayılır.

Hırs ile dünyayı dolaşan kimseye haber ver: İnsanı kanaat zengin eder.

Ey, sebatsız, ey rızk peşinde durup dinlenmeden koşan kimse, biraz sakin ol; yuvarlanan taş üzerinde ot bitmez.

Akıllıca hareket etmek istersen vücudunu pek besleme. Çünkü beslerken ölümüne sebep olursun.

Akıllı insanlar, hüner kazanırlar. Görevlerini şişirmeye bakanlar hüner cihetinde zayıf olurlar.

Yalnız yemek, içmekle meşgul olmak hayvanlar yoludur. Bu yola akılsızlar giderler.

Her kim insan olmak isterse ilk evvel nefs köpeğini susturmak lâzımdır.

Bir köşeye çekilip hakikî irfan elde etmeğe çalışan insan, ne bahtlı insandır.

Hakkın sırrı, kendilerine âşikâr olar kimseler artık o hak üzerine bâtılı ihtiyar edemezler.

Zulmeti nurdan farketmiyenlere göre, şeytanın yüziyle hurinin yanağı birdir.

Sen kuyuyu yolda farketmediğin için kendini kuyuya attın.

Doğan yavrusu feleğe nasıl uçabilir ki, sen onun kanadına hırs taşını bağlamışsın. Eğer o doğan yavrusunu şehvet pençesinden kurtarırsan, sidre-i müntehaya kadar uçar.

Âdetten az yemekle insan yavaş yavaş melekler kadar iyi huylu ve mâsum olur.

Yabanî arslan meleğe nasıl erişir? Çünkü yerden göğe uçmak mümkün değildir. Binaenaleyh iptida adam ahlâklı ol, melek huylu olmağı düşün.

Sen çamış (ham) bir taya binmiş, bir köprü üzerindesin. Ama dikkat, başını senden çekmesin. Eğer senden dizgini çekecek olursa, kendi helâk olduğu gibi senin de kanını dökmüş olur.

Eğer insan isen yemeği itidal üzere ye. Karnını çok doldurma. Sen insan mısın, küp müsün? İnsanın içi gıda yeri, zikir yeri, nefes yeridir. Sen sanıyorsun ki, insanın içi yalnız ekmek içindir.

Hırs tulumuna zikir nasıl sığar ki, nefes bile ayağını zorla uzatıyor.

Vücut besliyenlerin haberi yoktur ki, midesi, dolu olan kimsede hikmet bulunmaz. Yani çok yemek hamakat getirir.

Bu iki göz ile karın hiçbir zaman doymaz. Bu bulaşık kıvrımlı, bükümlü barsağın boş olması daha iyidir.

Doymak bilmiyen karın, cehennemin örneğidir. Nasıl ki cehenneme o kadar mahlûk atıldığı hâlde daha yok mu diye bağıracaktır.

İsa zayıflıktan ölüyor. Sen ise eşeği beslemek için uğraşıyorsun.

Ey soysuz kimse, dini dünyaya satma. İsa'nın İncil'ini verip de eşeğe arpa alma.

Görmüyor musun ki, yırtıcı hayvanlar, kuşlar yemek hırsiyle kapana, tuzağa düşüyorlar.

Bütün bu yırtıcılara kafa tutan kaplan, sırf yemek iştihasiyle fare gibi kapana yakalanıyor.

Fare gibi olma: O birisinin ekmeğini, peynirini yer; sonra kapana düşer; kapanın iğnesini, okunu yer.

HİKÂYE

Bir sofunun bir altını vardı. Boğazına sarfetti; iyi bir yemek yedi. Dostlarından birisi ona sordu: «Altını ne yaptın?» dedi.

Sofu: «Karnıma ziyafet çektim. Fakat aldandım, altın gitti. Lâkin karnım hâlâ doymadı yine istiyor» dedi.

Gıda gerek lâtif olsun, gerek şöyle, böyle olsun; ele geçince tatlı tatlı yersin.

Akıllı kimse o zaman uyur ki, uyku bunu kemende çekerek sürükler.

Söze meydan görmeyince sakın söyleme. Meydan görmedikçe topunu sakla. Endazeden dışarı, endazeden eksikne söyle, ne ayak at.

Yürü, kalbini saf etmeğe bak. Karnınla uğraşma. Onu ancak toprak doyurur.

HİKÂYE

Allah hacılardan razı olsun. Bir kere bir hacı bana fildişinden bir tarak verdi.

Sonra duydum ki, o hacı bana gücenmiş, bana köpek demiş.

Bu sözü işitince hacı babanın tarağını iade ettim ve: «Kemiğini alsın; bir daha bana köpek demesin» diye haber gönderdim.

Ben kendi sirkemi yedikçe, helvacının cevrini çekmem. Hey nefs. Aza kanaat etki, sultan ile fakiri bir göresin.

Bir şey istemek için sultanın yanına niçin gidiyorsun? Tamahı bir tarafa bırak, kendin bir sultan ol.

Eğer boğaz düşkünü isen karnını tabla yap; şunun bunun kapısını kıble edin.

Eğer her nefes, nefesin sana ver, ver diye hükmedecek olursa, seni hareketle köy köy dolaştırır.

Ey akıllı insan! Kanaat, insanın başını yüceltir. Tamahkârın ise başı omuzundan kalkmaz.

HİKÂYE

Birisi sabahleyin erkenden Harzem Şahın yanına gitti. Huzura girdi. Padişahı görünce, ihtiram için iki kat oldu, sonra doğruldu, sonra yere kapandı, yüzünü toprağa sürdü, kalktı.

Çocuğu babasının bu halini işitince: «Babacığım, bir müşkülüm var, sorabilir miyim?» dedi. Babası: «Sor»dedi. Bunun üzerine çocuk şu suali sordu; «Adlı, şanlı babacığım; sen Kıble Hicaz tarafındadır, derdin. O hâlde padişah huzurunda namazı niçin padişahtan tarafa kıldın?»

Arkadaş! Şehvetperest nefse kul olma. Onun her saat başka bir Kıblesi vardır. Tamah, senin yüzünün suyunu çok döküyor (şerefini azaltıyor). Bir arpa tanesi için bir teke inci harcediyorsun.

Akıp giden ırmaktan kana kana içmek mümkün iken neden kar için yüz suyu döküyorsun?

Ya nefsin arzusundan geçersin, ya da zarurî olarak kapı kapı gezer, dilenirsin.

Efendi yenini uzatmaktan bir şey çıkmaz; hırs elini kısaltmağa bak.

Bir kimse tamah defterini dürerse, artık, kimseye kulunuz köleniz diye mektup yazmağa hacet kalmaz.

Ümit insanı her meclisten sürer. Sen ümidi sür ki, seni kimse sürmesin.

HİKÂYE

Ehli dillerden birisi sıtmaya yakalandı. Birisi ona: «Şeker sıtmaya ilâçtır. Filân adamda ise şeker var. Ondan biraz şeker iste» dedi.

Adam şöyle cevap verdi: «Çocuğum, bana ölüm acılığı, onun ekşi yüzünün cevrini çekmeden daha iyidir.»

Akıllı kimse kibir ile yüzü sirke yapan kimsenin elinden şeker yemez. Nefsin her istediği şeyin arkasından koşma. Çünkü vücut kuvvetlendikçe canın nuru eksilir.

İnsanı nefsi emmâresi hor ve hakir eder. Akıllı isen nefsi emmâreye kıymet verme!

Eğer her istediğini yiyecek olursan, zaman seni birçok arzularından mahrum eder.

Karın tandırını durmadan kızdırmak, yokluk gününde bir musibet olur.

Bol zamanında mideni dar tutarsan, darlık zamanında yüzün sararıp solmaz.

Obur kimse, karın yükünü bulamadığı vakit gam yükünü taşır. Karnına kul olan çok hacâlet çeker. Bence, gönül dar olmadan ise, karnın dar olması daha iyidir.

Şeref sahibi olan Âdem oğullarının hayvanlar gibi, belki de hayvanlardan daha aşağı olmaları ne kadar hazindir.

Çok yiyen öküze acıma; çünkü çok yiyen çok uyur.

Eğer sana öküz gibi semizlik lâzım ise, eşek gibi olmalı; insanların cevrü cefasına katlanmalısın.

HİKÂYE

Bilir misin ki, Basra'dan bir kıssa getirdim ki yaş hurmadan daha tatlıdır.

Dinle: Bir kere doğrular hırkası içinde bulunan birçok arkadaş, Basra'da bir hurmalığın kenarına uğradık.

Aramızda birisi ambar mideli, aç gözlü olduğu için ona hakaretle bakardık. O bedbaht hemen eteklerini beline çaldı, hurma ağacına çıktı. Çok geçmeden tepe üstü düştü. Düşer düşmez öldü.

Derken hurmalığın sahibi geldi: «Bu adamı kim öldürdü?» diye haykırmağa başladı.

Ben: «Dur, bağırma, dedim, bu adam boğazına düşkündü, karnı eteğini çekti (iştihasının sevkiyle), hurma ağacına çıktı. Çünkü geniş barsaklar, dar yürekli olurlar. Arzularına, mukavemet edemezler. Fakat her vakit hurmanın bir miktarını yemek, bir miktarını alıp götürmek nasip olmaz. Bazan da yiyip ölmek vardır.»

Karın el bağı, ayak zinciridir. Karnına kul olan, Allah'a kulluğunu az yapar.

Çekirge baştan ayağa kadar karın olduğu için küçük karınlı bir karınca, onu bacağından çeker götürür.

Birisi tabla üzerine kamış şekeri kor, şehir içinde sağa sola gezdirir, satardı.

Şehrin bir köşesinde bir mübarek zata rastgeldi ve «Efendi alınız, dedi, parasını eliniz genişlediği zaman verirsiniz.»

O akıllı, iyi huylu, mübarek adam şöyle cevap verdi. Öyle bir cevap ki, göz üzerine yazılmağa değer. Cevap şudur: «Belki sen paran için sabredemezsin. Fakat ben şeker kamışına sabredebilirim. Arkasından acı bir para mutalebesi olan şekerde tatlılık olmaz.»

HİKÂYE

Erenlerden gönlü nurlu birisine, Huten emîri bir ipek hil'at verdi.

O zat sevindi. Gönlü gül gibi açıldı. Hil'atı giydi, emirin elini öptü, şu sözü söyledi: «Huten şahının hil'atı ne kadar hoştur! Fakat insana kendi hırkası daha güzeldir.»

Eğer azade isen, yani kimsenin minneti altında yaşamak istemiyorsan, toprak üstünde uyu. Bir halı parçası edinmek için kimsenin önünde yer öpme.

HİKÂYE

Bir adamcağızın soğandan başka katığı yoktu. Başkaları gibi azığı yoktu.

Birisi ona şöyle dedi: «Ey zamane eğlencesi bedbaht! Filân yerde hân-i yağma (1) var. Git, o sofradan bir şey getir ye.»

Adamcağız eteğini beline çaldı; kolları sıvadı, yemek dağılan yere koştu. Orada kaftanı yırtıldı, eli kırıldı.

Zavallı adam kan ağlıyarak söyleniyordu: «Bu derdi kendi başıma kendim açtım, çâresi yok. Tamahkâr olan belâsını arar. Bundan sonra evimden, soğan ekmeğimden ayrılmıyacağım.

Kollarımın çalışmasıyle yiyeceğim arpa ekmeği, kerem sahibi insanların sofrasındaki bol ve nefis yemeklerden daha iyidir.»

Himmetsiz kimse dün gece başkalarının sofrasından yemek bekliyerek ne kadar ızdırap ile uyumuştur.

HİKÂYE

Bir kedi, bir kocakarının hanesine alınmıştı. Kadıncağızın hali perişan, geçimi fena idi.

---

(1) Herkese açık olan sofra, fakirlere verilen yemek.

Kedi, sefilâne yaşamadan usandı. İyice beslenmek için padişahın misafirhanesine kaçtı. Padişahın köleleri kediyi okladılar. Zavallı kedi can korkusiyle, vücudundan kan akarak kaçıyor, şöyle diyordu: «Eğer bu okçunun elinden kurtulursam, kocakarının viranesinde, oranın faresiyle geçinirim, oradan ayrılmam.»

Arkadaş! Seninbal diye bayıldığın, arının iğnesine değmez. Kendi pekmeziyle kanaat daha iyidir.

Kısmetine râzı olmayan kuldan, Cenabı Hak râzı olmaz.

HİKÂYE

Birisinin çocuğu diş çıkardı. Babasını bir düşüncedir aldı; zevcesine şu sözleri söyledi: «Ben buna ekmek, yiyecek nereden getireyim? Halbuki bu ciheti düşünmeğe mecburum. Düşünmezsem mürüvvetsizlik etmiş olurum.»

Bak, zevcesi ne erkekçe cevap verdi: «Vesveseye kapılmazsan şeytan kahrından geberir. O çocuğa dişi veren, Yaradan, ona ekmek de verir. Âleme rızk veren Cenabı Hak kâdirdir. Bir çocuğun rızkını da verir. Sen kendini üzme! Çocukları ana karnında tasvir eden, onların ömürlerini, rızklarını da yazmıştır. Zengin bir adam bir köle satın alır, onu yaşatmayı düşünür. Kul sahibi insan böyle olursa, yaratan Tanrı kulunu düşünmez mi? Kulun efendisine olan itimadı kadar senin Cenabı Hakka itimadın yok mudur?»

HİKÂYE

İşittim ki eski zamanda, bir evliyanın elinde taş gümüş olurmuş. Bu sözü mânâsız zannetmiyesin. Bunun mânâsı şudur. İnsan Cenabı Hakkın takdirine râzı

olunca, ona göre taş ile gümüş bir olur. Nasıl ki çocuk ihtiras sahibi olmadığı için, onun elinde altınla toprak müsavidir.

Padişaha dayanan fakire haber ver ki, sultan fakirden daha muhtaçtır. Bir fakiri bir dirhem gümüş doyurur. Halbuki Feridun tekmil Acem mülküne mâlik olduğu hâlde yarı aç, yarı toktur.

Bir melik, bir devlet reisi olmak ne belâdır. Asıl dilenci padişahtır, adı dilencidir.

Hatırı bir kayıt ile mukayyet olmıyan fakir, kanaatkâr olmıyan padişahlardan daha iyidir.

Bir köylü ile zevcesi o kadar tatlı uyurlar ki, padişah saltanat sarayında öyle uyuyamaz.

Gerek padişah olsun, gerek ekinci olsun, uyudukları vakitte her ikisinin de gündüzleri gece olur. Uyku hâlinde gönül teşevvüşünden kurtulurlar.

Uyku seli bastığı zaman her ikisini de alır götürür. Taht üstünde uyuyan sultan ile, ovada uyuyan Kürdün farkı olmaz.

Ey fakir, bir zengini kibir ile sermest gördüğün zaman, başkasını incitecek iktidara mâlik olmadığın için Cenabı Hakka şükret.

Ehli dil, iyi bir zat, boyunca bir ev yaptırdı. Birisi ona dedi ki: «Kudretin var. Bundan daha iyi bir ev yaptırsan olmaz mı?»

Ev sahibi şöyle cevap verdi: «Yüksek, köşk, saray yaptırmaktan ne çıkar? Bırakıp gitmek için bu da kâfidir.»

Oğlum, sel yolunda ev yapma. Böyle yerde yapılan bina daima yıkılagelmiştir. Kervan halkının yolda saray, ev yaptırması, akıl ve irfana uyar bir şey değildir.

HİKÂYE

Azametli pir padişahın ömrünün güneşi dağ arka-

sında batmak üzereydi. Kendi ocağından, yerine padişah olacak kimsesi de yoktu.

O taraflarda bir şeyh vardı; saltanatı ona terketti.

Evvelce halvete alışmış olan şeyh, devlet kuşunu işitince artık halvet köşesinde zevk bulamadı. Sağa, sola asker çekmeğe başladı. Yiğitleri, kahramanları ürküttü. Öyle katı kollu, yırtıcı pençeli oldu ki, bahadır savaş erleriyle cengetmek istedi. Şuraya buraya dağılmış insanlardan bir kısmını katlettirdi.

Neticede ondan ürken insanlar toplandılar, birleştiler, birbirlerine arka oldular, yürüdüler, şeyhin memleketini şiddetle muhasara ettiler. Yağmur gibi ok yağdırdılar, mancınık ile taşlar attılar.

Şeyh bunaldı. İyi bir zata «Pek âciz kaldım. Benim imdadıma yetiş. Her cenkte kılıç, ok iş görmez. Bana kalbden himmet buyurun» diye haber gönderdi.

O zat bu haberi işitince güldü: «Niçin yarım ekmek yiyip de uyumadı?» diye cevap gönderdi.

Mala, mülke tapan Karun bilmedi ki selâmet hazinesi feragat köşesindedir.

İYİLİK ÜMİDİYLE KUDRETSİZLİĞE SABIR HAKKINDA HİKÂYE

Kerim insan, esasen kemâl sahibidir. Altını olmaması onun için bir noksan olmaz. Fakat alçak insan Karun da olsa, zannetme ki, alçak tabiati değişir.

Cömert insan ekmek bulmasa dahi ruhtan zengindir. Mürüvet bir tarla; para ise ekin yerindedir. Para ek ki hasılâtından istifade edesin.

Topraktan insan yaratan Hûdâ, insanlığın, kerem ve mürüvvetin mükâfatını elbette verir.

Para toplamakla yükseleceğini zannetme. Duran su fena kokar.

Bağışlamağa çalış ki, akan suya gök yardım eder. Yağdırır, sel gönderir, onu kurutmaz.

Değersiz kimse mansıp ve devletten düşecek olursa, kolay kolay doğrulamaz. Eğer sen kıymetli bir cevher isen, gam yeme. Seni zaman katiyen zayi etmez.

Yola bir kesek parçası düşecek olsa, geçenlerden birisinin ona baktığını görmezsin. Eğer sındı (1) ile kırpılmış bir altın parçası düşse, herkes onu mum ile arar.

Kabiliyetli olan taştan sırça yaparlar. Aynayı hiç bir zaman paslı tutmazlar.

İnsana hüner, fazilet, din, kemal lâzımdır. Mansıp mal kâh gelir, kâh gider.

HİKÂYE

Tatlı sözlü ihtiyarlardan işittim ki, bir şehirde pek yaşlı bir ihtiyar varmış. Bu ihtiyar birkaç padişah zamanında bulunmuş, devran sürmüş, çok haller görmüş. Amr'ın ömrü gibi ömür sürmüştü.

Derken koca ağaç bir taze meyva verdi. Yani ihtiyarın bir çocuğu oldu. Güzelliği şehir içinde velvele saldı: «Selvinin elma verdiğini görmiyen varsa, gelsin görsün. Onun gönülleri meftun eden eneğine (1) baksın.»

Çocuk büyüdü. Yosma oldu. Âşıkların gönüllerini tırmalamağa başladı. Babası, onun güzelliğini azaltmak için başını traş etmek istedi. Uzun ömürlü, kısa ümitli ihtiyar usturayı aldı, çocuğun başını traş etti. Başını Musa'nın eline benzetti.

Keskin ağızlı, çelik yürekli ustura, peri yanaklı çocuğun güzelliğini azaltmak için ağzını açtı. Güzel-

(1) Makas.
(1) Gerdan.

liğine büyük tesiri olan saçlarını traş etti. Fakat yaptığı bu fenalıktan dolayı görenler, usturayı aldılar, ona ceza olmak üzere başını karnına soktular, yani kapattılar.

Traş edilen saçlar, çocuğun önüne düştüğü gibi, çocuk da utancından çenk gibi başını aşağı saldı.

Çocuğa gönül vermişlerden birisi vardı. Onun gönülleri esir eden gözlerinin aşkiyle mest idi.

Birisi o âşıka şöyle dedi: «Âşık! Çok cefa, çok dert çektin. Artık bu olmıyacak sevdanın peşinde dolaşma! Çünkü makas onun cemali şem'asın kesti, sönsürdü. Ne zülüf kaldı, ne kâkül kaldı. Ne yazık ki onun hüsnü zevâle uğradı. Bundan sonra ona pervane gibi arkanı dön.»

Bu sözü işiten âşık, haykırdı: «Evet, ahlâksızların muhabbeti, ahdi gevşek olur. Halbuki benim sevdiğim güzel yüzlü, güzel huylu olunca; varsın, babası cehâletle saçlarını traş etsin. Onun sevgisi benim canımla imtizaç etmiştir. Yoksa kalbim, zülfüne asılmış değildir. Yüzün güzelse hiç keder etme. Saç düşerse tekrar biter. Asma çubuğu her zaman taze salkım vermez. Belki bâzan yemiş verir, bâzan yaprak döker.»

Büyükler bâzan bulut yüzünden hicaba uğrayan güneşe benzerler. Hasutlar ise suya düşen ateş korlarına benzerler.

Güneş buluttan kurtulur, tekrar meydana çıkar. Ateş koru ise su içinde ölür (söner) kömür olur.

Ey aziz dostum. Zulmetten korkma. Mümkün ki, içinbe âbı haya bulunur.

Kürrei arz hareketten sonra sükûn bulmadı mı? Nasıl ki Sâdi birçok sefer, seyahatten sonra muradını bulmadı mı?

Muradım elime geçmedi diye keder eyleme. Geceler gündüzlere gebedir.

YEDİNCİ BÖLÜM

TERBİYE HAKKINDADIR

Bu bapta söz, salâhı hâl, tedbir, hüsnü ahlâk hakkındadır. Attan, meydandan, toptan, çevgândan bahsedecek değilim.

Nefsin dizginini haramdan çekenler, mertlikte Rüstem'i Sam'i geçmiştirler.

Ağır gürz (1) ile düşmanın beynini ezecek yerde, kendini çocuk gibi değnek ile terbiye et.

Sen kendin ile başa çıkamayınca, senin gibi düşmana kimse ehemmiyet vermez.

Vücudun iyi, kötü ile dolu bir şehirdir. Sen o şehrin sultanısın, akıl da onun âlim veziridir.

Bu şehirde serkeş alçaklar vardır ki, onlar, kibir, sevda, hırstır.

Rıza, takvâ bu şehrin iyi adlı hür insanlarıdır; havâ, heves, yol kesici, yankesicidirler.

Sultan kötülere ihanet ederse, akıllı insanlarda rahat, huzur kalır mı?

Şehvet, kibir, hırs, haset damardaki kana; cesetteki cana benzerler.

Eğer bu düşmanlar kuvvet bulurlarsa, senin hükmünden, reyinden baş çevirirler.

---

(1). Uzun saplı demir topuz.

Aklın pençesini kuvvetli görünce, havâ, heves inadı bırakır, emre râm olurlar.

Düşmana riyâset etmiyen hâkimin düşman eliyle riyâsetten düşeceği şüphesizdir.

Bu bapta çok söylemeğe hacet yoktur. Nasihatlerim dairesinde hareket etmek istiyen adam için bir söz kâfidir.

SÜKÛTUN FAZİLETİ HAKKINDA

Eğer dağ gibi ayağını eteğine çekersen, başın göklerden daha yüksek olur.

Eyçok bilen kimse, dilini çek. Çünkü yarın dilsizlere sorgu sual yoktur.

Sırrın, hakikatin incisi gibi olan kıymetini bilenler, ağızlarını ancak inci saçmak için açarlar. Çok söyleyenin kulağı tıkalı olur. Nasihat ancak susmuşlara tesir eder.

Nefes nefese durmadan söyleyecek olursan, kimse sözünün zevkine varamaz; o sözün tatlılığından müstefit olamazsın.

Dizilmemiş sözü söylemek, gerekmez. Nasıl ki ölçülmemiş kumaşı biçmek olamaz.

Hatâyı, sevabı düşünerek söz söyleyenler, hazır cevap olan saçmacılardan daha iyidirler.

Söz insanın zatında bir kemaldir. Öyleyse söz ile kendini küçültme.

Az söyliyen asla mahçup olmaz. Bir arpa kadar misk, bir yığın çamurdan hayırlıdır. On adam kadar söyleyenden sakın. Âlim gibi bir söyle, fakat pir söyle.

Yüz ok attın, yüzü de boşa gitti. Akıllı isen bir at, fakat hedefe isabet ettir.

Bir adam, duyulduğu zaman yüzünün sararacağı sözü niçin gizlice söyler!

Duvar dibinde kimseyi gıybet etme. Belki duvar arkasında birdinleyen vardır.

Gönlünün içi sır saklamağa mahsus kapalı bir hisardır. Bak, dikkat et, hisarın kapısı açık kalmasın.

Mum, dili yüzünden yandığı cihetle, âlim insan ağzını dikmiştir.

HİKÂYE

Türk padişahlarından Tekiş, kölelerinden birisine bir sır söyledi. Hem de, sakın kimseye açma diye tenbih de etti.

Tekiş o sırrı kendisi bir sene saklamış, kimseye söylememişti. Fakat kölesine söyledikten sonra, bir günün içinde cihana yayıldı.

Sırrın meydana çıkmasına Tekiş kızdı, cellâda: «Şu kölelerin boyunlarını vur» emrini verdi.

Kölelerden birisi af dileyerek, şöyle dedi: «Padişahım! Kölelerini öldürme. Çünkü kabahat senindir. Sır sende iken bir pınar gözü idi. Sen etrafını açtın, su yayıldı, sel oldu. Sel olunca artık önü alınmaz oldu.»

Arkadaş! Kimseye sırrını söyleme. Çünkü sen ona söylediğin gibi, o da başkalarına söyler. Cevherleri hazinedara teslim et. Fakat sırrı kendin muhafaza et.

Bir sözü söylemedikçe o söze sen galipsin. Fakat söyledikten sonra o sana galip olur.

Söz, gönül kuyusuna atılmış bağlı bir devdir. Onu damağa, ağıza çıkmağa bırakma. Yani ondan bahsetme, kimseye açma.

Bilirsin ki, dev kafesten kaçınca, lâhavle... demekle geri gelmez.

Hapisteki erkek dev'e yol versen verebilirsin, fakat bir daha onu aldatıp hapse koymak imkânsızdır.

Küçük bir çocuk da Rahş'ın (Rüstem'in atının) bağını çözebilir; fakat sonra yüz Rüstem toplansa, onu kemende getiremezler.

Ortaya düştüğü zaman belâ çıkaracak mahiyette olan sözü söyleme.

Câhil kâhyaya karısı ne güzel demiş: «Bilerek söz söyle, yoksa sus!»

Cevabına dayanamıyacağın sözü söyleme. Çünkü arpa eken buğday biçemez. Küfredersen dua ile mukabele göreceğini zannetme. Ne ekersen ancak onu biçersin.»

Bir Hind hâkimi şu meseli söylemiştir: «Herkesin hürmeti, kendisinden olur.

Çok oyun oynamak doğru değildir. Oynayacak olursan kendi kıymetini kırmış olursun. Eğer sert ve nobran olursan, bu sefer de herkes senden kaçar. İnsan ne âciz, ne biçâre, ne de zâlim olmalı.

HİKÂYE

Mısır'da birisi vardı. İyi huyluydu. Eski giyerdi. Epey vakitten beri Mısır'da sükût ile meşhur olmuştu.

Yakından, uzaktan birtakım akıllı insanlar ziyaretine gelir, etrafında nur isteyen pervane gibi dolaşırlardı.

Bu adam bir gece kendi kendine düşündü: «İnsan dilinin altında gizlidir. Niçin sükût ediyorum? Eğer böyle konuşmazsam kim benim âlim olduğumu bilecek?»

Şununla bununla konuşmağa başladı. Başlayınca dost, düşman onun ne olduğunu bildiler. Anladılar ki, Mısır içinde en câhil birisi varsa odur.

Adamın mahiyeti meydana çıktığı için, rahatı kaçt, işi çirkinleştiı Mısır'da oturmadı. Başka bir yere

gitmeğe mecbur oldu. Giderken, mescidin kemerine şu mazmunda bir şey yazdı: «Eğer aynada kendimi görmüş olsaydım, câhillikle perdeyi yırtmazdım. Bu kadar çirkin olduğum hâlde üzerimdeki perdeyi kaldırdım. Çünkü kendimi güzel yüzlü sandım.»

Az söyliyenin sesi keskin olur, yani şöhret kazanır. Söyledin mi, revnâkın kalmaz; o zaman kaçmalısın.

Ey akıllı insan! Sükût senin için vakardır. Ey bilgisiz insan! Sükût senin için perdedir. Binaenaleyh eğer âlim isen mehabetini kaçırma. Eğer câhil isen perdeni yırtma.

Gönlünün içinde sırrı çabuk gösterme. Çünkü ne zaman istersen gösterebilirsin. Fakat bir kere sırrın meydana çıktı mı, çalışmak ile tekrar gizliyemezsin.

Kalem padişahın sırrını ne güzel sakladı. Başının üzerine çakı gelmeyince söylemedi.

Hayvanlar söylemez, insanlar söyler. Fakat saçma söyliyen insanlar, hayvanlardan daha aşağıdırlr.

İnsn ya insan gibi âkilâne söylemeli, yahut hayvanlar gibi susmalıdır.

Âdem oğlu nutuk ve akıl ile mümtazdır. Binaenaleyh tutu gibi söyle. Fakat tutu gibi nâdan olma.

HİKÂYE

Birisi kavga ederken kötü söyledi. Derhal yakasına yapıştılar. Yakasını yırttılar, ensesine tokadı bastılar. Üstü başı paralandı. Oturdu ağlamaya başladı.

Cihan görmüş bir adam oradan geçti. Hâline vâkıf oldu: «Ey, kendisini beğenen kimse, senin ağzın gonca gibi kapalı olsaydı, gömleğin böyle yırtılmazdı» dedi.

Sersem kimse saçma söyler, sersem kimse içi boş (beyinsiz), lâfi çok tambura benzer.

Ateşin yalını yalnız dil olduğu için bir nefeste bir parçacık su ile söndürmek kabildir.

İnsan hünerli ise hüner kendi kendini bildirir; hüner sahibinin söylemesine hâcet yoktur. Hâlis misk'in varsa söyleme. O misk kokusiyle kendi kendini ilân eder. Bu mağrip altınıdır diye yemin etmek boştur. Mihenk onun değerini meydana çıkarır.

Kusur bulanlar bu noktadan tutturur. İyidir, hoştur, fakat munis değildir.. insanlara katılmaz, kaçar giderler.

Evet öyleyim. Derimi yüzseler saçma sözlerle beynimin patlamasına razı olamam.

ADUDUDDEVLE HİKÂYESİ

Adududdevle'nin bir oğlu fena halde hastalandı. Babası çok perişandı.

Âbitlerdenbirisi Adududdevle'ye: «Şu yabanî kuşları kafesten âzat et. Belki oğlunuz kurtulur» dedi.

Adududdevle âdil ve hakkı kabul eden bir insandı. İhtiyarın bu nasihatını kabul etti ve bahçedeki sarayın kemeri üzerinde pek güzel öten bir bülbülden başka, tekmil kuşların kafeslerini kaldırdı. Kafes kırılınca artık hangisi durur; kuşlar hep kaçtılar.

Kuşların bırakılması üzerine oğlu iyi oldu. Bir sabah vakti bahçeye gitti. Gördü ki kuşlar kaçmış. Yalnız kemer üzerinde bir bülbül kalmış' Çocuk bülbülü görünce güldü: «Ey güzel sesli bülbül, sen sözünün yüzünden kafeste kalmışsın» dedi.

Sen bir şey söylemedikçe kimsenin seninle alış verişi olmaz. Fakat bir şey söyliyecek olursan, delilini getirmelisin.

Sâdi de çok zaman dilini bağlamış, hasutların haksız dedikodularından kurtulmuştu.

Halktan uzak kaçan gönül, rahatını yanıbaşında bulur.

Ey akıllı kimse, halkın ayıbını yaymakla uğraşma, sen kendi ayıbın ile meşgul ol.

Bâtıl bir söz işitirsen kulak verme; çıplak birisini görürsen, gözünü kapa.

HİKÂYE

İşittim ki, sarhoş Moğollar meclisinden bir mürit, çalgıcıların teflerini patlatmış, çenklerini kırmış.

Bunun üzerine sarhoşlar, onun saçından tutmuş, çenk gibi bir müddet sürüklemişler, yüzünü tef gibi tokatlamış; orasını, burasını çevgân ile dövmüşler.

Gece olunca zavallı mürit, tokadın, çevgânın acısından uyuyamamış. Sonra pirinin yanına giderek, vak'ayı anlatmıştır, dert yanmıştır.

Piri şöyle demiş: «Tef gibi yüzü yaralı olmak istemezsen, çenk gibi başını aşağı tut!»

HİKÂYE

İki kişi gördüler ki, bir tozdur kalkıyor, taşlar fırlıyor; ayakkabıları şuraya, buraya dağılmış, bir kavga, bir kıyametir gidiyor.

Bu iki kişiden birisi kargaşalığı görünce yan çizdi, sıvıştı. Öteki, kavga edenlerin arasına girdi, ara yerde kafası kırıldı.

İnsan için en güzel şey kendi hâlinde olup kimse ile alış verişi olmamak, kimsenin iyisiyle kötüsüyle alâkadar bulunmamaktır.

Cenabı Hak sana göz, kulak, ağız, gönül vermiştir. Göz görür, kulak işitir, ağız söyler, gönül düşünür.

Bunları hüsnü istismar ile, inişi yokuştan farket-

meli. Sonra başkasının işine karışarak bu uzundur, bu kısadır, dememelisin.

HİKÂYE

Akıllı adam ihtiyarın sözünü zevkle dinler.

Nâsır zamanında Mekke'den Bağdad'a sefer etmiştim. Bir gece izbe bir yere vardım, orada yelda gecesi gibi simsiyah, sırık gibi uzun bir Hintli gördüm. Bu Hintli, kucağına ay gibi bir kızı almış, dişlerini kızın dudağına batırmıştı. Bu vaziyeti görsen, ifrit ile Belkis, huri ile iblis bir araya gelmiş zannederdin.

Kızı onun kucağında gören gece, gündüz üzerine abanmış, onu kapatmış sanırdı.

Hintli ile kızı bu hâlde görünce, Allah'ın emri fenalığı menetmek olduğu için, işe karıştım. Ukalâlık ettim.

Önden arkadan bir takım sopa, taş topladım: «Hey Allahtan korkmaz ârsız, namussuz» diyerek Hintlinin üzerine yürüdüm. Hintliye ağır sözler söyledim, sövdüm, saydım. Herifi kovdum. Fecir gibi beyazı siyahtan ayırdım. Bağın üzerinden o kara bulut sıyrıldı ve karganın altındaki beyaz yumurta gözüktü (gece ve güneş).

Benim «lâhavle...» çekmemden şeytan suratlı Hintli atladı; gitti. Fakat o peri yüzlü kız bana asıldı. «Hey riya seccadeli, gök giyici, kötü işli, dünyayı alıcı, dini satıcı; ben nice zamandan beri buna candan âşık olmuştum. Ham lokmam şimdi pişmişti. Sıcak sıcak ağzımdan kaptın. Sen beni âşıkımdan ayırdın, dedi, ve insaf, merhamet kalmadı mı? Yetişin, imdadıma koşun! Gençler nerede? Bana yardım edin bu ihtiyardan intikamımı alsınlar. Şu ihtiyar, ihtiyarlığından utanmıya-

rak üzerime geldi. Şunun hakkından gelin» diye haykırmağa başladı.

Kız feryat ediyor, hem de eteğimi elinden bırakmıyordu.

Ben, utancımdan başımı yakama çekmiştim. Baktım ki kızın elinden kurtulamıyacağım; feryat üzerine gençler, ihtiyarlar da toplanıp bana cefa etmeleri muhtemel idi, aklımı başıma topladım. Sarımsak gibi elbisemi çıkarıverdim. Çıplak olarak kızın yanından kaçtım.

Çünkü elinde elbisemin bulunmasını, benim bulunmamdan daha iyi gördüm.

Başa çıkamıyacağın hasım ile tutuşursan seni öküze bindirir, cihanı dolaştırır.

Bir vakit sonra o kız bana rastgeldi. Bana: «Beni tanıyor musun?» dedi.

Cevap olarak: «Çok iyi biliyorum. Allah şerrinden saklasın. Fakat ben senin elinde tövbe ettim. Bir daha boşboğazlık etmiyeceğim» dedim.

Her kim kendi işinin arkasında oturursa, önüne böyle iş gelmez.

O biçimsiz işten şu nasihatı kazandım: Gördüğümü görmemiş gibi olacağım.

Eğer aklın, fikrin varsa dilini tut. Ya Sâdi gibi söz söyle, yahut sus.

BİR KUSURU ÖĞRETMENİN HAYSİYETİ VE SÜKÛTUN SELÂMETİ HAKKINDA HİKÂYE

Bir sofu, Davut Taî'nin yanına geldi. Oturdu, söylenmeğe başladı: «Filân sofuyu falan yerde gördüm. Şarap içmiş, sarhoş olmuş. Sarığına, gömleğine şarap bulaşmış. Bir takım köpekler etrafına halka olmuş» dedi.

Mübarek huylu Davut Taî bu vak'ayı işitince, söyliyene karşı canı sıkıldı, kaşlarını çattı:

Bir zaman dalgın durdu, sonra şöyle dedi: «Arkadaş, şefkatli arkadaş böyle gün için lâzımdır. Git, o sofuyu uygunsuz yerden al! Tabiîdir ki, sarhoştur, yürüyemez. Sırtına al, yüklen, yerine götür. Çünkü onun yaptığı iş haram olduğu gibi kisvesi için de ayıptır.»

Bunun üzerine işi haber veren sofu, şeyhin teklifinden sıkıldı. Çamura batmış eşek gibi düşündü. Çünkü şeyhin emrini kıramıyacağı gibi, koca sarhoşu omuzlayıp götürmeğe de gücü yetmeyecekti.

Sofu bir zaman hayrette kaldı. Sonra şeyhin emrini mutlaka icra etmek lâzım olduğu için, sarhoşu götürmeğe karar verdi. Kalktı, sarhoşun olduğu yere gitti. Eteklerini beline çaldı. Kuşağını berkitti, sarhoşu omuzuna aldı.

Orada bulunan şehir halkı yığıldılar, eğlenmeye, gürültü, patırdı yapmağa başladılar. Meselâ içlerinden birisi şöyle diyordu: «Dervişe bakın dervişe. Vah gidi sofular vay! Hay temiz dinli âbitler hay! Ey ahali, bakın bakın, bu sofular şarap içmişler; hırkalarını meyhaneciye rehin bırakmışlar» diyor ve bunları el ile göstererek; «Şu zilzurna, parmağa bulaşmaz boş sarhoş, baştan kara, küfelik, bulut mu bulut! Fakat öteki yarım sarhoş, çakır keyfi, kafası biraz dumanlı!» diye kinayeler söylüyorlardı.

Bir insanın boynuna zulüm ile düşman kılıcının inmesi, halkın teşniinden, umumun tahkirinden daha iyidir.

Zavallı sofu bin türlü belâ yuttu, türlü mihnet çekti. Zar zor sarhoş sofuyu yerine götürdü. O gece kederinden, teesüründen sabaha kadar uyuyamadı. İkinci gün Davut Taî'nin yanına gitti keyfiyeti ona anlattı.

Davut Taî ona şöyle dedi: «Kardeşini mahallede

rezil etme. Yoksa zaman seni şehirde dillere destan eder.»

AYIPTAN DİL ÇEKMEK HAKKINDA HİKÂYE

Ey mürüvvetli, akıllı kimse; iyi olsun, kötü olsun kimsenin hakkında kötü söyleme. Çünkü kötlüğünü söylediğin kimse hakikaten kötü ise, onu kendine düşman etmiş olursun. Eğer iyi ise sen bir kötü iş yapmış olursun.

Sana birisi gelir de filân kimse kötüdür derse, iyice bil ki, o kendi ayıbını söylemiş olur. Çünkü filânın işi şöyledir dediği zaman, beyan ve ispat lâzımdır. Yalnız söylemekle olmaz. O ise sözünü ispat etmiyor. Sözü yalnız gıybet derecesinde kalıyor. Demek ki gıybet ettiği sabit oluyor. Gıybet ise kötü bir iştir. Bu surette kendi sözü kendi aleyhine delil oluyor.

Sana doğrusunu söyleyeyim mi: Birisini gıybet ettiğin zaman, doğru da söylesen, sen kötüsün.

HİKÂYE

Bir şahsa birisi gıybet ederek dil uzattı. Orada bulunan bir yüksek âlim ona şöyle dedi: «Benim yanımda kimseyi kötülükle anma. Beni kendi hakkında fena zanna düşürme. Çünkü sen birisini gıybet edersen, ben seni fena bilirim. Hem de bu gıybetten ne çıkacak bilmem de. Tutayım ki sen onu gıybetle, onun derecesinden bir şey eksilsin. Fakat bu eksilen şey senin derecene ilâve edilmez.»

HİKÂYE

Bir gün birisi: «Haramilik gıybetten daha iyidir» dedi. Bunu lâtife tarikiyle söyledi sandım. Ona sordum:

«Dostum, saçmaladın. Bu söz bana tuhaf geldi. Haramilikte iyilik namına ne gördün ki, ona gıybet üzere tercih ediyorsun?» dedim.

Cevap olarak şöyle dedi: «Haramiler babayiğit insanlardır. Bir kervan görünce, tehevvür ile ona saldırırlar, çekişirler, boğuşurlar, kervanı yakalarlar. Yenerler, vurgun vururlar. Para, mal kazanırlar; keselerini doldururlar, bol bol yaşarlar. Fakat biçimsiz, maymun, sinsi gıybetçiler ne yaparlar: Gıybetle defterlerini karartır, bir şey kazanamazlar.»

HİKÂYE

Nizamiye medresesinde vazifem vardı. Gece gündüz ders müzakere ederdim.

Bir gün üstadıma: «Filân dostum bana haset ediyor; ben hadisi şerifin mânâsını hakkiyle verdiğim zaman o habisin içi karmakarışık oluyor» dedim.

Çok edip bir insan olan üstadım benden bu sözü işitince kızdı: «Çok şey, dedi, dostunun hasutluğu hoşuna gitmedi. Pek âlâ! Gıybetin iyi bir şey olduğunu sana kim haberverdi? Eğer o kıskançlık cihetinden cehennem yolunu tuttu ise, sen de başka bir yoldan ona yetişeceksin» dedi.

Bir genç, Haccac hakkında: «Bu herif hunhardır. Gönlü, kara taş parçası gibidir. Halkın âhından, feryadından korkmaz. Yarabbi! Halkın hakkını bundan al!» dedi.

Cihan görmüş yaşlı bir ihtiyar bunları işitince, o gence ihtiyarca, şöyle bir nasihat verdi: «Evet oğlum. Haccac'tan mazlûm, miskin insanların haklarını, başkalarından da niçin gıybet etti diye onun hakkını soracaktırlar. Sen ondan, onun zamanından el çek. Çün-

kü zaman onu mağlûp edecektir. Bana gelince, ben ne onun zulmünü beğeniirm, ne de senin gıybetini.»

Peymanesi dolduğu zaman defteri kara bir bedbahtı, günahı cehenneme çeker götürür. Fakat onun orada yalnız kalmmaası için, diğer birisini de gıybet sebebiyle onun arkasından koşturur.

HİKÂYE

İşittim ki, âbitlerden birisi bir genç çocuğa bakmış, hem de lâtife ederek gülmüş.

Halvette oturan diğer âbitler onun arkasından çekiştirmişler; bununla da kalmayarak, işi şeyhlerine anlatmışlar.Şeyh efendi onlara şöyle demiş: «Hali perişan dostunuzun ayıbını ortaya atmayın. Lâtife haram değil, gıybet de helâl değildir.»

HİKÂYE

Çocukluğumda oruç tutmağa heveslendim. Fakat, o zaman o kadar küçüktüm ki, sağ hangisi, sol hangisidir, bilemiyordum.

Mahalle âbitlerinden birisi bana el yüz yuvmayı yani abdesti öğretti. Şöyle dedi: «Sünneti şeriftir. İlk evvel (Bismillâh) de, ikinci olarak niyet et. Üçüncü olarak avucunu yuv (1). Sonra üç kere ağzına, üç kere burnuna su ver. Fakat burnunun deliklerini küçük parmağınla karıştır. Bir de başparmağınla dişlerini ov. Misvake gelince, zevalden sonra memnudur. Sonra üç avuç su ile yüzünü saç bittiği yerden çeneye kadar yuv. Sonra ellerini dirseklerine kadar yuv. Bütün bu işleri yaparken zikr tesbih namına ne biliyorsan söyle.

(1) Gusletmek, oğuşturarak yıkamak.

Sonra başına ve boynuna meshet. Sonra ayağını yuv. Hüda hakkı için, abdestin tamam olması böyledir. Bu usulü benden daha iyi bilen yoktur. Görüyor musun ki mahallenin eski hocası bunamıştır.»

Âbidin bu sözünü mahallenin eski hocası işitince kızdı a âbide şöyle dedi: «Ey habis, ey recim! Sen, oruçlu iken misvak kullanmak caiz değildir, dedin. Ölmüş insan eti yemek caiz midir? Sen şunu da söylemeliydin, demeliydin ki: «Ağzını yenmesi caiz olmıyan şeylerden yuvmadan evvel, söylenmesi caiz olmıyan şeylerden yuvmalısın.»

Arkadaş! Kimin adı ortaya gelirse onu güzel bir ad, güzel sıfat ile söyle. Sen ise muttasıl: «İnsanlar eşşektir» diyorsun. Zannetme ki senin adını insana yaraşır sıfatla yâdederler. Mahallede benim ahlâk ve etvârımı öyle söyle ki, yüzüme karşı yine öyle söyleyebilmelisin. Eğer bakan gözden çekinerek yüze başka, arkadan başka söylersen, bilmiş ol ki gaybı bilen Cenabı Hak hazırdır.

Karşısındaki adamdan sıkıldığın hâlde Cenabı Haktan sıkılmaz mısın? Bu ciheti düşün de, kendinden utan.

HİKÂYE

Tarikatın kadrini bilip yollarında sabit kadem olanlardan birkaçı birlikte halvete girdiler. İçlerinden birisi yabancı birisini gıybet etmeğe başladı. Bir başkası bir biçâreyi diline doladı.

Diğer birisi ona şöyle dedi: «Hey savruk arkadaş! Sen frenk gazvesinde bulundun mu?»

O, cevap verdi: «Ben tekmil ömrümde dört duvarımdan dışarıya ayak atmamışım.»

Bu cevap üzerine o doğru sözlü adam: «Ben böyle

bedbaht, uğursuz kimse görmedim. Cenginden kâfirler emin bulunuyor; fakat müslümanlar dilinden kurtulamıyor.»

HİKÂYE

Mergazlı bir divane ne güzel söyledi. Bir söz söyledi ki, o söze karşı hayretle dudağını ısırsan yeri vardır. Sözü şudur: «Ben eğer insanları gıybet edecek olsam, anamdan başkasını gıybet etmezdim. Çünkü akıllı insanlar bilirler ki, insanın taat ve ibadetinin anasına verilmesi daha münasiptir.»

Ey iyi adlı kimse, bir arkadaş kaybolunca ona karşı iki vazife var: 1 — Onun malını nâhak yere yememek; 2 — Onu gıybet etmemek.

Birisi sana gelir de birisini gıybet ederse, onun sana teşekkür edeceğini, senin iyiliğini söyliyeceğini ümit etme.

Bu cihanda bence akıllı insan kendisiyle meşgul olan, cihandan gâfil bulunan insandır.

GIYBET EDİLMELERİ CAİZ OLANLAR HAKKINDA HİKÂYE

İşittim ki, üç kişiyi gıybet etmek caizdir. Bunların dördüncüsü yoktur.

Birincisi halka zararı dokunan ve halkın ayıpladığı yolda giden padişahtır. Halkın ondan sakınmaları için, o padişaha ait olan sözleri, işleri, ötede, beride nakletmek caizdir. İkincisi hayâsız insanlardır. Bunların kötülüklerini örtmek caiz değildir. Çünkü zaten perdelerini kendileri yırtmışlar. Böyle hayâsız, fâsık kimseyi havuza düşmesin diye muhafaza etme. Çünkü faydasızdır. Sen onu burada havuza düşmekten kur-

tarsan bile, gider ötede kendisini kuyuya atar. Üçüncüsü eğri terazili yalancıdır. Bu gibinin de kötü işlerine dair ne bilirsen söyle.

HİKÂYE

İşittim ki, kırlarda dolaşan bir gece hırsızı, bir şey çalmak için Sistan şehrine geldi. Çarşıya gitti, bakkaldan bir şey satın aldı. Fakat hayrını görmedi. Bakkal onun bir miktarını çalmıştı (eksik tartmıştı). Farkına varan hırsız haykırdı, şöyle dedi: «İlâhi sen gece hırsızlarını cehennem ateşine yakma. Çünkü Sistanlılar gündüz hırsızlık ediyorlar. Ben gece kendi yaptığım işlerden korkuyorum. Bu adam güpe gündüz kimseden korkmuyor.»

Bu remzi bir yiğit adam ne güzel söyledi: «Tulgadan, zırhtan nefret ettik. Yani lâyık olmıyanlar da giydikleri için nefretimizi mucip oluyor.»

GAMMAZLIĞIN ZEMMİ VE GAMMAZLARIN SIFATLARI HAKKINDA HİKÂYE

Gönlü saf, temiz bir sofuya birisi : «Haberin var mı? Filân kimse arkandan ne söylüyor?» dedi.

Sofu: «Aman kardeşim, sus söyleme, düşmanın ne dediğini bilmemek daha iyidir» dedi.

Düşmanın sözünü alıp getirenler, düşmandan daha ziyade düşmandırlar. Düşmanın sözünü ancak düşmana yâr olan kimse alır, dosta götürür.

Ey gammaz! Düşman benim karşımda bana şöylesin, böylesin diye vücudumu titretecek bir söz söylemiyor. Asil düşman sensin ki, bana geliyor, düşman senin hakkında gizlice şöyle söyledi diye söz taşıyorsun.

Söz taşıyanlar eski cenkleri tazelerler. En yumu-

şak insanları coştururlar. Uyuyan fitneye: «Ne yatıyorsun,haydi kalk!» diyen arkadaştan kaçabildiğin kadar kaç.

Bir yerden bir yere söz taşıyarak fitneye sebep olmadan ise, ayakları bukağılı olmak daha iyidir.

Kavga iki kişi arasında yanmış bir ateştir. Söz taşıyanı ise o ateşi söndürmemek için odun taşıyan oduncuya benzer.

Feridun'un herkesçe övülen, beğenilen bir veziri vardı. Fikri parlaktı. Uzağı çok iyi görürdü.

Bu vezir birinci derecede Allahın rızasını, ikinci derecede padişahın fermanını gözetirdi.

Halbuki fena memur, memleketin idaresi bunu icapettiriyor, devletin varidatını arttırmak lâzımdır diye halka türlü yükler yükletir. Ey memur! Sen eğer haktarafından gözetmezsen, bilmiş ol ki, sana padişahtan da zarar gelir.

Ahaliden birisi bir sabah Feridun'un yanına gitti. Günün asayiş içinde olsun, bütün arzuların hâsıl olsun diye duadan sonra: «Padişahım, garez üzerine değil, sadakat namına olarak bir arzum var. Dinlemenizi rica ederim. Arzum şudur: Vezir size düşmandır. Çünkü ordunun büyüklerine, küçüklerine ödünç para veriyor. Hem de ne zaman büyük padişahımız vefat ederse, borcunuzu o zaman ödersiniz diyerek, paranın ödenmesini vefatınıza bağlıyor. Böyle olunca verdiği paralar yanmamak için, sizin ölümünüzü istediği sabit olur» dedi.

Bunun üzerine Feridun vezirini çağırttı. Ona, bir yaman bakış baktı: «Huzurumda dost gibi görünür, fakat içinden benim için fenalık düşünürsün. Böyle değil mi?» dedi.

Vezir taht önünde yer öptü, şöyle dedi: «Padişahım, sordun, artık işin aslını saklamak olmaz. Arzede-

yim: Ey adı cihanı tutan padişahım. Ben isterim ki bütün cihan benim gibi sizin iyiliğinizi istesin. Borca vâde olarak vefatınızı gösteriyorum. Bilirsiniz ki borç ödemek insanlara ağır gelir. Herkes vâdenin uzamasından hoşlanır. Bunun için ne kadar borçlu varsa gece gündüz padişahımız çok yaşasın, ömrü uzun olsun, şu borcun vâdesi çabuk gelmesin diye sıdk ile dua ederler. Dua ise mühimdir. Erenler duayı ganimet sayarlar. Dua kazâ okunun önünde zırhtır, kalkandır.»

Padişah Vezirin söylediği sözü beğendi. Yüzünün gülü tatlı bir surette açıldı. Vezirin şan ve şerefini pek yüceltti. Onu gamzeden adamı da öyle cezalandırdı ki, söylediğine pişman oldu.

Ben gammaz kadar başı dönmüş, ters talihli, uğursuz, sersem görmedim.

Gammazlar cehâlet ve kafasızlık yüzünden iki dostun arasına nifak sokarlar. Sonra o iki dost işi anlar, barışırlar. Gammaz da ara yerde rezil olur, kalır.

İki kimse arasında ateş yakmak, fakat ara yerde kendisi yanmak, akıl işi değildir.

Sâdi halvet zevkini tatmış, iki âlemden dilini çekmiştir.

Ey Sâdi, bildiğin faydalı sözü beğenen bulunmazsa bile söyle. Bugün beğenmiyen yarın eyvah, o hak sözü dinlemedim diye feryad edecektir.

KADINLAR, KADINLARIN İYİ, KÖTÜ HUYLARI HAKKINDA

Söz dinliyen, Allahın emrini tutan güzel kadın, fakiri padişah yapar.

Arkadaş! Sana diyorum, sineye sardığın hanımın uygun ise kapıda her gün beş kere nöbet çaldır.

Her gün sabahtan akşama kadar gamlı, kederli

isen gece olunca yanında gönlünü eğliyecek, kederini dağıtacak bir hanım olduktan sonra hiç korkma!

Kimin ki evi mamur, yatak arkadaşı onu candan seviyorsa, Cenabı Hak ona rahmet nazariyle bakmıştır.

Kiminki evi mamur yatak arkadaşı ona candan baktıkça kendini cennette bilsin.

Dünyada en büyük bahtiyar o kimsedir ki, gönlünün eğlencesi olan hanımı ona uygun olur.

Kadın dindar ise, tatlı dilli ise artık onun güzelliğini, çirkinliğini aramak fazladır.

Ahlâkı güzel olan kadın güzel olmasa da ehemmiyeti yoktur. Çünkü güzel ahlâkı kusurlarını örter.

Çirkin fakat ahlâkı güzel olan kadın, peri yüzlü fakat ahlâkı çirkin kadından daha makbuldür.

İyi huylu kadın odur ki, kocasının elinden sirkeyi helva gibi yer. Kötü huylu kadın odur ki, helvayı yerken suratı sirke satar.

Kocasının iyiliğini istiyen kadın gönül eğlencesidir. Huysuz kadınlara gelince, bizi o gibilerden Tanrı saklasın.

Huysuz bir kadına eş olan erkek, karga ile kafese konulmuş tutuya benzer ki, kafesten kurtulmağı ganimet sayar.

Hanımın yaramaz ise ya başını al kaç, yahut otur, zahmete, meşakkate katlan.

Ayakkabı darsa yalınayak gezmek daha iyi olduğu gibi, yaramaz kadın ile oturup kavga etmeden ise sefer etmek daha iyidir.

Evde kaşlarını çatmış bir kadın görmedense, zindana girmek daha iyidir.

Evinde kadını çirkin olan adama sefer etmek bayram sayılır.

Bir evde kadının sesi yüksek çıkarsa, o evde hayır yoktur; saadet umma.

Kadını çarşıya pazara bırakma. Söz dinlemezse döv. Sözünü yürütemezsen karı gibi evde otur; o erkek gibi gezsin, yürüsün.

Kadın erkeğinin sözünü dinlemezse, eri er değildir, kadındır. Ona kadının kemba (ipek) donunu giydir, hanım olsun.

Aldığın kadın câhil, hain çıkarsa, karı değil, başına belâ almış sayılırsın.

Kadın arpa kilesinde azıcık hiyanet edecek olursa, buğday ambarından el yuv.

Hangi erin hanımının eli, gönlü doğru ise; Cenabı Hak o adama çok lütuf buyurmuştur.

Kadın yabancı erkeğin yüzüne bakıp gülecek olursa kocasına: «Artık, sakın erkeğim deme» diye söyle.

Yabancılara karşı kadının gözleri kör olmalıdır. Evden çıkınca doğru mezara gitmelidir.

Kadın kaşlarına rastık çekecek olursa, o kadına söyleyin, kocasının yüzüne allık sürsün.

Baktın ki kadın evde durmuyor, senin artık o evde durman akıl işi değildir.

Uygunsuz kadının elinden timsahın ağzına kaç. Namus ile ölmek, namussuz yaşamakdan çok iyidir.

Hanımına yabancılara yüz açtırma. Sözünü dinlemezse, o erkek sen kadın olmuş olursun.

Kadın güzel ise, güzel huylu ise, devlettir, saadettir. Öylesini sıkı tut. Çirkin ise kötü huylu ise bırak gitsin.

HİKÂYE

Hanımlardan pek sıkılmış olan iki kişi arasında bir konuşma pek hoştur.

Bunlardan birisi şöyle dedi: «Allah kimseye kötü kadın nasip etmesin.»

Öteki şöyle dedi: «Dünyada kadın olmasın.»

Ey zengin, her baharda yeni bir kadın al. Zira geçen seneki takvim işe yaramaz. Bir kimseyi kötü kadına düşmüş görürsen onu ayıplama. Ey Sâdi, sen de karını bir gece kucaklıyorsun ama, ne kadar cevrini, kahrını çekiyorsun.

HİKÂYE

Bir genç hanımının hırçınlığından şikâyet için bir ihtiyarın yanına gitti, şöyle dedi: «Hanımım bana galiptir. Elinden öyle eziyet çekiyorum ki, bu eziyeti değirmenin alt taşı çekmemiştir.» İhtiyar: «Sabret! Sabreden mahcup olmaz» dedi ve ilâve etti: «Ey evi yıkılası; gece değirmenin üst taşısın, gündüz de alt taşı oluver. Bir gül ağacından güller deriyorsan, dikenin cefasını hoş görmelisin.»

ÇOCUKLARI TERBİYE HAKKINDA

Çocuğun yaşı on'u geçince ona söyle. Namahrem kadınların yanına oturmasın.

Pamuğun yanında ateş yakma caiz olmaz. Kıvılcım sıçrar, pamuk yandığı gibi ev de yanar.

Adının yerinde kalmasını istersen, çocuğuna ilim, hüner, marifet öğret. Onu akıllı fikirli yetiştir.

Eğer çocuğa edep, terbiye, hüner, marifet öğretmezsen, sen ölürsün; yerinde de kimse kalmamış olur.

Baba çocuğunu nazik beslerse o çocuk çok zaman şiddet, mihnet çeker.

Çocuğunu akıllı, hüsnü hül sahibi olarak yetiştir. Eğer çocuğunu çok seviyorsan, onu nazlı olarak yetiştirme.

Çocuğun daha küçük iken onu okut. Arasıra azarla. İyi şeyler için mükâfat vadet, kötü şeyler için korku ver.

Yeni öğrenenler için aferin, tahsin, hoş sözler, okşamalar hocanın tekdirinden, tehdidinden daha iyidir.

Karun kadar hazinen olsa bile evlâdına, sanat, hüner öğret. Çünkü ne bilirsin ki, zamanın dönüşü onu diyar diyar gezdirir.

Elindeki servete güvenme; olur ki o servet elde kalmaz. Eğer çocuk bir sanat edinmişse, kimseye ihtiyaç elini uzatmaz, avuç açmaz.

Keseler dolusu altın gümüş olsa biter, tükenir; fakat san'atkârın kesesi hiç boş kalmaz.

Üstadın cevrini çekmiyen çocuk, zamaneden çok cefa görür.

Çocuğunu iyi tut. Onu rahat ettir, sefil bırakma. Kimselerin ellerine göz dikmesin.

Bir baba çocuğunun her hâlini düşünmezse, o gibi çocuğu yabancılar düşünür, baştan çıkarırlar.

Daha yüzünde tüy tüs bitmeden yüzü kararan ahlâksızdan daha bedbaht kimse yoktur. Namertliği, erkekliğin şerefini kaçıran o gayretsizden kaçmak lâzımdır. Kalenderler arasında oturan bir çocuğun babası, artık ondan elini yuvmalıdır. O ölse de acıma, babasının yerini tutmayacak çocuk, babasının önünde ölmelidir.

Çocuğu iyi hocaya, dinli, diyanetli, namuslu ustaya ver. Eğer hoca, usta dinsiz, yaramaz, kötü ise; çocuğu da kendisi gibi yapar.

Bilmez misin Sâdi, sahralar geçmeden, denizler aşmadan muradını neden buldu. Çocukluğunda iyi hocalara teslim edilmiş, onlardan tokat yemiş, nihayet büyüklüğünde safa sürmüştür.

Büyüklerin buyruklarına boyun eğenler, çok geçmeden, kendileri de buyruk sahibi olurlar.

HİKÂYE

Bir gece mahallemizde bir eğlence vardı. O cemiyette her cins insan toplanmıştı. Çalgı sesi mahalleyi aşıyor, âşıkların hay huyu göklere erişiyordu.

Peri yüzlü sevgili bir arkadaşım vardı. Ona: «Aziz dostum, bu cemiyete sen de gelsen, meclisimizi ruşen kılsan olmaz mı?» dedim.

Cevap olarak şöyle dedi: «Erler gibi sakallanmadıkça, erler yanında oturmak hoş değildir.»

GÜZEL YÜZLÜLERDEN SAKINMAK HAKKINDA

Ev yıkan delikanlı seni yıkar bitirir, mahveder. Hanenin mamur olmasını istersen evlen.

Her sabah karşınsa başka bir bülbül bulunan güle heves etmek, akıl kârı değildir.

Her gece başka bir meclise mum olan delikanlının etrafında pervane gibi dönme.

Güzel huylu, yaradılıştan süslü bir kadına, bıyıkları terlemiş bir delikanlı benzer mi? Hâşâ, sümme hâşâ.

Kadın bir gonca güldür; onu tatlı söz güldürür; açar. Delikanlılar aksi, inatçı, sert, hırçın olur. Taş ile kırılmıyan Ebucehil karpuzunun yemişine benzerler.

Delikanlıların iki yüzü olur. Bir yüzü huriyi andırır, öteki yüzü dev gibi çirkin, ifrit gibi murdardır.

Delikanlı nankör olur; ayağını öpsen teşekkür etmez. Hâkipay olsan acımaz. Seni inadına çiğner öldürür.

Delikanlı sevecek olursan başında beyin, elinde para kalmaz.

Eğer kendi çocuğunun namuslu kalmasını istiyorsan; başkalarının çocuklarına fena gözle bakma.

KÖLELERİ TERBİYE HAKKINDA HİKÂYE

Bu şehirde bir kere kulağıma geldi; bir bezirgân bir köle almış. Köle gümüş çeneli, gönül aldatıcı imiş.

Gece olunca efendi kölenin çenesini okşamış. Köle kızmış, vurmuş, efendisinin başını yarmış.

Kölenin hareketinden efendi müteessir ve mahçup olmuş. Bir daha böyle hareket etmiyeceğine yemin etmiş. Allahı ve Peygamberi şahit tutmuş.

O hafta göç etmek icabetmiş. Tüccar, yüzü gözü yaralı, müteessir yola çıkmış. Kervandan bir iki mil mesafe ayrılınca, korkunç bir kayalığa rastlamış. Bu kalenin adı nedir? diye sormuş. Yaşıyan çok acayip şeyler görür. Kervan halkından birisi: «Burası (Tenki Türkân) dır Bilmiyor musun?» demiş. Türklerin işmini işitince, düşmanla karşı karşıya gelmiş gibi korkmuş. Kervanbaşıya: «Ey bahtlı adam, olduğun yerde konakla. Arpa kadar aklım, irfanım olmamalı ki ben Tenri Türkân'dan geçeyim» demiş.

Ya kendine şehvet kapısını kapa; yoksa eğer âşık isen sopa ye, sesini çıkarma, başını sar.

Efendi! Kölen varsa onu muhabbetle besle. Efendiliğini icra et ki, hizmetinden müstefit olasın.

Efendi, kölesinin dudağını ısırsa, köle efendilik arzusuna düşer.

Köle su çekmek, kerpiç yapmak, velhasıl hizmet için tutulur. Köle nazenin olursa, efendisine yumruk atar.

YALANCI CEMAL ÂŞIKLARI

Bir takım insanlar delikanlılarla oturur ve: «Biz temiz kalbli, cemâl âşıkıyız» derler.

Rüzgârın her türlü hâlini görmüş ben ihtiyara sorunuz. Oruçlu kimse sofraya hasret çeker. Koyun, hurma küfesine yetişemediği için çekirdek yer; yağcı öküzü susam çuvalına yetişemez, saman yer.

CEMAL ÂŞIKI BİR DERVİŞ İLE SOKRAT'IN HİKÂYESİ

Bir derviş cemâl sahibi birisini gördü, aşkına düştü. Aşk ile gönlü karmakarışık oldu.

Cennet ağaçlarında açılan çiçeklerin yaprakları nasıl şebnemlenirse, derviş de öyle bir ter dökmeğe başladı.

O sırada Sokrat bir ata binmiş, oradan geçiyordu. Dervişi gördü: «Bu adama ne oldu?» diye sordu.

Birisi cevap verdi: «Bu bir âbittir. Asla elinden fena bir iş çıkmamıştır. Gece gündüz kırlarda, dağlarda eğlenir; insanlardan kaçar, görüşmek istemez: Şimdi bir güzeli gördü; güzel onun gönlünü kapmış. İçinden çıkılamıyacak bir bataklığa düşmüştür. Halk onu tayid ettikçe o: «Vavgeçin, susun der, inliyorsam boşuna değildir. Feryadımın sebebi var. Benim gönlümü kapan o güzelin yüzünün nakşı değil, o nakşı bağlıyan nakkaştır.»

Yaşlı, başlı, pişkin, olgun, büyük tecrübe, fikir sahibi Sokrat: «Bu âbit belki dediğiniz gibi hüsnü şöhrete mâliktir. Fakat her şöhrete inanmak da doğru değildir. Sizin sözünüze göre bu âbit: «Ben bu nakşın nakkaşına âşıkım» diyormuş. Fakat o nakkaşın nakşı, yalnız onun gönlünü yağma eden o gördüğü nakıştan

mı ibarettir? Bir günlük çocuk onun aklını, fikrini niçin yağma etmiyor? Cenabı Hakkın kudretini göstermede 14 yaşındaki insan ile küçük bir çocuğun ne farkı var?» demiştir.

Hakikati görenler Çin'in Çekel'in ay yüzlü güzellerinde sun'u ilâhî namına ne görürlerse, devede de onu görürler.

Bu kitabımın her satırı, dilfirip bir yanak üzerine sarkıtılmış bir nikaptır.

Her siyah harfin altında perde altındaki güzel, bulut içindeki ay gibi nice mânâlar var.

Sâdi'nin sözlerini okuyan sıkılmaz. Zira perde arkasında bu kadar cemâl sahibi güzellere rastgelir.

Meclisleri aydınlatan bu sözlerim ateş gibidir ki, onda hem nur, hem nâr vardır.

Hasımların muztarip, bîhuzur olurlarsa canım sıkılmaz. Çünkü onlar bu Pars ateşinden sıtmadadırlar.

BİR KÖŞEYE ÇEKİLİP OTURMADAKİ SELÂMET, HALKIN CEFASINA KARŞI SABIR HAKKINDA

Bu cihanda cihan halkının dilinden kurtulan varsa, kapısını üzerine bağlayıp, bir köşeye çekilen kimsedir.

Bir kimse gerek mürâi olsun, gerek hakperest olsun; dillerin cevrinden kurtulamamıştır.

Eğer melek gibi göğe uçacak olsan; suizan sahibi kimse eteğini bırakmaz, eteğine yapışır.

Çalışıp Dicle'nin önünü bağlamak mümkündür. Fakat kötü fikirli insanların dillerini bağlamak mümkün değildir.

Bir takım eteği kirli alçak insanlar toplanır: «Filân kuru sofudur, falan ekmeğine tuzak kurmuştur» diye şunun bunun hakkında söz söylerler.

Arkadaş! Halk seni isterlerse hiçe saysınlar. Sen Hakka ibadetten yüz çevirme.

Pâk olan Tanrı senden râzı olunca, bir takım napâk insanlar râzı olmazlarsa ne ehemmiyeti vardır?

Halkın fenalığını düşünen insanlar, Cenabı Haktan bihaberdirler. Çünkü onların halk ile uğraşmadan Cenabı Hakkı düşünmeğe vakitleri yoktur.

Bu gibiler Hak yolunda bir makama ermemiştir. Çünkü ilk adımda yanlış yola sapmıştırlar.

Bâzan bir sözü iki kişi dinler; fakat aralarında melekle şeytan kadar fark vardır. Birisi o sözü nasihat olarak kabul eder; o melek sıfatlıdır. Öteki o sözde kusur aramaktan nasihat tarafına bakmaz, o şeytan sıfatlıdır.

Karanlık bir yerde âciz kalmış olan bir insan, Cemşid'in dünyayı gösteren kadehinden ne anlar, ne istifâde eder?

Gerek arslan ol, gerek tilki ol; ne mertlik ile, ne hile ile insanlardan kurtulamazsın.

Halvet köşesini ihtiyar edip kimse ile görüşemiyecek olursan: «Bunun yaptığı riyâdır, hiledir; şeytan insandan nasıl kaçarsa öyle kaçıyor» derler.

Birisi güzel yüzlü, mûnis olursa; iffetsiz, takvâsız, şuhmeşrep, açık, yüzsüz derler.

Birisi zengin ise gıybetle derisini yüzer: «Öyle kibirlidir ki, âlemde Fir'avun varsa odur» derler.

Birisi fakir ise fakrü zaruretten yanıp yıkılıyorsa: «Bedbaht, uğursuz, kara günlü» derler.

Bir fakir sıkıntı çekiyorsa, uğursuzluğundan, beceriksizliğindendir, derler.

Murat süren bir zengin felâkete uğrarsa, onu ganimet bilir: «Malına, mansıbına güvenerek kibirli idi. Her sadaetin arkasından felâket geleceğini düşünmüyordu. Oh! Çok şükür, Allah ne güzel yaptı, lâyığını verdi» derler.

Eli yufka bir fakirin işi yoluna girer; hâli, vakti iyileşirse, zehirli dişlerini gıcırdatır: «Bu alçak felek, alçaklara meyleder, o gibileri besler» derler.

Elinde bir iş görseler: «Ne kadar haris, ne kadar dünya perest adamdır. Durmadan çalışıyor» derler.

İş tutmayıp boş duracak olsan: «Dilenci huylu, pişmiş yiyen, hazıra konan, lüpçü» derler.

Güzel sözler söyliyerek konuşacak olsan: «Hezeyanla dolu davul, susacak olsan hamamdaki nakış» derler.

Tahammül edenlere: «Biçare korkudan baş kaldıramıyor» derler.

Birisi korkunç olur, kahramanca hareket ederse, onu görünce kaçışır: «Ne deli adam» derler.

Birisi az yiyecek olsa: «Malı başkasına nasip olacaktır; mirasçılara mal yığıyor» derler.

Güzel yiyecek olsa: «Tenperver, karnının kölesi, obur, pisboğaz» derler.

Birisi zengin olsa, fakat süse ehemmiyet vermiyen feylesoflar gibi süssüz gezse: «Bedbaht adam! Parasını kendisinden esirgiyor» diye, kılıç gibi dil kullanırlar.

Birisi saray, kâşane, köşk yaptırır; nakışlatır yaldızlatır, güzel elbiseler giyerse: «Şeddâdî binalar yaptırıyor, kadın gibi süsleniyor» diye teşniler ile onu canından bezdirirler.

Birisi seyahate çıkmamış ise, seyahat yapmış olanlar: «Karısının kucağından ayrılmamış insanın ne hüneri, ne fenni olur?» diye zemmederler, ona adam demezler.

Birisi seyyah ise serseri, bedbaht, bir ayak üstüne dünyayı dolaşıyor, âvare diye onun derisini yüzerler ve: «Azıcık ikbali, serveti olsaydı yurdundan çıkmaz, şehirden şehire kovulmaz, sürülmezdi» derler.

Birisi bekâr ise, her şeyi inceden inceye görenler: «Bunun vücudu yer üzerinde bir sıklettir. Yer onun yatıp, kalkmasından inciniyor» derler.

Birisi evlenecek olsa: «Gönlünün elinden, boynu üstüne çamura çöken eşeğe benzedi» derler.

Birisi öfkelenip yerinden fırlıyacak olsa: «Sersem, divane, kaçık, savruk» derler.

Birisi sâbur, mütehammil, halim, selim olursa: «Gayretsiz, hamiyetsiz» derler.

Birisi cömet ise: «Yeter yahu! Ne dağıtıyorsun o kadar. Yarın avret yerini örtecek bez bulamaz, bir elini önüne, bir elini arkana tutarsın» derler.

Birisi kanaatkâr, tutumlu ise; halkın teşniine yakalanır: «Bu alçak da babası gibi olacaktır. O da bunun gibi yığdı, yığdı; hasretle bıraktı gitti» derler. Çirkine çirkindir; güzele güzeldir diye cevrederler.

Selâmet köşesinde kim oturabilir? Hazret-i Peygamber Aleyhisselâm Efendimiz bile kötü insanların dillerinden kurtulamadı.

Eşi, ortağı, zevcesi, oğlu olmıyan Cenabı Hak için bile işitmedin mi Hıristiyanlar neler söylediler.

İnsanların ellerinden kurtuluş mümkün değildir. Dile düşen insanlara çâre, ancak sabırdır.

HİKÂYE

Mısır'da bir köle vardı. Gayet utangaçtı. Başı göğsü üzerinden kalkmazdı.

Birisi bana: «Bu çocuğun aklı, idrâki yoktur. Terbiye için şunun biraz kulağını bur» dedi.

Bir gece mezkûr köleye şiddetle haykırdım. Evvelce onu tedip etmemi istiyen adam, haykırmamı işitince: «Vah zavallı! Köleyi öldürdü» dedi.

HİKÂYE

Bir genç hünerli, âkil idi. Vaızda çalâk ve merdane idi; iyi bir gönül sahibi, hakperesetti. Yanağının tüyü tüsü alnının yazısından daha güzeldi. Nahivde kuvvetli, belâgette mâhirdi Fakat (şın) farkini hakkiyle çıkaramazdı.

İyilerden bir zata: «Filân vâızın ön dişleri yoktur» dedim.

Ben böyle deyince o zat kızdı, kızardı: «Bir daha böyle saçma söyleme. Sen onun yüzüne baktın, yalnız ayıbını gördün. Onda bulunan bu kadar hüner, faziletten aklının gözü bağlandı mı?» dedi.

İyice bilki, yakîn gününde (kıyamet gününde) iyi görenler, insanların kötülerini görmezler.

Birisinin fazileti, edebi, terbiyesi, hüneri, güzel düşünmesi bulunur da ondan bir kusur sâdır olursa, o ufacık kusurdan dolayı ona cefayı hoş görme. Baksana, büyükler:

«Huzmâ safa, dâ'mâ keder = Duru olanı al, bulanığı bırak» demişlerdir.

Ey akıllı zat! Gül diken ile beraber bulunur. Sen diken ile uğraşma; gülü demet yap.

Eğer tabiatinde daima ayıpları, kusurları görmek varsa, tavusta çirkin ayaktan başka bir şey göremezsin.

Ey donuk yüzlü! Kalbini tertemiz, mücellâ tut. Çünkü bulanık yüzlü, kararmış ayna iyi göstermez.

Kendini ukubetten kurtaracak bir yol ara. Şunun, bunun parmak basacak ayıbını arama.

Ey alçak adam! Halkın ayıbını gözüne koyma. Çünkü bununla meşgul olmak, gözünü kendi ayıbını görmeden alıkoyar.

Kabahatli olduğunu bilirken başka kabahatliye nasıl had değneği vuruyorsun.

Te'vil ile kendine müzaheret için, yani eli kötüleyerek kendini iyi göstermek için başkasına sertlik etmek yakışmaz.

Kötü bir şey hoşuna gitmezse evvelâ kendi yapma. Sonra komşuya: «Kötülük yapma» de.

Eğer ben hakperest isem yahut mürai isem, dışımı sen bilirsin, içimi Cenabı Hak bilir.

Benim dışım günahsız ve afif ise; artık sen benim eğrime doğruma karışma.

Ahlâkım iyi ise de, kötü ise de, iç yüzümü Cenabı Hak senden daha iyi bilir.

Kötü işinden dolayı o kimseye azap et ki, iyilik sebebiyle senden mükâfat umsun.

Ben iyi isem de, kötü isem de sen sus, karışma. Çünkü kârımın da, ziyanımın da hammalı benim.

Bir kimsenin hüsnüniyetle yaptığı işi Cenabı Hak bir yerine on yazar.

Çocuğum; sen de birisinin bir hünerini görürsen, on ayıbından geç. Yoksa bir ayıbını parmağına dolayıp bir fazilet cihanını hiç yerine koyma.

Sâdi'nin kara kalbli düşmanı gibi ki, Sâdi'nin şiirine nefretle bakar; gayet güzel, lâtif yüz nükte görse kulak vermez de, bir ufak kusur görse yaygarayı basar.

Düşmanın böyle yapmasına sebep, hasedin, o kötü şeyleri beğenen hasudun iyilik gören gözünü çıkarmış olmasıdır.

Hallâkı âlem Âdem Babamızı yarattığı zaman, hikmeti icabı olarak zürriyeti çeşitli oldu. Kimisi siyah, kimisi beyaz, kimisi güzel, kimisi çirkin oldu.

Her gördüğün göz, kaş, güzel değildir. Sen fıstığın içini ye, kabuğunu at.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ŞÜKÜR HAKKINDADIR

Dosta şükür için söz söyleyemiyorum. Çünkü O'na lâyık şükrü bilemiyorum.

Vücudumdaki her kıl O'nun bir ihsanıdır. Nasıl mümkün ki herbir kıl için bir şükredeyim.

Ne kadar methü sena varsa bağışlayıcı Tanrıya mahsustur. Çünkü O, kullarını yoktan var etmiştir.

O'nun ihsanını vasfetmeğe kimde kudret var? Çünkü ne kadar vasıflar varsa, O'nun şanında müstağraktır.

Bir yaratıcıdır ki, çamurdan insan yaratmış; ona can, akıl, gönül bağışlamıştır.

Baba belinden, tâ ihtiyarlığın sonuna kadar bak sana gayıp hazinesinden neler ihsan buyurmuştur.

Seni yarattığı zaman temiz olarak yaratmıştır. Aklını topla, toprağa kirli girmek ayıptır.

Gönül aynasından tozu durmadan sil. Çünkü pas tutacak olursa, cilâ kabul etmez.

Çalışıp bir iyilik elde ettiğin zaman kendi bazunun zoruna güvenme.

Ey kendisine tapan kimse! Niçin Hakkı görmüyorsun ki, kolunu, elini harekete getiren O'dur.

Çalışıp bir iyilik ettiğin zaman, onu Cenabı Hakkın tevfikinden bil; kendi çalışmandan bilme.

Kol kuvvetiyle kimse topu çelemez. Cenabı Hak seni ona muvaffak etmiştir. O'na hamdet.

Sen kendi kendine kalsan bir nefes ayakta duramazsın. Daima sana gayıptan medet yetişir.

Evvelâ söz söylemez, dili bağlı bir yavrucak idin. Ana rahminde rızkın göbekten gelmez miydi? Göbek kesilince oradan gelen rızkın da kesildi. Bu defa iki elinle ananın memesine asılmadın mı?

Bir garip, gurbet diyarında hastalanırsa, ona ilâç olmak üzere vatanından su getirir, verirler. Sen de öyle oldun.

Çocuk karında beslenmiş, mide dağarcığından yiyecek yemiştir. Onun sevdiği iki meme; onun beslediği yerden gelen iki çeşmedir.

Şefkatli annenin kucağı, göğsü çocuğun cenneti, memeleri süt ırmağıdır.

Annenin can besleyen güzel boyu bir ağaçtır; çocuk o ağacın nazlı, sevimli meyvasıdır.

Memelerin damarları kalb içinde değil midir? O halde bakarsan süt kalbin kanıdır.

Şu halde çocuk iğne gibi dişlerini annesinin kalbine batırdığı halde, annesinin vücudu, kanını içen çocuğun muhabbetiyle yoğrulmuştur. Çocuk kuvvetlenip dişleri katılaşınca, taya hanım memeye azvay sürer. O azvay çocuğa sütü, memeyi unutturur.

Arkadaş: Sen de tövbe hususunda yol çocuğusun. Günahı sabırla unutabilirsin.

HİKÂYE

Bir genç annesinin sözünü dinlemedi. Dertli kadının gönlü ateşle yandı. Annesi çocuğa itaate getirmeden âciz olunca, beşiğini getirdi, önüne koydu: «Ey gevşek muhabbetli eski halini unutan çocuk; daima ağ-

layan âciz bir minimini değil miydin? Geceleri senin hizmetini yapmak için uyumazdım. Şu beşikte iken bir şeye kudretin yoktu. Yüzüne konan sineği kovamazdın. Bir sinekten incinirdin. Bugün büyüdün; kuvvet, kudret sahibi oldun. Nihayet gün gelir, ölür, mezarın çukuruna girersin. Kendinden bir karıncayı defedemezsin. Göz bir daha çerağını nasıl parlatır? Çünkü mezardaki böcekler dimağın iç yağını yerler.

Bir âmayı görürsün. Giderken yolu kuyudan farketmez. Onu görüp de sen gözlü olduğuna şükretmelisin.

Şükretmeyecek olursan sen de kör sayılırsın.

Aklı, fikri sana hoca öğretmedi. Senin çamurunu Cenabı Hak bu sıfatlarla yoğurdu.

Eğer Cenabı Hak sana hakkı kabul edecek kalb vermeseydi hak ve hakikat kulağına bâtılın tâ kendisi gibi gelirdi.

İNSAN HİLKATİNDE CENABI HAKKIN SUN'U HAKKINDA

Arkadaş! Bak, Cenabı Hakkın kudretiyle kaç boğum bir araya getirilerek bir parmak vücuda getirilmiştir. Şu halde sun'u ilâhinin bir harfine parmak basmak divanelik, ahmaklık olur.

Düşün ki insanın yürüyebilmesi için kaç tane kemik bir araya getirilmiş, sinirlerle bağlanmıştır.

Topuk, diz, ayak hareket etmedikçe, ayağı yerinden kaldırmak mümkün değildir.

İnsanın belindeki omurga yekpâre kemikten olmadığı için secde etmek insana zor olmamaktadır.

Cenabı Hak 200 mühreyi birbirleriyle terkip ve terkip ederek seni balçıktan vücuda getirmiştir.

Vücudunda 360 damar var. Vücudun zemin, damarlar ırmaklar nisbetindedir.

Cenabı Hak başa göz, akıl, fikir koydu. Âzalar gönülle de ilimle de azizdir.

Hayvanlar yüzleri yere doğru hakir olarak yaratıldıkları halde, sen elif gibi, ayakları üstünde yürür olarak yaratılmışsın.

Hayvanlar yemek için başlarını eğerler, sen izzetle-taamımı önüne getirirsin.

Sende bu kadar bolluk varken, başını taatten gayri bir şey için eğmek sana yaraşmaz.

Cenabı Hak sana in'am ile yemek için tane halketmiştir; hayvanlar gibi başını samana sokmamıştır.

Şu kadar var ki, bu güzel surete aldanma; güzel huylar elde etmeye çalış.

Doğru boy değil, doğru yol lâzımdır. Yoksa kâfir de suret itibariyle bizim gibidir.

Akıllı isen sana söz, ağız, kulak veren Cenabı Hakkın emri hilâfına çalışma.

Tutayım ki, düşmanı taş ile ezmiyorsun. Fakat cahillik yapıp da dost ile cenge girme.

İyilik bilen akıllı insanlar, nail oldukları nimeti şükür çivisiyle mıhlarlar!

NİMETE ŞÜKÜR HAKKINDA HİKÂYE

Bir padişah attan düştü. Boyun kemikleri birbirine girdi, fil gibi boynu içeri battı. Bütün gövdesi dönmeyince, başı dönmez oldu.

Tekmil tabipler tedavisinden âciz kaldılar. Yalnız Yunanlı bir tabip, başını eski haline getirdi. Damarları düzeltti. Eğer o tabip olmasaydı, padişah sakat kalacaktı.

Padişah iyi olduktan sonra bir aralık tabip onu

ziyaret için gitti. Fakat iyilik bilmeyen padişah, tabibe iltifat etmedi. Akıllı, hünerli tabip, edilen hakaretten müteessir oldu, başını eğdi.

İşittim ki şahın yanından çıkıp giderken şöyle demişti: «Eğer ben onun boynunu çevirip eski haline getirmeseydim, bugün yüzünü benden çevirmezdi.»

Bunun üzerine tabip şahtan intikam almak için bir tohum gönderdi. Bunun şah buhurdana koyup yaksın, güzel bir tütsüdür, diye haber gönderdi. Padişah o tohumu yaktırınca dumandan aksırdı; aksırdı; aksırınca başı, boynu, eskisi gibi çarpıldı.

Padişah emretti, tabibi buldurmak istedi. Ne kadar arattı ise de bulunmadı.

Arkadaş! Boynunu Cenabı Hakka şükürden çevirme ki, kıyamet günü eli boş kalmayasın.

HİKÂYE

Birisi çocuğun kulağını burdu, ona şöyle dedi: «Şaşkın, bedbaht çocuk. Ben sana kazmayı odun kır diye verdim. Mescidin duvarını yık demedim.»

Dil şükür ki, hamd içindir. Hakşinas olan kimse onunla gıybet etmez. Kulak, Kur'an, nasihat dinlemek içindir. Bühta, bâtıl dinlemeye çalışma. İki göz Cenabı Hakkın âsarı kudretini görmek içindir. Kardeşinin, dostunun ayıbından göz yum.

CENABI HAKKIN ÂSARI KUDRETİ VE ŞÜKÜRGÜZARLIK HAKKINDA

Cenabı Hak geceyi senin rahatın için, gündüzü çalışman için yaratmıştır. Ay geceyi, güneş de gündüzü parlatır.

Güneşin ziyası ferraş gibi senin için bahar yaygı-

sını döşer. Rüzgâr, kar, yağmur, bulut, çevgân vurup bulutları süren gök gürlemesi, kılıç gibi parlayan şimşek hepsi senin ektiğin taneyi, tohumu beslemek için iş görüyor ve Cenabı Hakkın emrini tutuyorlar.

Susuz kalırım diye telâş etme. Çünkü bulut sekkası (saka) sana omuzunda su getirebilir.

Cenabı Hak gözünü, burnunu, dimağını, ağzını hoş etmek için topraktan renkler, kokular, yiyecekler vücude getirmiştir.

Arıdan bal, havadan kudret helvası, hurma ağacından hurma, çekirdekten hurma ağacı vücuda getirmiştir.

Nahılcılar (1) hakikî hurma ağacı (nahl) gibi bir nahıl yapamaz; ona karşı hayretle ellerini ısırırlar.

Güneş, ay, ülker senin içindedir. Bunlar senin sarayının tavanını, damını aydınlatan kandillerdir.

Senin için dikenden gül, nafeden,(2) misk, madenden altın, kuru daldan taze yaprak vücuda getirmiştir.

Gözlerini, kaşlarını kendi kudret eliyle nakşetmiştir. Çünkü bunlar mahremdirler. Mahremi yabancılara bırakmak olmaz.

Kadirdir; kullarını naz ile, türlü nimet ile böyle besler.

Canü gönülden, hem de yalnız dil ile değil, belki tekmil âza ile durmadan O'na şükretmek lâzımdır.

Yarabbi! Yüreğime kan oturdu; gözlerim yara oldu; Senin in'amının şükrünü söylemeğe imkân göremiyorum.

Yerdeki yırtıcılar, karıncalar, balıklar değil; felek-

---

(1) Mum ve gümüşten ağaç dalı şeklinde yapılarak gelin önünde götürülen süs. Hurma mânâsına gelen (Nahl) den.

(2) Misk keçisinden çıkarılan güzel koku.

lerdeki meleklerin hepsinin şükrü, sana yapılacak şükrün binde birini teşkil edemez.

Sâdi, sonu olmayan bir yolda dolaşma. Aczini göster, haddini bil.

RABBÜLÂLEMİN'İN NİMETLERİNİ TANIMAK HAKKINDA

Bir kimse minnete, felâkete düşmedikçe iyi günün kıymetini bilemez.

Kıtlık yılında fakirin kışı, servet sahibinin yanında ne kadar kolay görünür.

Sıhhati yerinde olan kimse, inleyerek uykusuz kalmadığı için, sıhhatinden dolayı şükretmek aklına gelmez.

Sen erler gibi gidiyorsun, ayağına çeviksin. Buna şükrane olarak kafile içinde ayağı ağırlar varsa, onları beklemeyi unutma.

Gençler ihtiyarlara, kudretli olanlar olmayanlara merhamet etmelidir.

Ceyhun'un kenarındakiler suyun kıymetini ne bilirler. Sen suyun kıymetini, güneşin altında susuzluktan düşüp kalmış olanlara sor.

Dicle'nin kenarında oturan Araplar, Zerud çölünün susuzluklarını düşünürler mi?

Sağlığın kıymetini, bir zaman sıtmadan eriyen biçâre insanlar bilir.

Sana karanlık gece hiç uzun görünür mü? Çünkü naz ile bir yandan öbür yana dönüyorsun. Hararetten başı kesilmiş tavuk gibi yatak içinde kıvrananı bir düşün. Gecenin ne kadar uzun olduğunu hasta bilir.

Davul sesiyle uyanan zengin kimse, bekçinin geceyi nasıl geçirdiğini ne bilir.

TUĞRUL ŞAH İLE HİNTLİ BEKÇİ HİKÂYESİ

İşittim ki, Tuğrul Şah sonbaharda bir gece sarayı beklemekte olan Hintli bir bekçiye uğramış. Bekçinin adı Nikbaht imiş.

Kâh kar yağıyor, kâh yağmur yağıyor, sel akıyor; zavallı bekçi. Süheyl yıldızı gibi titriyormuş.

Tuğrul bekçiye acımış: «Dam kenarında azıcık bekle. İçeriye gider, sırtımdaki kürkü bir köle ile sana gönderirim. Giy, üşüme» demiş.

Bu konuşma esnasında soğuk bir yel esmiş; Tuğrul hemen içeri kaçmış.

Saray takımı arasında peri yüzlü birisi varmış. Padişahın gönlü ona biraz akıyormuş. Onu görünce, cemalini temaşa ile kendinden geçmiş; zavallı Hintliyi unutmuş.

Biçare Hintli ise kürk sözünü işitmiş ama, onu omuzuna almak nasip olmamış. Ona soğuğun zahmeti yetişmiyormuş gibi bir de ha geldi, ha gelecek diye kürk beklemek derdi çıkmıştı.

Nihayet Tuğrul yatıp uyumuş, sabah olmuş. Bir aralık bekçi fırsat bulmuş, ona şöyle demiş: «Padişahım sen sevdiğin deraguş edince Nikbahtı unuttun. Senin gecen eğlence, zevk ile geçiyordu; bizim üzerimizden nasıl bir gece geçtiğini ne bileceksin?»

Kazanını kaynatmış, önüne almış, kotarıp yemeğe başlamış olan kervan halk, geride kalmış, ayakları kuma batmış âcizleri düşünür mü?

Hey, gemici! Gemiyi sürüp gitme, dur. İmdada yetiş. Bak kaç biçare suya düşmüş. Dalga başlarından aşıyor. Hey ayağına çevik gençler yavaşlayın, ağır olun; azıcık durun. Kervan içinde ihtiyarlar var.

Sen kervanda deve üzerinde mahfeye binmişsin; devenin yuları devecinin elinde, rahat rahat uyuyor-

sun. Çöl ne, dağ ne, kum ne bilmezsin. Bunların kervan döküntülerine, kalıntılarına sor. Seni iki hörgüçlü beserek deve götürüyor. Piyadenin nasıl yürüdüğünü bilmezsin!

Huzura kalb ile konak yerinde çadırda yatanlar; açlıktan kıvrılan gözünü uyku tutmayan kimsenin halini ne bilirler.

HİKÂYE

Gece zabiti, birisini hırsızlık ederken yakalamış, ellerini bağlamış. Hırsız bütün gece uyumadı, rahatsız oldu.

Bir aralık karanlık gece içinde bir fakirin zaruretten inlediğini, şikâyet ettiğini, söylendiğini işitti. Ona hitap ile: «Zaruretten dolayı bu kadar inlemek olur mu? Haydi Allahına şükret. Benim gibi elin arkana bağlanmamıştır ya! İnleme, uyumaya bak» dedi.

Kendinden daha fakiri gördüğün zaman, fakirlikten inleme.

HİKÂYE

Bir çıplak, birisinden bir akçe borç aldı. Onunla kendisine ham deriden bir giyecek yaptı.

Sonra, şikâyetle inleyerek: «Ey uğursuz talih, dedi, bu ham derinin içinde sıcaktan piştim.»

O ham adam çektiği sıkıntıdan şikâyeti uzatınca zindandan birisi ona şöyle dedi: «Hey ham adam! Allaha şükret ki, bizim gibi elinde, ayağında bağ yoktur.»

Birisi bir âbideye rastladı. Onu çıfıt sandı, ensesine bir tokat attı.

Âbit, darılmaktan başka, çıkardı ona gömleğini bağışladı.

O kimse utandı: «Bana atâ değil, afiv lâzımdır. Beni affet, hatâ ettim» dedi.

Âbit: «Ne kadar teşekkür etsem azdır, dedi, çünkü senin zannettiğin değilim.»

HİKÂYE

Yolda kalmış bir piyade: «Bu sahrada benden daha âciz, kim var?» diye ağlıyordu.

Yük çeken eşek onun sözünü işitti: «Hey akılsız, ne var ki feleğin çevrinden şikâyet ediyorsun? Yürü, Allahına şükret. Eşeğe binmemişsen, benim gibi yük altında değilsin ya!» dedi.

HİKÂYE

Bir fakih, yere düşmüş bir sarhoşun yanından geçti. Kendisinin iyi halli olmasından dolayı, gururlandı; sarhoşa göz ucuyla olsun bakmadı.

Sarhoş başını kaldırdı, ona şu sözleri söyledi: «Hey iyi adam! Nail olduğun nimetten dolayı Cenabı Hakka şükret. Sakın kibirlenme. Çünkü kibirden, mahrumluk hâsıl olur. Birisini zincir içinde gördüğün zaman gülme. Olmaya ki sen de düşesin. Mümkün değil midir ki yarın sen de benim gibi sarhoş olup yıkılasın. Felek sana mescidi mukadder etmiş, çok güzel: Fakat kiliseye giden diğerlerine ta'netme. Belki mecusi zünnarı bağlamadığın için şükret, namaz kıl, el bağla. Kime ki Cenabı Hak diler, ona inayet ederse lûtfiyle onu çekerek götürür. Bunun içindir ki Cenabı Haktan tevfik, inayet dilemek lâzımdır.»

VÂSILLARIN NAZARLARI ALLAHA OLUP ESBABA OLMADIĞI HAKKINDA

Cenabı Hakkın iradesini gör. Esbaba bakma, esbaba dayanma.

Esbab adidir. Cenabı Hak dilemezse esbab bir şey yapamaz.

Balda şifayı Cenabı Hak yaratmıştır. Hastalığa faydası olur. Fakat ecel gelmiş ise bal eceli savamaz; çünkü ecelin ilâcı yoktur.

Her ot da böyledir. Evet, otların faydaları vardır, fakat ecel müstesnadır.

Candan bir nefesciği kalan kimsenin ağzına bal sürme, faydası olmaz. Bal ağzında iken can çıkar.

HİKÂYE

Birisi beyninin üzerine bir polat gürz darbesi yemiş. Birisi de ona yaralı yere sandal yağı sür demiş.

Arkadaş, Elinden geldiği kadar tehlikeden kaç, fakat kaza ile pençeleşme.

İnsanın içerisi yemeye, içmeye kabiliyetli oldukça beden taze, şekli pakize olur.

Bilir misin, bu hane ne zaman tamamen harap olur? Tabiat tam uyuşamadıkları zaman harap olur.

Mizaç dörttür: Yaş, kuru, soğuk, sıcak. Anasırı erbaa da bu dörtten mürekkeptir.

Bu dörtten birisi galip gelince, tabiatı nitidali, terazisi kırılır.

Eğer nefes ile soğuk rüzgâr içeri girmezse, midenin harareti canı feryada götürür.

Eğer mide taamı kaynatmazsa, nazlı vücudun işi ham olur.

İrfanı olanlar bunlara gönül bağlamazlar. Çünkü bunlar birbirleriyle uyuşamazlar.

Vücudun kudretini, gücünü yemekten bilme. Vücuda beslenmeyi, kurdeti Cenabı Hak ihsan ediyor.

Yemin ederim ki, eğer Cenabı Hak için gözünü kılıç ve bıçak üzre koysan, anın şükrünü ödeyemezsin.

Hürmetlerini arz için yüzünü yere koyduğun zaman O'na sena et, kendini görme.

Tesbih çekmek, zikretmek, namaza hazır olmak Hakka karşı dilenciliktir. Dilenciye gurur yakışmaz.

Tutayım ki, Cenabı Hakka hizmet ediyorsun. Etmelisin, borcundur. Çünkü boyuna O'nun rızkını yiyorsun.

SAİKAİ EZEL VE AMELDE TEVFİKİ İLÂHİYE NAİL OLMAK HAKKINDA

İptida, Cenabı Hak bir kulunun gönlüne sevgi bırakır, sonra o kul ibadete başlar.

Eğer Cenabı Hak bir kuluna iyilik yapmak için tevfik ihsan etmeseydi, o kuldan kimseye hayır gelmezdi.

Dil Cenabı Hakka ikrar ediyor. Bu hoştur. Fakat sen dili görme. Dile ikrar etmek, söylemek haysiyetini kim verdi? O noktayı düşün.

İnsanın gözü marifet tahsili için bir kapıdır. Bu kapıyı, gökleri, yerleri temaşa için kim açmıştır?

Eğer Cenabı Hak sana bu kapıyı açmasaydı, iniş yokuşu nasıl anlardın?

Cenabı Hak kulunu Âdem'den vücuda getirdi. Eline cömertlik, başına secde etmek kabiliyetini verdi.

Eğer Cenabı Hak bu kabiliyetleri vermeseydi, el nasıl cömertlik yapar, baş nasıl secde ederdi?

Eğer dile söylemek haysiyetini vermeseydi, gönlünün sırrını anlatmak nasıl mümkün olurdu?

Eğer kulağın casus gibi malûmat toplamak hassası olmasaydı, akıl sultanına haber nasıl erişirdi?

Dil ile kulak, padişahın iki hâcibi (1) gibidirler. Bunlar, akıldan gönüle, gönülden akla haber götürürler.

Bana tatlı söyleyen dili, sana anlayan kulağı Cenabı Hak vermiştir.

İşlerim iyidir diye kendine paye verme. İyi bak, gör anla ki, o iyi işler hep Cenabı Hakkın tevfikiyle meydana gelmektedir.

Biz! amelimize âdeta padişahın bahçesinden padişahın sarayına hediye olmak üzere yemiş götüren bahçıvana benzeriz.

HİNDİSTAN SEFERİNDE VE PUTPERESTLERİN DALÂLETİNE DAİR HİKÂYE

Somanet kilisesinde fildişinden yapılmış bir put gördüm. Arapların menat putu gibi üzeri mücevherlerle işlenmişti. Putu yapan usta o kadar güzel yapmıştı ki, ondan daha güzel bir suret yapmak imkânsızdı.

Her taraftan insanlar o cansız sureti görmek için kafile kafile, akın akın oraya gelirlerdi.

Sâdi taş yürekli sevgilisinden vefa umduğu gibi, Çin, Çekel ikliminin padişahları da bu puttan iyilik, lûtuf umarlardı.

Her yerde şairler, hatipler, oraya gelir; o dilsiz putun karşısında yalvarırlardı.

Hayat sahibi insanların böyle cansız bir puta tapmalarının sırrını bir türlü bulamıyordum.

Somenat şehrinde benim oda arkadaşı, putu seven, iyi sözlü mecusi bir dostum vardı.

---

(1) Kapıcı, perdeci.

Derdimi ona açtım. Yumuşaklıkla ona şöyle dedim: «Dostum ben bu memleketin işine şaşıyorum. Bu âciz putun üstüne niçin bu kadar düşüyor, ona bu kadar bayılıyorlar? Bence bunlar azgınlık kuyusuna düşmüş, çıkamıyorlar. Halbuki tapındıkları putun ne elinde kuvvet var, ne ayağında yürümek kudreti var. Onu şöyle devirecek olsun, yerinden kalkmaz.

Gözlerine bak: Kehribardandır. Taş gözlülerden vefa ummak ise hatâdır.»

Bu sözleri dinleyen Brehmen fena halde öfkelendi, ateş kesildi. Beni düşman saydı. Gitti, mecusilere, kilisenin başpapazına haber verdi. Mecusiler toplandılar, iş fenaya vardı. Pazend okuyan mecusiler bana beteldiler, kemik için kavga eden köpekler gibi hırladılar. Onlarca o eğri yol doğru olduğu için benim gösterdiğim yolu eğri gördüler. İnsan ne kadar âlim olsa, iyi adam olsa, cahillerin yanında cahil sayılır.

Mecusilerin hücumu üzerine âciz kaldım. Müdaradan başka bir yol bulamadım. Cahilin kinlendiğini, kölürdüğünü görürsen, selâmet ona karşı tatlılık göstermek, evet demektir.

Ben de bu fikri kurdum. Onların en büyüklerini yüksek perdeden övmeye başladım. Şöyle dedim: «Ey Zendavesta kitabının büyük müfessiri; ben de putun nakşına bayılıyorum. Ne güzel şekli, ne gönül çekici boyu var. Sureti gözümde görülmemiş bir güzellik teşkil ediyor. Fakat bu putun mânevi kudretini, azametini bilmiyorum. Çünkü garibim, buraya yeni geldim. Garipler ise iyiyi kötüden farkedemezler. Sen bu satranç meydanının süvarisisin; bu yerin padişahına da nasihat edebilirsin. Şu putun büyüklüğünü bana anlat ki, ona tapanların birincisi ben olayım. Bilirsin ki, taklit ile inanmak azgınlıktır, vukuf ile yola gidenler bahtiyardırlar.»

Sözlerim Brehmenin hoşuna gitti. Sevindi, yüzü güldü, bana şöyle dedi: «Sualin doğrudur. İşin güzeldir. Her kim delil ararsa muhakkak menzile erişir. Ben de senin gibi seyahatler yaptım. Çok dolaştım. Kendisinden haberi olmayan çok putlar gördüm. Fakat bu put başka bir puttur. Bu put, her sabah olduğu yerde elini âdil Yezdana uzatır. Arzu edersen bu gece burada kal, yarın bu söylediğim şeyi gözünle göreceksin.»

Bunun üzerine ihtiyar Brehmenin emriyle o gece orada kaldım. Yani Bijen gibi belâ kuyusuna düştüm (1).

O gece sanki kıyamet gecesi idi. Uzadıkça uzadı. Taharetsiz mecusiler etrafımda sahabeden âyin yaptılar.

Bunların çokları mecusi papazlar idiler. Bunlar öyle insandırlar ki, ömürlerinde suyu incitmemiştirler. Kızgın güneşte leş nasıl kokarsa bunların koltukları da öyle kokuyordu.

Her halde büyük bir günah işlemiştim ki, o gece o günahın elîm azabını çektim. Bütün gece gam zincirleriyle bağlanmıştım. Bir elim yüreğimin üstünde, bir elim Cenabı Hakka duada idi. Yarabbi sen kurtar diye yalvarıyordum.

Derken sabah davulu çalındı. Brehmenin birisi horoz gibi öttü. Gecenin karalar giymiş hatibi gün kılıcını kınından çekti. Sabahın kıvılcımı kavı tutuşturdu. Cihan birdenbire yalınladı. Sanki Zengibar kıt'asında bir köşede birdenbire Moğol askerleri çıktılar. Ömründe yüzünü yuvmamış, kokmuş fikirli mecusiler dereden, tepeden, ovadan, köyden gelmeye başladı-

---

(1) Zaloğlu Rüstem'in yeğeni olup Afrasiyab'ın kızı Menije'ye âşık olup Efrasiyab tarafından bir kuyuya atılan efsanevî bir kahraman.

lar. Şehirde erkek kalmadı. Hepsi kiliseye toplandı. Kilisede bir darı tanesi atacak yer kalmadı.

Ben ise merakımdan hasta uykudan sarhoştum. Bir de gördüm ki put birdenbire elini kaldırdı.

Orada bulunan insanlardan bir çığlıktır koptu; zannedersin ki bir deniz coştu.

Sonra o dernek bozuldu, gelenler yavaş yavaş dağıldılar. Brehmenle ben kaldım. O vakit Brehmen gülerek bana baktı: «Biliyorum, artık müşkülünüz hallolmuş, hakikat açığa çıkmış, bâtıl bir şey kalmamıştır» dedi.

Baktım Brehmen cehaletinde ayak diriyor, muhali mümkün görüyor. İtikadından dönmüyor. Hak ve hakikat namına bir şey söylemedim. Çünkü bâtıl ehlinden hakkı gizlemek lâzımdır.

Görürsün ki birisi mevki itibariyle senden üstün, kolu senden kuvvetlidir; onunla uğraşıp kolunu kırdırmak erlik değildir.

Binaenaleyh ben de mürailik ederek ağladım: «Söylediğim sözden pişman oldum» dedim.

Mecusiler ağladığıma inandılar. Sel suyu, taşı bile ağlatır. Buna taaccüp edilmemelidir.

Mecusiler bana hizmet için koştular. İzzet, ikram ile koluma girdiler.

Özür dilemek için, abanoz taht üzerinde altın kakmalı, sandalye üstünde, fildişinden yapılmış putun yanına gittim. Putcağızın bir iki kere elini öptüm. Halbuki içimden sana da, tapanlara da lânet olsun diyordum.

Hülâsa birkaç gün yalandan kâfir oldum. Zend kitabının ahkâmına göre Brehmen oldum.

Sonra bir gün baktım ki kilisede kim, kimse yok. Bana emniyet geldi, sevincimden yerlere sığamaz oldum.

Kilisenin kapısını gece olunca muhkem kapattım. Akrep gibi sağa, sola koşmağa başladım.

Putun bulunduğu tahtın üstüne, altına baktım. Gördüm ki bir tarafta altın ile işlenmiş bir perde var.

Perdeyi kaldırdım. Bir de ne göreyim? Gördüm ki içeride bir ateşperest papaz var. Putun içinde yer tutmuş. Putun kolunu kaldıracak ip de onun elinde. Putun el kaldırması neden ileri geldiğini anladım. Elindeki demir, muma dönen Davuda benzedim. Yani anladım ki, papaz ipi çekince putun eli kalkıyor. Brehmen pek utandı, gizli ayıbı meydana çıktı ve kaçmaya başladı.

Ben de arkasından koştum. Nihayet yakaladım. Başaşağı bir kuyuya attım.

Düşündüm, kendi kendime dedim: Eğer bu papazı sağ bırakırsam, sırrını meydana çıkardığım için benden intikam alacak, beni öldürtecektir.

Bir müfsidin işinden, sana karşı suikastinden haberdar olduğun gibi onu durma öldür. Eğer o soysuzu bırakacak olursan, ayaklarına kapansan bile, seni diri bırakmayacak, fırsat bulduğu gibi başını kesecektir...

Hilekârın izince gitme, ona uyma. Şayet izince gidip de hilesine vâkıf olursan ona aman verme.

Brehmeni kuyuya attıktan sonra tekrar çıkmamasını, izinin kaybolmasını temin için üzerine taşlar attım. Habisi iyice geberttim.

Sonra düşündüm, baktım, ben kilisenin içinde büyük fenalık yaptım. Artık orada durmayı münasip görmedim, kaçtım.

Bir kamışlığı ateşe verdiğin zaman akıllı isen, orada durma. Oradaki arslanlardan sakın.

İnsan sokan yılanın yavrusunu öldürme. Öldürürsen artık o evde oturma.

Arının yuvasına değnek sokup arıları kızdırdığın an kaç. Çünkü sana hücum ile sokarlar. Ateşler içinde kalırsın.

Senden daha çevik insana ok atma. Atacak olursan, eteğini beline çal, kaç.

Sâdi'nin kâğıtlarında böyle nasihat çoktur; bir duvarın temelini kazarsan orada durma.

Somenatta kıyamet kopardıktan sonra kaçtım. Hind'e geldim. Oradan da Yemen yoluyla Hicaz'a geldim.

Başıma gelen bu acılardan sonra ancak bugün ağzım tatlılandı. Bu da şimdiye kadar eşi gelmemiş, bundan sonra da gelmeyecek olan Ebu Bekir bin Sâd'ın saltanatının ikbal ve saadeti sayesindedir.

Feleğin çevrinden dâda geldim. Bu adalet sayesini yapan padişaha sığınageldim.

Bütün kulları gibi bu padişahın devletinin duacısıyım. Yarabbi! Sen bu devletin sayesini ebedî kıl.

Padişahım, yarama, yaraya yakışır derecede değil, kendi in'am ve ihsanına yakışır surette merhem koydu.

Hizmetinde başımı ayak yapsam, bu nimetin şükrünü yine yerine getiremem.

O gamlardan hâlâs oldum. Fakat o gamlardan kulağımda nasihatlar kaldı. Şöyleki: Ne zaman ki niyaz elimi sırları bilen Cenabı Hakkın dergâhına kaldırsam, o süslü put hatırıma gelir. Kibir ve gururumu kırmak için gözüme toprak serper; kaldırdığım eli kendi kuvvetimle kaldırmadığımı bilirim.

Demek ki gönül sahipleri ellerini kendi iradeleriyle kaldırmıyorlar. Belki göze görünmeyen bir el, gizli ipi çekiyor...

Hayır kapısı, taat kapısı açıktır. Fakat herkes iyi işe kadir değildir.

Padişahın dergâhına padişahın fermanı olmadan girilmediği gibi, iyi iş de Tanrı'nın iradesi olmadıkça yapılamaz.

Kaza anahtarı kimsenin elinde değildir. Kadiri mutlak ancak Cenabı Haktır.

Şu halde, ey doğru yola koşan kimse, sakın taat, ibadet ediyorum diye Cenabı Hakka karşı nazlanma; kendine pâye verme. Belki sana tevfik, inayet buyurduğundan dolayı Cenabı Hakka minnettar ol. Cenabı Hak seni yaratırken sana güzel huylar vermiş olmakla, kötülük yapamıyorsun. Çünkü iyi huydan kötü iş gelmez.

Arıdan bal hasıl eden, yılandan zehir yaratan Tanrıdır. Senin mülkünü, saltanatını viran etmek isterse, evvelâ senin elinle halkı perişan eder. Eğer sana lûtuf ve ihsan buyurursa, senin elinle halka rahat, saadet eriştirir.

Arkadaş! Doğru yolda gidiyorum diye kibirlenme. Çünkü senin elinden tuttular da kalktın.

Dinlersen söz faydalıdır: Yola gitmekte devam edersen erenlere erişirsin. Sana yol verirlerse bir makama erişirsin. Orada sana izaz ve ikram ile ziyafet çekilir. Yalnız rica ederim, o güzel yemekleri yerken biçare Sâdi'yi düşünesin. Arkamdan bana rahmet gönderesin. Çünkü güvenilecek işim yoktur.

DOKUZUNCU BÖLÜM

TÖVBE HAKKINDADIR

Ey ömrü yetmişe ermiş kimse, acaba uyuyormu idin ki bu ömür heba olup gitti.

Daima burada bulunmak için çalıştın. Bir kere gitmek tedarikini görmedin. Belki de gönlünden bile geçirmedin.

Yarın kıyamette cennet azarı kurulacak; herkes orada ameline göre menzil alacaktır. Oraya ne kadar sermaye götürürsen o kadar kazanacaksın. Eğer müflis isen eline utanmaktan başka bir şey geçmeyecek.

Bir çarşı ne kadar tıklım tıklım dolu olsa, eli boş giden o kadar perişan, mahzun döner.

Elli akçelik bir malı, beş akçen eksik olsa alamaz, gönlün gam pençesiyle yaralı olarak dönersin.

Elli yılın, elinden çıkmış gitmiştir. Giden geri gelmez. Bari geride kalan beş gününü olsun ganimet say; kıymetini bil.

Ölünün dili olsaydı ağlaya inleye, bağıra çağıra şöyle diyecekti: «Ey diri insan! Dilin dönerken Cenabı Hakkı zikret. Dudaklarını yumma. Bizim zamanımız gaflet ile geçti. Sen bizim gibi olma, birkaç nefesini fırsat say.»

BİR İHTİYARIN GEÇEN GENÇLİĞİNE İÇİNİ ÇEKMESİ HAKKINDA HİKÂYE

Gençliğimde, yemişin bol zamanında bir gece birkaç genç birlikte oturmuştuk. Yüzlerimiz gül gibi taze idi, bülbüller gibi şakıyorduk. Utanmayı kaldırmış, gürültümüzle mahalleyi doldurmuştuk.

Yanıbaşımızda cihan görmüş bir ihtiyar oturuyordu. Feleğin çevriyle saçının gecesi gündüz olmuştu. Bizim dudaklarımız fıstık gibi güldüğü halde, onun dudağı fındık gibi kapalı idi.

İçimizden birgenç, ihtiyarın yanına gitti ona: «Babacığım, başını gam yakasından kaldır. Gel, gençlerin meclisinde bizimle gez, biraz neşelen» dedi.

Çok yaş yaşamış ihtiyar, yavaşçacık başını kaldırdı. Hakîmane bir edâ ile şöyle dedi: «Gül bahçesinde saba yeli estiği zaman salınmak, genç ağaçlara yaraşır. Ekin kısmı, yeşil ve taze iken salınır; sarardı mı kırılır. İlkbaharda kokulu söğüt yapraklanır; fakat kocamış ağaç kuru yapraklarını döker.

Bana artık gençlerle gezip tozmak yaraşmaz. Çünkü yanağında ihtiyarlık sabahı belirmiştir. Ayağı bağlı doğanım evvelce uslu uslu dururken, şimdi ayağındaki ipi koparmak istiyor (canım bedenimden uçmak istiyor.)

Bu sofra şimdi sizindir, mübarek olsun. Biz artık yaşamadan el yuvduk. Başa ihtiyarlık tozu çökünce, artık gençlikteki zevk ve neşheyi bekleme.

Benim kuzgun kanadıma kar yağdı. Artık bana bülbül gibi bahçe temaşası yakışmaz.

Güzellik sahibi tavus salına salına gezebilir; fakat kanadı kopmuş, yolunmuş doğandan ne beklersin?

Benim ekinim kemale erdi, biçmek vakti geldi çattı. Sizin ise ekininiz yeni yeşeriyor.

Bizim gülistanımızın tazeliği geçti. Solan güllerden kim demet yapar?

Şimdi ben değneğe dayanıyorum. Artık hayata dayanmak benim için hatâdır.

Bir ayak üzerinde seksen defa sıçramak gençlere mahsustur. Zavallı ihtiyarlar elleriyle tutunmadan kalkamazlar.

Bakınız, yüzünüzün kızıl gülü sarı altın olmuştur. Güneş sararınca batması yakın demektir.

Çocukların büyüklüğe yeltenmesi, ihtiyarların gençlik göstermesinden daha çirkindir.

Bana çocuklar gibi yaşamak değil, günahlarımdan utanarak çocuklar gibi ağlamak yakışır.

Lokman ne güzel söylemiştir: «Hiç yaşamamak, yıllarca hatâ içinde yaşamaktan daha iyidir.»

Kârı, sermayeyi elden çıkarmadan ise, dükkânın kapısını sabahtan kapamak daha iyidir.

Genç siyahlığı nura eriştirinceye kadar, aklık zavallı ihtiyarı mezara götürür.» (1)

TABİB İLE İHTİYAR ADAM HİKÂYESİ

Ölüm haline gelmiş pek yaşlı birisi inliye inliye bir tabibin yanına geldi: «Ey iyi fikirli tabip, nabzıma bak. Ayaklarım kolay kolay yerinden kalkmıyor. Şu eğilmiş boyumla çamura çökmüşe benziyorum» dedi.

Tabib şöyle dedi: «İhtiyar! Artık dünyadan el çek ki, yarın kıyamette ayağın çamurdan çıksın.

Gençlik çevikliğini ihtiyarlardan bekleme. Akan su tekrar ırmağa gelmez.

Gençlikte sefahat âleminde yuvarlandınsa, bari ihtiyarlıkta aklını, fikrini başına topla.

---

(1) Gencin saçı ağarıncaya kadar ihtiyarın saçı onu mezara götürür.

Yaş kırkı geçince artık çabalama; çünkü su baştan aşmıştır.

Benim zevkim, keyfim, neş'em; akşamım sabahım olduğu zaman kaçtı.

Artık hava ve hevese vedâ etmek lâzımdır. Çünkü o arzuların zamanı artık geçmiştir.

Gönlüm nasıl tazelenir, yeşillenir ki, nerede ise toprağımdan yeşillikler bitecektir.

Biz eğlenerek, zevkederek birçok kimselerin topraklarının üzerinden geçtik. İleride geçecekler de, gelip, bizim toprağımızdan geçeceklerdir.

Yazık, yazık; gençlik faslı geçti. Hayatın oyun ile, eğlence ile geçti.

Yazık ki o can besleyen zaman üzerimizden Yemen şimşeği gibi geçti. (1)

Şunu mu yiyeyim, bunu mu giyeyim sevdasından kurtulup da din kaygusunu yiyemedim.

Yazık yazık; boş şeylerle uğraştım; Haktan uzak kaldım, gafil oldum.

Bir muallim bir çocuğa ne güzel söylemiş: İş yapmadın, zaman da geçti.

İHTİYARLIK ZAAFINDAN EVVEL GENÇLİĞİ GANİMET SAYMAK HAKKINDA

Ey genç! Taat, ibadet yolunu bugün tut; çünkü yarın ihtiyar olursun. İhtiyarlardan ise gençlik gelmez.

Gönlün rahat, gücün kuvvetin yerinde, meydan geniş; haydi şu topu çeliver.

Ben gençlik gününün kıymetini bilmedim. Şimdi bildim amma, elden çıkmış bulunuyor.

---

(1) Bu şimşek yağmuru müjdeler.

Felek öyle günlerimi kaptı ki, her birisi Kadir gecesinden daha kıymetli idi.

Yük altındaki ihtiyar eşek ne yapabilir. Sen geç git ki, yel ayaklı ata binmişsin.

Kırık kadehi ne kadar dikkatle kenetleseler, yine sağlamı kadar değerli olmaz. Şu kadar var ki, bir kadeh düşüp kırılacak olsa, iyi kötü onu kenetlemek lâzımdır.

Sana: «Kendini Ceyhuna at» diye kim söyledi. Böyle olmakla beraber, düştüğün zaman kurtulmak için çırpınmaya bak.

Elinde temiz su varken gafletle elinden çıkarmışsın. Şimdi abdest lâzım, su yok. Çâre ne? Temiz toprakla teyemmüm etmelisin.

Koşu yarışma girdin, koşuda birincilik kazanmazsan da, düşe kalka yürü.

Yel ayaklılar uçup gittilerse elsiz ayaksız gibi oturma.

Ey çok akıllı, hünerli kimse! Eğer akıllı isen sözüme kulak ver: Sâdi'nin sözünü yerine getirecek olursan, yüce feleği ayağın altına almış olursun.

HİKÂYE

Bir gece Feyd çölünde uyku ayağımı bağladı. Yürümeye kudretim kalmadı. Yattım, uyudum.

Uyurken korkunç bir halde deveci geldi, başıma deve yularıyla vurdu: «Kalk, ne yatıyorsun? Niçin kalkmıyorsun? Çan çaldı, duymadın mı? Yoksa burada ölmek mi istiyorsun? Yolculara, kafileye nasıl yetişirsin? Deveci deve davulunu çaldı. Kafilenin bir ucu konak yerine vardı. Bahtlı insanlar onlardır ki davulcudan evvel kalkar, eşyalarını bağlayıp hazırlanırlar. Çabuk kalkanlar yol alır, başkalarını geçerler.

Kervan gittikten sonra uyumanın ne faydası olur» dedi.

Birisi baharda arpa ekse, hasat çağında buğday alabilir mi?

Hey uyuyan kimse! Şimdi uyanman lâzımdır. Seni uykudan ölüm uyandıracak olursa, ne faydası olur?

Yüzündeki gençlik yerine, ihtiyarlık geldi. Gecen gündüzoldu. Öyle ise gözlerini uykudan aç.

Ben, daha saçlarım ağarmaya başladığı gün hayattan ümidimi kestim.

Yazıklar olsun şu kıymetli ömür geçti. Kalan şu bir kaç nefes de geçecektir.

Geçen ömrüm heba olup gitti. Eğer çâresine bakmazsam kalanı da öyle geçecektir.

Eğer harman sahibi olmak istiyorsan zamanıdır durma. Tane ek, tımar et.

Kıyamet şehrine züğürt gitme. Gidip de hasretle bakınmadan ne çıkar?

Eğer aklının gözü varsa, gözünü karıncalar yemeden mezar için tedarikte bulun.

Çocuğum, sermayen varsa bir şey kazanabilirsin. Sermayeyi yiyecek olursan, artık kazanç kapısı kapanmış olur.

Şimdi çalış ki, su ancak kemerini geçiyor. Fakat sel suyu başından aştığı zaman bir şey yapamazsın.

Şimdi gözün varken, gözyaşını yağdır. Ağzında dilin varken özrünü söyle, itiraf et.

Can, her vakit bedende bulunmaz, dil de her vakit ağızda dönmez.

Kusurdan dolayı özür beyan etmek lâzım ise, dilin dönerken beyan et.

Kabrinde Münkir, Nekirin dehşetle soracakları soruların cevaplarını bilenlerden, bugün öğren.

Şu aziz nefsini ganimet bil. Kuşsuz kafesin kıymeti olmaz.

Ömrünü boş şeylerle geçirme. Fırsat ele az geçer. Vakit ise keskin kılıçtır.

HİKÂYE

Kâzayı ilâhı birisinin canının damarını kesti. Diğer bir kimse onun ölümünden dolayı yakasını yırttı.

O kimsenin feryadını işiten keskin akıllı, ileriyi görücü birisi: «Eğer ölen kimsenin eli olsaydı sizin elinizden üstündeki kefeni yırtardı (mustarip olurdu). Derdi ki: Benim için bu kadar kederlenmeyin, bu kadar üzülmeyin. Öldümse ne oldu? Sizden bir iki gün evvel sefere çıktım. Sen de öleceksin. Bunu galiba unutuyorsun da benim için bu kadar üzülüyorsun.»

Hakikati gören insan, bir meyyitin üzerine toprak atarken ona değil, kendi üzerine attığının farkına varır, yüreği yanar.

Toprağa gömdüğün yavrucak için inleme. Çünkü o, temiz geldi, temiz gitti.

Sen kendini düşün. Pâk geldin, sakın napâk gitmeyesin. Eğer napâk gidecek olursan pek ayıp etmiş olursun.

Kuşun ayağını bağlamak lâzımise, şimdi bağla. Kaçacak olursa, ipin ucu elinden gitmiş olur.

Sen hayatında çok kimselerin yerinde, yurdunda oturdun. Yarın da senin yerinde başka kimseler oturacaktır.

Gerek pehlivan ol, gerek kılıç eri ol; dünyadan ancak bir kefen götürebilirsin.

Yaban eşeği kemendini koparacak olsa bile kum içine girdiği zaman ayağı bağlanır.

Senin de kuvvetin, kudretin; ayağın mezarın kumuna batıncaya kadar devam eder.

Bu çok yaşlı dünyaya gönül verme. Çünkü kubbenin üzerinde toz durmaz.

Dün geçti, yarın daha gelmedi. Hesabı yalnız şimdiki bir nefes üzerinde yapmaya bak.

HİKÂYE

Cem Şahın nazlı bir oğlu öldü. Onu ipekböceği gibi ibrişimden bir kefene sardılar. Birkaç gün sonra çocuğunun halini görmek, ona karşı ağlamak, inlemek için Cem kabre girdi.

Baktı ki ipek kefeni çürümüş. Kendi kendine şöyle dedi: «Ben ipeği ipekböceğinden zorla almıştım. Şimdi o ipeği mezardaki böcekler çocuğumun üzerinden zorla geri almışlar.»

Bir gün bir hanende, rebap çalarak iki beyit okudu. Bu beyitler ciğerimi kebap etti.

Beyitler şunlardı: Yazık yazık! Nice zaman güller bitecek, taze papatyalar açacak. Fakat biz bulunmayacağız.

Mevsimler gelip geçecek, biz ise toprak yahut kerpiç olacağız.

Bizden sonra gülistanlarda yer yer güller açacak, dostlar biraraya toplanıp oturacaklar.

HİKÂYE

Âbit huylu, Hakka tapan ihtiyar birisinin eline bir altın kerpiç geçti. O kerpiç yüzünden aklı başı sersem oldu, parlak gönlü bulanık bir renk aldı. Bütün gece şöyle düşünüyordu: Bu bir hazinedir ki, hayatımın sonuna kadar bitmez. Bundan sonra fakir halimden bahisle bir şey istemek için kimsenin önünde eğilmem. Bir saray yaptırırım. zemini mermer döşeli olsun, tavanının kirişleri ham öd ağacından olsun. Ah-

baplarım için ayrı bir oda yaptırırım, kapısı bahçeye açılsın.

Yama yama üstüne dikmekten âciz kaldım. Ocağın harareti gözümü beynimi yaktı. Artık aşçılarım yemek pişirsin. Ruhumu rahat rahat besleyeyim. Bu katı keçe döşek beni öldürdü. Bundan sonra döşeceğimi, en birinci ipek kumaştan yaptıracağım.»

Hayâl kurmaktan münacat etmeye, yalvarmaya, yemeğe içmeye namaz kılmaya vakit kalmadı.

Altın sevdasıyla sarhoş olmuştu. Bir yerde duramıyordu, nihayet şehir haricine çıktı.

Orada gördü ki birisi mezardan toprak kazmış, üzerine su koymuş, çamur yapmış, o çamurdan kerpiç (tuğla) dökmek istiyor.

Bu hali görünce ihtiyar düşünceye vardı, kendi kendine: «Ey kısa görüşlü nefis, ibret al dedi, gönlünü neden bu altın kerpiçe bağladın? Bir gün senin toprağından da kerpiç yapacaklar. Hey alçak nefis! Sen bu altın kerpiçten vazgeç. Ceyhun nehrinin önünü bir kerpiç ile bağlamak kabil değildir. Hırsın sonu yoktur. Sen kâr ve mal düşünüyorsun. Halbuki ömür sermayesi payimal oluyor, haberin yok.

Bu toprağın üzerine saba yeli kaç bin kere uğrayacak, her zerremiz savrulup bir yere gidecektir.

Gaflet sürmesini gözünden temizle. Zira yarın toprağın gözüne sürme olacaksın.

HİKÂYE

İki kişi birbiriyle kavga edip duruyorlardı. Birbirine karşı başları kaplan gibi kibirle dolu idi.

O kadar birbirlerini görmek istemezlerdi ki, sanki gök kubbesi bunlara dar geliyordu.

Ecel birisinin başına asker gönderdi. Ömrü, hayatı sona erdi.

Düşmanının gönlü şad oldu. Bir zaman sonra onun kabrine uğradı. Baktı ki, hayatındaki sarayı gibi, kabri de yaldızlanmış, süslenmiştir. Çalınca baş ucuna geldi. Dudaklarını aça aça kıs kıs güldü. Kendi kendine şöyle dedi: «Düşmanı öldükten sonra yaşayıp sevgilisiyle sarmaş dolaş olan kimse ne kadar bahtiyardır. Düşmanı öldükten sonra bir gün olsun yaşayan kimse, öldüğü zaman ağlamamak lâzımdır.»

Sonra o adam mezarın üzerinden bir tahta kaldırdı. Baktı ki, vaktiyle o taçlı olan baş, çukur içinde toprakta yatıyor. Dünyayı gören gözlerine topraklar dolmuş. Vücudu kabir zindanında küreğe konulmuş. Gövdesi böceklere yemek, karıncalara yağma olmuş. Kemiklerinin içini topraklar öyle tıkamış ki, sanki fildişinden sürmeliğe tutya dolmuştu.

Feleğin devrinden bedre benzeyen cemali hilâl olmuş; zamanın çevrinden selvi boyu hilal (1) olmuştu.

Adamın çine meyyite karşı o kadar merhamet geldi ki, toprağını gözünün yaşıyla çamur etti. Yaptığına eski huyuna pişman oldu. Emretti, mezar taşına şunu yazdılar: «Kimsenin ölümüne sevinme. Zaman ondan sonra seni de çok bırakmayacaktır.»

Bu kıssayı işiten akıllı bir ârif, hazin hazin söyleniyordu: «Ey kâdir Allah, şu meyyite düşmanı bile acıdı, inledi, ağladı. Eğer sen buna merhamet buyurmaz isen aklıma dokunur. Fakat şüphe etmem ki, merhamet buyuracaksın.»

Bir gün vücudumuz da onların gibi toprak olacak ve ona düşmanlarımızın bile gönlü yanacaktır.

Bana düşmanımın bile acıdığını gören dostum, belki acır. Evet, ergeç başımız öyle bir hale gelecek ki, bu başta hiç göz yoktu diyeceklerdir.

---

(1) Kürdan denilen diş karıştırılan alet.

HİKÂYE

Bir gün bir toprak yığınına bir kazma vurdum. Kulağıma iniltili bir ses geldi. Şu sözler işitiliyordu: «Eğer kerem sahibi insan isen, kazmayı çok yavaş vur. Çünkü kazmanı gözüme, kulak tozuma, yüzüme, başıma vuruyorsun. Ben bir zaman cihana sahip bir adamdım. Şimdi toprak oldum.»

HİKÂYE

Bir gece sefer niyetiyle uyumuştum. Seher vakti kalktım, kervanın izine düştüm.

Yolda korkunç bir kasırga çıktı. Dünya kapkaranlık kesildi.

Kafile içinde nazlı büyütülmüş, sefer görmemiş bir kız çocuğu vardı. Bir havlu ile babasının yüzündeki tozları siliyordu. Babası «A benim nazlı, peri çehreli kızım, dedi, beni çok sevdiğin için yüzüme toz konduğunu istemiyorsun. Konarsa canın sıkılıyor. Fakat kızım bu toz hiçtir. Asıl toz, öldüğüm zaman konacaktır. Hem de o kadar konacak ki, havlu ile temizlenmesi kabil olmayacaktır.»

Arkadaş! Seni bu râ'nâ nefes azgın hayvan gibi mezar çukuruna kadar koşarak götürür. Orada ecel gelir. Ansızın üzengiyi koparır, bir daha dizgini geri çeviremezsin.

VAIZ VE NASİHAT HAKKINDA

Bu kervansaraya niçin gönül bağlayalım ki, arkadaşlar gittiler, biz de yoldayız.

Gönlünü şu dünya güzeline verme. O kiminle biraz oturduysa, gönlünü koparıp almıştır. Onun vazifesi o kadardır.

Madem ki insan lâhit çöplüğünde uyuyacak, yüzüne konan tozları ancak kıyamet günü temizleyecektir. Öyle ise, şimdi başını gaflet yakasından çıkar ki, yarın utancından başın aşağı eğilmesin.

Seferden Şiraza geldiğin zaman yol tozundan başını, vücudunu yıkarsın. Öyleyse ey günah tozuna, toprağına bulaşan kimse, bilmiş ol ki, yakında bilmediğin, işitmediğin bir şehire sefer edeceksin. Bundan dolayı baştan göz çeşmelerini akıt. Üzerinde toz, toprak, kir, pas, namına ne varsa yıka, temizle.

HİKÂYE

Kabrine her zaman rahmet yağmuru yağsın; pederimin zamanından hatırımdadır. Pederim benim için bir yazı tahtası, bir defter, bir de altın yüzük aldı. Sonra birisi bana bir hurma verdi. Onun yerine yüzüğü aldı.

Çocuk kısmı mazurdur. Tatlı bir şey mukabilinde elinden yüzüğü almak mümkündür. Fakat arkadaş, sen büyük olduğun halde ömrün kıymetini bilmiyor, onu tatlı bir eğlenceye feda ediyorsun.

Yarın kıyamet günü iyiler yüksek makamlara nail olur, yeryüzünden Ülkelere yükselirler. O zaman senin çirkin âmellerin etrafını alır. Başın önünde kalır.

Kardeş, kötü işlerden şimdiden utan ki, yarın iyilerin karşısında mahcup olmayasın.

Kıyamet günü herkese sözünden, işinden sorarlar. Ülülazim peygamberlerin bile korkudan vücutları titrer.

Bir yerde ki Peygamberler dehşet içinde kalırlar, sen ne yapacaksın? Günahlarını ne ile mazur göstereceksin, söyle.

Taate ibadete erlerden ziyade rağbet göstermiş

olan kadınlar yarın ibadette kusurlu erleri geçerler.

Kadın senden ziyade kabul, şeref görürse, sen erkekliğinden utanmaz mısın?

Kadınlar kadınlık icabı bâzan namaz kılamazlar. Sende o da yoktur. O halde niçin taati bir tarafa bırakıyorsun? Yürü hey kadınlara yetişemeyen insan, erlik lâfını etme.

Bu hususta benim gibi şairin ne hükmü olur? Bakınız Hakîm Unsurî ne demiştir:

Doğruluktan geçtin mi eğri olur. Kadına yetişmeyen er nasıl er olur.

Naz ile, safa ile nefsini besleme. Böyle yaparsan, düşmanını kuvvetlendirmeye çalışmış olursun.

HİKÂYE

Birisi bir kurt eniğini beslerdi. Enik büyüyünce efendisini paraladı. Düşmanı böyle naz ile beslersen, çaresiz ondan yara yersin.

Şeytan bizim hakkımızda: «Âdem oğullarından kötü işten başka bir şey gelmez» diye bizi utandıracak şeyler söylemedi miydi?

Feryat şu nefsimizdeki kötülüklerden. Korkuyorum ki, şeytanın hakkındaki zannı doğru çıkaracaktır. Halbuki mel'un şeytan, bizim kahrolmamızı istediği için Cenabı Hak onu bizim için sürmüştü. Şimdi ârımızdan nasıl başımızı kaldıralım ki şeytan ile barışık, Cenabı Hak ile kavgalıyız.

Sen yüzünü düşmanına çevirirsen, dostun sana pek az bakar. Eğer dostunu seviyor, ondan istifade etmek diliyorsan düşmanın sözünü tutmamalısın.

Düşman ile bir evde birlikte oturup kalkan kimse, dostuna yabancı kalmaya hoş görüyor demektir.

Bilmez misin bir yerde düşmanının bulunduğunu haber alan kimseğ o yere ayak basmaz.

Yusuf'un muhabbetinden gönlünü kesip de kalp akçe ile ne alsa gerektir.

Eğer düşmanın sana fena gözle bakmamasını dilersen dosttan dönme.

HİKÂYE

Birisi bir padişaha serkeşlik etti. Padişah da onu düşmanına teslim etti. Al şunun kanını dök, dedi.

Zavallı adam, kinci düşmanının elinde esir olduğu halde, inleyerek, yanarak şöyle derdi: «Eğer ben dostumu kendime gücendirmeseydim, düşman elinden cefa mı çekerdim? Dostunu gücendiren insan kendi derisini düşman tırnağıyla yırtmış olacaktır.»

Sen dost ile bir gönüllü, bir sözlü ol. Böyle olursan düşmanın kökü dibinden kendi kendine çıkar.

Zannetmem ki düşmanı memnun etmek için dostunu gücendirmek gibi çirkin bir iş iyi görülsün.

HİKÂYE

Birisi tezvir ile, hilekârlık ile halkın malını yerdi. Sonra meclisten veya sofradan kalkınca, şeytana lânet savururdu.

Bir gün şeytan, karşısına çıktı: «Senin gibi ahmak görmedim, dedi, mademki benimle karışıksın. Her sözümü dinliyorsun, o halde niçin bana lânet ediyorsun?»

Yazık, çirkin şeytanın emrini tutuyorsun. Sonra o fena işi defterine melek yazacaktır.

Yüreğin götürür mü, vicdanın râzı olur mu ki cehalet ve korkusuzluk yüzünden yaptığın pis işleri temiz melekler yazsınlar.

Arkadaş! Sen iyi bir yol tut. Cenabı Hak ile ba-

rış, bir de şefaatçi edin. Geçmiş günahların için de özür dile.

Bu işleri çabucak yap, vakit geçirme. Yarına bırakma. Çünkü zamanın dönmesiyle peymanen dolduğu zaman sana bir lâhza aman verilmez.

Şayet işi işler yapmaya kudretin yoksa, biçâreler, âcizler gibi inleyerek el kaldır, Allaha yalvar.

Yaptığın fenalık ölçüsüz denilecek kadar olsa da, günahını ikrar ile tövbe edersen, kötülükten kurtulmuş, iyi olmuş olursun.

Şimdi mademki sulh kapısını açık görüyorsun, durma, sulh yap. Çünkü tövbe kapısı belki yarın kapanır.

Çocuğum; günah yükünün altına girme. Çünkü yolculukta yük taşıyanlar, âciz kalırlar.

İyi kimselerin yolundan git. Bu saadeti kim dilerse bulabilir. Lâkin bakıyorum ki, sen alçak şeytanın kuyruğundan ayrılmıyorsun. Bilmem ki, iyilere ne zaman erişeceksin!

Peygamber efendimiz, şeriatinin geniş yolunda gidenlere şefaatçidir.

HİKÂYE

Balçığa bulanmış bir kimse, ters talihine canı sıkılarak, şaşkınlıkla bir mescide girmek istedi. Mescidin yanında bulunan birisi onu menetti: «Hey Allah'tan bul, öyle temiz bir yere, böyle berbat bir elbise ile girilir mi?» dedi.

Onun girmek, bunun bırakmamak istemesi dikkatimi celbetti. Derhal cenneti aklıma getirdim. Kendi kendime: «Yüce cennet temizdir, temizlerin yeridir. Orayı temizler ümit edebilir. Günah çamuruna bulanmış olanların orada ne işi var?» dedim.

Cenneti taat görenler alır. Kime altın, gümüş akçe lâzım ise pazara mal götürür.

Eteğin zillet çamuruyla mülevves olmuşsa, çabuk ırmağa git yıka. Bekleme, vakit geçirme. Çünkü olur ki ırmağı yukarıdan keserler.

Devlet kuşu (1) bağını çekip uçtu, kaçtı deme. Çünkü henüz bağın ucu elindedir.

Geç kaldınsa çevik ol, çok koş. Çünkü dürüst gelen, geç gelmekten gam tutmaz.

Ecel senin istek elini henüz bağlamamıştır. Böyle olunca durma, Cenabı Hakkın dergâhına el kaldır.

Ey günah yapmış da uyumuş kimse; uyan, kalk. Günahından özür dileyerek gözyaşları dök.

Günahlarından dolayı çâresiz olarak yüzünden suyu dökülecektir. Öteki dünyada dökülmeden ise, burada bu toprak üzerine dök.

Arkandan kimse sana şefaatçi olamaz. Sen şefi'ini burada bul. Öyle bir şefi' bul ki, yüzünün suyu seninkinden ziyade olsun.

Cenabı Hak kahr ile beni kapısından sürecek olursa, büyüklerin ruhlarını şefaatçi getiririm.

HİKÂYE

Aklımdadır: Çocuktum, bir bayram günü pederimle dışarı çıktım. Bakarak, eğlenerek insanlar ile meşgul oldum. Kalabalık içinde pederimi kaybettim. Canım sıkıldı, korktum, feryat ettim.

Pederim sesimi işitince, koştu, geldi, kulağımı çekti: «Seni yaramaz seni; sana kaç kere elimi bırakma, demedim mi? Küçük çocuk yalnız gitmeği bilmez. Görülmiyen yola gitmek güçtür» dedi.

---

(1) İnsanın ömrü.

Ey fakir, sen de çalışmada yol çocuğusun. Yürü, iyi erlerin yolunu tut. Alçak insanlarla düşüp kalkma. Yoksa hürmet ve şerefinden kaybedersin. İyilerin terkilerine yapış. Ârif olanlar istifade etmekten sıkılmazlar.

Müritler küçük çocuklardan daha âcizdirler. Şeyhler ise sağlam duvarlara benzerler. Yeni yürüyen çocuk duvarı tutarak yürür. Sen de yürümeyi onlardan öğren.

Âbitler halkasına girenler fâsiklerin zincirlerinden kurtulurlar.

Eğer bir dileğin varsa bu halkaya yapış. Sultan bile bu kapıdan müstağni olamaz.

Yürü, Sâdi gibi başakçı ol ki marifet harmanını elde edesin.

Ey Allahın sevgili kulları; yarın Cenabı Hakkın mukaddes sofrasına oturmak için hâlinden utanan dilencilerden yüz çevirmeyin. Bizim gibi uyuntuları kovmayın.

HİKÂYE

Bir aptal yaz ayında ekinini harman etti. Aklından kış düşüncesini attı.

Bir gece sarhoş idi. Harmanın yanında ateş yaktı. Ateş harmana sirayet etti, harman yandı. Bir tanecik bile kurtulmadı. Harman yanınca, aptal, başak toplamağa çıktı.

Tarlalarda başak toplayan o serseriyi görenlerden birisi uşağına: «Şu adam gibi bedbaht olmak istemezsen, delilik edip de harmanını yakmayasın!» dedi.

Arkadaş. Eğer ömrün kötülük içinde heba olup gitti ise, sen harmanını yakan o sersem adama benzersin.

Koca harmanı yaktıktan sonra başakçılık etmek, rüsvaylıktır.

A benim ruhum; adalete, dine, diyanete çalış. İyi adlılık harmanını yele verme.

Bir bedbaht bir musibete düşerse, iyi bahtlılar ondan ibret alırlar. Sen cezaya uğramadan evvel af kapısını çal. Çünkü dayak altında feryat etmenin faydası yoktur.

Yarın utanarak başının göğsünün üzerine eğilmemesi için bugün başını gaflet yakasından çıkarıver.

HİKÂYE

Bir adam bir münasebetsiz işe devam ederdi. O işi ile meşgul iken kazarâ köyün iyi huylu şeyhi ona uğradı. Onu o iş üzerinde gördü.

Adam utandı. Ter dökmeğe başladı: «Yazık, köyün büyüğü yanında rezil oldum» diyordu.

Parlak fikirli şeyh bu sözü işitince ona kızdı: «Hey delikanlı, dedi. İşittim benden utanmışsın. Bu sözünü hoş görmedim. Hâzır ve nâzır olan Cenabı Haktan utanmayıp da benden utanmak, çok utanılacak bir harekettir. Bu hiç doğru değildir. Sen akrabadan, yabancılardan utanmıyorsun, âlâ... Fakat asıl Cenabı Haktan utanmalısın. Bilmiş ol ki Cenabı Haktan başka kimseden iyilik, rahat görmezsin: Öyle ise daima Ondan utanmalı ve rızâsını muhafaza etmelisin.»

HİKÂYE

Züleyha bir gün aşk şarabından sarhoş olmuştu. O gün Yusuf'u mutlaka kendi arzusuna râm edecekti. Mermerden bir putu vardı: Sabah akşam yanından ayırmazdı: Taşkınlık yapmak istiyor, fakat puttan da

utanıyordu. Bundan dolayı putun başını yüzünü örttü. Sonra Yusuf'un üzerine kurt gibi hücum etti.

Yusuf kaçtı, Züleyha arkasından koştu. Yusuf'un eteğini yakaladı, sımsıkı tuttu. Yusuf'un elini, ayağını öptü: «Hey vefasız, merhametsiz, serkeş adam: kalbin çelikten midir? Kaçma, otur. Suratını asma, ekşitme. Kendine sıkıntı verme» dedi.

Bunun üzerine Yusuf iki elini yüzüne tuttu, ağlamağa başladı: »Züleyha! Sen taştan yontulmuş bir puttan utandın. Put görmesin diye başını, yüzünü örttün. Ben Cenabı Haktan utanmaz mıyım?» dedi.

Bir insan ömür sermayesini telef ettikten sonra, perişan olmaktan ne fayda çıkar.

Şarabı yüz kızıllığı için içerler. Fakat neticede şarap içenlerin yüzü sarı olur.

Bir özrün varsa bugün söyle. Çünkü yarın söyliyemezsin.

HİKÂYE

Kedi bir temiz yeri kirletir; döner bakar, gözüne çirkin görünür. Onun için kirlettiği yeri toprak ile örter.

Kedi hayvan olduğu hâlde öyle yapıyor. Sen insan iken çirkin şeylerden hicap duymuyorsun. Yaptığın kötülükleri birisi görür diye düşünmüyorsun.

Bir köle, farzet ki efendisine karşı birçok kabahat yapmış, korkusundan kaçmış olsun. Bir zaman dönmese; sonra pişman olup gelse, yalvarsa, tövbe etse; efendisi onu ne hapseder, ne de zincire çeker. İşte sana güzel bir misal.

Birisine karşı kin tut ki, ya ona muhtaç olmıyasın yahut odan nefret edesin.

İşlerini şimdiden kendin hesap et. Kıyamet kopup da amel kâğıtlarının dağılmasına bırakma.

Bir kimse kötülük yapar; fakat burada iken kıyameti düşünür, istiğfar edecek olursa, yapmamış gibi olur.

Aynaya karşı ah çekilirse, ayna dumanlanır, kararır, iyi göstermez olur. Fakat gönül aynası böyle değildir. O ah ettikçe parıltısı artar.

Adam, sana diyorum: Yarın kimseden korkmamak için bugün günahından korkmağa bak.

HİKÂYE

Habeş memleketine yapayalnız gittim. Gönlüm rahat, hayatımdan memnun idim.

Bir gün gezerken yolda bir hapishaneye uğradım. Gördüm ki birkaç zavallının ayaklarına zincir vurmuşlar. Bu hâli görünce müteessir oldum. Kafesten kaçan kuş gibi, oradan kaçtım, çöl yolunu tuttum.

Birisine o mahpusların niçin hapsedilmiş olduğunu sordum.

Sorduğum adam şöyle cevap verdi: «Bunlar nasihat dinlemez, hakkı kabul etmez, hırsız, yol kesicilerdir.»

Kardeş! Kimseye bir fenalığın dokunmadıktan sonra, dünya polis dolsa, sana kimse bir şey yapmaz.

İyi ad kazanmış kimseye kimse leke süremez. Öyle ise sen Allahtan kork, beyden korkma.

Valinin eğer fenalığı yoksa, işinin divana ref'edilmesinden korkmaz.

Vali gösterişte afif, hakikatte hain ise, hesap zamanında cesur olamaz.

Eğer ben hizmeti beğenilecek tarzda yaparsam, bozuk fikirli düşmanı düşünmem.

Eğer kul, kulluğa yakışacak surette çalışırsa efendisi onu aziz tutar.

Bir kul, kullukta tenbel ise, silâhtarlıktan katırcılığa iner.

Daima ileri gitmeğe bak ki, melekleri geçesin. Sakın geri kalma, çünkü hayvanlardan daha aşağı olursun.

HİKÂYE

Damgan şehrinin hâkimi birisini çevgân ile dövdü. Adamcağızı davul gibi bağırttı.

Adamcağız, dayak acısından sabaha kadar uyuyamadı. Bir âbit ona rastladı ve: «Gece subaşıya gidip yanıp yakılsaydın, kabahat sebebiyle gündüz yüzünün suyu dökülmezdi.» dedi.

Geceleri dergâhı İlâhîye gönül yakınlığı ile yalvaranlar, yarın mahşer gününde mahçup olmazlar.

Eğer sulh yapmak niyetin varsa, yapabilirsin. Kerim olan Tanrı, özür dileyenlere kapısını kapatmamıştır.

Eğer akıllı isen gündüz yaptığın günah için gece tövbe et, af dile.

Seni yoktan var eden Tanrı düştüğün zaman elini tutacaktır. Bunda şaşılacak bir şey yoktur.

Eğer Tanrının kulu isen, herşeyi O'ndan dile. Eğer günahtan utanıyorsan, gözlerinden hasret suyunu akıt.

Bu kapıya özür dileyerek kim gelirse, nedâmet seli onun günahını temizleyecektir.

Günah için kim göz yaşını dökerse, Cenabı Hak onun yüzü suyunu dökmez.

Sanan'da bir yavrucuğum vefat etti. Onun vefatı dolayısiyle başıma neler geldiğini nasıl anlatayım bilmem.

Yaratan Tanrı, Yusuf'un güzelliğinde birisini yaratmamıştır ki, kabir balığı onu Yunus diye yutmasın.

Bu bahçede yüce bir selvi yetişmemiştir ki, ecel yeli onu kökünden koparıp atmasın.

Bir fidan otuz senede ağaç oluyor. Sonra hırçın bir rüzgâr geliyor, onu deviriyor.

Yerden güller bitmesine şaşmayıp. Düşünün ki bu yere nice gül endamlılar gömülmüştür.

Kendi kendime düşündüm: «Küçük çocuk temiz ve mâsum olarak öldü. Sen ey ihtiyar, hâlâ kirli ve günahkâr yaşıyorsun. Artık geber.»

Çocuğumu gömdüm. Birkaç ay sonra dayanamadım, sevdam kabardı. Şaşırdım, kendimi tutamadım. Kabrini açmak, boyunu bosunu görmek istedim. Mezarının üstündeki uzun bir taşı kaldırdım. Daracık, karanlk kabri görünce üstüme korkular geldi. Benzim attı. Aklım, fikrim perişan oldu, kendimi kaybettim.

Bu buhran geçip aklımı başıma topladığım zaman, sevimli çocuğumdan kulağıma şöyle bir ses geldi: «Babacığım! Eğer bu karanlık yerden ürküyorsan, aklını başına al. Buraya ışık ile gel. Mezarda geçecek gecelerin gündüz gibi olmasını istersen, dünyadan gelirken çerağ ile gel.»

Bahçıvanların ne güzel bir duygusu var: Ah, bu yıl hurma ağaçları meyva tutmıyacaklar mı diye titreşirler. Buna mukabil bir takım kafasızlar, buğday ekmeden harman yığma kuruntusunda bulunurlar.

Sâdi! Kim ağaç dikti ise meyvayı o yedi. Kim tohum ekti ise harmanı o yığdı.

ONUNCU BÖLÜM

MÜNACAT İLE KİTABIN BİTMESİ HAKKINDADIR

Gelin, canü gönülden el kaldıralım ki, yarın toprak içinde kaldıramayız.

Hazan faslında ağaçları görmez misin? O sert soğuktan yapraksız kalınca, o boş ellerini göğe kaldırır, niyazda bulunurlar. Cenabı Hak onları elleri boş göndermez. Allahın kazâsı, onlara bahar hil'ati verir; kader kucaklarına meyvalar doldurur.

Tanrı kapısı asla kapanmıyan bir kapıdır. El açanların mahrum döneceğini zannetme.

Âbitler ibadetlerini takdim ederler; âcizler niyazda bulunurlar. Ey âcizler, gelin o âcizleri okşıyan dergâhına çıplak kollar gibi el kaldıralım. Artık böyle yapraksız kalmıyalım.

Allahım! Bize kereminle bak. Bizden ancak günah vücuda geliyor. Hakir kulların Senin affına ümit bağlıyarak günah işliyorlar.

Ey cömert Tanrı! Senin rızkınla beslenmişiz. Senin lûtfuna, keremine alışmışız.

Dilenci, kerem, lûtuf gördükçe, nazı çekildikçe cömerdin arkasından ayrılmaz.

Bizi dünyada aziz kıldır. Öbür dünyada da böyle olmamızı umarız.

İnsanlara azizliği, horluğu sen bağışlarsın. Senin aziz kıldığın kimse, kimseden horluk görmez.

İlâhî! İzzetin hakkı için beni tahkir etme. Günahımın fenalığı sebebiyle beni mahcup etme.

Başıma benim gibisini musallat kılma. Ukubet çekmem lâzım ise Senin elinle olsun.

Âlemde insanın kendi gibi birisinden cefa çekmesi kadar kötü bir şey olamaz.

Yarab! Ben Senin yüzünden utanıyorum; bu bana kâfidir. Beni artık başkalarının önünde utandırma.

Eğer senden başım üzerine bir gölge düşerse, felek benim yükseldiğim merdivenin ne alçak basamağı olur; eğer bana taç ihsan edersen, o taç başımı yükseltir.

Tanrım! Beni Sen kaldır. Beni kimse yere atmasın.

HİKÂYE

Bir meczup, Haremi Şerifte Cenabı Hakka münacat ediyordu. Aklıma geldikçe hâlâ vücudum titrer.

Gönlü yaralı meczup, münâcatında yana yana şöyle diyordu: «İlâhî! Beni af buyur. Beni tahkir etme. Beni bırakma. Senden başka elimi tutan bulunmaz.

İster beni lûtuf ile çağır, istersen beni kov. Başım senin eşiğinden başka bir yer bilmez.

Allahım! Bilirsin ki, ben âcizim, biçâreyim. Nefsi emmârenin elinde zebunum. Nefsim pek azgındır. Aklım onun dizginini çekemiyor. Nefis ile, şeytan ile kim başa çıkabiliyor? Karıncalar kaplanlarla cengedebilirler mi?

Yolunda giden erler hürmetine, bana da yol ver. Beni düşmanlardan sen sakla.

İlâhî, Zât-ı Ulûhiyetin hürmetine, İlâhî eşi menendi olmıyan sıfatın hürmetine, Arafat'ta (Lebbeyk) çağıran hacılar hürmetine, Medine'de yatan habîbin Hazreti Muhammed hürmetine, yiğitlerin tekbirleri hürme-

tine, düşmanı kadın sayan gaziler hürmetine, temiz ihtiyarların ibadetleri hürmetine, doğrulukla yetişen gençler hürmetine, feryadımıza sen yetiş; bizi son nefeste bire iki demekten sen sakla.

Umarım ki kendilerini gece güdnüz tâate verenler bizim gibi tâatsizlere şefaat buyururlar.

Yarabbi! Temizler hakkı için bizi bulaşıklıktan uzak tut. Eğer bilmiyerek bir kusur yaptıksa, bizi mazur gör.

İbadetten beli iki kat olan, bununla beraber günahtan utanarak gözleri ayaklarına bakan ihtiyarlar hürmetine, gözümü saadet yüzüne bakmaktan, dilimi şehâdet getirmekten menetme. Yakîn çerağını yoluma tut. Kötülük yapmaktan elimi kısalt. Görülmeğe yaramıyan şeylerden gözümü çevir. Şeriatçe makbul olmıyan şeyleri yapmak için bana kudret verme.

Ben senin aşkında durmuş bir zerreyim, hakirim; varlığımla yokluğum müsavidir. Senin lûtfun güneşinden bana bir tel ışık el verir; görenler beni o ışık içinde görsünler.

Yarabbi! Âsi kullarına bak. Bakılacak, acınacak onlardır. Sen padişahsın biz gedâyız. Senin bize iltifatın kâfidir.

Yarab! Bana ceza verecek isen adaletine göre ver. Amelime göre verecek olursan inlerim ağlarım, vâdin böyle değildi diye feryat ederim.

Yarab! Beni hakaretle kapından kovma. Çünkü benim başka kapım yoktur.

Kapından cehâletle birkaç gün ayrıldımsa, nâdim oldum. Şimdi geldim, yüzüme kapıyı kapama.

Yaptığım murdarlıktan dolayı acz ile başımı eğmekten başka bir özrüm yoktur.

Allahım! Sen zenginsin, ben fakirim. Bana günahımdan dolayı ceza verme. Âdettir, zenginler fakirlere acırlar.

Zaaf hâlimden dolayı ağlasam da yeri vardır. Çünkü zayıf isem de, Efendim kavidir.

Yarabbi! Gafletle Elestü bezmindeki ahdi unuttum. Ne yapayım, böyle oldu. Gayret eli kazâya ne yapabilir?

Bizim tedbirimizin elinden ne gelir? İşte bu nokta bize kusurumuzdan dolayı özür olarak kâfidir.

İlâhî! Ben ne yaptımsa Sen yıktın. Efendiye karşı kulün elinden ne gelir?

İlâhî, ben senin hükmünden baş çekmiyorum. Fakat iraden ne ise o oluyor.»

HİKÂYE

Bir gence birisi, çirkin dedi. Genç, öyle bir cevap verdi ki, söyliyen şaşırdı, kaldı.

Cevap şu idi: «Sûretimi ken kendim yapmadım ki, beni fena yapmışsın diye ayıplıyorsun. Ben çirkin isem de, güzel isem de sana ne? Esasen güzeli çirkini yaratan ben değilim ki!»

İlâhî, önce alnımıza yazılacak şeyleri yazmışsın. Ondan ne artık, ne de eksik olur.

İlâhî, Sen bilirsin ki, ben kâdir değilim. Kâdir Sensin. Ben kim oluyorum?

İlâhî, eğer bana yol gösterirsen iyiliğe kavuşurum! Eğer beni reddedersen yoldan, yolculuktan geri kalırım.

Cihanı yaratan Tanrı yardım etmezse, kul nasıl günahtan kaçar, ibadete koşar?

HİKÂYE

Bir derviş vardı. Nefsine hükmü geçmezdi. Geceleyin tövbe eder, seher vakti tövbesini bozardı.

Hâlini anlatmak için şöyle dedi: «Eğer tövbeyi Cenabı Hak ihsan ederse dürüst kalır; yoksa bizim kendiliğimizden tövbemiz sebatsız ve gevşektir.»'

İlâhî, ulûhiyetin hakkı için gözümü bâtıldan çevir, nûrun şerefine yarın beni nârında yakma.

Miskinlikten yüzüm topraklara sürünmede, günahımın tozu göklere çıkmaktadır.

İlâhî, Sen rahmet yağmurunu yağdır. Yağmurun önünde toz kalmaz.

Cürmüm dolayısiyle mülk-i İlâhîde benim için bir yer yoktur. Fakat başka memlekete hangi ayakla gireyim.

İlâhî, Sen sükût edenlerin kalblerinde ne varsa bilirsin. Yaralı gönüllere sen merhem koyarsın.

HİKÂYE

İhtiyar bir mecusî bir odaya çekilmiş, kapıyı üzerine kapamış, kimse ile görüşmüyordu. Bunun bir putu vardı. Vaktini hep onun hizmetine hasretmişti.

Birkaç sene sonra o kötü mezhepli mecusîye yapılması lâzım bir iş zuhur etti.

İhtiyar mecusî puta koştu. İyilik ümit ederek maksûresinn toprağı üzerinde, putun önünde yuvarlandı. «Hey put! Âciz kaldım, canım boğazıma geldi. Bana merhamet et, bana imdat et!» dedi. Huzurunda birkaç niyazda bulundu. Fakat işi yoluna girmedi.

Put insanların mühim işlerini nasıl halledebilir ki, kendisinden sineği bile kovamaz.

Bunun üzerine mecusî kızdı, putu tahkir etmeğe başladı: «Bu kadar senedir sana taptım. Yapılması mühim bir işim var. Yapmıyacak olursan beni bırak, Cenabı Haktan dilerim» dedi.

Mecusî daha putun karşısında, yüzü toprakta iken, pâk olan Cenabı Hak onun muradını hâsıl etti.

Hakikatleri aramak, taramak ile meşgul bir zat mecusînin işine hayrette kaldı, düşünceye daldı. O, kendi aklınca şöyle diyordu: «Bir sersem, âdî, bâtıla tapan, başı henüz puthâne şarabı ile sarhoş, gönlünü küfürden; elini hiyanetten yuvmamış iken Cenabı Hak onun muradını verdi.»

İşte o zat bu işin sırrını düşünmekle meşgul iken, gönlünün kulağına şöyle denildi: «O aklı eksik ihtiyar, putun önünde çok yalvardı. Fakat sözü makbule geçmedi, istediği olmadı. Onun niyazı eğer bizim dergâhımızda da kabul edilmeseydi, sanem ile Samed arasında ne fark olurdu?»

Ey dost! Gönlünü Samede bağla ki, insanlar sanemden daha âcizdirler.

Eğer bu kapıya baş koyarsan, eli boş dönmek muhaldir.

Yarabbi! İşimizde kusurlu geldik. Elimiz boş, fakat ümitli geldik.

HİKÂYE

İşittim ki, bir sarhoş, şarabın tesiriyle bir mescidin odasına girdi. Orada Cenabı Hakkın keremi eşiğinde inledi: «Yarabbi! Beni Firdevsi Âlâ'ya koy!» dedi.

Bu hâle vâkıf olan müezzin, sarhoşu yakasından yakaladı: «Ey akıldan, dinden gâfil, senin mescit ile ne münasebetin var? Sen ne amel işledin de, hâcet diliyorsun? Bu çirkin yüze naz yakışmaz» dedi.

Sarhoş bu sözleri işitince ağladı, şöyle dedi: «Müezzin efendi, ben sarhoşum. Benden elini çek. Bana dokunma, kalbimi kırma. Cenabı Hakkın lûtfuna günahkârlar da ümitlenirler. Bana taaccüp mü ediyorsun? Benim sana sözüm yok, senden bir şey istemiyorum. Özrümü kabul et demiyorum. Tövbe kapısı açıktır. Ce-

nabı Hak yardımcıdır. Cenabı Hakkın lûtfu o kadar büyüktür ki, o büyüklüğünün yanında kendi günahımı büyük görmeğe utanıyorum. Günahıma büyüklük veremiyorum.»

Birisi ihtiyarlık dolayısiyle ayaktan düşerse, elinden tutmadıkça yerinden kalkamaz. İşte ben o ayaktan düşmüş ihtiyarım. İlâhî, bana lûtuf buyur, elimi tut. Bir dost bir dostun kusuruna vâkıf olursa, onu akılsızdır diye herkese yayar, perdeyi yırtar. Bunun için biz birbirimizden korkarız. Halbuki sen kabahatimizi, bütün günahlarımızı gördüğün hâlde, onları örtersin.

Kullar cehâletle âsilik, serkeşlik edecek olursa, efendileri onların kusurlarına bakmazlar.

İlâhî eğer Sen kullarına gazap edip de günahlarına göre ceza verecek isen, teraziyi kaldır, hepsini cehenneme gönder.

İlâhî, eğer Sen benim elimi tutarsan, erişeceğim yere erişirim. Eğer sen beni bırakacak olursan elimi kimse tutmaz, düştüğüm yerden kimse beni kaldırmaz.

İlâhi eğer Sen bana yardım edersen, kimse karşıma çıkmaz. Sen beni kurtaracak olursan, beni kimse yakalıyamaz.

Mahşerde insanlar iki fırka olacaktır. Bilmem ki ben hangi fırkadan olacağım: Eğer sağ kol fırkasından olursam şaşarım. Çünkü benden sol kol fırkasına yakışan işlerden başka bir şey sudûr etmedi.

Zaman zaman gönlüm bana ümit veriyor: «Cenabı Hak ak saçtan utanır» diyor.

İlâhî kulun Yusuf Peygamber birçok belâlar gördü, zindanlara girdi. Fakat derecesi yüksek, hükmü revan kardeşlerin fenalıklarına bakmadı. Onların cüz'î paralarını onlara geri verdi, onları afetti; «Size bugün serzeniş yoktur» dedi. Ben de bugün suçlu, sermayesiz olarak huzuruna geldim. Senden af bekliyorum. Af buyur ey Aziz olan Allah.

Defteri benimkinden daha kara olan birisini kimse görmemiştir. Amel defterinde beğenilecek bir işim yoktur.

Sana lâyık tâatim, ibadetim, yok. Ancak senin lûtfuna güveniyorum. Senin affına umutlanıyorum.

İlâhî huzuruna sermaye getirmedim, ümit getirdim. Allahım, beni afivden ümitsiz etme.

BİTTİ

ŞEYH SADİ-İ ŞİRAZÎ

GÜLİSTAN TÜRKÇE TERCÜMESİ

Birinci tercüme — (Kadı Menyasoğlu Mahmut) tarafından yapılmıştır. Bu tercümenin iki nüshası var. Birisi bendedir. Mukaddemesinde beyan ettiği veçhile Hicrî (833) de yani Gülistan telifinden 177 sene sonra aynen tercüme ile (Murat bin Mehmet Han)a yani Murat II. ye takdim etmiştir.

Bu nüshada beyitler dahi nesir suretiyle tercüme edilmiştir. Yazık ki bende mevcut olan nüshanın dörtte üçü eksiktir. Ziyana uğramıştır.

Mütercim bu nüshada tercüme tarihini göstermek için üç beyit yazmıştır ki şunlardır:

Bu sekiz bâbı kim eyledim beyan
Söyledim her birinden şehrin ayan

Başladıkta düzmeğe bu nazmı bil
Kim sekiz yüz otuz üçüncüydü yıl

Hem de on üç gündü Şaban ayına
Nazmım oldu hayr ile her âyine

Mütercim mukaddemede Murad Han'ı methederek dokuz beyit yazıyor. İkisi arabî, yedisi türkçedir. Şu beyit onlardandır.

Hasret harimi meclisine gülşeni Behişt
Hayran safayı sohbetine ravzai İrem

Mütercimin ifadesi açıktır. O zamana mahsus bir tarzdadır. Meselâ; birinci hikâyeden şu parçaya bakınız:

Zamânı evvelde bir padişah bir esiri buyurdu ki tepeliyeler. Biçâre ki dirlikten nevmit oldu, padişaha sövdü ve hayli sakat söyledi. Bu mücerreptir ki her kim dirlikten ümidin kese her ne kim gönlünde var diline gelir.

Vakti zaruret çü nemaned giriz
Dest bigired seri şemşiri tiz

Çaresizlik vaktinde ki kişinin kaçacak yeri olmıya, elini tiz kılıca karşı tutar ki Arap demiştir:

İza yeisel insan tâle lisanuhu
Kesinnevri mağlûbin yesulü alel kelbi

Kişi ki canından nevmit ola dili uzun olur. Şol çetük (1) gibi kim kelp elinde zebun olacek kelbin yüzüne yapışır.

Bu tercümenin ikinci nüshası Üniversite kütüphanesinde yazma kitaplar arasında (3010) numarada mukayyettir. Bu nüshanın da dörtte üçü eksiktir.

Şu kadar var ki bu nüsha ötekine benzemiyor, ilâveli bir tercümedir. Mütercim sözü uzattığı gibi münasebet aldırarak tercümeye başka hikâyeler, fıkralar da katıyor. Bir de nüshada beyitler, kıt'alar, mesnevîler, rübaîler hep nazım ile tercüme edilmiştir. Hattâ bazan aslın üzerine bir veya iki beyit bile ilâve edilmiştir. Meselâ şu beyit ilâve beyitlerdendir:

---

(1) Çetük eski türkçede kedi demektir.

Ger var ise sende Menyasoğlu
Devlet o kapuya bağla gönlü

Sonra bu nüshada iki garabet var. Birincisi bu nüsha Mehmet bin Beyazit Han'a takdim edilmiştir ki maksat (Çelebi Sultan Mehmet) olacaktır. Fakat tercüme tarihi öteki nüshada olduğu gibi (833) gösterilmiştir. Bu yanlıştır. Çünkü Çelebi (824) de vefat etmiştir. O hâlde (833) doğru olamaz. Belki (824) den evvelki bir tarih olmalıdır.

Hülâsa, ya isim yanlıştır (Mehmet bin Beyazit) olmayıp (Murat bin Mehmet) olmalıdır, yahut tarih yanlıştır. Meselâ (823) olmalıdır.

Bundan şu anlaşılıyor ki mütercim bir kere ilâveli bir surette tercüme ile Çelebi Sultan Mehmed'e, bir kere de aynen tercüme ile oğlu (İkinci Murad)a takdim etmiştir.

Mamafih telif tarihi her iki nüshada da 833 olmakla (Mehmet bin Beyazit) ibaresinin hattat tarafından sehiv suretiyle yazılmış olması daha muvafıktır.

Demek istiyorum ki her iki tercüme de (Muradı Sâni)ye takdim edilmiştir ve zannederim ki hakikat bu merkezdedir; çünkü birbirinden az farklı olsa bile aynı kitabın tercümesini iki padişaha takdim etmek biraz nâhoş kaçar. Öyle zannediyorum ki mütercim evvelâ geniş tercüme etmiş, fakat bir de aynen tercümesi istenilmiş olduğundan tekrar aynen tercüme etmiştir.

Şu kadar ki eğer hakikat böyle ise mütercim bir kusur etmiştir, şöyle ki; ikinci tercümenin mukaddemesinde evvelâ geniş bir surette tercüme etmiştim, vâki olan emir veya arzu üzerine bir de aynen tercüme ettim. Yahut, evvelâ dar, sonra geniş tercüme etmiş ise; önce aynen tercüme ettiğim hâlde muahharen aldığım bir emir veya bir arzu üzerine genişletmeğe mecbur oldum demeliydi.

İkinci tercüme — Ahmet I. zamanı saltanatında Şeyhülislâm Eset Efendinin tercümesidir ki matbudur. Şu kadar var ki bu tercüme aslından farklıdır; çünkü mütercim sözü biraz uzatmış, bazı kelime ilâveleri yapmıştır. Beyitlere gelince nazmen tercüme edilmiştir.

Üçüncü tercüme — İzzet ve Saip beylerin müşterek tercümeleridir ki bu da matbudur. Bunlar da beyitleri nazmen tercüme etmişler. Bu tercüme oldukça aslına uygundur.

Dördüncü tercüme — Vaktile Şehzade Reşad Efendi'nin hocası olan Mehmet Sait Efendi'nin tercümesidir. Mütercim tercümesine (Mülistan) adını vermiştir.

Bu tercümede beyitler nesren tercüme edilmiştir. Bu tercümede türkçenin kavaidinden ziyade, Farisî kelimelerin istifine bakıldığından tercüme nahiv noktasından kusurludur. Türkçeye benzemiyen bir türkçe vücuda getirmiştir.

Bunlardan başka son vakitlerde her kelimenin altına türkçe mukabili konulmak suretiyle muhtelif tarzda tercümeler vücuda getirilmiş ise de hakikatte bunlar tercüme sayılmaz.

Şerhlere gelince bunlar müellifin maksadının izahı için yazılmış eserlerdir. Binaenaleyh bunlar da tercüme sayılmaz.

Kilisli RİFAT

DİKKAT:

Gülistan'ın aslında bir kısmı manzum, bir kısmı mensurdur. Aslında manzum olan parçalar ( ) işareti arasında olanlardır.

بسم الله الرحمن الرحيم

Minnet, buyruğunu tutmak kendisine yakınlığa sebep olan ve şükredildikçe nimetini arttıran eşsiz, Ulu Tanrıya yaraşır.

Göğse giren hava hayatı uzatır, çıkan hava vücuda ferah verir. Şu hâlde bir nefeste iki nimet mevcut ve her nimete bir şükür vâciptir.

[Kimin dilinden ve elinden gelir ki Cenabı Hakka hakkile şükredebilsin?

Ey âli Davut şükrediniz, kullarımdan şükreden azdır.

Kul için iyisi odur ki Allah'a karşı kusurunu bile, özür dileye. Yoksa Cenabı Hakkın ilâhiyetine lâyık kulluğu kimse yapamaz.]

Onun sayısız rahmetinin yağmuru herşeye erişmiş, esirgemediği nimetinin sofrası her yere çekilmiştir. Kulların namusunun perdesini ağır günah ile yırtmaz; rızk maaşını hatadan dolayı kesmez.

[Ey görünmiyen hazinesinden puta tapanlara, kâfirlere rızk maaşı veren Tanrı! Dostlarını nasıl mahrum bırakırsın, sen ki düşmanları bile gözediyorsun.]

Tanrım! Sabah rüzgârı, döşemecisine: zümrüt yaygıları yay, demiş. Bahar bulutu, tayasına nebat kızla-

rını yer beşiğinde beslemesini emretmiş. Ağaçlara Nevruz hilâati (bayram elbisesi) olarak yeşil yapraktan kaftanlar giydirmiş; baharın teşrifine dal çocuklarının başlarına çiçekten taç koymuş; kamıştan çıkan su onun kudretiyle eşsiz bal olmuş; onun yetiştirmesile hurma çekirdeği koca ağaç olmuş.

Kâinatın serveti, mevcudatın merhari, âlemlerin sebebi saadeti. Aleyhisselâtü vesselâm efendimiz.

[Şefaatçidir. Sözü dinlenir, hükmü tutulur; peygamberdir, cömerttir, güzel vücutludur, güler yüzlüdür, nübüvvet mührüyle nişanlanmıştır.

Senin gibi arkası olan ümmetin duvarı için ne kaygı var? Gemicisi (Nuh) olan kimseye deniz dalgasından ne korku var?

O, Kemalile yüksek derecelere yetişti; Cemalile karanlıkları açtı; bütün huyları güzeldir. Ona ve âline salâvat getiriniz.]

Bir hadisinde demiş ki: «Günahkâr bir kul kabul edilmek ümidile tövbe elini yüce Tanrının dergâhına kaldırsa, fakat yüce Tanrı ona bakmasa, o kul Tanrıyı tekrar çağırsa, fakat Tanrı ona yine bakmasa, o kul yine yalvararak, inliyerek Cenabı Hakkı çağırsa bu defa Cenabı Hak meleklere hitaben:

— «Ey meleklerim, ben bu kuldan utandım, bunun benden başka Tanrısı yoktur. Duasını kabul ettim, istediğini verdim; çünkü çok çağırmasından, inlemesinden mahcup oldum.» buyurur.

[Tanrının keremini, lûtfunu gör ki, kul günah işliyor, Tanrı utanıyor.]

Onun ululuğu kâ'besinden ayrılmıyanlar (sana hakkile ibadet edemedik) diye ibadette kusur ettiklerini ikrar ederler. Onun cemalini, kemalini övenler (seni hakkiyle bilmedik) diye hayrette kaldıklarını söylerler.

[Birisi benden Tanrının vasfını soracak olsa sözüm şu olur: Ben âşıkım; Tanrı ise binişandır. Ne söyliyebilirim? Âşıklar mâşuklar için ölmüştürler, ölüden ses çıkmaz.]

Âriflerden birisi başını mürakabe yakasına çekmiş ve münakâşefe denizinde garkolmuştur. O hâl geçin de kendisine gelince dostlarından birisi: Bulunduğunuz bahçeden bize ne hediye getirdiniz? dedi.

O zat cevaben şöyle dedi: «Gönlümden tuttum ki gül ağacına yetiştiğim zaman eteğimi gül ile doldurayım, arkadaşlarıma hediye götüreyim. Vakta ki gül ağacına yetiştim, gülün kokusu beni öyle sarhoş etti ki eteğim elimden gitti.»

[Bülbül! Sen aşkı pervaneden öğren. O, yanığın canı çıktı. Sesi çıkmadı. Bu sülûk dâvasında olanlar onu istemesini bilmiyorlar. Hakikaten haberdar olan kimse mahvolup gitti. Ondan bir haber geri gelmedi.

Ey hayalden, kıyastan, zan ve tahminden, vehimden işittiğimiz, okuduğumuz sözlerden yüce olan Tanrı! Meclis bitti, ömür sona erdi, fakat hâlâ senin evsafının bidâyetindeyiz.]

İSLÂM PADİŞAHININ GÜZEL SIFATLARI

(Sâdi) nin güzel adı halkın diline düşmüş, sözünün şöhreti yer yüzünü tutmuştur. Sözünü herkes şekerkamışı gibi çiğner, yazmış olduğu mektupları altın yaprak gibi taşırlar.

Bütün bu hâlleri Sâdi'nin faziletine, belâgatte kemâline vermemeli; belki cihanın sahibi, zaman dairesinin kutbu, Süleyman'ın yerini tutan, îman ehline yardım eden, ulu padişah, büyük Atabek, yeryüzünde Tanrının gölgesi (Sa'd ibni Zengî) oğlu (Muzafferrüddin Ebu Bekir «Allah ondan razı olsun, onu da kendisin-

den hoşnut etsin», Sâdi'ye inayet gözile bakmış, onu tahsin ve takdir buyurmuş, onu gerçekten sevmiş olmasından dolayı, bütün havas, avam ona meyl ile muhabbet göstermişler. Çünkü: (Halk padişahların tuttuğu yolda giderler.)

[Sen bu âcize nazar buyurduğun gündenberi eserlerim güneşten daha meşhur oldu. Bütün ayıplar, kusurlar bende mevcut ise de padişahın hoş gördüğü ayıp hüner yerine geçer.

Bir gün hamamda bir sevimli insan bana bir parça güzel kokulu kil verdi. O kile: «Misk misin, yoksa anber misin, güzel kokundan mestoldum.» dedim.

Kil cevap olarak bana şöyle dedi: Ben adî bir kil idim, fakat bir zaman gül ile arkadaş oldum, onun güzel kokusu bana sindi, yoksa ben bildiğin toprak parçasıyım.]

İlâhî, okunan âyetler hürmetine müslümanların istifadesi için o padişahın ömrünü uzun eyle, güzel işlerinin sevabını kat kat ver. Onu sevenlerin, onun valilerinin derecesini âlî kıl. Düşmanlarını, ona buğzedenleri kahret.

Yarabbi, onun memleketini eminlik yap, oğlunu da muhafaza buyur.

[Dünya o padişahla mes'ut olmuştur. Saadeti (oğlu) Sa'd daim olsun. Tanrı nusret bayraklarile onu mansur ve muzaffer buyursun. Onun dalı, budağı sayılan oğlu da onun gibi yetişmektedir; çünkü kökü odur. Otların güzelliği tohumun güzelliğinden ileri gelir.]

Yüce, eşsiz Tanrı, temiz (Şiraz iklimini âdil hâkimlerin heybeti, âmil âlimlerin himmetiyle kıyamete kadar selâmet ve emanette hıfz ve himaye buyursun.)

[Bilmezsin ben niçin uzun zaman gurbet illerde eğlendim kaldım; çünkü - Şiraz mülhakatından (Ten-

ki Türkân) dan çıkınca gördüm ki cihan zenci saçı gibi birbirine girmiştir. Vâkıa onlar da Âdem oğulları idiler, fakat kurtlar gibi kan içicilikte keskin pençeli idiler. Haricen cenkçi arslanlar gibi olan bu halk ahlâk itibariyle melek gibi güzel huylu idiler. Sonra buraya döndüğüm zaman iklimi âsûde gördüm. Kaplanlar kaplanlık huyunu bırakmışlardı.

Padişahımın zamanından evvelki zamanda cihanı iğtişaş, ihtilâl, darlık ile dolu görmüştüm. Fakat padihım (Atabek Ebu Bekir bin Sa'd Zengi) nin zamanında böyle emin, âsûde gördüm.

Başında senin gibi Cenabı Hakkın bir gölgesi bulundukça (Pars) ikliminde dehrin fitnesinden kaygı yoktur.

Bugün şu uzayıp giden yer üzerinde senin eşiğin gibi halk Hakkın rızası üzere muamele edilen bir yerden kimse haber veremez.

Sana biçârelerin hatırlarını gözetmek, bize şükretmek, âlemleri yaratan Tanrıya da güzel mükâfatlar vermek yaraşır. Tanrım! Toprak, rüzgâr durdukça (Pars) toprağını fitne yelinden sen sakla.]

KİTABIN TELİFİNİN SEBEBİ

Bir gece, geçen günlerimi düşünüyor, telef olan ömrüme acıyıp, gönül sarayının taşını gözyaşımın elmasile deliyor, hâlime münasip olan şu beyitleri söylüyordum:

[Her nefeste ömrümden bir nefes eksiliyor. Etrafıma bakıyorum, kimseler kalmamış. Be adam, elli yaş yaşadın, hâlâ uykudasın. Bu kalan beş gününün mü kıymetini idrâk edeceksin? Hayatını boşuna geçirip iş görmiyen, göç davulu çaldığı hâlde yükünü hazırlamıyan kimse utanacaktır. Göç sabahının tatlı uykusu

zavallı piyadeyi yoldan alıkoyar. Bu dünyaya her gelen bir bina kurdu; ölünce başkasına bıraktı. Yerine gelen de onun gibi kuruntuya kapıldı. O da öldü. Binayı kimse başa getirmedi. Bakâsı olmıyan dostu (dünyayı) dost tutma, bu gaddar, dost edinmeğe yaramaz. Mademki iyi, kötü herkes ölecektir o halde, bahtiyar, iyilik topunu çelen kimsedir. Azığını kabrine kendin gönder; senden sonra kimse gönderemez. Sen önden gönder. Ömür, temmuz güneşine maruz kalan kardır. Bu kar erimiş, pek az kalmış. Halbuki efendinin işten haberi yok; hâlâ gurur içinde aldanıp duruyor. Ey pazara eli boş giden kimse! Korkarım ki mendilini dolu getiremezsin. Ekinini yeşil iken yiyen adam harman zamanında ancak başakçılık yapar. Sâdi'nin nasihatini can kulağiyle dinle: Yol budur, mert ol, bu yoldan yürü.]

Bu mânâyı düşündükten sonra onu münasip gördüm ki çekileyim, bir köşeye oturayım: görüşmek, konuşmaktan eteğimi çekeyim. Perişan sözlerden defteri yıkayayım; bundan sonra da perişan söylemiyeyim.

[Dili kesilmiş bir dilsiz yahut sağır olarak bir köşede oturan kimse dili kendi hükmünde olmıyan (dilini idare edemiyen) kimseden daha iyidir.]

Fikrimi tatbike başladım. O vakte kadar ki, gam mafhesinde yoldaşım, keder hücresinde arkadaşım olan bir zat her zaman olduğu gibi kapıdan içeri girdi; birçok şakraklık gösterdi, şakalaşmak istedi.

Cevap vermedim, başımı ibadet dizinden kaldırmadım. Murakabeye devam ettim.

O zat hâlimden incindi, dargın dargın baktı. Dedi ki:

[Kardeş, bugün söz söylemek mümkün iken söyle. Tatlı tatlı konuş; çünkü yarın ecel habercisi gelince çaresiz olarak dilini çekerek, susacaksın.]

Mensuplarımdan birisi, onu işten haberdar etti. «Sâdi azmü cezmetmiş. Bundan sonra sağ oldukça itikâfta yaşar gibi yaşıyacak, kimse ile konuşmıyacak. Sen de böyle yaşıyabilirsen başının çaresine bak, halktan uzak ol» dedi. Buna cevap olarak arkadaşım: «Tanrının büyüklüğüne, kadîm olan arkadaşlığıma yemin ederim ki, dedi, (Sâdi) benimle alıştığımız veçhile tatlı tatlı konuşmadıkça buradan çıkmam ve rahat huzur bulmam. Dostları incitmek cehildir. Şayet yemin etmiş ise kefaret vermek kolay iştir. Hem de Ali'nin Zülfikarı kında, Sâdi'nin dili damağında durması doğru yolun hilâfına ve ukalânın reylerinin aksindedir.»

[Ey akıllı zat, ağız içindeki dil nedir? Hüner sahibinin hanesinin anahtarıdır. Bir dükkânın kapısı kapalı olunca o dükkânın sahibi cevahirci midir, yoksa çerçi midir bilinemez.

Ukalâ katında sükût etmeli ise de, lüzumu takdirinde söylemek gerekir. İki şey akıl hafifliğine delâlet eder: Söyliyecek yerde susmak, susacak yerde söylemek.]

Hülâsa o zat, uygun arkadaşım, sâdık dostum olduğu cihetle onunla konuşmamayı, yüzümü, onun musahabetinden çevirmeyi insaniyete muvafık görmedim.

[Kavga etmek istediğin zaman öyle birisiyle yap ki, ne ona ihtiyacın ne de ondan korkun olsun.]

Çaresiz olarak konuştuk ve geze geze şehirden dışarı çıktık. Mevsim ilkbahar idi. Soğuğun şiddeti dinmiş, gülün devletinin zamanı erişmiş idi.

[Ağaçların üzerindeki yapraktan gömlekler bahtiyar insanların bayramlık elbiseleri gibi idi.

Celâleddin Melikşah tarihince ilkbaharın ikinci ayı nisanın iptidaları idi. Dalların minberlerinde bülbüller hutbeler okuyordu. Kızıl gül üzerine çiğlerden inciler

düşmüştü. Bunlar öfkelenmiş bir dilberin yanağındaki ter tanelerini andırıyordu.]

O gece dostlar ile bir bahçede geceledik. Bulunduğumuz yer gönül açıcı, hoş bir yer idi. Baktıkça gönül çeken ağaçların dalları birbirile sarmaş dolaş olmuştu. Geceleyin zemine baksan sanırdın ki billûr taneleri saçılmış, göğe baksan sanırdım ki Ülker yıldızı top kandil olmuş, asılmış.

[Bir bahçe ki içinde âbi hayata benzer soğuk ve tatlı sular akıyor. Büyük ağaçların üstündeki kuşlar mevzun ötüyor. Bahçenin zemini renk renk lâlelerle dolu, ağaçların üzeri meyva olacak türlü çiçeklerle donanmış. Ağaç altlarına bakacak olursan görürsün ki bâdi sâbâ onlara bukalemun renkli halılar yaymış.]

Sabah olunca gitmeğe karar verdik. Baktım ki dostum eteğini gül, reyhan, sümbül ve ispergam ile doldurmuş, şehre götürmek niyetinde. Dedim ki: Bilirsin ki gülün ömrü az olur. Çok sürmez bu gülistan bozulur, ne gül kalır, ne gülistan kalır. Hükema, gelip geçici şeylere gönül bağlamayın, demişler.

Dostum dedi ki: «Pekâlâ, o halde ne yapalım?»

Ben: «Gülistan adlı bir kitap yazmak istiyorum, okuyanların gözleri sevinsin, içleri açılsın. Sonbahar rüzgârı onun yaprağına ilişmesin. Feleğin dönüşü, onun baharını hazana çevirmesin.» dedim.

[Bir deste gül ne işine yarar, onun yerine gel benim gülistanımdan bir yaprak al. Gül, ancak beş altı gün yaşar. Bu gülistan daima ter-ü tazedurur, solmak bilmez.]

Ben bu sözü söyleyince dostum eteğine doldurmuş olduğu gülleri döktü, eteğime yapıştı. «Haydi bakayım kişizâde verdiği sözü yerine getirir» dedi.

Ben de «Peki» dedim. Yazmağa başladım. Hemen

o gün güzel geçinmek, yoliyle konuşmak hakkında bir iki bap yazdım ve beyaz ettim.

Yazıda öyle bir üslûp kullandım ki konuşanların işine gelir; münşîlere de belâgat öğretir.

Sözü uzatmıyalım, gül faslı bitmeden, dallar üzerinde hâlâ güller gülerken, Mennan olan Tanrının yardımile *Gülistan kitabı bitti.*

Bitti dedim fakat hakikatte bitmedi. Belki ne zaman Padişah-ı âlem, Şehinşah-ı muazzam, milletlerin efendisi, Arap, Acem padişahlarının Şâhı, denizin, karanın Sultanı, büyük Atabek Muzafferüddin Ebu Bekir bin Sa'd ibni Zengî'nin oğlu, cihânın penâhı, Allah'ın gölgesi, Cenabı Hakkın lûtfunun ziyası, zamânın şahiresi, eman merkezi, Allah tarafından düşman üzerine mansur, kahir devletin bazısı, parlak dinin çerağı, Süleyman mülkünün vârisi (Sa'd) şâhâne lûtfederek göz ucile bakarsa ikbâlini daim etsin. Arzularını daima hayrat ve hasenâta müteveccih bulundursun.

[Şehzadenin şâhâne iltifatı kitabımı süsleyecek olursa kitabım Çin nigârhânesi ve (Nakkaş Erjenk) in âsarı gibi olur. Umarım ki Şehzade bu kitabımı mütaleadan sıkılmıyacaktır: çünkü meşhur sözdür. Gülistan sıkıntı yeri değildir, bâhusus ki onun kuvvetli dibâcesi (Sa'd ibni Zengî) oğlu (Ebu Bekir)in mübârek namınadır.

EMÎR-Î KEBÎR (EBÎ NASIR) OĞLU (FAHREDDİN) İN EVSAFI

Arzusu fikrim olan bu eser güzellikten bibehre olduğu cihetle bana başını aşağı etmiş, yukarı tutamıyor. Yeis ile gözünün ayağının üstüne dikmiş kaldıramıyor' Âşıkların arasına katılıp da arzı endam edemiyor. Meğer âlim, âmil, müeyyet, muzaffer, mansur; garip-

lerin ilticagâhı; fudalâyı besliyen, himâye eden, âbitleri seven, (Fars) ahalisinin iftiharı, saltanatın sağ eli, din ve devletin fahri, islâm ve müslümanların yardımcısı; meliklerin; sultanların itimatgâhı, emîri kebîr (Ebu Bekir ibni Ebu Nâsır) bu eseri kabul ile esere ziynet verecek olursa o zaman eserim de kendisini gösterecektir. Tanrı onun ömrünü uzun etsin, kadrini, şerefini arttırsın; gönlünü ferahlatsın; mükâfatını iki misli etsin. Zira o, cihan büyüklerinin memduhu ve mekârimi, ahlâkın mecmağıdır.

[Her kim onun sâyei inayetine girecek olursa, günahı tâat telâkki edilir ve düşmanı derhal dost olur.]

Bütün bendelerin, mensupların onun zatına karşı muayyen bir hizmeti vardır. Eğer o hizmetin edasında azıcık tenbellik, gevşeklik gösterecek olurlarsa huzura celbedilir ve itaba uğrarlar.

Bundan yalnız derviş takımı müstesnadırlar. Onların da vazifeleri, görülen iyiliklere teşekkür etmek, büyüklerini hürmetle yâdetmek, onlara hayırlı dualarda bulunmaktır. Dervişlerin bu hizmetleri huzurda olmayıp gizli bir surette cereyan eder ve bu hizmetin gıyabî olması daha muvafıktır; çünkü huzurda yapılacak olsa tasannu olur, riyâ olur. Gıyabî olduğu surette ise tekellüften uzak olur ve Allah bu duaları kabul eder. İşte bundan dolayıdır ki dervişler itaba uğramazlar.

[Zaman annesi senin gibi bir çocuk doğurunca feleğin iki kat olmuş beli sevincinden doğruldu. Cihanı yaratan Cenabı Hakkın, halkın işini görmek için kabiliyetli bir kul yaratması, işleri onun eline vermesi büyük bir lûtuftur. Hikmet de bunu icap eder. Her kim iyi ad ile yaşarsa ebedî hayat budur; çünkü vefatından sonra hayr ile yâdedilmiş, kendi adını daima yaşatmış olur. Ey büyük emîr! Fazilet ehli olanlar, seni ister met-

hetsinler, ister etmesinler güzel olarak yaratılmış bir yüz süs için meşşataya (yüz yazıcıya) muhtaç olmadığı gibi sen de kimsenin methine muhtaç değilsin.]

HİZMETTE KUSURDAN DOLAYI İTİZAR VE UZLET İHTİYAR ETMENİN SEBEBİ

Efendim, dergâhına hizmet için devam edemediğimin sebebini (Büzürmihr) in bir söziyle arzetmek isterim:

Hint hükemâsından bir taife (Büzürcmihr) in faziletine dair konuşuyorlardı. Neticede onun için bir kusur buldular. Dediler ki: «Çok ağır söz söylermiş, çok düşünür, karşısındaki dinleyiciler, o, sözü bitirinceye kadar çok beklerlermiş...»

(Büzürcmihr), aleyhinde söylenen bu sözü işitince cevap vermiş ve: «Ne söyliyeyim diye düşünmek, niçin söyledim diye pişman olmaktan daha iyidir» demiştir.

[İyi yetiştirilmiş, eski ihtiyar ve söz bilen kimse iptida düşünür, sonra söyler. Düşünmeden söze başlama. İyi söyle. Geç söylersen beis yoktur. Düşün, sonra söyle. Başkaları seni susturmadan sen susmasını bil. İnsanın hayvanlardan efdâl olması nutku sebebiyledir. Fakat eğer doğru söylemezsen hayvan senden efdâl olur.]

Hele âriflerin mecmaı, mütebahhir âlimlerin merkezi olan efendimin divanında ona mensup büyük zatların karşılarında söz söylemeğe cesaret edersem hayâsızlık etmiş ve pek değersiz olan sermayemi aziz hazretlerinin huzuruna getirmiş olurum. Çünkü cevahirciler çarşısında boncuk bir arpa getirmez. Güneşin karşısında mum ışık vermez. Yüksek minare Elvend dağının eteğinde alçak kalır.

[Her kim benlik ile kafa tutarsa düşmanlar her ta-

raftan ona koşarlar. Sâdi, âciz, âzadedir. Âciz ile kimse cenge gelmez. İptida fikir, sonra söz. İptida temel, sonra duvar. Ben nahilciyim, fakat bahçede değil. Ben güzelim, fakat Ken'an'da değil.]

Lokman hekime: «Hikmeti kimden öğrendin?» demişler.

Cevap olarak: «Körlerden öğrendim; çünkü bir yeri değnekleriyle yoklayı piyice anlamayınca ayak atmazlar» demişti.

Girmeden evvel çıkmayı düşün. Erkekliğini dene, sonra evlen, evine bir kız getirip de sonra fedyâda başlama.

[Vâkıâ horoz kavgada çeviktir, fakat tunç pençeli doğanın önünde yaşıyamaz. Kedi fareyi tutmada arslandır, fakat kaplan ile cenge girerse fare olur.]

Bendelerinin ayıplarına göz yuman, küçüklerin kabahatlerini ifşaya çalışmıyan, büyüklerin ahlâklarının büyüklüğüne itimat ile bu kitaba, nevâdiri âsar, hikâyeler, eş'ar, geçmiş padişahların siretlerinden muhtasar surette birkaç kelime dercettik ve kıymetli ömrün bir parçasını buna harcettik.

İşte (Gülistan) kitabının tasnifine sebep buolmuştur. Tevfik Allah'tandır.

[Toprağa inkılâp eden vücudumuzun her zerresi dağılıp bir yere düştüğü hâlde bu nazım, bu tertip yıllarca kalacaktır.

Bu kitabı bizden sonra bir nakış, bir iz, kalsın diye yazdık, çünkü varlık bâki değildir.

Umarım ki hulûsukalb sahibi bir insan bizim gibi dervişlere «Allah rahmet etsin» diye duada buluna.

Kitapların tertibinde, bapların tanziminde sözü muhtasar söylemek münasip görüldü. Bundan dolayı bu güzel ağaçların dalları, birbirine uzanan bu bahçe

cennet gibi sekiz bap üzere muhtasar olarak tertip edildi; çünkü fazla olsaydı usanç verirdi.

Birinci bap, padişahların güzel âdetlerinden, ikinci bap dervişlerin ahlâkından, üçüncü bap kanaatin faziletinden, dördüncü bap sükûtun, faydalarından, beşinci bap gençlikten, aşktan, altıncı bap ihtiyarlıktan, hâlsizlikten, yedinci bap terbiyenin tesirinden, sekizinci bap sohbetin âdâbından bâhistir.

PADİŞAHLARIN ÂDETLERİ HAKKINDADIR HİKÂYE

İşittim ki bir padişah bir mâsumun öldürülmesini emretmiş.

Zavallı canından ümidi kesince kendi diliyle padişaha sövmeğe, hakkında fena sözler söylemeğe başlamış. Çünkü hükemâ: «Her kim canından el yursa gönlünde olanı söyler.» demişler.

[Zaruret vaktinde kaçmıya imkân kalmayınca el keskin kılıncın ucunu tutar. Mağlûp kedi köpeğe hücum ettiği gibi insan da ye'se düşünce ağzına geleni söyler.]

Padişah, esirin söylendiğini görünce sormuş:

«Bu ne söylüyor?»

İyi huylu vezirlerden birisi: «Cennet, öfkesini tutanlar, suçlunun suçundan geçenler için hazırlanmıştır.» demiş. Bu söz üzerine padişah acımış, onun kanının sevdasından vazgeçmiş, (affetmiş).

Birinci vezirin zıddı başka bir vezir, işe karışmış ve: «Bizim gibilere padişah huzurunda yalan söylemek yakışmaz. Padişahım, o size sövdü, fena sözler söyledi.» demiş.

Bu ikinci vezirin sözünden padişahın canı sıkılmış ve: «Bana onun yalanı senin doğru sözünden daha makbul geldi, demiş, çünkü onun sözü iyiliğe müteveccih idi: seninki ise kötülüğe mebnidir.»

Hükemâ: «İş bitiren yalan; fitne koparan doğrudan iyidir.» demişler.

[Her kim ki padişah onun sözünü dinler; dediğini yaparsa o adam iyilikten başka bir şey söylemesin. Söyliyecek olursa ona yazıklar olsun.

Feridun sofasının (salonunun) duvarında şu mazmunda beyitler yazılmıştı:

«Kardeş, dünya kimseye kalmaz. Gönlünü cihanı yaratan Tanrıya bağla işte okadar. Dünya mülküne itimat etme. Çünkü dünya senin gibi çok kimseyi beslemiş; sonunda öldürmüştür. Mademki pâk olan can çıkıp gidecektir, ha taht üzerinde ölmüşsün, ha toprak üzerinde..»]

HİKÂYE

Horasan padişahlarından birisi (Sebüktekin) in oğlu (Sultan Mahmut Gaznev) yi vefatından yüz sene sonra rüyada, tekmil vücudu dökülmüş, toprak olmuş, yalnız gözleri gözevinde dönüyor ve bakıyor bir hâlde görmüş.

Yekmil hükemâ bu rüyanın tâbirinden âciz kalmışlar. Yalnız bir derviş padişaha arzı tazimat ettikten sonra tâbir edip demiş ki: Gözleri hâlâ bakıyor, çünkü mülkü başkalarının elindedir. Hasret çekiyor, mülküm ne oldu, kimlerin elindedir, diye bakıyor.

[Nice adlı sanlı kimseleri toprağın altına gömmüşler. Bugün, onların varlığından yer üzerinde bir nişan kalmamıştır. O zayıf, nahif ihtiyarı (Sultan Mahmud'u) toprak altına teslim ettiler. Toprakonu öyle yedi ki ondan kemik bile kalmadı. (Nuşirevan) öldüğü ve çok zaman geçtiği hâlde adaleti sebebiyle mübarek adı diridir.

Arkadaş «filân öldü» diye tellâllar nidâ etmeden iyilik yap ve ömrü ganimet bil.]

HİKÂYE

İşittim ki bir padişahın şehzadelerinden birisi kısa boylu, gösterişsiz imiş. Öbür kardeşleri ise uzun boylu, güzel yüzlü imişler.

Bir gün padişah o kısa boylu oğluna onu beğenmediğini sezdiren mânâlı bir bakışla bakmış. Zeki şehzade işi anlamış. Babasına lâzım gelen hürmeti ifadan sonra şöyle demiş:

— Şah baba! Akıllı kısa, câhil uzundan daha iyidir. Boyca her büyük (boyu uzun) olanın kıymette daha iyi olması lâzım gelmez. Koyun pâktir; fil murdardır.

[Yer üzerindeki dağların en küçüğü Tur'dur; fakat Cenabı Hakkın indinde kadir ve mertebece diğer dağlardan daha büyüktür.

İşittin mi, bir gün bir zayıf âlim bir şişman ahmağa şunu demiş: Arap atı zayıf ise de bir tavlı eşekten daha iyidir.]

Şehzadenin sözüne babası gülmüş, devlet erkânı beğenmişler, fakat kardeşleri yürekten incinmişler.

[Bir insan söz söylemedikçe ayıbı, hüneri gizli olur. Her ormanı boş sanma; içinde bir kaplanın uyumuş olması pek mümkündür.]

İşittim ki o sırada çetin bir düşman padişaha yüz göstermiş, harp ilân etmiş. İki ordu karşı karşıya gelmişler. Meydanda ilk evvel atını oynatan o şehzade olmuş ve — düşmana hitaben — şöyle demiş:

[Ben o kimse değilim ki cenk gününde arkamı görmüş olasın. Kanlı toprak arasında bir baş görürsen işte bu benim, (yani başımı verir, dönmem.) Harbe giren kendi kaniyle oynar. Kaçacak olursa ordunun kaniyle oynamış olur.]

Şehzade bunu söyledikten sonra düşman askeri-

ne hücum etmiş. İşe yarar yiğitlerden birkaçını öldürmüş. Sonra dönüp babasının huzuruna gelerek yer öpmüş ve:

[— Muhterem baba, demiş, şahsım sana hakir görünmüştü. Sakın şişmanlığı hüner saymıyasın. Muharebe meydanında da ince belli Arap atı işe yarar, besili öküz bir şey yapamaz.]

Nakletmişler ki, düşman çok, bunlar az imişler. Askerin bir kısmı kaçmak istemiş. Şehzade: «Yiğitler, çalışın, tâ ki kadınlar elbisesi giymiyesiniz!» diye haykırmış.

Şehzadenin bu sözü üzerine süvarilerin hiddeti, şiddeti artıp bir uğurdan hamle etmişler.

İşittim ki hemen o gün içinde düşmanı mağlûp etmişler.

Bunun üzerine padişah şehzadenin başını, gözünü öpmüş, onu kucaklamış. Ona karşı hüsnü nazarını her gün biraz daha arttırmış. Nihayet onu veliaht yapmış.

Kardeşleri kıskanmışlar, yemeğine zehir koymuşlar.

Çardaktan bu suikasdi gören kızkardeşi pencerenin kanatlarını birbirine vurmuş.

Zeki çocuk işi anlıyarak yemekten elini çekmiş ve: «Hünerliler olsun de hünersizler onların yerlerini tutsunlar, bu olmıyacak bir iş» demiş.

[Dünyada hüma kuşu kalmasa dahi baykuşun gölgesi altına kimse gelmez.]

İşi padişaha, duyurmuşlar. Padişah diğer oğullarını çağırtıp, lâzım geldiği surette cezalandırmış. Sonra memleketi çocukları arasında taksim etmiş, her birine memnun olacak bir parçayı vermiş. Bu suretle fitne yatışmış. Münazaa kalkmış.

Zira hükemâ demişler ki: «On derviş bir kilimde uyurlar, iki padişah bir iklime sığamaz.»

[Allah adamı, bir ekmeğin yarısını yerse, yarısını fakirlere verir.

Bir padişah yedi iklime mâlik içen, diğer iklimi de zaptetmek arzusunda bulunur.]

HİKÂYE

Bir takım arap haramîleri bir dağ başında yerleşmiş, kervanın yolunu kapatmışlardı.

O civardaki memleketlerin ahalisi onların hilelerinden korkmuş, üzerlerine giden hükûmet askeri de yenilmiş idi. Çünkü sarp, varılması müşkül bir dağ başını ele geçirmişler ve orasını kale gibi kendilerine sığınak edinmişlerdi. O taraflardaki memleketlerin dûrendiş büyükleri bunların mazarratını def için istişare yaptılar ve «Bu taife bu hâl üzere biraz daha kalırsa artık onlar ile başa çıkılmaz» dediler.

[Yeni kök salan bir ağacı bir adam zorlarca yerinden çıkarabilir; fakat o ağacı bir zaman hâli üzere bırakırsan birçok pehlivanlar getirsen dahi onu kökünden koparamazsın. Pınar başını bel ile kapatmak mümkündür. Su çoğalınca fil ile dahi geçilemez.]

İstişare neticesinde bir gözcü gönderip fırsatı gözetmeğe karar verdiler.

Gözcü bunları gözetliyordu; nihayet bir gün bunlar bir kavmin üzerine sürmüş, gitmiş ve yerleri boş kalmıştı. Gözcü geldi, haber verdi. Derhal bir takım başından işler geçmiş, cenklerde bulunmuş yiğitler gönderdiler. Bu yiğitler dağdaki hendeklerde saklandılar. Nihayet gece oldu, hırsızlar döndüler, uzak yerlere gitmişler, ganimet getirmişlerdi. Silâhlarını çıkardılar. Ganimet eşyasını bir tarafa koydular.

Bunların başına ilk hücum eden düşman, uyku idi.

[Çörek şeklindeki güneş batmış, karanlığa girmişti. Sanki Yunus peygamberi balık yutmuştu.]

Gece, üç saat kadar bir zaman geçince yiğitler pusudan çıktılar, onların ellerini arkalarına bağladılar. Sabah vakti padişahın huzuruna getirdiler.

Padişah bunları görünce hepsinin katline ferman buyurdu.

Nasılsa bunların aralarında henüz gençliğin ilk çağlarında bir delikanlı vardı. Henüz başlıyan gençliğinin meyvası yeni yetişmişti. Yanağı bahçesinin yeşilliği yeni bitmişti.

Vezirlerden birisi padişahın tahtının ayağını öptü, şefaat yüzünü yere koydu ve: «Bu çocuk hayat bahçesinden henüz meyva vermemiş, yeni başlıyan gençliğindenbir fayda görmemiştir. Onun kanını bağışlamakla bendelerinin minnettar buyurulmasını efendimin kerem ahlâkından rica ederim.» dedi.

Padişah bu sözden yüzünü ekşitti, bu söz onun yüce reyine muvafık gelmedi ve şöyle dedi:

[«Soysuz kimse iyilerin terbiyesini alamaz. Kabiliyetsiz kimseyi terbiyeye çalışmak kubbe üzerinde ceviz durdurmak gibidir.»]

Bunların çoluk çocuklarını, kavim ve kabilesini kesmek daha mâkûl; köklerini, temellerini kazımak, çıkarmak daha iyidir; çünkü ateşi söndürüp korunu bırakmak, yılanı öldürüp yavrusunu muhafaza etmek akıllıların işi değildir.

[Bulutlar âbı hayat yağdırsa dahi söğüt dalından asla meyva yiyemezsin. Soysuz kimse ile vaktini geçirme; çünkü hasır kamışından şeker yiyemezsin.]

Vezir, bu sözü dinledi, ister istemez beğendi; padişahın güzel reyini takdir ile hakikaten böyledir diye tasdik etti ve: «Allah mülkünü daim etsin, padişahın buyurduğu mahzı hakikattir», dedi. Ancak eğer bu çocuğun o kötülerle arkadaşlığı devam etseydi onların terbiyelerini alacak ve onlardan birisi olacak idi.

Halbuki o henüz çocuk denecek kadar gençtir. O güruhun isyan ve tuğyanından ibaret huyları onun tabiatında henüz yerleşmemiştir. Ümit ederim ki iyilerle bir arada bulunarak güzel bir terbiye alır ve akıllı insanların ahlâkını benimser.

Peygamberimizin bir hadisinde: (Ne kadar doğan çocuk varsa müslüman yaratılışı ile doğar; fakat ebeveyni onu hali fıtrîde bırakmıyarak Yahudi, Nasranî veya Mecûsî yaparlar buyurmuştur.

[Hazreti Lût'un zevcesi (Musahhah nüshada: Nuhun oğlu) kötülerle arkadaş olduğu için hanedanı nübüvvetten olmak şerefini kaybetti.

Halbuki Ashabı Kehfin köpehi birkaç gün iyilerin arkasına düştü, insan şerefi kazandı.»]

Vezir bunu söyledi ve padişahın nedimlerinden bir takımı da şefaat hususunda ona yardım ettiler.

Nihayet padişah, doğru bulmadımama hadi affettim, dedi ve sözüne şöyle devam etti:

[Bilirmisin Zalkahraman Rüsteme ne dedi? Dedi ki: «Düşmanı ehemmiyetsiz, âciz saymak doğru değil dir; çünkü çok gördük ki küçük bir kaynağın suyu çoğaldıkça deveyi yüküyle beraber almış götürmüştür».]

Hülâsa vezir çocuğu aldı, evine götürdü. Naz ve nimetle besledi, terbiyesi için edip bir üstad tâyin etti. Ona, güzel konuşmayı, güzel cevap vermeyi, padişahın huzurunda bilinmesi lâzım gelen her türlü âdabı öğrettiler. Çocuk pek iyi yetişti ve herkes artık onu çok beğeniyordu.

Bir gün vezir padişahın huzurunda çocuğun ahlâkından, evsafından biraz bahs ile: «Akıllı insanların terbiyesi ona tesir etmiş, eski cehaleti tabiatinden zail olmuştur» dedi.

Padişah bu sözü işitince gülümsedi ve şöyle dedi:

[«Kurt yavrusu, insanlar arasında büyüse de, sonunda kurt olur(1)»]

Bunun üzerine bir iki yıl geçti-oğlan büyüdü-mahalle çapkınlarından bir takımları o hırsız oğlana yanaştılar. Onunla arkadaşlığa karar verdiler.

Oğlan bir fırsat düşürdü, veziri iki oğlu ile birlikte öldürdü. Bitmez, tükenmez parayı, malı kaldırdı, hırsızlar mağrasında babasının yerine geçti, oturdu; âsi oldu.

Padişah bu vak'ayı işitince hayretinden ellerini dişleriyle ısırdı, şöyle dedi:

[İnsan kötü demirden nasıl iyi kılıç yapar? Ey Akıllı zat bilmiş ol ki alçak kimse terbiye ile adam olmaz. Misâl istersen yağmura bak ki, yağmurun tabiatı lâtif, temiz olduğundan ihtilâf yoktur; böyle olmakla beraber, yağan yağmurun tesiriyle bahçede lâle, çorak yerde çerçöp biter.

Çorakyer sümbül bitirmez. Boş yere orada ümit tohumu ekip zayi etme. Kötülere iyilik etmek iyilere kötülük etmek gibidir.]

HİKÂYE

(Sultan Oğulmış) ın sarayının kapısında bir çavuş oğlunu gördüm. Aklı, zekâsı, anlayışı, sezişi ne kadar methedilse ondan ziyade idi. Hem de oküçük çağında alnında büyüklük âsarı göründü.

[Akıl ve zekâsından dolayı başının üstünde büyüklük yıldızı parladı.]

Hülâsa o çocuk padişahın hüsnü nazarına mazhar oldu,çünkü surette cemali, hakikatte kemali var idi. Hükema şöyle demişlerdir:

---

(1) Gürk zade akıbet gürk şeved.

Zenginlik hüner iledir, mal ile değil, büyüklük akıl iledir yaş ile değil.

Akran ve emsali o çocuğu kıskandılar, onu bir hiyanet ile itham ettiler, idam edilmesi için boş yere çalıştılar.

[Dost, dostu hakikaten severse düşman ne yapabilir?]

Padişah çocuğa sordu: «Bunların sana düşman olmalarına sebep nedendir?»

Çocuk cevaben: «Sâyei devletinizde herkesi memnun ettim; fakat hasudu memnun edemiyorum! Çünkü o ancak benim saadetimin ve efendimin ikbâl ve devletinin zevâliyle memnun olur» dedi.

[Kimsenin gönlünü incitmemek, elimden gelir; fakat hasuda ne yapayım ki, o kendiliğinden ıstırap içindedir.

Hey hasud sana diyorum, sen öl ki kurtulasın; çünkü haset öyle bir hastalıktır ki ölümden başka bir şeyle ondan kurtulmak mümkün değildir.

Bedbahtlar, bahtiyarların saadetinin, mevkiinin zevâlini arzu ederler. Yarasa gözlü kimse gündüz görmezse güneşin ne günahı var? Doğrusunu ister misin, güneşin kararmasından ise bin öyle gözün kör olması daha iyidir.]

HİKÂYE

Hikâye edereler ki bir Acem Şahı halkın malını gasbederdi. Ahaliye eza ve cefaya başlamıştı. Bu zulüm o dereceye vardı ki nihayet birçoğun onun zulmünün fenalıklarından öteye, beriye dağıldılar, onun cevrinin şiddetinden gurbet yollarını tuttular. Halk azalınca memleketin şevketi de azaldı; hazine boş kaldı. Düşmanlar her taraftan zorladılar.

[Her kim musibet gününde feryadına yetişecek bir kimse istiyorsa sen ona: «Arkadaş, selâmet günlerinde cömertliğe çalış.» de. Para ile alınmış kulağı halkalı köleyi okşamazsan kaçar gider. Sen lûtfet, lûtfet ki yabancılar senin kulağı halkalı kölen olsunlar.]

Bir gün o padişahın meclisinde (Şehnâme) kitabını okuyorlardı. Okudukları bahis Dahhâk'in saltanatının zevâli ve Feridun'un saltanata nâil olması hakkında idi.

Vezir padişaha sordu: «Feridun'un hazinesi, malı, mülkü, kölesi, kulları, uşakları, başında damları yok iken nasıl oldu da padişah oldu?»

Padişah cevap verdi: «İşitmişsindir bir takım halk ona hararetle taraftar oldular, başına toplandılar, onu kuvvetlendirdiler. Böylece padişah oldu.»

Bunun üzerine vezir: «Madem ki halkın toplanması padişahlığa sebep oluyormuş, o halde sen niçin halkı dağıtıyor, perişan ediyorsun, yoksa sen padişah olmak istemiyor musun?» dedi.

[Askeri can ile beslemek lâzımdır. Çünkü sultan, asker sayesinde hüküm sürer.]

Padişah: «Dağılan asker ve ahalinin toplanması için ne yapmak lâzımdır?» diye sordu.

Vezir cevap verdi: «Padişah kerim olmalıdır, tâ ki halk onun etrafında toplansın. Merhametli olmalıdır ki herkes onun sayesinde emin, müsterih olarak yaşasın. Sende ise ikisi de yoktur.»

[Zalim insan padişahlık edemez; nasıl ki kurt çobanlık yapmaz. Zulüm temelini atan padişah kendi salnatatı duvarının temellerini kazmış olur.]

Nasihatçı vezirin sözleri padişahın tab'ına hoş gelmedi: «Bağlayın şunu» dedi. Veziri zindana yolladı. Çok geçmeden padişahın amcası oğulları saltanat dâvasına kalkıştılar ve ordu tertip ederek babalarının mülkünü istediler.

Padişahın zulmünden bıkarak şuraya buraya dağılmış olan ahali öbür tarafa geçtiler; oraya kuvvet verdiler. Nihayet saltanat padişahın elinden çıktı. Diğerlerine geçti.

[Bir padişah ahaliye zulmederse dostu bile felâket gününde onun kuvvetli düşmanı olur. Sen halk ile hoş geçin ve düşmanının cenginden korkma; çünkü âdil bir padişah için ahalisinin hepsi askerdir.]

HİKÂYE

Bir padişah, acemi bir köle ile gemiye binmişti. Köle deniz görmemiş, geminin mihnetini tecrübe etmemiş idi. Ağlamıya, inlemiye başladı: Tirtir titriyordu. Onu avutmak için çok uğraştılar, bir türlü sakinleşemiyordu. Padişahın keyfi kaçtı. Herkes âciz bir vaziyette iken gemide bulunan bar hâkim padişahın huzuruna çıktı: «Müsaade buyurursanız ben onu susturu - rum» dedi.

Hâkim emretti, köleyi denize attılar. Köle birkaç kere suya battı çıktı, sonra saçından yakaladılar, onu gemiden tarafa çektiler.

Köle gemiye yaklaşınca iki eliyle geminin dümenine asıldı; oradan gemiye çıktı. Bir köşede uslu uslu oturdu. Hâkimin yaptığı iş padişahı hayrete düşürdü. «Bu işte hikmet, nedir?» diye ona sordu.

Hâkim cevap verdi: «Köle evvelce suya batmayı tat. Huzur ve saadet de böyledir, bir felâkete duçar olmıyan kimse onun kıymetini bilemez.»

[Ey tok kimse! Sana arpa ekmeği hoş görünmez Halbuki sence çirkin olan o arpa ekmeği benim sevdiğimdir. Cennet Hûrilerine (Âraf) cehennemdir. Fakat

cehennem halkına soracak olsan âraf için cennettir derler.

Birisi var yârini sinesine sarmış; birisi var acaba yâr gelir mi diye gözlerini kapıya dikmiş. Bu ikisi arasında ne kadar büyük fark var!]

(Hürmüz Tâcdâr) a : «Babanın vezirlerinden ne fenalık gördün ki, hepsini bağlattın, zindana gönderdin?» dediler.

Cevap verdi: «Hapsi mucip olacak bir fenalık görmedim; fakat baktım ki, benden son derece korkuyorlar ve kendilerine karşı verdiğim söze kat'iyyen itimat etmiyorlar; kendi zararlarından korkarak canıma kastederler diye korktum ve bu bapta hükemânın sözüyle amel ettim. Hükemâ şöyle demişler:

[Ey akıllı kimse, birisi senden korkuyorsa sen onun gibi yüz kişiyle cenk edip başa çıkacak kudrette olsan bile yine ondan kork. Görmez misin kedi âciz kalınca tırnağiyle kaplanın gözünü çıkarır; görmez misin yılan çobanı görünce bu adam taşla başımı ezecektir korkusuyle çobanın ayağını sokar.]

HİKÂYE

Arap meliklerinden birisi hem ihtiyar, hem de hasta idi. Hayatından ümidini kesmişti. Derken bir atlı geldi, huzura girdi, müjde verdi: «Efendimin devleti sayesinde filân kaleyi fethettik. Düşmanlar esir oldular; o tarafın tekmil ahali ve askerleri efendimizin fermanına muti oldular.» dedi.

Melik bu sözü işitince içini çekti: «Bu müjde bana değil, düşmanlarıma, yani benden sonra tahta kimler geçecek iseler onlaradır» dedi.

[Gönlümden bir türlü çıkmak bilmiyen bir muradım vardı: yazık ki kıymetli ömrüm o muradımın mey-

dana gelmesini beklemekle geçti. O muradım hâsıl oldu; fakat ne fayda!.. Geçen ömrüm geri gelmiyecek.

Ecel eli göç davulunu çaldı. Her iki gözüm, başa vedâ ediniz, ayaklarım, bileklerim, kollarım, hep birbirinize vedâ ediniz. Düşmanların benim için istedikleri ölüm geldi, başıma kondu. Ey dostlarım, bakınız, hayatım câhillikle geçti. Ben bir gün gelip de öleceöimi düşünmedim ve lâyıkı veçhile günahlardan sakınmadım. Siz bu hâlime bakın.]

HİKÂYE

Bir sene (Demişk) camiinde medfun (Yahya) peygamberin başı ucunda itikâfa girmiştim.

Benî Tamin Arap meliklerinden insafsızlıkla meşhur birisi kabri şerifi ziyarete geldi; namaz kıldı; dua etti, hâcet diledi.

[Gerek fakir, gerek zengin, herkes bu kapının toprağının bendesidir. Hem de zengin olanlar daha muhtaçtırlar.]

Namazdan sonra yüzünü bana döndü: «Dervişlerin himmeti var, onların Cenabı Hak ile gerçek işleri var. Bana gönülden himmetinizi yoldaş ediniz; çetin bir düşmanım var. Ondan endişeler içindeyim» dedi.

Cevap olarak: «Kavi düşmandan zahmet görmek istemiyorsan zayıf ahaliye merhamet eyle» dedim.

[Zorlu bazular, kuvvetli pençelerle zavallı bir âcizin kolunu kırmak hatâdır.

Düşkünlere, biçârelere acımayan kimse korksun; çünkü bir kere yıkılacak olursa kimse elinden tutup onu kaldırmaz. Her kimse kötülük tohumunu eker de iyilik biçeceğini umarsa yanlış fikre saplanmış, saçma bir hayale bağlanmış olur. Kulaktan pamuğu çıkar, halkın dileklerini dinle, halka adalet göster. Şâyet

göstermiyecek olursan unutma ki, bir adalet günü vardır.

Âdem oğulları bir vücudun âzaları gibidirler. Çünkü hepsi aynı cevherden yaradılmışlardır. (1).

Vücudun bir yerinde bir dert, bir ağrı hâsıl olursa diğer âzanın kararı kalmaz. Onlar da rahatsız olurlar.

Sen ki başkalarının mihnetinden keder duymuyorsun, sana ihsan adını vermek yakışmaz.]

HİKÂYE

Bağdat'ta duası kabul olan bir derviş zuhur etti. Bunu (Haccac-ı Zâlim) e haber verdiler. Haccac onu çağırdı. «Bana bir hayırlı dua et» dedi.

Derviş: «Yarabbi, Haccac'ın canını al!» dedi.

Haccac: «Derviş, Allah için söyle, bu nasıl duadır?» dedi.

Derviş: «Bu, hem senin için, hem de tekmil müslümanlar için hayırlı bir duadır» dedi.

[Ey eli altındakileri inciten yüksek elli kimse« Ne vakte kadar böyle pervâsızca zulüm edebileceksin? Cihandarlık ne işine gelir; senin ölmen daha iyidir; çünkü insanları incitiyorsun.]

HİKÂYE

İnsafsız meliklerden birisi bir âbide sordu:

«İbadetlerden hangisi efsaldir?»

Âbid cevap verdi: «Senin için öğleye kadar uyumak efdaldir; çünkü uyuduğun müddetçe halkı incitmezsin..»

---

(1) Beni Âdem âzay yekdiğerinde
Ki der âferineş zi yek gevherend.

[Bir zâlimi öğle vakti uyumuş gördüm de, bu fitnedir, fitnenin uyumuş olması iyidir, dedim.

Uykusu uyanlığından iyi olan kötü yaşayışla kimsenin gebermesi iyidir. Fitne uyumuştur. Allah onu uyandırana lânet etsin.]

HİKÂYE

İşittim ki padişahlardan birisi birgece sabaha kadar işret etmiş. Son derece sarhoş bir halde, şöyle diyormuş:

[«Bize cihanda şu dakikadan daha hoş bir zaman yoktur; çünkü iyiyi, kötüyü düşünmediğimiz gibi kimseden de kaykumuz yoktur.»]

Mevsim kış mevsimi imiş. Çıplak bir derviş açıkta saray civarında yatıyormuş. Padişahın sözünü işitip, şöyle demiş:

«Padişahım ikbalce âlemde eşin yoktur. Tutayım ki kimseden kaygun yok; fakat bizim için kaygulanmaz mısın?»

Dervişin sözü padişahın hoşuna gitmiş. İçinde bin altın bulunan bir keseyi pencereden dışarı uzatmış ve:

«Derviş, aç eteğini!» demiş.

Derviş: «Eteği nereden bulayım ki elbisem yoktur.» demiş.

Bu söz üzerine padişahın merhameti artmış, bir kat hil'at ile beraber altın kesesini dervişe göndermiş.

Derviş az vakit içinde o parayı telef etmiş, tekrar saraya gelmiş.

[Âşıkın gönlünde sabır, kalburda su durmadığı gibi kalenlderlerin avucunda da para durmaz.]

Derviş, padişaha öyle bir zamanda gelmiş ki padişahın onunla görüşmeğe, onun halini sormağa vakti

yokmuş. Mâbeyinciler dervişingelişini, hâlini padişaha arzetmişler.

Padişah kızıp, yüzünü ekşitmiş. Böyle olması da tabiîdir, çünkü zekâ ve tecrübe sahibi insanlar demişler ki: Padişahlar çok zaman memleketin mühim işleriyle meşgul olurlar, himmetlerini büyük şeylere sarfederler; öyle vakitlerde âdi işler için âvamın kendilerini işgal etmelerine kızarlar.

[Münasip zaman gözetmiyen kimseye padişahın nimeti haram olsun. Söylemek için zamanı müsait görmedikçe söyleme, çünkü hem kadrin kıymetin zail olur, hem de sözün güme gider.]

Padişah dervişin halini anlayınca: «O kadar parayı az müddette telef etmiş olan bu müsrif, yüzsüz, dilenciyi kovun. O bilmiyor mu ki beytülmal hazinesinde hakiki fakirlerin hakları vardır; yoksa hazine şeytanların kardeşleri olan müsrifler için yemlik değildir» demiş.

[Parlak bir günde, gündüzün, kâfûrî mum yakan ahmağı çok geçmeden görürsün ki kandiline koyacak yağ bulamaz.]

Nasihat etmeğe muktedir bir vezir demiş ki: «Padişahım, bence bu gibi kimselerin nafakalarını günü gününe vermek daha münasiptir. Böyle olursa israf yapamaz; fakat onları terbiye için dahi olsa efendimizin buyurduğu veçhile onu kovmak, bir daha ona bir şey vermemek muvafık değildir. Çünkü bir kısmı bunu hasisliğe hamleder. Sonra birisine bir kere bir şey verip ümide düşürmek arkasından onu meyus ederek incitmek himmet sahiplerine yaraşmaz.

[İnsan ya lûtuf ve ihsan kapısını açmamalı ve kimseyi tamaha düşürmemeli; yahut açtıktan sonra huşûnetle kapatmamalıdır.]

Hicaz ilinde Kâbe yolunda susayanların acı su et-

rafına toplandıklarını kimse görmemiştir. Her nerede tatlı bir çeşme bulunursa insanlar, kuşlar, karıncalar, onun etrafına toplanırlar.

[Kuş, dane bulunan yere gelir; hiçbir şey bulunmayan yere gitmez.]

HİKÂYE

Eski padişahlardan birisi memleketi idarede gevşeklik ederdi. Askere de sıkıntı çektirirdi.

Derken çetin bir düşman yüz gösterdi; askerleri de ondan yüz çevirdiler.

[Padişah hazineyi askerlerden diriğ ederse askerler de kılıca el vurmayı ondan esirgerler. Eli boş, işi ah ve feryat olan kimse harb zamanı nasıl kahramanlık gösterebilir?]

Padişahlarına vefasızlık eden o askerlerden birisinin benimle dostluğu vardı. Onu ayıpladım ve: «Azıcık hâlinin fenalaşmasiyle eski efendisinden yüz çeviren ve senelerce yediği nimetin hukukunu unutan kimse insan değildir, nimeti inkâr eden soysuzdur, haknâşinastır» dedim.

Asker şöyle dedi: «Hâlimi sana anlatırsam beni mâzur görürsün. Atım arpasız kalmak, eyer keçesi rehinde bulunmak yakışır mı? Padişah askere paraca bahillik ederse ona askerin canı ile cömertlik etmesi mümkün müdür?»

[Askere altın ver ki asker başını versin. Eğer askere altın vermezsen başını alır başka diyara gider.

Karnı tok yiğit şiddetle saldırır, karnı aç ise şiddetle kaçar.]

HİKÂYE

Vezirlerden birisi mâzûl oldu, dervişlere katıldı.

Dervişlerin sohbetinin bereketi ona tesir etti; gönül perişanlığından kurtuldu. Bir müddet sonra padişahın tekrar teveccühüne mazhar oldu. Yine onu iş başına çağırdı. Fakat vezir kabul etmedi ve' «Âkillerin indinde mâzûl olmak, meşgul olmaktan daha iyidir» dedi.

Bir müddet sonra padişahın tekrar teveccühüne mazhar oldu. Yine onu iş başına çağırdı. Fakat vezir kabul etmedi ve: «Âkillerin indinde mâzûl olmak, meşgul olmaktan daha iyidir» dedi.

[Çekilip selâmet köşesinde oturanlar köpeklerin dişlerini, insanların ağızlarını bağladılar. Kâğırı yırttılar, kalemi kırdılar, kusur bulan insanların ellerinden, dillerinden kurtuldular..]

Vezir kabul etmeyince padişah ona: «Memleketin işlerini vakit ve zamaniyle düşünmek için bize akıllı, işin üstesinden gelir bir vezir lâzımdır. Kimi biliyorsunuz, bize tavsiye ediniz» dedi.

Vezir şöyle cevap verdi: «Akıllı, fikirli insan, kendisini böyle işe atmıyandır.»

[Hümâ kuşu kemik yediği ve canlı mahlûku incitmediği için tekmil kuşlardan eşreftir..]

Karakulağa demişler ki: Niçin arslanın peşinde dolaşıp duruyorsun?

Karakulak şöyle cevap vermiş: Onun avının fazlasını yiyorum ve ouun şevketi sayesinde düşmanların şerlerinden emin olarak yaşıyorum.

Bunun üzerine: Pekâlâ demişler, onun himayesi gölgesine girdiğini ve onun nimetiyle geçindiğini ikrar ediyorsun, niçin ona daha fazla yaklaşmıyorsun? Eğer fazla yaklaşacak olursan seni hâs bölüğüne alır ve hâlis, muhlis bendelerinden sayar.

Karakulak cevap vermiş: Evet onun nimetiyle besleniyor, sayesinde düşmanlarımdan emin olarak yaşı-

yorum. Bununla beraber onun hırçınlığından emin değilim.

[Ateşe tapan birisi ateşi yüz yıl söndürmeden yaksa o ateşe düştüğü dakikada ateş onu yakar.]

Padişaha nedim olan kimse bazan altın bulursa da bazan da başı gider.

Hükemâ demişler ki: Pdişahların günü gününe uymaz. Tabiatleri daima değişir. Bundan sakınmak lâzımdır. Bazan selâm versen incinirler, bazan sövsen hil'at verirler.

Yine hükemâ demişler: «Çok zarafet nedimler için hüner ise de hakîmler (kendini bilen, akıllı, malûmatlı insanlar) için ayıptır.»

[Sen kadrini, kıymetini, vekarını muhafazaya çalış; oyunu, zarafetini nedimlere bırak.]

HİKÂYE

Arkadaşlarımdan birisi kendisine yâr olmıyan talihinden şikâyet etti ve dedi ki: Ailem çok, kazancım az, zaruret yüküne tahammül edemiyorum. Çok kere düşünüyorum, başka iklime gideyim; çünkü orada nasıl yaşasam, kimse benim iyime, kötüme vâkıf olmaz.

[Gurbet ilde nice kimseler aç yatar; fakat kim olduğunu kimse bilmez. Çok can dudağa gelir, kimse ona ağlamaz.]

Bununla beraber gitmek de istemiyorum; çünkü düşmanlarım arkamdan gülecek, namusumla oynıyacak; ailem için bir şey kazanmak ümidiyle gittiğimi mürüvvetsizliğime, hamiyetsizliğime hamledecek ve şöyle diyecekler:

[Şu hamiyetsize bakın, böyle insan hiçbir zaman bahtiyarlık yüzünü göremez. Yalnız kendisinin istirahatini düşündü; karısını, çocuklarını zaruretler içinde bıraktı.]

Muhasebe ilminde, size mâlûm olduğu üzere bir şeyler bilirim. Eğer senin yüksek mevkiin sebebiyle ve tavsiyenle kalbimin rahatlığını mucip olacak bir vazifeye geçecek olursam ömrüm oldukça sana minnettar olurum.

Onun bu teklifine karşı ben: Dostum, dedim, padişah işinde iki şey var: Birisi ekmek ümidi, diğeri can korkusu. Bu ümit ile o korkuya düşmek ise akıllı işi değildir.

[Arazinin, bahçenin harcını ver diye fakirin evine kimse gelmez. Ya gönül perişanlığına, kedere razı ol, yahut böbreğini karganın önüne koy.]

Refikim dedi ki: Bu söz benim hâlime muvafık değildir ve benim sualime cevap olamaz. «Her kim hiyanete çalışırsa hesapta eli titrer.» dediklerini duymadınız mı?

[Doğruluk Allah'ın rızasını muciptir. Doğru yolda gidenlerden azanları görmedim.

Hükemâ demiştir ki: Dört kimse dört kimseden korkar ve canı yürekten incinir: Haramî padişahtan, hırsız bekçiden, fâsık gammazdan, fâhişe muhtesipten (polisten).

Hesabı temiz olanın teftiş ve murakabeden ne korkusu olur?

Azil zamanında düşmanın sana bir şey yapmaması için memuriyet zamanında ulu orta gitme.

Kardeş! Sen temiz ol, kimseden korkma. Çırpıcılar kirli olan elbiseyi taşa çarparlar.]

Ona dedim ki: Şu tilkinin hikâyesi senin haline münasiptir: Bakmışlar ki, tilkinin birisi düşe kalka kaçıyor.

Birisi ona sormuş: Ne âfet, ne felâket var ki bu kadar korkuya sebep oldu?

Tilki demiş ki: Develeri angaryaya tutuyorlarmış diye işittim.

Tilkiye demişler: Ahmak! Senin deve ile ne münasebetin, deveye ne müşabehetin var?

Tilki cevap vermiş: Susunuz.Eğer hasutlar, garezkârlar benim için «bu devedir» derler de yakalanırsam benim deve olmadığımı anlatarak beni kurtarmak için kim çalışır? Iraktan tiryak gelinceye kadar yılan sokan ölür gider.

Sen de hakikaten faziletli ve dindarsın; fakat hasutlar pusuya girer; haksız dâvacılar bir bucakta oturur, gözetirler. Eğer bunlar senin güzel ahlâkının hilâfını anlatırlar ve sen padişahın divanına çıkarılarak, suale, itaba mâruz olursan, o sırada senin lehinde kim söz söyliyebilir? Binaenaleyh ben onu münasip görüyorum ki kanaat mülkünü bekliyesin, büyüklük fikrini bırakasın. Nitekim akıllılar şöyle demişlerdir:

[Denizden istifade çoktur, fakat selâmeti istersen selâmet denizin içinde değil kenarındadır.] (1).

Refikim bu sözü işitince mükedder oldu, yüzünü ekşitti. Sitemle karışık sözler söylemeğe başladı ve dedi ki: Bu ne akıl, bu ne fikir, bu ne anlayış, bu ne buluştur! Hükemâ ne doğru söylemiştir: Dostlar zindanda işe yararlar, dostlukları o zaman anlaşılır; yoksa sofra başında tekmil düşmanlar dost görünürler.

[Sen servet, saadet içinde iken dostluktan bahsedenleri, kardeşimsin diyenleri hakikî dost sanma. Hakikî dost, perişanlık, zaruret, felâket zamanında el tutan kimsedir.]

Baktım ki müteessir oluyor ve benim nasihatimi sadakatsizliğime hamlediyor, aramızda bulunan mua-

---

(1) Bederya der menafi bişümarest
Eğer hâhi selâmet derkenarest.

refeye binaen (sahib-i divan) ın yanına gittim. Arkadaşımın hâlini anlattım. Onu küçük bir vazifeye tâyin ettiler.

Aradan bir müddet geçince kabiliyetini, işi iyi idare ettiğini, güzel düşündüğünü gördüler, beğendiler, Vazifesi yükseldi.

Daha yüksek bir memuriyete nakledildi. Saadetinin yıldızı durmadan terakki ediyordu. Nihayet elde edilmesi istenilen rütbelerin en yükseği olan vezaret rütbesine nâil ve padişahın yakınlarından olarak parmakla gösterilir oldu. Ayan ve ekâbirin itimatgâhı, müracaatgâhı oldu. Onun bu yüksekliğine sevindim, dedim.

[Hayatın, arzuya uygun olarak geçmezse müteessir olma, sabret. Sabır acıdır, fakat meyvası tatlıdır.

Bir işi bağlanmış görünce çözülmez, açılmaz diye düşünme; muztarip, mahzun olma; çünkü âbı hayat zulmet içindedir.

Ey musibete dûçar olan kimse, mahzûn olma. Cenabı Hakkın nice gizli lûtufları vardır.]

O sırada tesadüfen bir takım dostlar ile Mekke'ye sefer ettim.

Mekke'yi ziyaretten dönüşümde o dostum iki konaklık yerden karşıladı. Hâlini perişan gördüm. Mâzûl olduğunu anladım. Zira devlet adamı bir dost, ancak azledildiği zaman dostlarını görmek hevesine düşer.

Mesnet ve Devlet meşguliyetleri arasında tanıdıklarını aramazlar. Çaresizlik ve fakirlik zamanında dert yanmak için dostlarının yanına gelirler. Onu böyle fakir ve perişan bir hâlde görünce: Bu ne hâldir? dedim.

Dedi ki: Senin vaktiyle söylediğin çıktı. Bir takım insanlar bana hasetle bir hıyanet isnat ettiler.

Padişah işi etrafiyle tahkik etmedi. Eski dostla-

rım, merhametli arkadaşlarım hakkı müdafaa etmediler, sustular, eski arkadaşlık hukukunu unuttular.

[Görmez misin ki mansıp ve ikbal ve rütbe sahibinin karşısında herkes onu öğerek el bağlar, durur,

Eğer zaman bir mansıp ve ikbâl sahibini yıkacak olursa, herkes ayağını onun başı üzerine koyar.]

Sözü kısa keseyim; türlü ukubete giriftar oldum. Nihayet bu hafta «hacılar geliyor» diye müjde gelince bu müjde şerefine beni ağır zincirden çıkardılar. Fakat kendime mahsus olan malımı, mülkümü hazine namına zaptettiler:

Dedim: Evvelce benim nasihatimi kabul etmedin. Ben demiştim ki, padişah işi deniz yolculuğu gibidir. Hem faydalı hem korkuludur. O, tılsımlı hazineyi açmak için uğraşmağa benzer ki ya hazineyi elde edersin, yahut tılsımın tesiriyle ölürsün.

[Tüccar, ya sahilde iki eliyle altınları kucağına çeker, yahut bir gün dalga onu ölü olarak bir sahile atar.] Fazla söyliyerek kalbinin yarasını deşmek, hem de üstüne tuz ekmek istemedim. Sözümü şu iki beyit ile bitirdim:

[Bilmedin mi ki kulağına insan nasihati girmezse ayağını zincirde görürsün?

Şimdi sana bir nasihat daha edeyim: Eğer iğne acısına dayanamazsan parmağını akrebin deliğine sokma.]

HİKÂYE

Birkaç ahbabım vardı. Bunlar görünüşte iyi insanlar idiler.

Büyüklerden birisi bunların haklarından fazla hüsn-ü zanda bulundu. Bunlara yâniyat bağladı. Nasılda içlerinden birisi dervişlerin hâllerine yakışmı-

yacak bir harekette bulundu. Bundan dolayı o zâtın hüsn-ü zannı bozuldu ve bunların tâyinleri kesildi.

Bir suretle bunların tayinlerini tekrar bağlatmak istedim. O büyük zâtı görmeğe, ona hürmetlerimi takdim etmeğe gittim. Kapıcı beni içeri bırakmadı ve bana cefâ etti. Kapıcıyı mâzur gördüm; çünkü hükemâ demişlerdir öi:

[Bir vasıta olmadıkça beyin, vezirin, sultanın kapısının etrafında dolaşma. Zira köpek ile kapıcı bir soydandır. Bir garibi görünce köpek onun eteğine, kapıcı da yakasına yapışır.]

Bu sırada o büyük zatın yanında bulunan şerefli zatlar benim halime vâkıf oldular ve beni izâz, ikram ile huzura götürdüler. Huzurda bana en yukarı bir yer gösterdilerse de tevazula aşağı bir yere oturdum.

[Ben kusurlu bir kul olduğum için beni bırak bendeler sırasına oturayım.]

Ben böyle deyince o muhterem zat: Allah, Allah bu nasıl sözdür; diye bana iltifatta bulundu ve şöyle dedi:

[Eğer sen benim başım, gözüm üzerinde otursan ben senin nazını çekerim; çünkü sen nazı çekilecek bir zatsın.]

Hulâsal kelâm oturdum. Öteden beriden konuştuk. Nihayet söz sırası bizim ahbapların işledikleri hataya geldi. Şöyle dedim:

[Evvelse ihsanı, in'amı sebkeden velinimet ne cürüm gördü ki bendelerini nazarında hakir tutuyor? Kulun cürmünü gördüğü halde, ekmeğini eskisi gibi vermek büyüklüğü, lütfu Cenabı Hakka mahsustur.]

Bu söz valinin çok hoşuna gitti ve dostlarımıntayınlarının eskisi gibi verilmesini ve kaç gün tatile uğramış ise onun da ilâve edilmesini emirle maişetleri esbabını temin buyurdu.

O zatın lûtfuna teşekkür ettim, lâzım gelen hürmeti yaptım ve böyle bir tasdia cesaretimden dolayı özür dileyerek huzurundan çıkarken bu sözü söyledim.

[Kâbe hacetler kıblesiolduğu cihetle nice fersahlık yerlerden halk onu görmeğe gelirler. Senin gibi büyük zatlar bizim gibi fakirlerin tasdi'lerine tahammül etmelidirler. Çünkü meyvasız ağaca kimse taş atmaz.]

HİKÂYE

Bir melikzade babasından miras olarak birçok hazineye malik oldu. Kerem elini açtı, sahaveti bütün mânasiyle icra etti. O bitmez tükenmez sanılan hazineyi askere ve ahaliye saçtı.

[Öd ağacından yapılan bir tabla güzel kokmaz. Kokmadığı için de burun ondan güzel bir koku alıp da rahat edemez. O öd ağacını ateş üzerine koy ki amber gibi koksun. Sana büyüklük lâzım ise ihsan, in'am et. Çünkü daneyi saçmazsan bitmez.]

İdare ve tedbir hususunda kâfi derecede ehliyete sahip olmıyan vezirlerden birisi ona nasihate başladı ve dedi ki: Senden evvelki padişahlar bu kadar parayı çalışarak kazanmış ve lüzumlu bir gün için saklamışlar. Bu hale devam etme, zira önümüzde müşkül zamanlar, arkamızda düşmanlar var. Hazineyi böyle dağıtırsan lüzumu zamanında âciz kalırsın.

[Eğer halka bir hazineyi dağıtacak olursan her aile reisine pirinç kadar bir şey düşer. Niçin halkın her birinden her gün bir arpa miktarı gümüş almıyorsun. Her gün sana bir hazine hâsıl olur.]

Melikzade yüksek yaratılışına uymıyan bu sözden yüzünü ekşitti. Veziri cezalandırdı ve şöyle dedi: Hak Teâlâ hazretleri yemek ve ihsan etmek için beni

bu memlekete malik kılmıştır. Bekçi değilim ki bekliyeyim.

[Karun'un kırk ev dolusu hazinesi varken öldü, gitti, iyi bir adı kalmadı. Fakat Nuşirevan ölmedi, çünkü iyi bir ad bıraktı.]

HİKÂYE

Nuşirevan Âdil için bir av yerinde bir avı kebap edeceklermiş, fakat tuz yokmuş. Bir parça tuz getirmek üzere uşaklardan birini köye göndermişler. Nuşirevan uşağı çağırıp, tuzu para ile al, tâ ki köyden tuz almak hükümetçe bir âdet olup köy harap olmasın, diye tenbih etmiş.

Nuşirevan yanında bulunanlar: Bir parça tuzdan ne fenalık çıkar? demişler.

Nuşirevan: Zulmün esası cihanda evvelâ az imiş. Sonra her gelen bir parça arttırmakla bugünkü dereceyi bulmuştur, demiş.

[Eğer ahalinin bahçesinden padişah bir elma yerse uşakları ağacı kökünden çıkarırlar.

Birisinden yarım yumurta almak suretiyle, padişah zulmü reva görecek olursa padişahın askerleri bin tavuğu şişe geçirirler.]

HİKÂYE

İşittim ki bir vali, sultanın hazinesini mâmur etmek için ahalinin evini yıkarmış. Hükemanın şu sözlerinden haberi yokmuş. Hükema demişler ki: Her kim halkın gönlünüelde etmek için Cenabı Hakkı gücendirirse Cenabı Hak o halkı üzerine musallat kılar. Onun dünyadan kökünü kaldırır.

[Kalbin mahzun, hatırı mecruh bir kimsenin gön-

lünün tütünü zalimi öyle yakar ki ateş, üzerliği o nisbette yakamaz.]

Derler ki tekmil hayvanların reisi arslan, canlıların en aşağısı da merkeptir. Maamafih akıllılar: «Yük çeken eşek, adam paralayan arslandan hayırlıdır.» derler.

[Zavallı eşeğin her ne kadar idraki yoksa da yük çektiği için değeri vardır. Yük taşıyan öküzler, eşekler adam inciten insanlardan daha iyidir.]

O valinin kötü huylarından bir kısmı padişahın malûmu olmuş; ona işkence edilmesini emretmiş. Türlü ukubet ile onu öldürtmüştür.

[Ahalinin gönlünü aramazsan padişah senden razı ve memnun olmaz. Eğer Cenabı Hakkın lûtuf ve ihsanını istersen Allahın kullarına iyilik et.]

Vaktiyle o validen zulüm görmüş olanlardan birisi ona rastlamış, halinin perişanlığını görüp şöyle demiş:

Kolunun kuvvetine ve mansıbına güvenen her kimse halkın malını sebepsiz yere alıp saltanatla yiyemez İri kemiği boğazdan geçirip yutmak kabildir; fakat o kemik göbeğe inince insanın karnını yırtar.

Kötü yaşayışlı zalim, ölür, gider; fakat üzerindeki lânet ebedî olarak kalır.

HİKÂYE

İnsanları incitmekten zevk alan birisi salih bir adamın başına bir taş vurmuş. Dervişin o zâlimden intikam almağa kudreti yokmuş. Derviş başına vurulan o taşı alıp saklamış. Bir gün gelmiş Padişah o zâlime kızıp, onu bir kuyuya attırmış.

Derviş gelmiş, o saklamış olduğu taşı onun başına atmış.

Zalim demiş ki: Kimsin; bu taşı benim başıma niçin vurdun?

Derviş: Ben filâncayım, bu taş da filân tarihte benim başıma vurmuş olduğun taştır, demiş.

Zalim: Bu kadar zamandan beri neredeydin? demiş.

Derviş cevap vermiş: Mansıbından korkarak yanına uğramıyordum. Şimdi seni kuyuda görünce fırsat ganimet bildim.

[Bir münasebetsiz âdi kimseyi bahtiyar, mes'ut görünce akıllılar ona itiraz etmez, hoş görürler. Mademki keskin, yırtıcı tırnağı yoktur,öyleyse kötüler ile cenkleşme. Her kim polat kollu birisiyle pençeleşirse kendisinin gümüş gibi narin bileğini incitmiş olur. Sabret, felek o kötünün, polat kolunun elini bağlayınca o zaman istediğin gibi onun beynini çıkarırsın.]

HİKÂYE

Padişahlardan birisinin korkunç bir illeti vardır ki o illetin adını tekrarlamak caiz değildir.

Yunan etibbasından bir cemaat müttefikan dediler ki bu derdin devâsını ancak, şu sıfatlarla mevsuf bir insanın ödü olabilir.

Padişah emretti, her tarafa arayıcılar çıktılar, o sıfatlarla mevsuf bir insan aradılar. Araya araya bir köylü çocuğunu buldular ki etibbanın dedikleri sıfatlar onda tamamiyle mevcut idi.

Padişah çocuğun anasını, babasını çağırttı, onlara birçok para, mal, mülk vererek onları razı etti.

Sonra padişah işi kadıya havale ile çocuğun katli için fetva istedi.

Kadı: Padişahın vücudunun selâmeti için ahaliden birisinin kanını dökmek caizdir diye fetva verdi.

Çocuğu meydana getirdiler. Cellât geldi. Çocuğun boynunu vurmak için kılıcını çekti, hazırlandı, işaret bekledi. Tam o sırada çocuk gözlerini göğe dikti. Gülerek kendi kendine bir şeyler söylendi.

Çocuğun gülmesi padişahın dikkatini celbetti: «Çocuk! Bu gülecek zaman mıdır?» diye sordu.

Çocuk şöyle cevap verdi: «Padişahım, çocukların nazı anasına, babasına geçer; dâvayı kadıya götürürler; adaleti padişahlardan isterler. Gel gelelim şimdi benim anam babam dünyanın fâni metâı için beni ölüme teslim ettiler; kadı kanımın dökülmesi için fetva verdi; padişah ise kendi sıhhatini benim ölümümde görüyor. Allahtan başka, bir penahım kalmadı. Onun için göğe baktım; onun adaletin merhametini istedim ve bana acıyacağını bildiğim için sevindim, güldüm...» dedi.

[Senin elinden kime feryat edeyim? Senden yine sana şikâyetle adalet istiyorum.]

Çocuğun bu sözünden padişah müteessir oldu, gözleri doluktu: «Benim ölmem böyle bir bîgünahın kanının dökülmesinden evlâdır» dedi. Çocuğu kucakladı, başını, gözünü öptü, ona hadsiz hesapsız para, mal, mülk verdi, onu azat etti.

Bu hikâyeyi nakledenler derler ki, padişah hemen o hafta içinde dertten şifa buldu.

[Nil, nehrinin kenarında bir filci beyit söylüyordu. Henüz hatırımdadır, diyordu ki: Ayağının altında karıncanın halini bilmezsen, bilmiş olasın ki filin ayağı altında senin halin gibidir.]

HİKÂYE

(Amr ibni Leys) in kölelerinden birisi kaçmıştı. Arkasından adamlar gittiler. Tuttular, getirdiler, huzura çıkardılar.

Vezirlerden birisinin o köleye garezi vardı; Padişahım diğer kölelerin böyle bir harekette bulunmaması için bunun idamı lâzımdır» dedi.

Bu söz üzerine köle başını yere koydu ve şöyle dedi:

[Padişahım, sen benim velinimetimsin. Hakkımda verilen hangi bir hükmü beğenirsen lâyıktır, razıyım. Kölenin ne diyeceği olur, söz efendisinindir.]

Köle söze devam ile dedi ki: Yalnız şu kadar var ki bu hanedanı âlişanın nimetile beslenmişim, istemem ki yarın kıyamette benim kanımdan dolayı size bir muaheze vâki olsun. Eğer bu kulunuzu öldürmek istiyorsanız şer'î şerife tatbik ile öldürünüz, tâ ki kıyamette muaheze olunmıyasınız.

Padişah sordu: Katlinin şer'î tatbik edilmesi nasıl olur?

Köle dedi ki: Müsaade buyurunuz ben şu veziri öldüreyim, katil olayım, o zaman kısas suretile katlimi ferman buyurursunuz ve hakkile öldürtmüş olursunuz.

Padişah güldü, vezire hitap ile «ne dersin?» dedi.

Vezir cevap verdi: Padişahım muhterem pederinizin kabri şerifi sadakası için olsun şu haramzadeyi af buyurunuz, tâ ki belâya sokmasın. Kabahat bendedir ki hükema sözlerini nazar-ı dikkate almadım. Hükema şöyle demişlerdir:

[Kesek taş atanlarla cenk edecek olursan cehaletle kendi başını kırmış olursun. Düşmana karşı ok attığın zaman düşün ki sen de onun karşısına oturmuş hedefdesin.]

(Zevzen) padişahının bir hocası (defterdarı) vardı. Ahlâkı güzel, değerli bir zat idi. Herkese tevazu ile hürmet ederdi. Kimseyi arkasından çekiştirmezdi.

Nasıl bir hali padişahın hoşuna gitmedi. Tekmil

malını müsadere ettirdi. Kendisini de hapse atıp işkence edilmesini emretti.

Ona işkenceye memur olan çavuşlar vaktile ondan iyilikler gördükleri, teşekküre borçlu oldukları için kendisineeziyet, işkenceler değil, iyi muamele eder ve zorlamayı, itap etmeyi reva görmezlerdi.

[Düşman ile sulh halinde bulunmak istersen o seni arkadan zemmettikçe sen onu yüzüne karşı takdir, tahsin et.

Fena dilli bir kimsenin sözü nihayet onun ağzından çıkar. Acı söz istemezsen onun ağzını tatlı yapmağa çalış.]

Padişahın fermanı mucibince bir çok işkencelere maruz olduktan sonra cezasının kalan kısmını da zındanda geçiriyordu.

O taraflardaki padişahlardan birisi o hoca hakkında mahremi bulunan bir kimseye mektup gönderdi. Mektubunda şöyle diyordu: «Oranın padişahı böyle büyük bir zatın kadrini bilmedi, ona hürmetsizlikte bulundu. Bu bize ağır geldi. Eğer hoca hazretleri (Tanrı onun sonunu hayretsin) bizim tarafa iltifat buyuracak olursa hatırına son derece riayet edilecektir ve bu memleketin büyükleri onu görmeğe muhtaçtırlar. Mektubun cevabını muntazırız.»

Mektup gizlice hocaya verildi; hoca mektuba vâkıf olunca işin sonundaki vehameti düşündü. Münasip gördüğü veçhile kısa ve ele geçtiği zaman töhmeti mucip olmıyacak bir cevap yazıp gönderdi

(Zevzen) padişahının adamlarından birisi bu işi öğrendi; padişaha bildirdi ve: Hapsettirmiş olduğunuz filânca, etraftaki padişahlar ile mektuplaşıyor, dedi.

Padişah kızdı ve bu işin meydana çıkarılması için emir verdi.

Mektup götüren kimseyi tuttular, mektubu oku-

dular. Yazmış ki: Büyüklerin hakkındaki hüsn-ü zanları değerimden çok fazladır. O tarafa gidersem hüsn-ü kabûl ile şeref bulacağım yazılmış. Bunu kabul etmeğe imkân yoktur. çünkü bu hanedanın nimetile beslenmişim. Azıcık infialden dolayı velinimete vefasızlık edemem. Hükema demişler ki:

[Senin hakkında her zaman kerim olan bir kimse eğer ömründe bir kere sitem ederse mazur gör.]

Hocanın hakşinaslığını padişah beğendi, onu affetti; hil'at giydirdi, paralar verdi ve «Hata ettim, senin gibi bîgünahı incittim» diye özür diledi.

Hoca şöyle dedi: «Padişahım, kulunuz bu işte bir hata görmüyorum. Belki başıma böyle nâhoş bir iş gelmesi takdiri ilâhide varmış. O işin sizin elinizde vukua gelmesi pek iyi oldu; çünkü üzerimde çok nimetiniz lutfunuz, ihsanınız vardır, size minnettarım.

[Eğer halktan bir zarar erişirse incinme; çünkü halktan ne rahat erişir, ne de mihnet erişir.

Düşmanın düşmanlığını, dostun dostluğunu Allahtan bil; çünkü her ikisinin de kalbi Cenabı Hakkın yed-i tasarrufundadır.

Atılan ok vakıâ yaydan geçer; fakat akıllı insan oku yaydan bilmez; yayı tutan insandan bilir.]

HİKÂYE

Arap meliklerinden birisi mukarreplerine der ki: Filâncanın aylığı her kaç ise iki kat yapınız; zira saraya devam ediyor ve fermana fevkâlâde riayetkârdır. Diğer hizmetkârlar ise eğlence ve onun ile meşgul oluyor ve hizmette tenbellik, gevşeklik gösteriyorlar.

Âriflerden bir zat bunu işittim ve coşup vecde geldi. Sebebini sordular:

«Cenabı Hakkın dergâhında kullanılan derecelerin artması da böyledir.» dedi.

[Bir kimse padişahın hizmetine iki sabah devam ederse, üçüncüsünde padişah ona lûtuf ile bakar.

İhlâs ile ibadet edenler de Cenabı Hakkın âsitânından elbette meyus dönmezler.

Büyüklük buyruk kabul etmektedir. Buyruk tutmamak mahrumluğun delilidir. Kimde doğruların siması varsa eşikten ayrılmaz hizmet eder.]

Bir zâlimi hikâye ederler ki, fakirlerin odunlarını zulüm ile alır ve zenginlere cebren verirmiş.

Âriflerden bir zat o zalime tesadüf edip şöyle demiş.

[Sen bir yılansın ki kimi görsen sokarsın, yahut baykuşsun ki nerede otursan viran edersin.

Senin gücün bize yeterse gaybi bilen Cenabı Hakka yetmez. Yer ehline cebretme tâ ki göğe beddua akmasın.]

Zâlim bu sözden incinmiş, suratını asmış. Ona iltifat etmemiş, böbürlenmiş.

Arası çok geçmeden, bir gece o zalimin odun anbarı yanmış. Yalnız odunları değil, konağı, nesi var nesi yok hepsi de yanmış. Zalim yumuşak döşekten kızgın külün üzerine düşmüş.

Tesadüfî olarak evvelce ona nasihat eden zat oradan geçerken ona rastlamış. Bakmış ki ahbaplarını, hempalarını toplamış onlarla hasbihal ederek: «Bilmiyorum bu ateş benim sarayıma nereden sıçradı» diyormuş.

O zat: «Fakirlerin gönüllerinde yanan ateşin dumanından» demiş.

[Yaralı gönüllerin tütününden sakın; çünkü gönül yarası nihayet tesir eder, elinden geldiği kadar

bir gönlü perişan etmemeğe çalış, çünkü bir ah cihanı alt üst eder.

Keyhüsrevin tacında şu kıt'anın mazmunu yazılıydı:

Nice yıllar, nice uzun ömürler halk yeryüzünde başımızı çiğneyerek gelip geçecektir. Saltanat denilen şey elden ele bize kadar geldiği gibi böylece bizden sonra başkalarının ellerine de geçecektir.1

HİKÂYE

Birisi pehlivanlıkta birincilik kazanmıştı.

Bu ilimde 360 ağır oyun bilir ve her gün birisile güreş tutardı. Birçok şakirtler vardı. İçlerinden birisini gönlü sevdi, ona 359 oyun öğretti, geriye kalan bir oyun için şakirdi: Usta onu da öğretsene dedikçe peki peki diye atlatırdı. Çocuk san'atda, kuvvetde son dereceyi buldu, karşısına kimse çıkamaz, zoruna kimse dayanamazdı.

Nihayet o dereceyi buldu ki, bir gün padişahın huzurunda: «Ustam büyüğümdür, üzerimde hakkı var. Bu iki noktadan dolayı fazileti haizdir. Benden üstündür, yoksa kuvvette ondan aşağı değilim, sanatta da ona müsaviyim.» dedi.

Çocuğun bu terbiyesizliği padişahın hoşuna gitmedi. «Ustan ile güreşmelisin» emrini verdi.

Geniş bir meydan tâyin ettiler, devlet erkânı, saltanat âyanı, meşhur pehlivanlar oraya toplandılar.

Çocuk meydana bir sarhoş fil gibi geldi. Öyle bir dehşetle geldi ki eğer karşısındaki demir dağ olsaydı, yerinden koparırdı. Ustası anladı ki genç çırak kuvvetçe ondan üstündür; ondan saklamış, ona öğretmemiş olduğu oyun ile ona sarıldı. Çocuk kendisini bilmiyordu. Nihayet usta onu iki eli ile kaldırdı, başından yukarıya götürdü ve yere vurdu.

Orada mevcut insanlardan bir gürültüdür koptu.

Padişah emretti, ustaya bir hil'at giydirdiler, bahşişler verdiler, çocuğu ise azarladı, kınadı: «Seni yetiştiren ustana vefasızlık ettin. Onu yenmeğe kalkıştın, onu da başaramadın» dedi.

Çocuk: «Padişahım, ustam beni zor ile kuvvet ile yıkmadı, belki benden esirgemiş olduğu bir oyun ile yıktı» dedi.

Ustası cevap verdi: Evet o oyunu böyle bir gün için saklıyordum. Hükema demişler ki: Dostuna o kadar kuvvet verme ki sana düşman olacak olursa seni mağlup edemesin.

[Büyüğü ile mücadeleye kalkışan küçük öyle yere serilir ki, bir daha kalkamaz.]

Kendi beslediği kimseden cefa gören adamın ne dediğini duymadın mı?

[(Vefa) denilen şey ya esasen bu âlemde yoktur, kuru bir adı vardır; yahut bu zamanlarda vefa eden kimse yoktur. Benden ok atmayı öğrenen bir kimse yoktur ki sonunda beni nişan almasın.]

HİKÂYE

Tek başına yaşıyan bir derviş bir sahra köşesinde oturmuş. Tesadüfen padişah oraya uğradı.

Derviş kanaat mülkünde dünyadan el etek çekmiş olduğu cihetle başını kaldırmadı ve padişaha göz ucu ile olsun bakmadı.

Padişah saltanatın taşkınlığı icabı olarak kızdı ve «bu hırka giyen insanlar hayvan gibidirler, kabiliyet ve insanlık onlarda yoktur» dedi.

Vezir, dervişin yanına gelip: «Derviş bana bak, yeryüzünün padişahı senin önünden geçti. Niçin hür-

met etmedin, niçin edap şartını yerine getirmedin?» dedi.

Derviş şöyle cevap verdi: «Padişaha söyle ki, hizmeti, hürmeti, kendisinden para, pul uman kimseden beklesin. Bir de şunu söyle; padişahlar ahalinin muhafazası için o mevkie gelirler, yoksa ahali padişahlara tapınmak için yaratılmış değildir.»

[Herne kadar devlet, saltanat sayesinde mal, mülk para padişahların elinde ise de onlar fakirlerin bekçisidirler.

Koyun çoban için değildir. eBelki çoban koyunlara hizmet içindir(1)

Bugün birini muradına ermiş diğer birini de kendi kendine didinir, gönlü yaralı görürsün. Biraz sabret, göreceksin ki o hayâl peşinde koşan kimsenin beynini toprfak yiyecektir. Ölüm gelince şahlık, bendelik farkı zail olur.

Birisi bir ölünün mezarını açacak olsa zengin mi, fakir mi, farkedemez.]

Dervişin sözü padişaha doğru ve sağlam geldi ve «dile benden ne dilersen» dedi.

Derviş: «Senden onu isterim ki bir daha buraya gelip te beni rahatsız etme» dedi.

Padişah dervişe: «Bana nasihat et» dedi.

Derviş şu beyitin mazmununu söyledi:

[Bugün elinde nimetin varken fırsat bil. Çünkü bu devlet, bu mülk eden ele gider.]

HİKÂYE

Vezirlerden birisi Zünnûnî Mısrî hazretleriyle görüştü. «Bana himmet buyur, gece gündüz padişahın

---

(1) Gusfend z berayi çuban nist
Belki çuban berayi hizmeti ust

işi ile meşgulüm, iyiliğini umuyorum; fakat darılıp, itap etmesinden korkuyorum» dedi.

Zinnun ağladı ve: Eğer ben senin padişahtan korktuğun gibi Allahtan korsaydım sıddıklar zümresinden olurdum dedi.

[Eğer rahat, meşakkat düşüncesi olmasaydı derviş göğe uçardı.

Eğer vezir padişahtan korktuğu gibi Allahtan korksa idi melek olurdu].

HİKÂYE

Bir padişah suçsuz bir kimseyi katl için emir verdi.

Adamcağız şöyle dedi: «Padişahım bana karşı vukua gelen bir öfke ile kendine zulmetme.»

Padişah: Nasıl olur? dedi.

Adam cevap verdi: Şu katil işi benim için bir nefes içinde olur biter, fakat bunun günahı ebediyen boynunda kalır.

[Bu hayat, şu dünyada duruş, sahra rüzgârı gibi eser geçer. Acılık, tatlılık, yakışıklık, ;irkinlik hepsi geçer gider. Zalim sanır ki bize zulmediyor. Hayır, bize olan o zulüm durmaz geçer, fakat onun boynunda ebedi kalır.]

Padişaha nasihati tesir etti. Onu affetti ve özür diledi.

HİKÂYE

Nuşirevanın vezirleri memleket işlerinden mühim bir iş hususunda istişare ediyorlardı. Her birisi kendi bilgisine göre birer rey beyan ediyordu. Bu hususta padişah da düşündü, bir fikir söyledi:

Büzürcmihr padişahın reyini bütün reylere tercih etti.

Vezirler tenhada Büzürcmîhre sordular: «Padişahhın reyinde ne meziyet gördün ki bu kadar hakim zatların fikirlerine tercih ettin?» dediler.

Büzürcmihr şöylecevap verdi: «İşin sonu belli değil herkesin reyi Cenabı Hakkın iradesine bağlıdır. Bir reyin doğruluğu, yanlışlığı ancak neticede anlaşılacak. Şu halde padişahın reyine uymak münasiptir; çünkü eğer yanlış çıkarsa biz de ona uymuş olduğumuzdan onun itabından emin olmuş oluruz.»

[Padişahın reyine muhalif rey aramak kendi kanı ile el yıkamak gibi olur. Eğer padişah gündüzün şimdi gecedir derse: «Evet efendim doğru söylediniz, işte ay ile ülker» demek lâzımdır.]

HİKÂYE

Aleviler gibi saçlarını örmüş bir şeyyad (müral, hilekâr, kıssahan) Hicaz kafilesile şehre (belki maksatŞiraz şehridir) geldi. Alevîyim, Hacdan geliyorum, dedi. Bir de, ben söyledim diyerek, padişaha bir kaside takdim etti. Padişah ona ihsan verdi, iltifat etti.

Padişahın nedimlerinden birisi o sene seferden gelmişti. «Ben onu kurban bayramında Basrada gördüm, hacı nasıl olabilir?» dedi.

Nedimlerden diğerbirisi de: «Onun babası (Malatya)da Nasranî idi. Alevî nasıl olabilir?» dedi.

Takdim ettiği kasideyi de (Enverî) divanında buldular.

Padişah emretti: «Şu herife bir kötek çekin, sonra sürün, çıksın gitsin. Bu kadar yalanı niçin söyledi?» dedi.

Padişah güldü ve: «Tekmil ömründe bundan da-

ha «Ey yeryüzünün pdişahı, bir söz daha söyliyeyim eğer doğru olmazsa ne ceza buyurursan lâyıkım»

Padişah: «O nedir, söyle bakalım» dedi.

Şeyyad şu mazmunu söyledi:

[Sana bir garip bir külek (bir bakraç) yoğurt getirse iki ölçeği su, bir ölçeği ayrandır. Benden saçma, yalan bir söz işitincegücenme, çünkü seyyahlar çok yalan söylerler.]

Padişah güldü ve: «Tekmil ömründe bundan daha doğru söz söylememişsin» dedi. Ve onun istediği şey ne ise verilsin diye emir verdi.

HİKÂYE

Hikâye ederler ki: Vezîrlerden birisi maiyetindekilere acır, hepsinin iyiliğini istermiş. Bu vezir, nasılsa padişahın gazabına uğrayıp hapsedilmiş.

Herkes onu kurtarmak için çalışmışlar. Ona işğence için tâyin edilen kimseler iyi muamele ederlermiş. Bir taraftan da büyükler padişaha onun güzel ahlâkını söylerlermiş.

Nihayet padişah, onun hatasını affetmiş.

Âriflerden bir zat bu hale vâkıf olunca şöyle demiş:

[Dostların gönlünü elde etmek için babadan kalma bostanım satılması yerinde bir hareket olur.

İyilik düşünen dostların tenceresini kaynatmak için, ev içinde yanabilen şeylerin yanması lâzımdır.

Kötülük düşünen kimseye iylik yap. Çünkü köpeğin ağzının lokma ile kapatılması uygun olur.]

HİKÂYE

Harun Reşidin oğullarından birisi pek öfkeli olarak babasının huzuruna geldi. Filan çavuşun oğlu an-

neme sövdü dedi.

Harun, devlet erkânına sordu: «Ona ne ceza vermek lâzımdır?»

Erkânın birisi: «Onu katletmek lâzımdır.»

Öteki: Dilini kesmek lâzımdır.

Başka birisi de: Malını müsadere ve kendini nefyetmek lâzımdır, dediler.

Bu sözleri dinledikten sonra Harun şöyle dedi. «Çocuğum! Onu affetmek daha kerimane bir hareket olur. Eğer affetmezsen, sen de onun annesine söz, amma o nasıl söyledi ise öyle söyle, sakın fazla söyleme, çünkü o zaman intikam haddini geçmiş ve senin tarafından zulüm yapılmış olur.»

[Kükremiş filile cenk eden kimse, ukalâya göre mert değildir. Asıl mert odur ki öfkelendiği vakitdahi hakikatten ayrılmaz.

Birisine bir kötü huylu kimse sövdü, o adam tahammül etti ve: «Sonun hayır olsun (hay Allah iyiliğini versin) dedikten sonra ben senin dediğinden daha berbatbir kimseyim; çünkü bilirim ki sen benim ayıbımı benim kadar bilmezsin.» dedi.]

Bir takım büyüklerle bir gemiye binmiştim... Arka tarafından bir sandal battı ve ikikardeş bir girdaba düştüler.

Büyüklerden birisi gemiciye: «Şuiki kardeş kurtar, her birisi için sana elli altın vereyim»dedi.

Gemici suya atıldı. İki kardeşten birini kurtardı. Öteki helâk oldu.

Ben bu hali görünce: «Zavallının ömrü kalmamış. Ondan dolayı evvelâ ötekini kurtarmakla onu kurtarmağa geciktiniz» dedim.

Gemici güldü: «Sözün doğrudur, dedi, fakat benim gönlüm ilk önce bunu kurtarmak isfedi. Çünkü bir zaman çölde kalmıştım, bu beni bir deveye bindirdi. Hâlbuki ötekinden kamçı yemiştim.»

Bu sözü işitince: «Cenabı Hak ne kadar doğru söylüyor,» dedim: «İyilik eden de, kötülük eden de kendisi için yapmış olur.»

[Elinden geldiği kadar bir kimsenin gönlünü incitme, çünkü bu yolda çok dikenler bulunur.

Zavallı bir fakirin bile işini yap, çünkü senin de görülecek işlerin bulunur.]

HİKÂYE

İki kardeş vardı: Birisi padişah hizmetinde idi. (Zengin olmuştu.) Öteki elinin emeğiyle ekmek yerdi. (Fakir kalmıştı.)

Bir kere zengin fakire dedi ki: «Niçin padişah hizmetine girmezsin ki bu eziyetten kurtulasın?»

Fakir, zengine cevap verdi: «Sen niçin iş güç tutmuyorsun ki, padişah hizmetinde bulunmak zilletinden kurtulasın?» Hükemâ demişler ki: «Kendi ekmeğini yiyip oturmak altın kemer bağlayıp hizmet için bir mahlûkun karşısında ayakta durmaktan hayırlıdır.»

[Kızgın demiri el ile yuğurup hamut etmek beyler önünde el bağlamadan daha iyidir.

Kıymetli ömür iki düşünce ile geçiyor: Yazın ne yiyeyim, kışın ne giyeyim?

Ey alçak karın, bir ekmek ile kanaat et ki hizmetkâr olup başkalarının önünde yerlere kadar eğilmiyesin.]

HİKÂYE

Birisi Nuşirevan'a şu müjdeyi verdi: Yüce Tanrı filân düşmanını dünyadan kaldırdı.

Nuşirevan: Beni bırakacağını duydun mu, işittin mi, ölüme sevinilir mi? dedi.

[Düşmanın ölmesiyle benim için sevinmek olmaz, çünkü bizim hayatımız da ebedî değildir.]

HİKÂYE

Hükemâdan bir takım kimseler Kisra'nın huzurunda bir iş hakkında konuşuyorlardı. Onların en büyüğü olan Büzürcmihr ağzını açmıyordu.

Hâkimler Büzürcmihr'e: «Niçin sen de bu hususta fikrini söylemiyorsun?» dediler.

Büzürcmihr cevap verdi: «Vezirler Etibba gibidirler. Tabib ilâcı ancak hastaya verir. Görüyorum ki, reyleriniz pek doğrudur. Şu hâlde benim söylemem hikmete münafi olur.»

[Bir iş benim müdahalem olmaksızın meydana geliyorsa, benim o iş hakkında söz söylemem doğru olmaz. Eğer görsem ki bir âmâ yolda gidiyor, önünde bir kuyu var, o zaman susarsam günah işlemiş olurum.]

Mısır iklimi Harunür Reşid'in idaresine geçince; «Azgın Firavun, Mısır mülküne mağrur olarak Tanrılık dâvasına kalkışmıştı. Onu tahkir için, Mısır mülkünü kölelerimin en aşağısına vereceğim» dedi. Huseyb isminde ahmak bir kölesi vardı. Mısır valiliğine onu tâyin etti.

Mezkûr kölenin aklının, dirayetinin derecesini anlatmak için derler ki: Bir takım Mısır ekincileri şikâyete geldiler ve dediler ki: «Nil kenarında pamuk ekmiştik, yağmur vakitsiz geldi, pamuklarımız telef oldu.»

Huseyb : «İyi yapmamışsınız. Yün ekmeliydiniz.» dedi.

Bu vak'ayı işiten bir âlim şöyle dedi:

[Eğer servet ilim ile artsaydı cahilden daha fakir kir kimse olmazdı. Halbuki cahillere öyle rızıklar erişiyor ki yüz âlim onlara şaşakalıyor.

Baht, devlet iş bilmekle değildir. Tanrı vergisidir. Nice akılsız, beyinsiz kimselerin makbûl, nice âkillerin hakir, hor olduğu bu dünyada çok görülmektedir.

Kimyacı, kaygı, keder, mihnet, meşakkat içinde ölmüş, ahmak bir kimse viranede define bulmuştur.]

HİKÂYE

Padişahın birine bir Çin cariyesi getirmişlerdi. Bir sarhoşluk sırasında ona yaklaşmak istedi. Kız, teslim olmadı. Hükümdar kızdı, Cariyeyi bendelerinden siyah bir araba bahşetti.

Arabın bir dudağı yerde, bir dudağı gökte denecek derecede öyle çirkin bir hâli vardı ki, Hazreti Süleyman'ın mührünü çalan cin, onun çehresinden ürker ve onun koltukları katran kokusu gibi kokardı.

[Sanki: (Yusuf) da güzellik tamam olduğu gibi çirkinlik de bunda sona ermişti.

Ondaki çirkin yüzü ne tasavvur etmek, ne de anlatmak mümkün değildir. Koltuğu, Allah korusun, temmuz güneşi karşısındaki lâşeden daha murdar kokardı.]

Anlatırlar ki, Arap nefsini tutamaz, şehveti galip gelerek kızın bikrini izâle eder.

Sabah olunca ayılan hükümdar cariyeyi arar, bulamaz.

Akşam olup biteni anlatırlar, kızar, Arapla cariyenin ellerini ve ayaklarını sağlamca bağlayıp kaleden aşağı atmalarını emreder.

İyi huylu vezirlerden biri hürmetle huzura gelerek derki:

Diğer hizmetkâr kullarınız in'am, ihsanınıza alı-

şık oldukları için Arabın bu hususta bir kabahati yoktur.

Hükümdar sorar: Bir gece sabrederek dokunmasaydı ne olurdu?

Vezir cevap verir: Efendimiz işitmediniz mi şöyle söylemişlerdir:

[Susuzluktan yanmış, tutuşmuş bir kimse, âbı hayat çeşmesine yetiştiği zaman zannetme ki kükremiş filden korkar.

Karnı aç olan mezhepizin boş bir evdeki sofra başında ramanı düşüneceğine akıl inanır mı?]

Bu lâtife padişahın hoşuna gitti. Arabı sana bağışladım amma cariyeyi ne yapayım? diye sordu.

Vezir cevap verdi: Cariyeyi de araba bağışlayın ki onun artığı ona yaraşır.

[Onu hiç bir zaman dostluğa da lâyık görme ki beğenilmedik bir yere gidebilir.

Ağzı kokmuş bir kimsenin artığı olduğu zaman, susamış bir insanın gönlü, âbı zülâli dahi istemez.

Turunç, pislik içine düşse bir daha padişahın eli ona değer mi?

Bardak, çıbanlı bir kimsenin ağzına değmiş olsa susamış bir insan ondan su içebilir mi?]

HİKÂYE

İskender-i Rumî'ye: «Maşrik ile Mağrip diyarını nasıl fethettin? demişler. Halbuki senden evvelki padişahların hazineleri, malları, ömürleri, askerleri seninkinden daha çoktu. Böyle iken onlara bu kadar fütuhat müyesser olmadı.»

İskender şöyle cevap vermiş: «Cenabı Hakkın yardımiyle her fethettiğim memleketin reayasını incitmedim ve geçmiş padişahların adlarını iyilikten başka bir şeyle anmadım.»

[Büyüklerin adlarını çirkin bir surette yâdeden kimseye ukalâ, büyük demezler.

Baht, taht, emir, nehiy, vurma, tutma madem ki geçen şeylerdir, hepsi hiçtir. Geçmişlerin iyi adını zayi etme ki, senin iyi adın da pâyidar kalsın.]

İKİNCİ BAP

DERVİŞLERİN AHLÂKI BEYANINDADIR

HİKÂYE

Büyüklerden biri bir zâhide sormuş: Filân âbid hakkında bir takım fena sözler söylüyorlar. Sen onu nasıl bilirsin?»

Zâhit, cevap vermiş: «Görünüşte fena bir şey görmüyorum! İçyüzüne gelince, görünmeyen şeyi bilmem.»

[Her kimi zâhit kıyafetinde görürsen kalbinde ne olduğunu bilmezsen dahi, onu zâhit bil; iyi adam zannet. Çünkü polis ev içerisine karışmaz.]

HİKÂYE

Bir dervişi gördüm, Kâbenin eşiğine başını koymuş ağlıyarak şöyle niyaz ediyordu: Yâ Gâfûr, Yâ Rahîm, sen bilirsin ki pek zâlim, pek câhil olan insan kulluk vazifesini sana lâyık bir surette ifa edemez.

[Sana ibadette kusur ettiğim için özür dilemeğe geldim. İbadetime güvenmiyorum.

Âsiler günahtan tövbe ederler. Ârifler ibadetten istiğfâr ederler.]

Âbitler ibadetlerinin mükâfatını isterler, tacirler mallarının bahasını isterler. İlâhî, ben kulun ümit ge-

tirdim; tâat getirmedim. Dilenmeğe geldim; ticarete gelmedim. Bana, sana yakışanı yap, bana yakışanı yapma.

İster öldür, ister cürmümü bağışla. İşte yüzümü eşiğe koydum. Kul bir şey teklif edemez, ne buyurursan razıyım.

Kâbe kapısından bir dilenciyi gördüm; tatlı tatlı ağlıyor, şöyle diyordu: İlâhî, tâatimi kabul et demiyorum, günahıma af kalemini çek diyorum.]

HİKÂYE

Abdülkadir Geylânî'yi gördüm ki, Kâbenin hareminde çakıl taşları üzerine yüzünü koymuş, şöyle söylerdi: İlâhî beni affet. Eğer muhakkak azab ve ikaba dûçar edeceksen, kıyamet günü beni gözsüz haşret ki iyilerin karşısında mahcup olmıyayım.

[Her seher vakti rüzgâr esince aczimi bilerek, yüzümü topraklara sürüyor ve söylüyorum: Tanrım! Bu seni hiç unutmıyan kulunu hiç hatırlıyor musun?]

HİKÂYE

Bir hırsız bir âbidin evine girdi. Ne kadar aradıysa da bir şey bulamadı. Canı sıkıldı.

Âbit işi anladı, hırsızın eli boş dönmemesi için üzerine yattığı kilimi — sezdirmiyerek — hırsızın geçeceği yere bıraktı.

[İşittim ki Hak yolunun erleri düşmanların gönüllerini bile incitmemişlerdir. Bu makam sana nasıl müyesser olur ki, dostlarınla zıdlaşmada, çekişmedesin.]

Kalbi temiz olanların muhabbeti her zaman aynidir. Onlar insanları yüzlerine karşı gıyaben olsun se-

verler. Öyle arkadan bin türlü ayıbını nakledip yüzüne karşı kul kurban olmazlar.

[Bazı kimse var ki, yüze karşı yumuşak koyun, arkadan insan yiyici kurt gibidir.

Her kim başkasının ayıbını senin yanında sayar dökerse, şüphesiz senin ayıbını da başkalarının yanında söyliyecektir.]

HİKÂYE

Seyyahlardan birkaçı birleşmiş; keder, sefa ortağı olmuş, ilden ile geziyorlardı. Onlara arkadaş olmak istedim, kabul etmediler.

Dedim: Âciz insanların arkadaşlığından yüz çevirmek, onları istifadeden mahrum etmek dervişlerin kereminden, güzel ahlâkından beklenilmiyen bir hâldir. Halbuki ben kendimde öyle bir kudret ve çeviklik hissediyorum ki, arkadaşlıkta şen ve çalâk bir dost olurum. Arkadaşlarıma gönül üzüntüsü olmam.

[Yola giderken, ata binmesem bile hiç olmazsa ata binen arkadaşlarımın eyer takımlarını götürürüm.]

İçlerinden birisi dedi ki: «Gücenme, şu günlerde derviş kıyafetine girmiş bir hırsız geldi, bize arkadaş oldu, bizimle birlikte seyahate devam etmek istedi.

[İnsanlar elbiseye bakarak içindekinin nasıl insan olduğunu bilmezler. Mektubun içinde ne olduğunu ancak yazan bilir.]

Dervişler kendi hâllerinde, ziyansız ve doğru kimseler oldukları ve meydanda bir sebep bulunmadığı için onun hakkında fena düşünmedik, onu arkadaşlığa kabul ettik.

[Dervişler eski bir hırka giyerler. Halk karşısına çıkmaları için bu kâfidir. Fakat zâhitlik çul giymekle değildir. Temiz zâhit ol da atlas giyin. Allahın emret-

tiği yolda yürü de ne istersen giyin. İstersen başına tac giy. Omuzuna bayrak al.

Zâhitlik dünyayı, şehveti (fena arzuyu), hevesi, lüzumsuz arzuyu bırakmaktır. Yoksa zâhitlik elbise namına bir hırka ile iktifa etmek değildir.

Zırh içinde yürekli insan lâzımdır. Korkak kimseye cenk âletlerinin ne faydası olur?]

Hülâsa bir gün akşama kadar yürüdük, gece vakti bir hisarın dibine eriştik; orada uyuduk.

Uğursuz hırsız, arkadaşın ibriğini aldı, taharet için gidiyorum, dedi. Halbuki o taharet için değil, yağma için gidiyormuş.

[Dervişlik hırkası giyen şu âbide bak! Kâbe örtüsünü eşek çulu yapmış.]

Herif ibriği aldı gitti, uzaklaştı, dervişlerin gözünden kayboldu. Oradan hisarın burcuna çıkmış; orada bir yerden bir cevahir kutusu çalmış ve ortalık aydınlanıncaya kadar da o karanlık yürekli adam epey yol almış.

Biz ise, bîgünah, bîhaber yatıyorduk.

Sabahleyin hırsızlık meydana çıkınca, hisar halkı, bizim yaptığımıza zâhip oldular, hepimizi zindana koydular.

İşte o tarihtenberi kimseyi arkadaş almamağa karar verdik ve kendi âlemimizde yaşamak istedik. Selâmet yalnızlıktadır. Felâket iki kişi arasında zuhur eder.

[Bir kavmin içinde birisi câhillik ederse ne küçüğünün şerefi kalır, ne büyüğünün. Görmez misin bir otlakta öküzlerden birisi bir tarlaya girer, köyün öküzleri tarlaya girmiş derler.]

Seyyahlardan o vak'ayı işitince, dedim ki: Yüce Tanrıya bin şükür olsun, dervişlerin sohbetlerinin feyzinden mahrum kalmadım. Her ne kadar onlarla ar-

kadaşlık edemedimse de bu hikâyeden müstefit oldum. Benim gibilere tekmil ömürlerinde bu nasihat işe yarıyacaktır.

[Bir mecliste bir yontulmamış yüzünden birçok akıllıların gönülleri incinir. Bir havuzu gül suyu ile doldursanız içine bir köpek düşmekle pis olur.]

HİKÂYE

Bir mürâi zâhit, bir padişaha misafir oldu. Sofraya oturdukları zaman onun iyiliği hakkında daha ziyade hüsnü zanda bulunsunlar diye mûtadından daha az yedi. Namaza kalktıkları zaman âdetinden fazla kıldı.

[Ey hünerlerini avucunun ortasında tutup ayıplarını koltuğu altında saklıyan kimse!

Evine döndüğü zaman sofrayı hazırlamalarını emretti. Ferasetli bir oğlu vardı. «Baba, padişahın dâvetinde bir şey yemedin mi?» diye sordu.

Babası: Onların nazarında işe yarıyan birşey yemedim. Pek az yedim, dedi.

Çocuğu: «Baba, öyle ise namazı da kazâ et ki, işe yarar bir namaz kılmamışsın» dedi.

Ey ahmak! İhtiyaç gününde, herhangi bir şey lâzım olduğu zaman, geçmez akçe ile ne almak istersin?]

HİKÂYE

Hatırımdadır. Çocukluğum zamanında ibadet etmeğe heveslenirdim. Geceleri kalkarım; sofuluğa, takvâya düşkün idim.

Bir gece babamla oturmuş, gözlerini yummamış, (Kur'an-ı Kerîm'i) kucağımda tutmuş idim. Ev halkı ise yanımızda uyuyorlardı.

Babama şöyle dedim: «Ne olur, şunlardan birisi kalkıp da iki rekât namaz kılsa, ölü gibi uyuyorlar.»

Babam şöyle dedi: «Canım oğul, halkı çekiştireceğine, keşki sen de uyuyaydın.»

[Hodbin kimse, kendisinden başkasını görmez Çünkü onun gözünün önünde gurur perdesi var. Eğer ona Cenabı Hakkı görecek bir göz bağışlasalardı, kendinden âciz bir kimseyi göremezdi.]

(Her şeyde Cenabı Hakkı görmeğe başlayınca kendisini de unutur, başkasını da unutur. Cenabı Hakkın yanında başka varlık göremez.)

HİKÂYE

Bir büyüğü bir mecliste mütemadiyen methediyorlar, güzel vasıflarını haddinden ziyade büyütüyorlardı.

O büyük zat başını kaldırdı, şöyle dedi: Kendimin ne adam olduğunu ben bilirim.

[Ey benim güzel sıfatlarımı sayıp döken kimse, yeter, beni çok incittin. Görünüşüm öyledir, fakat iç yüzümü bilemezsin.

Şahsım herkesin gözünde güzel görünüşlüdür, fakat içimin fenalığından utanıyor, başımı kaldıramıyorum.

Herkese tavusu güzel, nakışlı tüyü, tüsü sebebiyle överler. O ise ayağının çirkinliğinden dolayı herkesten utanır.]

HİKÂYE

(Cebeli Lübnan) da sulehâdan bir şeyh vardı. Mânevî mertebesi, kerâmetleri bütün Arap illerinde meşhurdu.

O Şeyh bir gün kalktı, Şam'da Benî Ümeyye câmiine geldi. (Kellâse) havuzunun yanında abdest alacaktı. Ayağı kaydı, havuza düştü. Havuzdan güçlükle çıkardılar.

Namaz kılındı, namazdan sonra dostlarından birisi ona:

«Bir müşkülüm var, lütfen cevap verir misin?» dedi.

Şeyh sordu: «Müşkülünüz nedir?»

Dostu dedi: «Hatırlıyorum ki, Mağrip denizinin üzerinde yürürdün. Ayağın ıslanmazdı. Bugün ise bir adam boyu suda hemen hemen boğulacaktın. Bundaki hikmet nedir?»

Şeyh başını önüne eğdi, gözünü kapadı, düşündü. Bir çok düşündükten sonra başını kaldırdı, şu cevabı verdi: İşitmedin mi Seyyidi âlem Muhammed Mustafa sallâllahü aleyhi vesellem: «Benim Allah ile bir vaktim vardır ki, o vakitte mukarrep melek, mürsel nebî ile görüşemem» buyurmuştur. Fakat daima böyleyim buyurmamıştır. Filhakika böyle söylediği vakit Cebrail ile, Mikâil ile meşgul olmazdı. Fakat başka bir vakit zevcelerinden (Hafsa) ve (Zeynep) ile görüşür ve konuşurdu. Evliyalar demişler ki: «İyilerin müşahedesi tecellî ile istitar arasındadır, görünür ve kapanır.»

[Tanrım, bize cemâlini hem gösterir hem saklarsın, bizim ateşlerimizi teskin ederek kıymetini arttırırsın.

Sevdiğimi vasıtasız görürüm. Bana bir hâl gelir, yolumu kaybederim. Sevdiğim ateşin alevini yükseltir, sonra su serper, söndürür. Bundan dolayı beni hem yanmış, hem suya garkolmuş görürsün.]

HİKÂYE

[Birisi o çocuğunu kaybeden Yâkub'a sordu: «Ey

parlak cevherli, akıllı ihtiyar! Mısır'dan Yusuf'un gömleğinin kokusunu aldın. Kenan kuyusunda iken onu niçin görmedin?»

Yakup şöyle cevap verdi: «Bizim ahvâlimiz sıçrayan şimşeğe benzer. Bir an görünür, bir an gözden kaybolur.»

Bazan felek-i âlânın üstünde otururum, bazan ayağımın arkasını göremem. Eğer derviş bir hâl üzere kalsaydı, iki âlemden de elini çekerdi.]

HİKÂYE

(Ba'lebek) camiinde vaaz tarikile birkaç söz söylüyordum. Karşımda donmuş, gönülleri ölmüş, sûret âleminde kalıp, mânâ âlemine erişmemiş bir cemaat vardı. Baktım ki nefesim onlara tesir etmiyor. Sıcak ateşim onların yaş odunlarını yakmıyor, «Hayvanları terbiye ediyorum, körler mahallesinde ayna taşıyodum» diye kendime acıdım. Sözü kesmek, kürsüden inmek istiyordum; fakat mâna kapısı açık, sözün zinciri uzun idi. (Ve nahnü akrebü ileyhi min hablil verid = biz insana şah damarından daha yakınız) âyetini tefsir ediyordum. Çok derinleşmiştim. Dedim ki:

[Dost bana benden daha yakındır. Lâkin ne kadar acayip ki ben ondan uzağım. Ne yapayım. Kime söyleyebilirim ki o, benim kucağımda olduğu hâlde ben hicran içindeyim.]

Ben bu sözün şerabiyle mest idim. Kadehin fazlası elimde idi. Derken birisi vaaz meclisine uğradı. Kadehin son dönüşü ona nasip oldu. Kadehte kalanı içti, sarhoş oldu. Öyle bir nâra attı ki, onun cezbesi ötekilerine de sirayet etti; feryada geldiler. Meclisteki o hamlar da cûşü hurûşa başladılar.

Bu hâli görünce dedim: Haberdâr olan uzaklar huzurda, gözsüz yakınlar uzaktadır.

[Dinleyen kimse söz anlamazsa söyleyende neş'e, şevk, coşkunluk arama.

Aşk ve şevk ile, can kulağile dinle ki, söyliyen kimse istediği gibi top oynasın.]

HİKÂYE

Bir gece Mekke çölünde uykusuzluktan dermanım kesildi. Bir adım atacak hâlim kalmadı. Kumların üzerine yattım, deveciye, «Benden el çek.. beni bırak kalacağım, uyuyacağım, artık ne olursam olsun,» dedim.

[Yürük develerin âciz kaldığı bir yolda zavallı yayanın ayağı ne kadar gider? Bir şişman zayıflayıncaya kadar zayıf olan kimse eziyet, meşakkat ile ölür.]

Deveci şöyle dedi: «Kardeş, Harem-i şerif öndedir. Haramî arkadadır. Eğer gidersen canını kurtarmış olursun.Eğer uyursan ölürsün.»

[Göç gecesi çöl yolunda mugaylan ağacının altında uyumak hoştur. Fakat candan geçmek lâzımdır.]

HİKÂYE

Bir deniz kenarında bir âbidi gördüm; bir kaplanın hücumuna uğrayıp yaralanmıştı. Hiç bir ilâç kâr etmiyordu. Uzun zamandan beri bu yarayı çekip duruyordu. Bunula beraber her nefeste Cenabı Hakka şükrediyor ve «Cenabı Hakka hamdolsun ki bir mâsiyete değil bir musibete giriftâr oldum» diyordu.

[Eğer o muhterem dostum beni inleterek katl için cellâda verecek olsa, sakın o sırada canımın kaygusuna düşerim sanmayın. Evet, kederlenirim, müteessir olurum, fakat öleceğim için değil,belki benden ne gü-

nah sâdır oldu ki dostum bana gücendi diye kederlenirim.]

HİKÂYE

[Bir derviş zarurete düştü, bir dostunun evinden bir kilim çaldı.

Derken, hırsızlığı anlaşıldı, mahkemeye verildi ve cürum sabit oldu. Hâkim, elinin kesilmesine hükmetti.

Kilim sahibi şefaât etti : «Ben ona helâl ettim» dedi.

Hâkim: «Senin helâl etmen ile ben haddi şer'îyi icradan vazgeçmem» dedi.

Kilim sahibi — bir hile-i şer'iye bularak — hâkime hitaben: «Doğruyu buyurdunuz; fakat o ferdin malını değil, vakfın malını çalmıştır. Vakıftan bir şey çalmak ise el kesilmesini mucip olmaz» dedi.

Hâkim sordu: «Bu vakıf işi nereden çıkıyor, kilim senin malın değil mi idi?»

Kilim sahibi: «Ben bir fakirim. Fakir kimsenin memlûkü olmadığı gibi bir şeye de mâlik olamaz. Fakirlerin ellerine geçen her şey muhtaç olan insanlar için vakıftır» dedi.

Hâkim bu defa — hırsızı tevbih için ona — dünya başına dar mı geldi böyle bir dostun evinden çaldın? Başka yerde çalacak bir şey bulamadın mı? dedi.

Hırsız şöyle cevap verdi: «Efendim, anlaşılan işitmemişsin ki hükemâ şöyle demişler "Dostların hanesini sil süpür, ne varsa al, fakat düşmanların kapısını çalma."»

]Büyük bir zaruret içinde kalırsan acze düşme, düşmanların derisini, dostların kürkünü soy.[

HİKÂYE

Padişahlardan birisi bir âbide sordu: «Hiç bizi hatırladığın var mı?» dedi.

Âbit: «Evet, ne zaman Cenabı Hakkı unutursam o zaman hatırlarım» dedi.

[Birisini Cenabı Hak kapısından sürerse o zavallı her tarafa koşar; fakat birisini Cenabı Hak çağırırsa onu kimsenin kapısına koşturmaz.]

HİKÂYE

İyi adamlardan birisi rüyasında bir padişahı cennette, bir âbidi cehennemde gördü.

Bu adam, hükemâdan birisine: «Padişahın böyle âli dereceler bulmasının ,âbidin böyle çukurlara düşmesinin sebebi, hikmeti nedir? Biz bunun aksini zannederdik» diye sordu.

Hakîm şöyle cevap verdi: «Padişah dervişlere muhabbet sebebiyle cennetlik; âbid, padişahlara yaklaşmak sebebiyle cehennemlik olmuştur» dedi.

Fakirin kapısını çalan ve bunun hâlini, hatırını soran emîr ne güzel emirdir. Emîrin kapısında bulunan, ondan ihsan dilenen fakir ne kötü fakirdir.

[Hırka, çul, palas, yamalı elbise ne işine yarar? Bunlarile adam olamazsın. Allah'a varamazsın. Eğer adam olmak istiyorsan kendini fena işlerden uzak tut. Derviş olmak için kuzu derisinden yapılmış âdi bir serpuşa hâcet yoktur. Sen ahlâkça, sıfatça derviş ol da istersen başına tatar külâhı koy.]

HİKÂYE

Yalınayak, başı kabak bir derviş Hicaz kervanına katılarak (Kûfe) den çıktı. Bize yoldaş oldu.

Salınarak gidiyor, şu beyitleri terennüm ediyordu:

[Ne devenin üstündeyim, ne eşek gibi yük altındayım. Ne ilin efendisi, ne padişahın kölesiyim. Mevcut bir şeyim yok ki gamını taşıyayım. Yok olan bir şey için de, olsaydı diye keder etmiyorum. Rahat nefes alıyorum. Her nefesim bir ömür yerine geçiyor.]

Yolculardan deveye binmiş birisi ona şöyle dedi: «Derviş, nereye gidiyorsun? Geri dön, meşakkate dûçar olur, ölürsün.»

Derviş bu sözü dinlemedi. Yürüyerek çöle daldı.

(Kûfe) den itibaren üçüncü konak olan (Nahle-i Mahmud)a a eriştiğimiz zaman, o deveye binmiş olan zenginin eceli geldi, öldü. Derviş onun başı ucuna geldi. Şöyle dedi: «Biz meşakkat ile ölmedik: Sen yürük deve üzerinde öldün.»

[Birisi bütün gece hastanın başı ucunda ağlamış, gündüz olunca ağlıyan ölmüş; hasta kalkmış, yaşamış.

Nice rahvan at olur ki yolda kalır; buna mukabil, topal eşek menzile varır.

Nice sağlam adamları toprağa gömdüler. Beri tarafta nice müthiş yara yemiş insan ölmedi.]

HİKÂYE

Bir âbidi bir padişah dâvet etti. Âbid düşündü: Padişahın yanına gitmeden bir ilâç içeyim de, zayıflayayım. Bu sâyede padişahın hakkımda hüsnü zannını daha ziyade celbetmiş olurum, dedi ve bir ilâç içti.

Kıssayı nakledenler dediler ki âbidin içtiği ilâç öldürücü imiş. Zazallı âbid içince öldü.

[Fıstık gibi tamamen iç sandığın kimse, soğan gibi kabuk üstüne kabuk imiş, içi hiç yokmuş. Kalbi in-

sanlara müteveccih olan âbidler kıbleye arkalarını dönüp namaz kılarlar.

Bir kul Allahın huzuruna durup da Allahını çağıracak olursa lâzım gelir ki Allahtan başka kimseyi hatırına getirmesin.]

HİKÂYE

Yunan toprağında bir kervan vurmuşlar. Birçok mal ele geçirmişler. Bezirgânlar ağlamışlar, inlemişler. Allah için olsun, peygamber için olsun bize acıyın, malımızı verin demişler. Tabiîdir ki bu yalvarmanın bir faydası olmamış.

[Kalbi kara hırsız galip gelince kervan halkının ağlamalarından müteessir mi olur?]

Tesadüfen (Lokman Hekim) de o kervan halkının arasında imiş. Kervan halkından birisi Lokmana rica etmiş: «Şu hırsızlara biraz nasihat buyur, hakîmâne sözler söyle. Belki malımızın bir kısmını olsun geri verirler, bu kadar malın gitmesine yazıktır» demişler.

Lokman Hekim: «Asıl böyle kimselere söylenecek hakîmâne sözlere yazıktır.» demiş.

[Paslı bir demirden pası cilâ ile gidermek kabil değildir. Kalbi kara insana öğüt vermenin faydası yoktur. Hiç taşa demir çivi girer mi?

Âsûde zamanlarda kalbi kırıkların gönüllerini ele al; çünkü fakirin kalbini almak belâyı savar.

Bir sail gelip inliyerek sendenbir şey istediği zaman ver. Eğer sen o saile birşey vermezsen bir zâlim gelir senden zor ile alır.]

HİKÂYE

En büyük âlim (Şemseddin Ebulferec Abdurrahman ibni Cevzî) beni çalgı, şarkı dinlemeden men ile

halvete, uzlete çekilmemi bana emrederdi. Fakat tazeliğim, gençliğim galebe eder, hava ve hevesimi yenemezdim. Mürebbi olan o zâtın reyinin hilâfına giderek çalgıdan, herkesle konuşmadan hoşlanırdım. Hocamın nasihati aklıma geldikçe kendi kendime şöyle derdim:

[«Kadı bizimle oturursa neş'e ile coşar, el çırpar, polis şarap içerse sarhoşu mâzur görür.»]

Nihayet bir gece birkaç dostumun teşkil etmiş oldukları bir mecliste bulundum. Mecliste bir de kötü sesli mıtrıp (çalgıcı) vardı ki zannedersin (muhakkak seslerin en çirkini eşek sesidir) âyeti onun hakkında sâdır olmuştur.

[O çalgıcı saza mızrap (tırnak) vurdukça can damarını kesiyor zannederdin; sesi ise «baban öldü» diye haykıran bir uğursuzun çıkardığı acı sese benziyordu.]

[Bir muganninin sesi hoş ise tatlı tatlı dinlenir fakat ey mıtrıp sen bir mugannîsin ki sükûtun bize zevk verir.

Ey mıtrıp, senin çalgında da, söylemende de kimse bir zevk bulamaz. Ancak, defolup gitmek üzere sustuğun vakit meclis neş'elenir.

O kopuzcu kopuzunu ele alıpçalmaya, ırlamaya başlayınca ev sahibine şöyle dedim: «Allah için olsun ya kulağıma cıva akıt ki sağır olayım, duymıyayım, yahut bana kapıyı aç ki çıkıp gideyim.»]

Hülâsa dostların hatırı için onlara uydum ve gece sabaha kadar çilemi çektim.

[Müezzin bazan sabah ezanını vaktinden evvel okur, çünkü uyuduğu için gecenin ne kadar geçmiş olduğunu bilemez; sabah oldu zanneder. Halbuki gecenin ne kadar uzun olduğunu bir dakika uyumamış olan kirpiklerimden sor.]

Sabah olunca artık dayanamadım, başımdan sarığı çözdüm, kemerimden attım çıkardım. Her ikisini de bahşiş olmak üzere çalgıcının önüne koydum. Onu kucakladım. Çok teşekkür ettim.

Arkadaşlar çalgıcıya karşı gösterdiğim bu muhabbeti benden böyle bir hareket ummadıkları için hayretle karşıladılar. Ahmaklığıma verdiler; gizlice gülüştüler.

İçlerinden birisi dayanamadı, itiraza başladı. Hareketimi ayıpladı. Dedi ki: «Yaptığın iş akıllı işi değildir, meşâyih kisvesinden olan sarığı öyle bir çalgıcıya verdin ki, tekmil ömründe ne avucuna bir parça gümüş, ne de definin içine bir altın kırıntısı konmamıştır.

[Öyle bir mıtrıp ki, bu mübarek konaktan uzak olsun, kimse onu bir yerde iki kere görmemiştir.

Sesi ağzından yükselince insanın tüyleri dimdik oluyor. Sesinin dehşetinden avyandaki kuşlar ürktüler, kaçtılar. Bizim beynimizi patlattı. Kendisinin de boğazını yırttı.]

İtiraz eden dostuma cevap olarak dedim ki: «Çok itiraz etme, çünkü bana o çalgıcının bir kerâmeti zâhir oldu.»

Dostum dedi ki: «Lütfen beni haberdâr buyurun. Öyle bir şey varsa hepimiz ona intisap ile yaptığımız alaylardan istiğfar edelim.»

Ben dedim: «Kerâmeti şöyledir: Bana büyük şeyh (Ebülferec ibni Cevzî) bir çok defalar sema'ı terket buyurdu ve çok belâgatli sözler söyledi; maatteessüf kulağıma girmedi. Halbuki bu gece uğurlu talihim, kuvvetli bahtım bana kılavuz oldu, beni buraya getirdi. İşte bu gece mıtrıbın eliyle musiki meclisinden tövbe ettim, bir daha, yaşadığım müddetçe musiki peşinde koşmıyacağım.

[Güzel damaktan, ağızdan, tatlı dudaktan çıkan güzel ses musikiye uygun olsa da olmasa da, gönül aldatır. Fakat bir ses ister uşak, ister isfahan, ister hicaz makamından olsun, murdar bir mıtrıbın boğazından çıkınca; hiç bir şerefi, değeri, lezzeti olmaz.]

HİKÂYE

Lokman'a: Edebi kimden öğrendin? diye sordular.

Cevap verdi: «Edepsizlerden öğrendim. Şöyle ki: onların işlerinden hangisi gözüme hoş görünmedi ise onu yapmaktan sakındım.»

[İnsanlar şaka tarikile her ne söylerseler akıllı insan o sözden mutlaka bir hisse alır; fakat câhil kimsenin karşısında hikmet sözlerinden yüz bap okunsa kulağına masal gibi gelir.]

HİKÂYE

Bir âbidi hikâye ederler; bir gecede on okka yemek yer ve seher vaktine kadar uyumayıp bir hatim indirirmiş.

Âriflerden biri bunu işitmiş ve «Eğer yarım ekmek yiyip de uyusaydı şimdiki hâlinden daha faziletli olurdu.» demiş.

[İçerini yemekten boş tut ki kalbinde marifet nurunu göresin. Burnuna kadar yemek ile dolu olduğun için vücudunda hikmete yer kalmamıştır.]

HİKÂYE

Günah içinde kaybolmuş bir kimsenin yoluna lûtf-u ilâhî tevfik çerağını tuttu, Tanrı ona doğru yolu gösterdi. Hakikî dervişlerin arasına girdi; tarikata in-

tisap etti. Dervişlerin sohbetinin bereketi, nefeslerinin tesiri ile o kimsenin kötü huyları iyi huylara mübeddel oldu. Elini havâ ve hevesten çekti.

Halkı çekiştirmeden, halka kusur bulmadan zevk alan bir takım boşboğazlar adamcağızın hakkında dillerini uzattılar. «O yine eskisi gibidir, onun zühdüne, salâhına inanmamak lâzımdır» demeğe başladılar.

[İnsan tövbe ederek Tanrının azâbından kurtulabilir. Fakat, halkın dilinden kurtulmanın imkânı yoktur.]

Adamcağız halkın haksız sözlerine dayanamadı. Şeyhi olan zâta gitti, ıstırabını anlatarak şikâyet etti.

Şeyh ağladı ve: «Bu nimetin şükrünü nasıl ödersin ki, sen onların zannettiklerinden daha iyisin» dedi.

[Hasutlar, kötülük düşünenler ben zavallının ayıbını arıyorlar, bazan kanımı dökmeğe kalkışıyorlar, bazan oturup hakkımda kötülük düşünüyorlar diye ne söyleniyorsun? İyi olduğun hâlde halkın sana kötü demesi, kötü olup da halk tarafından iyi tanınmaktan daha iyidir. Bana gelince, görüyorsun ki halkın benim hakkımda son derecede hüsnü zanları var. Ben ise çok nâkıs bir hâldeyim.

Eğer dediklerimi yapmış olsaydın iyi huylu bir âbid olurdum.

Komşularımın gözlerinden saklanabilirim, fakat Cenabı Haktan saklanamam. O benim gizlimi tamamen bilir.

Bir takım insanlar halk kusurumuzu görüp öteye beriye yaymasınlar diye odaya kapanır, kapıyı kaparlar.

Bu kapanmak, kapatmak halka karşı müessir olabilirse de, Âlimülgayp olan Cenabı Hakkın gözünden saklanmak bir fayda veremez. Çünkü o gizliyi, âşikâreyi bilicidir.]

HİKÂYE

Meşâyihten birisine şikâyet ettim: «Filânca benim hakkımda fenadır diye şehâdette bulunmuştur» dedim.

Şeyh şöyle dedi: «Sen iyi ol, onu utandır.»

[Sen iyi harekette bulun; fena düşünen kimse senin noksanını söylemeğe mecâl bulamasın.

Kopuzun düzeni doğru ise, mıtrıp akord etmek için onun kulağını büker mi?]

HİKÂYE

Şam meşâyihinden birisine: tasavvufun hakikati nedir? diye sordular.

Cevap verdi: «Bundan evvel bir takım insanlar var idiler. Görünüşleri dağınık, perişan, fakat bâtınları mâmur idi; mânada cem (kalpleri dolu) idiler. İşte tasavvuf o gibi insanların hâlleri idi.»

Bugüne gelince, bir takım insanlar türemişler, zâhirleri mükemmel, fakat içleri perişandır; tasavvuf bunların işi değildir.

[Gönlün her saat bir yere gidiyorsa yalnız kalsan da bir safâ göremezsin.

Malın, mansıbın, ekinin, ticaretin de olsa, mademki gönlün Allah iledir, halvetnişîn sayılırsın.]

HİKÂYE

Hatırımdadır, bir gece kervan ile birlikte seher vaktine kadar yola devam etmiş, seher vakti bir orman kenarına inerek uyumuş idik.

O yolculuktan bir meczup bize arkadaş olmuştu. Seher vakti bir nâra attı ve ova yolunu tuttu, bir nefes

dinlenmedi. Gündüz olunca ona: «O ne hâl idi?» dedim.

Meczup şöyle cevap verdi: Gördüm ki, ağaçlar üzerinde bülbüller inlemeğe, dağlardaki keklikler ötmeğe, sulardaki kurbağalar bağrışmağa, ormandaki hayvanlar çağrışmağa başladı. Düşündüm, mürüvvete yaraştıramadım ki bunların hepsi tesbih etsinler de ben gaflet ile uyuyayım.

[Dün gece bir kuş sabaha kadar inledi; aklımı, fikrimi, sabrımı, takatimi aldı götürdü. Onun için cezbelendim, nâralar attım. Meğer hâlis muhlis dostlarımdan birisi sesimi işitmiş. Bana: «İnanmam ki seni bir kuşun sesi bu kadar altüst etsin.» dedi.

Cevap verdim: Kuşlar tesbih etsinler de ben susayım; bu insanlık değildir.]

HİKÂYE

Bir vakit Hicaz seferinde bir takım kalbi uyanık gençler bana arkadaş olmuşlardı. Bunlar vakit vakit şiir terennüm ederler ve muhrikane beyitler okurlardı. Aramızda henüz tahkika vâsıl olmayıp taklitte kalmış bir âbid de vardı. Bu dervişlerin gönüllerinin derdinden habersiz olduğu için, dervişlerin hâlini inkâr ediyordu.

Medine'nin dört konak berisinde, Benî Hilâl kabîlesinin bulunduğu yere vâsıl olduk. Arap obasından siyah bir çocuk çıktı. Yüksek sesle terennüme başladı. O sesin tesirinden havadaki kuşlar düşü düşüverdi. Âbidin devesini gördüm, oynamıya başladı, üzerindeki âbidi yere attı. Başını alıp çöl yolunu tuttu.

O zaman âbide dedim: «Ey Şeyh, güzel ses hayvana tesir etti; fakat sana tesir etmiyor.»

[Bilirmisiniz seher bülbülü bana ne dedi: Sen ne adamsın, aşktan bîhabersin.

Deve Arabın mavalile şevke geliyor, oynamıya başlıyor. Eğer sende zevk yoksa garibe-i hilkat olarak yaradılmış bir hayvansın.

Korular üzerinde rüzgârlar estiği zaman ılgın ağacının dalları sallanır, fakat katı taşlar harekete gelmez.

Devenin bile ruhunda sevda, zevk, şevk bulunurken insanda bulunmazsa o insan değil eşektir.

Neyi görürsen Allahı zikir ile cûşu hurûştadır. Bu sözü o kimse anlar ki mânayı anlıyacak kulağı bulunur. Allahı tesbih eden yalnız güle konmuş bülbül değildir. Belki de bir diken Cenabı Hakkı tesbih için bir dildir.]

HİKÂYE

Padişahlardan birisinin ömrü nihayete erdi, yerine geçecek kimsesi de yoktu. Vasiyet etti: «Sabahleyin şehrin kapısından ilk evvel kim girerse, padişahlık tacını onun başına giydirin, memleketi ona teslim edin» dedi.

Olacak bu ya, sabahleyin şehrin kapısından ilk giren bir dilenci idi ki bütün hayatında yiyeceğini lokma lokma kazanırdı. Yama yama üzerine vurur, giyinirdi. Devlet erkânı, padişahın vasiyetini yerine getirdiler. Kalelerin, hazinelerin anahtarlarını ona teslim ettiler.

Derviş bir müddet saltanat sürdü, nihayet beylerden bir takımı isyan ettiler. Etraftaki memleketlerin padişahları her taraftan memleketi almıya kalkıştılar, ordular çıkardılar.

Hülâsa asker ile ahali ihtilâfa düştüler. Şehirlerin bir kısmı onun idaresinden çıktı.

Derviş bu hâlden çok müteessir oldu. O sırada dervişin zamanındaki eski dostlarından birisi seferden geldi. Onu öyle saltanatta görünce: «Allaha şükür olsun, yüce bahtın yardım, ikbâlin kılavuzluk etmiş, gülüm dikenden, dikenin ayaktan çıkmış; bu mertebeye yetişmişsin» dedi.

Her meşakkatin sonunda bir ferahlık vardır.

[Çiçek bazan açılır, bazan solar. Ağaç bazan çıplanır, bazan giyinir.]

Derviş şöyle dedi: «Birader! Tebrik yeri değildir. Beni taziye et! Evvelce gördüğün zaman bir ekmek kaygusunu çekerdim, şimdi cihanın türlü düşüncesile meşgulüm.»

[Eğer dünyamız mâmur olmazsa derde düşeriz. Şayet olursa onu sever dünyaya bağlanız. Bu cihandan daha berbat bir musibet yoktur. Çünkü var olsa da, yok olsa da gönül ızdırabına sebep oluyor.

Zengin olmak dilersen kanaatten başka bir şey isteme, çünkü kanaat hoş, tatlı bir devlettir.

Bir zengin, fukaraya etek etek altın verecek olsa onun bu yüzden kazanacağı sevaba tamah etme. Çünkü büyüklerden işitmişimdir ki fakirin sabrı, zenginin cömertliğinden daha iyidir.

Behram Gûr bir yaban eşeğini püryân ederek, kızartıp halka dağıtırsa karıncanın getirdiği çekirge ayağı kadar olamaz.

Lûtuf ve ihsanın derecesini ihsan edenlerin servetleriyle, kudretleriyle ölçmek lâzımdır.]

HİKÂYE

Bir adamın padişahın divanında vazifedâr olan bir dostu vardı. O adam nasılsa o dostunu bir zaman

göremedi. Birisi o adama, «Epey zamandır dostunu görmemişsin» dedi.

Adam cevap verdi: «Görmek istemiyorum değil.»

Orada dostunun mensuplarından birisi vardı, sordu: «Ne hatâ etmiştir ki onu görmek istemiyorsunuz?»

Adam cevap verdi: «Görmek istemiyorum değil, fakat divan işinde bulunan dost mâzûl olduğu vakit görülebilir; ben onu görmekle sevinirim. Fakat ziyaretim, onu birçok işlerden alıkoyduğu için, kendisini mustarip edebilir.»

[Mühim meşguliyetleri olan insanların dostlariyle görüşmeğe vakitleri olmaz.

Azledildikleri, âciz kaldıkları zaman dertlerini dökmek ve teselli bulmak için dostlarını ararlar.]

HİKÂYE

(Ebu Hüreyre) radıyallahü anh hazretleri, Peygamberimizin huzuru şeriflerine her gün gelirdi. Bundan dolayı peygamberimiz ona «Ya Ebâ Hüreyre! Beni gün aşırı ziyaret et ki muhabbetin daha ziyade olsun» buyurmuşlardı.

Bir ârife: «Güneş bu kadar güzel iken onu seven, ona gönül veren bir kimseyi işitmedik, nedendir?» dediler.

Ârif şu cevabı verdi: «Her gün görüldüğü içindir. Baksanıza kış mevsiminde arasıra saklandığı için doğunca sevilmektedir.»

[İnsanları görmeğe gitmek ayıp değildir, fakat usandırarak yetişir dedirtmemek lâzımdır.

Eğer kötü işlerinden dolayı sen kendini ayıplar ve muâheze edersen kimse seni ayıplamaz.]

HİKÂYE

Büyüklerden birinin karnında fena yel dolaşmaya başladı, zabtedemedi; ihtiyarsız olarak yellendi.

İtiraz için şöyle dedi: Dostlar, bu işte iradem elimde olmadığı için günaha girmedim. Size de bir ziyan gelmedi. Maamafih bu yelin çıkmasiyle rahat da ettim. Ümit ederim ki kerem buyurur, beni mâzur görürsünüz.

[Ey âkil adam, karın yelin hapishanesidir. Akıllı kimse onu bağlı tutmaz.

Karnında yel kıvrılınca salıver, çünkü karnındaki yel, gönüle yüktür.

Uygunsuz, ekşi yüzlü birisi yanından gitmek isterse mâni olma.]

HİKÂYE

Bir vakit Şam'daki dostlarımla düşüp kalkmadan bana usanç geldi, başımı aldım, Kudüs çöllerine düştüm. Hayvanlar ile ünsiyet ettim. Haçlılara esir oluncaya kadar bu böyle devam etti. Esir düşünce beni aldılar, (Trablus Şam) a götürdüler. Orada bir takım çıfıtlarla beraber bana siper kazdırmaya başladılar. Nihayet (Halep) rüesâsından vaktiyle tanıştığımız bir zat oradan geçerken beni tanıdı: «Bu ne hâl?» dedi. Şöyle cevap verdim:

[Cenabı Haktan başkasiyle meşgul olmıyayım diye insanlardan dağlara, ovalara kaçıyordum. Şimdi tasavvur et ki bir takım hayvan sürüleriyle geçinmeğe mecburum. Hâlimin ne olduğunu ben ne söyliyeyim, sen anla.

Dostların elinde zincirbend olmak yabancılarla bahçe safâsı etmekten daha iyidir.]

O zat hâlime acıdı. On altın vererek beni frenklerin esaretinden kurtardı. Kendisiyle beraber Haleb'e götürdü. Bir kızı varmış, yüz altın mehr ile bana nikâh etti.

Aradan bir zaman geçti. Kız huysuz, inatçı, dik başlı olmıya başladı. Bana dil uzatıyor; beni üzüyordu. Mes'ut değildim. Nasıl ki demişlerdir:

[İyi bir adamın evinde fena bir kadın varsa o adam cehennem azâbını dünyada çeker. Kötü refikadan pek sakın. Allahım, bizi cehennem azâbından sakla.]

O kadın bir kere bana şöyle hakaret etti: «Sen babamın on altına satın alarak frenklerin esaretinden kurtardığı adam değil misin zaten?»

Ben de cevap olarak: «Evet, on altına frenk esaretinden kurtarıp yüz altına sana esir etti.» dedim.

[Bir gün bir büyük adam bir koyunu bir kurdun elinden, ağzından kurtarmış. Gece olunca o adam koyunu yatırmış, boğazına bıçağı basmış. Zavallı koyun inliyerek şöyle demiş: Beni kurdun ağzından kurtardın, fakat nihayet gördüm ki kurdum sen oldun.]

HİKÂYE

Padişahlardan birisi, ailesi çok, geçineceği az bir âbide sormuş: «Aziz vaktiniz nasıl geçiyor?»

Âbit söyle demiş: Bütün gece münacat ile, seher vakti dua ve ihtiyaçlarımı az ile, gündüz yiyecek, içecek tedariki ile geçiyor.

Padişah âbidin maksadını anlamış ve her gün için ne lâzımsa muntazaman verilsin, tâ ki aile yükü üzerinden kalkmış olsun, diye emir vermiş.

[Ey aile sahibi kimse, bir daha serbestliği hayâli-

ne getirme. Oğul, ekmek, elbise, yiyecek derdi senin melekâne bir hayat sürmene mâni olur.

Her gün kendimce karar verir, bu gece Cenabı Hak ile meşgul olurum derim. Gece namaza başlayınca yarın çocuklarım ne yer? diye düşünürüm.]

HİKÂYE

Şam âbitlerinden birisi bir ormana çekilmiş, senelerce orada ibadet eder, ağaç yapraklarını yermiş.

O tarafın padişahı onu ziyaret için yanına gitmiş. Ona: «Eğer münasip görürseniz şehirde sizin için bir yer yapalım. Orada her türlü ihtiyacınız temin edilir. Siz de başka bir şey düşünmiyerek yalnız ibadetle meşgul olursunuz; hem de öteki beriki sizi ziyarete gelir; mübarek nefesinizden müstefit olur. Sizin güzel emellerinize onlar da uyarlar.» demiş.

Âbit bu sözü kabul etmemiş.

Devlet erkânı: «Padişahı kırmak doğru olmaz; münasip odur ki padişahın hatırı için birkaç gün şehre gelseniz, orada oturmak nasıl oluyor anlasanız. Eğer orada ağyâr arasında bulunuşunuzdan sefây-ı kalbinize bir keder gelecek olursa yine irade sizindir. Nasıl isterseniz öyle hareket edersiniz» demişler.

Râviler nakletmişler ki, âbid şehre gelmiş, padişahın hâs bahçesini ona tahsis etmişler.

Orası gönül açan, rûhu dinlendiren, cennet gibi bir makam imiş.

[Kızıl gülleri güzellerin yanaklarına, sünbülleri dilberlerin zülüflerine benziyordu.

Dâye çocukları, kocakarı soğuğunun vermiş olduğu çiçekler de vardı ki, berdi acuz geçtiği hâlde onun bırakmış olduğu korkudan henüz tamamiyle açılmamış konca, tomurcuk hâlinde idi.

Üzerinde nar çiçekleri açılan dallar orasına, burasına ateş asılmış yeşil ağacı andırıyordu.]

Âbid hâs bahçeye gelince, padişah derhal ona güzel yüzlü bir cariye göndermiş.

Âbitleri aldatabilecek derecede güzel, seçilmiş bir ay parçası, melek yüzlü, tavus kadar müzeyyen bir cariye. Öyle bir cariye ki, onu gördükten sonra zühdü takvâ sahiplerinde sabra mecâl kalmaz.

Cariyeyi gönderdikten sonra, arkasından genç bir köle göndermiş ki, güzelliği görülmemiş bir derecede imiş. Boyu, bosu sevimli imiş. Güzelliğinin kuvvetli pençesi zühdü takvânın elini kıracak, gönül sahiplerinin kudret elini omuzlarına bağlıyacak derecede dilber bir köle.

[Herkes onun çevresinde susuzluktan kırılıyordu. O bir sâki idi ki, gösteriyor, fakat kimseye bir yudum vermiyordu.

İstiska (susarlık) olmuş bir kimse Fırat'tan doymadığı gibi, göz de onu görmeden, temâşâdan doymuyordu.]

Âbit leziz yemekler yemeğe, lâtif elbiseler giymeğe, yemişlerden istifade etmeğe, câriyenin, kölenin güzllıklerinden zevk almaya koyulmuş. Âkiller: «Güzellerın zülfü akıl ayağını bağlıyan zincir, ferasetli kuşu avlıyan tuzaktır.» demişler.

[Bütün bilgime rağmen gönlümü, dinimi, senin yolunda fedâ ettim. Hakikatte bugün ben bir akıllı kuş isem sen de benim tuzağımsın.]

Ne sözü uzatalım; âbid devletini, yani mânevî topluluğunu, sefât-ı kalbini kaybetmiş; böyle olması da zaruridir. Nasıl ki demişlerdir:

[Fakih, pîr, mürid, güzel söz söyliyen pâk nefesli vâız gibi dünyaya meyledince bala batmış sinek gibi olurlar.]

Padişah bir kere onu görmek arzu edip gitmiş; görmüş ki âzid eski şeklinden dönmüş, yüzü pembe pembe olmuş, semirmiş, ipekli bir yastığa dayanmış, peri sûretli bir köle tavus kanadından bir yelpaze ile başı ucunda duruyor.

Padişah, onun işinin yolunda olduğunu görünce sevinmiş.

Orada padişahın dünyayı görmüş feylesof bir veziri varmış; Padişaha şöyle demiş: Padişahım, sevmenin şartı var: Şartı odur ki her iki tâifeye iyilik etmelisin; bunun için âlimlere altın ver, tâ ki başka ilimleri de okusunlar; zâhitlere bir şey ver, tâ ki zâhit kalsınlar.

[Zâhide akçe, altın gerekmez. Eğer zâhit bunları alırsa, git sen başka bir zâhit ara.

Bir kimsenin güzel huyu ve Cenabı Hak ile aralarında bir sırrı varsa, vakıf ekmeğini yemediği, öteden beriden cerretmediği hâlde zâhittir.

Gönül aldatan bir güzelin parmağında firûze yüzük, kulağında elmas küpe olmasa yine güzeldir.]

[Güzel şekilli, temizyüzlü kadının süsü, firûze yüzüğü olmasın. Ne zararı var?

Benim bir şeyim var iken ikincisini istediğim takdirde bana zâhit demezlerse lâyıktır.]

HİKÂYE

Bir padişahın mühim bir işi vardı. Nezretti: «Eğer bu iş istediğim gibi neticelenirse şu kadar akçe veririm» dedi.

Padişahın dediği hâsıl oldu, gönlü rahat etti. Adağını şartı veçhile yerine getirmek lâzım geldi. Adadığı akçeyi bir keseye koydu; hâs kölelerinden birisine verdi: «Al, bu kesenin içinde ne kadar akçe varsa zâhitlere dağıt» dedi.

Köle aklı başında kurnaz bir şey idi. Keseyi aldı, akşama kadar dolaştı, akşam olunca geldi, keseyi öptü, Padişahın önüne bıraktı, ve: «O kadar aradığım hâlde hiç bir zâhit bulamadım, kimseye bir akçe veremedim» dedi.

Padişah: «Bu nasıl iş, nasıl söz, dedi, ben biliyorum ki bu şehirde dört yüz zâhit var.»

Köle: «Ey padişah-ı cihan, zâhit olan para almıyor, almak istiyen ise zâhit değildir.» dedi.

Padişah güldü. Nedimlerine hitap ile şöyle dedi: «Benim bu vakitlerini Tanrıya ibadete hasreden, dünyadan el etek çeken insanlar hakkında ne kadar muhabbetim, itikadım varsa, yaramazın o kadar adavet ve inkârı vardır. Maamafih o haklıdır.»

[Bir zâhit akçe, lira alırsa git ondan daha zâhit birisini tedarik eyle.]

HİKÂYE

İlimde kemâle erişmiş bir zâta sordular: «Vakıf ekmeği hakkında ne dersin?»

Âlim cevap verdi: «Eğer gönüleri perişan olmamak, kendilerini ibadete vermek için alırlarsa helâldir ve eğer gelsin de yiyelim diye ekmek için toplanmışlarsa haramdır.»

[Ârifler vakıf ekmeğini bir köşeye çekilip huzur-u kalb ile ibadet edebilmek için almışlardır. Yoksa ibadet köşesine ekmek yemek için toplanmış değiller.].

HİKÂYE

Bir derviş bir yere misafir oldu ki, o yerin sahibi cömert bir insan idi. Mecliste mevcut olan fazlu belâgat sahiplerinden her birisi konak sahibi ile konuşur-

ken, zariflerin âdetleri veçhile hoş bir fıkra veya hikâye söylüyorlardı. Derviş ise çöl yolunu katetmiş, yorgun düşmüş, bir şeycik yememiş idi.

Orada bulunan insanlardan birisi dervişe âşinalık ederek: «Baba derviş, siz de bir şey söyleyin» dedi.

Derviş şöyle dedi: «Benim başkaları gibi faziletim, belâgatim yoktur. Bir şey okumamışım, yalnız bir beyit söyliyeyim, onunla iktifa buyurun.»

Meclis ehlinin hepsi hüsn-ü kabul göstererek pekâlâ söyle, dediler. Derviş şu beyti söyledi:

[Yemek sofrasının karşısında ben böyle aç bîilâç tıpkı kadınlar hamamının kapısındaki bekâra benziyorum.]

Meclis halkı bu beyti beğendiler. Dervişin önüne sofra getirildi.

Dâvet sahibi: «Dostum biraz bekle, uşaklarım köfte kızartacaklar.» dedi. Derviş başını kaldırdı, şöyle dedi:

[Benim soframda varsın köfte olmasın; yol zahmetinden köfte gibi olmuş bir kimseye katıksız ekmek köftedir.]

HİKÂYE

Bir mürit pîrine dedi ki: «Birçok insanlar beni ziyarete geliyorlar. Onların gelip gitmelerinden zahmet çekiyorum, kıymetli vakitlerimi kaybediyorum, ne yapayım? Lûtfen bana bir çare bulunuz.»

Pîr: «Gelen insanlar eğer fakir iseler, onlara ödünç para ver, dedi. Eğer zenginseler onlardan bir şey iste; bir daha etrafında dolaşmasınlar.»

[Eğer dilenci islâm askerinin önünde giden kılavuz olsa, belki bizden bir şey diler diye kâfir, Çin'e kadar kaçar.

HİKÂYE

Bir fakih oğluna: «Vâizlerin güzel sözlerinden hiçbirisi sana neden tesir etmiyor?» dedi. Oğlu cevap verdi: «İşlerini sözlerine uygun görmediğim için.»

Vâizler halka dünyayı terketmeyi telkin ederler. Halbuki kendileri parayı kazanmaya, yığmaya çalışırlar.

Bir âlim ilimle âmil değilse, söylediği zaman kimseye tesir etmez.

Âlim o kimsedir ki fena bir şey yapmaz. Halka yapın deyip de kendisi yapmıyan âlim değildir.

Cenabı Hak buyurmuşdur ki halka iyilik yapmayı emrediyorsunuz, kendinizi unutuyor musunuz?

[Zevkince ömür süren, zevkine düşkün bir âlim, kendisi yolu kaybettiği hâlde âleme yol göstermeğe kalkan adama benzer.]

Babası şöyle cevap verdi: «Çocuğum, bu bâtıl kuruntu ile vâizlerin terbiyelerinden mahrum olmak, öğütlerinden yüz çevirmek, tembellik yolunu tutmak; âlimleri azgın gibi görmek, mâsum bir âlim bulacağım diye ilmin fevâidinden mahrum kalmak yakışmaz. Sen bu bâtıl hayâl ile eski meseli yenilemiş olursun.

Mesel şöyledir: Bir kör, gecenin birinde çamura düşmüş: «Müslümanlar yoluma bir kandil tutun!» diye bağırmaya başlamış.

Ahlâksız bir karı, körün bu sözünü işitince: «Sen ki kandili görmezsin, kandil ile neyi göreceksin?» demiş.

Çocuğum, vaaz meclisi kumaşçılar çarşısı gibidir. Orada para vermedikçe bir mal alamazsın.

Buraya da istek ile gelmezsen mes'ut olamazsın.

Âlimin işi sözüne benzemezse de sen yine onun sözünü can kulağiyle dinle, şarlatan bir kimsenin; uyu-

yan uyuyanı uyandırmaz, dediğine bakma, o saçma bir sözdür. İnsan duvar üzerine yazılan bir nasihati dahi kulağına küpe etmelidir.]

HİKÂYE

[Bir ârif, bir tekkede sofularla bir müddet arkadaşlıktan sonra onlardan ayrılıp medreseye geldi.

Ben o ârife sordum: «Âlim ile âbid arasında ne fark var ki, âbitler fırkasını bırakarak âlimler zümresini ihtiyar ettin?»

Ârif cevap verdi. «Âbid gemisini kurtaran kaptandır, der, kendisini düşünür, âlim ise suya düşenleri, kurtarmaya çalışıyor» dedi.]

HİKÂYE

Bir genç kendini kaybedecek derecede sarhoş olmuş, bir yolun başında yatmıştı. Tesadüfen oradan geçen bir âbid, sarhoş gencin bu çirkin vaziyetine baktı. Genç sarhoş başını kaldırdı ve «İzamerru... = Allahın iyi kulları uygunsuz bir şey görseler iyilikle geçer giderler» âyet-i kerimesini okudu.

[Bir günahkâr gördüğün zaman onun kabahatini görmemezlikten gel ve ona hilm ile muamele et. Ey benim uygunsuz işimi gören kimse, niçin bu iyiliği benden esirgersin?

Ey âbid, günahkârdan yüz çevirme, ona karşı lûtuf ve ihsan ile hareket et. Eğer ben iyi değilsem sen iyi ol ve bana öyle muamele et.]

HİKÂYE

Bir takım rindler (günahtan kaçmaz, keyfine meclûb insanlar) bir derviş lekelemek, ona fenalık isnat

etmek istediler; yakışmıyacak sözler söylediler, onu incittiler.»

Derviş şeyhinin huzuruna gitti. Başıma şöyle bir hâl geldi, dedi.

Şeyhi dedi ki: «Çocuğum, dervişler hırkasını gi - yen her şeye razı olmalıdır.»

Her kim bir kisve içinde işinin yolunda gitmemesine razı olmazsa yalancıdır, şarlatandır, ona dervişlik hırkası haramdır.

[Büyük denizler bir taş ile bulanmazlar. Fena bir muameleye karşı müztarip olan ârif bir kap suya benzer.

Sana bir zarar erişiyorsa tahammül et; çünkü af ile günahtan beri olursun.

Kardeş madem ki sonunda toprak olacaksın. Öyle ise ölmeden evvel toprak ol.

Bu hikâyeyi dinle: (Bağdat) da sancak ile perde arasında bir mücadele başlamış.

Sancak yolun tozundan, üzerinin eziyetinden dolayı gücenmiş; perdeye şöyle demiş: Ben ve sen her ikimiz bir tüccarın malıyız. Her ikimiz de padişahın sarayında divanhanede bulunuyoruz. Ben hizmetten bir nefes dinlenmiyorum, vakitli, vakitsiz seferlerde bulunuyorum. Sen ne eziyet ne hisar, ne çöl,ne kasırga, ne toz görüyorsun. Çalışmak noktasından ben daha üstün olduğum hâlde sen niçin benden daha aziz addediliyorsun? Sen ay yüzlü köleler, yasemin kokulu cariyeler yanındasın. Ben ayağım bağlı, başım dönmüş olarak bir takım hizmetkârlar elindeyim. Söyle ey perde söyle, niçin sen böylesin ben öyleyim?

Perde cevap vermiş: «Ben başımı aşağı eğiyorum. Senin gibi göke tutmuyorum. Her kim boş yere boynunu kaldırırsa kendisini boynu üzerine bırakmış olur.»]

HİKÂYE

Âriflerden birisi bir zorlu kimseyi gördü. Sıkılmış, kızmış, ağzı köpürmüş.

Ârif sordu: «Buna ne olmuş?»

Birisi cevap verdi: «Birisi ona sövdü.»

Ârif dedi: «Ey soysuz, bin okka taşı kaldırırsın, bir söze mi dayanamıyorsun?»

[Ey alçak nefsin elinde âciz olan kimse, kahramanlık, yiğitlik dâvasını bırak. Erkeklikten ne bahsediyorsun?

Elinden gelirse bir ağzı tatlılandır. Ağıza yumruk vurmak yiğitlik değildir.

Filin alnını yırtan bir kimsede insanlık yoksa mert değildir.

Âdem oğlu topraktan yaratılmış. Toprak gibi mütevazi olmazsa insan değildir.]

HİKÂYE

Bir büyük zâta tarikat kardeşlerinin ahlâkından sordular.

Büyük zât dedi ki: «Bunların meziyetlerinin en küçüğü odur ki, dostlarının arzularını kendi arzularına tercih ederler.»

Bu hususta hükemâ şöyle demiştir: Bir kardeş ki kendisini düşünür, o kardeş değildir. Hısım da değildir.

[Yoldaş eğer koşarsa yoldaşın değildir.

Sana gönül bağlamıyan kimseye sen de gönül bağlama.

Akrabadan birisinin diyanet ve takvâsı olmazsa ondan postayı kesmek, akrabalık namına onu sevmekten daha iyidir.]

Hatırımdadır; bir iddiacı benim bu sözüme itiraz etti, dedi ki:

«Ulu, yüce Tanrı büyük kitabında akraba ile dostluğu kesmekten nehiy, akrabayı sevmekle emir buyurmamış mıdır? O hâlde senin sözün Kur'an-ı Kerim'e muhaliftir.»

Ben dedim: «Yanıldın, sözüm Kur'an-ı Kerim'e muvafıktır. Çünkü Cenabı Hak, eğer ebeveynin cehâlet eseri olarak bir şeyi Cenabı Hakka şerik koşmak için sana icbar edecek olurlarsa onlara itaat etme, buyurmuştur.»

[Cenabı Hakka bîgâne olan bir akraba, Cenabı Hakka âşinâ olan bir dosta kurban olsun.]

HİKÂYE

[Bağdat'ta hoşmeşrep bir ihtiyar kızını bir eskiciye verdi. Hoyrat herif kızcağızın dudağını öyle bir ısırdı ki dudağından, kan damladı. Sabah vakti babası kızını öyle görünce damadın yanına gitti: «Ey soysuz adam, dedi, bu nasıl diştir, kızımızın dudağını nasıl ısırdın? O insan dudağıdır, sahtiyan değildir. Bu sözü sana şaka yoliyle söylemedim. Şakayı bırak da sözümü ciddiyetle dinle. Bu tabiatte yerleşen fena huy ancak ölüm günü çıkar.»]

HİKÂYE

Bir fakihin bir kızı vardı. Pek çirkin idi. Gelinlik çağına yetişti. Çehizi, malı bulunduğu hâlde bir talibi çıkmadı.

[Çirkin bir gelin üzerinde Mısır'ın dibâsı vesair her türlü ipekli elbise çirkin olur.]

Hülâsa fakîh mecbur oldu, kızı bir âmâya nikâhladı.

Nakletmişler ki o tarihte (Serendip) arasında bir hekim gelmiş, kör gözleri açıyormuş.

Fakîhe: «Damadını niçin hekime göstermiyor - sun?» demişler.

Fakîh: «Korkarım gözü açılacak olursa kızımı boşar» demiş.

[Çirkin yüzlü karının kocası kör olmak iyidir.]

HİKÂYE

Bir padişah dervişler taifesine kıymet vermezdi. Dervişlerden birisi ferâset ile anladı, şöyle dedi: «Ey padişah, biz bu dünyada askerce senden çok azız, fakat yaşamamız senden daha iyidir. Ölüm hususunda müsaviyiz. Kıymette senden daha iyiyiz.»

Gerek iklimler alan ve keyfinde yaşıyan padişah olsun, gerek bir ekmeğe muhtaç olan derviş olsun, ölecekleri zaman dünyadan bir kefenden başka bir şey götüremezler. Bu dünyadan geçilecek, göçülecek olduktan sonra dervişlik padişahlıktan daha iyidir.

Dervişlerin görünüşte elbiseleri yamalı ve saçları tıraşlıdır. Hakikatte gönülleri diri, nefisleri ölmüştür.

[Ben şöyleyim, böyleyim diye mağrurâne atıp tutan birisi, onun hilâfına hareket edilecek olursa kavgaya kalkışır, hep dediğim doğrudur diye tepinir.

Bir dağdan bir değirmen taşı yuvarlanacak olsa o taşın yolundan savulan kimse ârif değildir.]

Dervişlerin yolu on esastan ibarettir ki: Zikir, şükür, hizmet, tâat, başkasını kendisine tercih, kanaat, tevhit, tevekkül, teslim, tahammüldür.

Her kim bu sıfatlarla mevsuf ise kıymetli kaftan geymiş olsa bile derviştir. Fakat boşboğaz, beynamaz, zevk ve havâsına tâbi,türlü nâhoş arzular besliyen, gündüzleri akşama kadar şehvet arkasında koşan, ge-

celeri sabaha kadar gaflet uykusunda geçiren, ortaya ne gelirse yiyen, diline ne gelirse söyliyen kimse aba giymiş olsa bile derviş değildir. Kebe içinde ne müminler, aba içinde ne kâfirler vardır.

Ey içi takvâdan âri, fakat üzerine riyâ elbisesi giyinmiş olan kimse, senki evinde kuru bir hasır üzerindesin; kapına yedi renkli perde asma.]

HİKÂYE

[Bir tümseğin üzerinde otla bağlanmış birkaç demet taze gül gördüm: «Bu değersiz ot ne oluyor ki gül ile birlikte bulunuyor?» dedim.

Ot ağladı ve şöyle dedi: Sus, kerem sahipleri arkadaşlığı unutur mu? Her ne kadar güzelliğim, rengim, kokum yoksa da nihayet ben de bu güllerin bittiği bahçenin otu değil miyim?

Ben kerîm olan Cenabı Hakkın kuluyum. O'nun devam eden nimetiyle beslenmişim. Hünerli isem de, hünersiz isem de efendimden ümidim lûtuftur. Takdime lâyık bir şeyim, bir tâatim yok. Bununla beraber kulun lûtuf ümid edecek hiçbir şeyi olmasa da O kuluna bir çare bulup kurtarır.

Âdettir, köle azat edenler ihtiyar köleyi azat ederler. Ey cihanı bezeyen Tanrı, ihtiyar kuluna merhamet buyur.

Ey Sâdi, rızâ Kâbesinin yolunu tut. Ey Allah adamı Allah yolunu tut. Bedbaht o kimsedir ki başını bu kapıdan çevirir, fakat başka bir kapı da bulamaz.]

Bir hekime sordular: «Şecâat ile sehâvetten hangisi efdâldir?»

Hakim cevap verdi: «Bir kimsenin sehaveti varsa şecaate ihtiyacı yoktur.»

[Behram Gûr'un kabri üzerine «kerem eli kol kuvvetinden daha iyidir» diye yazılmıştı.

Hâtem Tayi kalmadı: Fakat onun yüce adı iyilik ile meşhur olarak yaşamaktadır. Kıyamete kadar da kalacaktır.

Malının zekâtını çıkar ver. Çünkü bağcı üzüm çubuğunun fazlasını keserse çubuk daha çok üzüm verir.]

ÜÇÜNCÜ BAB

KANAATIN FAZİLETLERİ HAKKINDADIR

HİKÂYE

(Mağripli) bir dilenci (Halep)de bezzarlar çarşısında şöyle diyordu: «Ey mal sahipleri, eğer sizde insaf, bizde de kanaat olsaydı, dilencilik âdeti dünyadan kalkardı.»

[Ey kanaat, bizi sen zengin et; çünkü senin fevkinde bir servet yoktur. Sabır hazinesi Lokman'ın ihtiyâr etmiş olduğu bir şeydir. O hâlde sabretmiyen hakîm değildir.]

HİKÂYE

(Mısır) da iki Beyzade vardı; birisi ilim öğrenirdi, öteki para kazanırdı. Bu, asrın en büyük âlimi, o Mısır'ın maliye vekili oldu. Zengin kardeş fakir kardeşe hakaret gözüyle bakar ve: «Ben saltanata yetiştim sen miskinlikte kaldın» derdi.

Fakat âlim şöyle cevap verdi: «Kardeş! Ben Cenabı Hakka ne kadar şükretsem azdır. Çünkü peygamberlerin mirasını, yani ilmi buldum. Sen de Firavunun, Hâmân'ın mirasına kondun, yani Mısır'a mâlik oldun.»

[Ben ayak altında çiğnenen bir karıncayım. İğnem-

le herkesi inciten kızıl arı değilim. Bana insanları incitecek bir kudret vermediği için Cenab-ı Hakka nasıl şükredeceğimi bilemiyorum.]

HİKÂYE

Bir derviş işittim ki fakirlik ateşi içinde yanıyor, yamayı yama üzerine dikiyor, gönlünü de şu beyit ile avutuyormuş:

[Kuru ekmek ile, fakirâne hırka ile kanaat edelim. Çünkü insan için kendi mihnetinin yükünü taşımak halkın minneti yükünü taşımaktan daha iyidir.]

Biri ona demiş ki: «Bu şehirde oturan filânca zat iyi tabiatlıdır, keremi boldur, ömrünü fakirlere yardıma vakfetmiş, herkesin sevgisini kazanmıştır. Eğer senin hâline vâkıf olursa, sizin gibi aziz insanın hatırını gözetmeği canına minnet bilir.»

Derviş: «Sus, demiş, fakirlikten ölmek bir başkasına arzı ihtiyaç etmekten daha iyidir.»

[Yama yamamak, sabır köşesinden ayrılmamak, elbise için zenginlere tezkere yazmadan daha iyidir. Doğrusu, komşu şefâati ile cennet gitmek cehennem azâbı ile müsavidir.]

HİKÂYE

Acem şahlarından birisi bir hâzık tabibi müslümanlara hizmet etmek üzere Peygamber efendimizin yanına gönderdi.

Tabip birkaç sene Arap diyarında kaldı. Kimse ona müracaat etmedi, kimse ondan ilâç istemedi.

Bunun üzerine tabip bir gün Peygamber efendimizin huzuruna geldi, şikâyet etti. Dedi ki: «Beni ashâbı kirâmın tedavisi için göndermişlerdi. Halbuki ısmarla-

nan hizmeti yapabilmem için şu kadar müddet zarfında kimse bana müracaat etmedi. Burada işsiz güçsüz kaldım; vazifemi ifâ edemedim.»

Peygamberimiz buyurdu ki: «Benim ashâbımın âdetleri budur: İştiha galip olmadıkça yemezler ve henüz iştiha varken ellerini taamdan çekerler.»

Hekim: «Doğru söyleyin yâ Resulâllah, dedi, işte sıhhatin esası budur.»

Bundan sonra tabip lâzım gelen hürmeti ifâ etti ve savuştu gitti.

[Hakîm olan kimse ancak söylememesinden bir fenalık doğacağı zaman söz söyler. Ve yememesinden dolayı sıhhati bozulacağı zaman elini yemeğe uzatır. Şu hâlde şüphe yok ki sözü aynı hikmet olur. Yemesi sıhhati istilzam eder.]

HİKÂYE

Birisi çok tövbe eder, tekrar bozardı, Meşâyihten birisi ona şöyle dedi: «Öyle anlıyorum ki, çok yemeği âdet edinmişsin, nefsin bağı olan tövbe ise kıldan incedir. Nefsini böyle besliyecek olursan bir gün gelir o zinciri kırar.»

(Erdeşir Babekân) ın hayatı hakkında yazılan bir eserde şu menkıbe rivâyet edilir: Erdeşir bir Arap hekimine: «Bir günde ne kadar yemek lâzımdır?» diye sormuş.

Hekim cevap vermiş: «Yüz dirhem kâfidir.»

Erdeşir: «Bu kadarı ne kuvvet verir?» demiş.

Hekim: «Bu kadarı seni sırtında taşır, bundan fazla olursa sen onu sırtında taşırsın.» cevabını vermiş.

[Yemek: yaşamak ve Allahın nimetlerini şükür ile anmak içindir. Halbuki sen sanıyorsun ki yaşamak yemek içindir.]

HİKÂYE

Horasanlı iki derviş vardı. Birlikte seyahat ederlerdi. Birisi zayıf idi, üç gecede bir yemek yerdi, öteki kavi idi, güçde üç öğün yerdi. Nasılsa bunları bir şehrin kapısında casusluk töhmetiyle tuttular, her ikisini bir odaya koydular. Odanın kapısını çamur ile sıvadılar. İki hafta sonra bîgünah oldukları anlaşıldı. Kapıyı açtılar. Gördüler ki kavî olan ölmüş, zayıf olan sağ sâlim yaşıyor. Herkes bu işe şaştı.

Bu işi gören bir hekim şöyle dedi: Eğer bunun aksi olsaydı şaşardım; çünkü o çok yiyen açlığa dayanamadı, öldü; fakat az yiyen âdeti veçhile dayandı ve selâmette kalıp kurtuldu.

[Az yemeği itiyat eden kimse tesadüf edeceği zaruretleri kolaylıkla karşılar.

Ve eğer bir kimse geniş zamanında bolbol yeyip rahat yaşamağa alışmışsa darlık zamanında meşakkatten ölür.]

HİKÂYE

Hükemâdan birisi çocuğunu, tokluk insanı hasta eder, diye çok yemekten menetti.

Çocuğu: Baba, açlık da adamı öldürür. İşitmemiş misin ki hükemâ; ölmek açlık çekmeden iyidir, demişler, dedi.

Hakîm: «Çocuğum, itidâli muhafaza et, Cenabı Hak yeyin, için, fakat israf etmeyin buyurmuştur» dedi.

Oburluk insanlığa yaraşmaz. Köpek obur olduğu için bu kadar alçaktır.

[Kusacak kadar çok yeme, zayıflıktan canın çıkacak kadar da az yeme.

Yemek, nefis için bir haz olmakla beraber derecesiz yenilirse ıstırabı mucip olur.

Gülbeşekeri zoraki yesen zarar verir; fakat acıkıp da yediğin kuru ekmek gülbeşeker yerine geçer.]

HİKÂYE

Bir hastaya sormuşlar: «Gönlün ne istiyor?»

Hasta cevap vermiş: «Gönlüm bir şey istememeği istiyor!»

[Mide dolunca karın ağrır, bir takım hakiki ilâçlar bile fayda vermez.]

HİKÂYE

(Vasıt) şehrinde bir kasabın birtakım sofularda birkaç akçe alacağı vardı. Her gün para ister, sert sözler söylerdi.

Sofuların gönülleri kasabın ezâsından, cefâsından perişan oluyordu. Fakat tahammül etmekten başka bir çareleri de yoktu.

İçlerinden bir ârif şöyle dedi: «Nefse yemek için vâde vermek, kasaba olan para borcundan daha kolaydır.»

[Kapıcıların cefâsını çekmekten ise vezirin ihsanından vazgeçmek hayırlıdır.

Kasapların para için bed sözlerini çekmekten ise ete hasret çekerek ölmek daha iyidir.]

HİKÂYE

Bir civanmert kimse Moğol cenginde korkunç bir yara almıştı. Birisi ona dedi ki: «Filân bezirgânda (tiryak) var. İsteyecek olursan belki biraz verir.» Halbuki Hatem Tayî cömertlikte ne kadar meşhur ise o bezirgân da hasislikte o derece meşhur idi.

[Eğer onun sofrasında ekmek yerine güneş bulunsa, herkes kıyâmete kadar aydınlık günü göremezdi.]

Civanmert dedi ki: «O bahilden panzehir dahi istesem, ya verir, yahut vermez. Verdiği takdirde de bana ondan menfaat gelmez. Öyle bir bahilden bir şey almak, panzehir dahi olsa öldürücü zehir istemek demektir.

[Alçaklardan rica ile bir şey istediğin zaman, verseler bile, vücutça belki artarsın; fakat canın eksilmiş olur.]

Hakîmler şöyle demişler: «Eğer âbı hayatı yüz suyuna mukabil verseler akıllı kimse almaz, çünkü illetle ölmek zilletle yaşamaktan daha iyidir.»

[İyi huylu bir kimsenin elinden Ebu Cehil karpuzu yemek, ekşi yüzlü bir kimsenin elinden tatlı yemeden daha iyidir.]

HİKÂYE

Âlimlerden birisinin çoluk çocuğu yok, geçinecek şeyleri ise az imiş. Kendi hakkında hüsn-ü zanda bulunan büyüklerden bir zâta hâlini söylemiş. Bu yoldaki arzusundan dolayı o büyük zâtın canı sıkılmış, ve bir edibin dilenciliğe tenezzülü onun nazarında çirkin görünmüş.

[Muztarip bir çehre ile aziz dostunun yanına gitme; gidecek olursan onun da zevkini kaçırırsın.

Bir dilek için gittiğin zaman neşeli git. Çünkü şen ve güler yüzlü olan insanın dileği reddedilemez.]

Nakletmişler ki o zat onun maaşını biraz artırmış, fakat ona olan muhabbeti azalmış.

O kimse birkaç gün geçtikten sonra o büyük zâtın kendisine eskisi gibi sevgi göstermediğini görünce şöyle demiş:

[O ne fena yemeklerdir ki, sen o yemekleri zilletle kazanıyorsun — evet? tencere ocağa konulmuş; fakat şerefin düşmüş, devrilmiştir.]

Ekmeğim arttı. Yüzümün suyu eksildi. Aç biilâç kalmak dilenmek zilletinden daha iyidir.

HİKÂYE

Bir derviş bir zarurete dûçar olmuş. Bir kimse ona demiş ki: «Filân kimsenin sayılamıyacak kadar çok parası, malı, mülkü var. Eğer senin ihtiyacına vâkıf olursa derhal ihtiyacını tesviye eder.»

Derviş: «Ben onu tanımıyorum» demiş.

O kimse dervişe: «Ben sana rehberlik edeyim» diye, elinden tutarak o zenginin evine götürmüş, içeriye sokmuş.

Derviş, azametli, ters yüzlü birisi ile karşılaşınca bir şey demeden geri dönmüş. Dervişe, niçin ihtiyacını bildirmedin, bir şey söylemedin? demişler.

Derviş: Onun atâsını kendisine bağışladım; parası da onun olsun, suratı da; demiş.

[Ekşi yüzlü kimsenin yanında ihtiyaçtan bahsetme; çünkü onun fena huyundan incinirsin. Derdini öyle bir kimseye aç ki yüzünden hiç olmazsa peşin olarak huzur bulasın.]

HİKÂYE

İskenderiye'de müthiş bir kıtlık olmuş, halkın artık tahammülü kalmamıştı.

Yere karşı gökün kapıları kapanmış, yer halkının feryâdı göke yetişmiş idi.

[Yabanî hayvanlardan, kuşlardan, balıklardan, karıncalardan hiç bir canlı kalmadı ki, açlıktan feryâdı göke çıkmasın.

Şaşılacak şey ki, halkın gönlünün dumanı toplanıp bulut hâline gelmiyor ve sel gibi akan gözyaşları da o bulutun yağmuru olmuyor.]

Böyle bir yılda ahlâksız birisi vardı. O kadar ahlâksız, edepsiz idi ki, onu anlatmak için söylenecek sözleri bilhassa büyüklerin huzurunda söylemekten utanıyorum. Söylemeden de geçsem, aczime hamledilir. Yalnız şu beyit ile iktifa ediyorum. Bir şeyden azıcını alırsan o onun tamamı hakkında bir fikir verir. Bir avuç şey bir merkep yükünün nümunesidir.

[Eğer bir Moğol o edepsizi öldürecek olsa, artık ona kısas lâzım gelmez.]

Nasılsa o sene o edepsiz kimse çok zengin idi. Her şeyi bol bol mevcut idi. Edepsiz olmakla beraber fakirlere, zarurette kalanlara altın, gümüş verir, herkesi dâvet eder, misafirlere sofra kurdururdu.

Dervişlerden bir kısmı zaruretle canlarından bezmişlerdi. Onun dâvetine gitmek istediler, bana danıştılar.

Gitmelerini münasip görmedim, mâni oldum ve şöyle dedim:

[Arslanlar mağaralarda açlıktan ölürler de köpeklerin artıklarını yemezler, açlığa, zarurete râzı ol. Bir alçağa avuç açma. Değersiz bir kimse, mal, mülk cihetinden Feridun olsa da sen ona kıymet verme! Değersiz bir kimse türlü ipekten elbise giyse, o elbiseler duvara sürülmüş boya ve yaldız gibidir.]

HİKÂYE

Hatem Tayî'ye sormuşlar: «Cihanda kendinden daha gönlü büyük birisini gördün veya işittin mi?»

Hâtem şöyle cevap vermiş: «Bir gün kırk deve kestirmiş, Arap beyleri dâvet etmiştim. Sahrânın bir

tarafına gezmeğe gittik. Baktım ki, bir kimse dikenleri kırmış bir yığın yapmış. Yaklaştım: «Arkadaş niçin Hâtem'in ziyâfetine gitmiyorsun? Halk onun sofrasında toplanmışlar» dedim. Oduncu:

[Her kim kendi elinin emeğiyle yerse Hâtem Tayî'nin minnetini çekmez.] dedi.

İşte ben onu, himmet ve şerefini muhafaza hususunda kendimden daha yüksek gördüm.

HİKÂYE

Musa Aleyhisselâm bir fakiri gördü, giyeceği olmadığı için kumun içine girmişti.

Musa Aleyhisselâm'ı görünce: «Yâ Musa, bana dua et. Cenabı Hak bana yetişecek kadar dünyalık versin, çünkü zaruretten bittim» dedi.

Musa Aleyhisselâm ona dua etti. Hak Teâlâ ona dünyalık verdi.

Birkaç gün sonra Musa Aleyhisselâm münâcattan dönerken gördü ki, o fakir yakalanmış, kalabalık halk onun başına toplanmış.

Musa Aleyhisselâm sordu: «Bu ne hâldir, ne var?» Dediler ki: «Bu adam şarap içmiş, kavga etmiş, birisini öldürmüş. Şimdi onu kısas yerine götürüyorlar.»

[Dünyanın yedi iklimini yaratan Tanrı herkese, lâyık olduğu şeyi vermiştir.

Miskin kedi'nin eğer kanadı olsaydı, dünyadan serçenin tohumunu kaldırırdı.

Öküzdeki iki boynuz eğer eşekte olsaydı, kimseyi yanına sokmazdı.

Bâzı âcizler olur ki kuvvet kazanır kazanmaz, kalkar âcizlerin elini büker.]

Musa Aleyhisselâm, Hallâkı âlemin adaletine bir kere daha îman ve bu cüretinden dolayı istiğfar etti

ve şu âyeti okudu: «Eğer Cenabı Hak kullarına rızkı lüzumundan fazla verseydi, yeryüzünde ne azgınlıklar yaparlardı.»

[Ey kendini ulu gören kimse, seni tehlikeye ne soktu ki, helâk oldun. Keşke karınca uçmayaydı.

Alçak kimse mansıp bulur; altın, gümüş sahibi olursa; çâre yok onun ensesi tokat ister.

Eflâtun'un sözünü işitmedin mi? Karıncanın kanatlı olmaması hayırlıdır, demiştir.]

Babasının balı çoktur, fakat çocuğun harareti var.

[Seni zengin etmiyen kimse, sana münasip olanı senden daha iyi bilir.]

HİKÂYE

Bir ârâbîyi gördüm. (Basra) da cevahircileri etrafına toplamış, onlara şu hikâyeyi anlatıyordu: «Bir zaman çölde yolumu kaybettim. Yanımda yiyecek bir şey kalmamıştı. Öleceğime kanaat getirdim. Derken bir torba buldum, sandım ki içinde kavrulmuş buğday var. Öyle sevindim ki o sevinci asla unutamam. Torbayı açtım, baktım gördüm ki, içindeki inci imiş. Bunu görünce öyle meyus oldum; öyle acı duydum ki, o acıyı da asla unutmam.»

[Kumların aktığı kuru çölde susamış kimsenin ağzında ister inci, ister sedef bulunsun! Azığı bulunmıyan aç kimse takattan kesildiği zaman kemerinde ister altın, ister saksı parçası bulunsun.]

HİKÂYE

Çölde son derece susamış bir Arap, susuzluktan muttasıl şöyle söylüyordu:

[Ne olurdu, ölümden evvel muradıma nâil olaydım; bir nehir olsaydı, dalgaları dizime çarpsaydı, kırbamı o nehirden dolduraydım.]

HİKÂYE

Düz bir sahrâda bir misafir yolunu kaybetmiş, yiyeceği kalmamış, kuvveti bitmişti. Kemerinde birkaç akçesi vardı. Çok dolaştı, bir türlü yolunu bulamadı. Mihnetle helâk oldu.

Sonra bir taife oraya geldiler, baktılar ki, zavallı adam akçeleri yere atmış, toprağa da şu sözleri yazmıştı:

[Bütün parası Caferî altını olsa da azıksız kalan kimse muradına eremez. Çölde yanık fakir için, pişmiş şalgam, ham gümüşten daha iyidir.]

HİKÂYE

Yaşadığım müddetçe zamanın türlü haller göstermesinden müteessir olmamış, feleğin, muradımın aksine dönüşünden ıstırap duymamıştım. Yalnız bir kere pabuç alacak param olmadığı için yalın ayak Kûfe camiine girdiğim zaman derin bir teessür duydum. Fakat orada ayaksız birini görünce Cenabı Hakkın lûtfuna şükürler kıldım, yalın ayaklığıma sabrettim.

[Sofrada kızarmış tavuk, tok adamın gözünde tere yaprağından daha âdi görünür. Fakat parasız, pulsuz fakire, pişmiş şalgam kızarmış tavuk yerine geçer.]

HİKÂYE

Padişahlardan birisi yakınlarından birkaç kişi ile bir kış günü ava gitti. Av arkasından koşarak şehirden uzak düştü.

Derken gece oldu. Uzaktan bir köylü evi gördüler. Padişah: «Açıkta üşürüz, bu gece şu eve gidelim» dedi.

Vezirlerden birisi: «Bir köylünün evine sığınmak Padişahların şan ve şerefiyle mütenasip olmaz. Burada çadır kurup ateş yaksak daha münasip olur» dedi.

Köylü haber aldı. Gücünün yettiği kadar bir yemek hazırladı. Padişahın huzuruna getirdi. Hürmetle yer öptü ve: «Bu köylünün evine inmekle Padişahımın yüce şânına noksan gelmezdi; fakat köylünün derecesinin yükselmesini istemediler» dedi.

Padişaha köylünün sözü hoş geldi. Geceleyin köylünün evine naklettiler.

Sabahleyin Padişah ona hil'at giydirdi, paralar verdi.

İşittim ki köylü, Padişahın rikâbında birkaç adım gitmiş ve şunu söylemiş:

[Bu köylünün evine inmekle Padişahın şânından, şevketinden bir şey eksilmedi, fakat ulu Padişahın gölgesi onun başına düşmekle köylünün külâhının köşesi güneşe erişti.]

HİKÂYE

Bir zengin dilenciyi hikâye ederler ki çok malı, parası varmış. Padişahlardan birisi ona müracaatla: «Saklamıya hâcet yok, çok paran var, bizim de mühim bir işimiz var, eğer ödünç olarak bize biraz para verecek olursan faizi ile öderiz.» demiş.

Dilenci: «Ey yeryüzünün Padişahı, benim gibi on para, on para dilenip para biriktiren dilencinin malı ile elini kirletmek cihan padişahının şânına yakışmaz» demiş.

Padişah cevap vermiş: «Beis yok, ben parayı kâfirlere vereceğim; pis pisler içindir.»

[Kireç çamuru temiz değil dediler, biz de onunla helâdaki yarıkları kapatacağız, dedik.

Hıristiyan kuyusunun suyu temiz değilse de ne zarar var. Biz onunla ölmüş çıfıtı yıkayacağız.]

İşittim ki, dilenci Padişahın emrine karşı gelmiş ve hasisliğinden Padişaha karşı ukalâlık etmeğe başlamış.

Padişah emretmiş, irade buyurduğu miktarı o dilenciden tekdir ve tevbih ile almışlardır.

[Bir iş tatlılıkla halledilemezse zarurî olarak zorla halledilir.

Kendi kendine acımıyana kimse acımaz.]

HİKÂYE

Bir bezirgân gördüm ki, yüz elli deve yükü ticaret malı, elli tane köle ve uşağı vardı. Bir gece (Kiş) ceziresinde beni odasına götürdü:

Bütün gece, filân ambarım Türkistan'dadır, filân ticaret malım Hindistan'dadır. Bu kâğıt filân arazinin tapusudur, filân şeye filân kefildir, gibi saçma sözlerle beni işgâl etti, durdu.

Bazan: Havası güzeldir diye İskenderiye'ye gitmek arzu ediyor. Sonra dönüp: Hayır gitmiyeceğim, çünkü mağrip denizi karışıktır, diyordu.

Nihayet: Sâdi! Şimdi bir seferim daha var. Eğer onu da yaparsam artık bir köşeye çekileceğim ve ticareti bırakacağım, dedi.

O hangi seferdir, dedim.

İran kükürdünü Çin'e götürmek istiyorum, işittim ki orada çok kıymetli imiş. Oradan da Çin kâseleri alıp Rûm diyârına gideceğim. Rûm'un ipekli kumaşlarını Hind'e, Hind'in çeliğini Haleb'e, Haleb'in cam mâmulâtını Yemen, Yemen kumaşını da Fars'a götüreceğim, ondan sonra ticaret için memleket memleket gezmeyi bırakacak, bir dükkânda oturacağım, dedi.

Bezirgân daha bunlar gibi o kadar mâlihülyâda bulundu ki, artık söylemeğe takati kalmadı.

Sonra bana dedi ki: «Sâdi! Sen de gördüklerin, işittiklerin şeylerden bir söz söyle.»

Bunun üzerine şöyle dedim: Belki işitmişsindir:

[(Gur) çölünde bir kârvanbaşı katırdan düşünce demiş ki: dünyayı seven, dünya malı için koşan kimsenin gözünü ya kanaat, ya kara toprak doyurur.]

HİKÂYE

Bir zengin işittim, (Hâtem) nasıl cömertlik ile meşhur ise, bu da hasislik ile öyle meşhur imiş. Görünüşü çok zengin imiş. Dünya nimetlerine sahipmiş. Fakat rûhan çok hasismiş. Ebu Hüreyre'nin kedisini bir lokma ile okşamazmış. Eshâbı Kehf'in köpeğine bir kemik atmazmış. Hülâsa kapısı kapalı, kimseye sofra açmazmış.

[Fakirler onun yemeğinin yalnız kokusunu duyardı. O ekmek yedikten sonra kuşlar onun ekmeğinin kırıntısını toplayamazdı.]

İşittim ki Mısır'a gitmek üzere Mağrip denizinden gemiye binmiş. Firavunun hayâlini kafasına yerleştirmişti; kibir ile gidiyordu. Apansız muhâlif bir rüzgâr gemiyi sardı. Nasıl ki demişler:

[Dilber! Senin bizden usanmış olan tabiatına gönül nasıl olur da alışır?

Çünkü muvafık rüzgâr her zaman her gemiye nasip olmaz. O rüzgâr gibi sen de her vakit gönlümüzce hareket etmez, bize karşı her vakit lûtufkâr bulunmazsın, belki sitemler edersin.]

Gemi muhâlif rüzgârın tesiri altında batarken zengin de duaya başladı. Boş yere feryat edip durdu.

[Kerem zamanında koltuğa kısılan bir el, sıkıntı

zamanında Allah yalvarmak, dua etmek için meydana çıkarsa bu duanın hiçbir faydası olmaz.

Mâlik olduğun altın ve gümüş ile insanlara refah ver. Sen de müstefit ol. Bil ki bu evi terkedip gideceksin. İsterse bir kerpiçi altın, bir kerpiçi gümüş olsun.]

Nakletmişler ki boğulan zenginin Mısır'da fakir akrabası varmış. Ondan miras kalan mal ile zengin olmuşıtur. Eski püskü elbiselerini atıp yeni ipekli, yünlü güzel kumaşlardan elbise biçtirmişler.

Hemen o hafta içinde idi ki, onlardan birisini gördüm, arkasında kölesi, yel ayaklı bir ata binmiş gidiyordu. Kendi kendime dedim ki:

[Ah, şu ölen zengin dirilip de kabîlesinin, akrabasının, aralarına gelseydi! Vârislere kondukları mirâsı geri vermek, akrabalarının ölümünden daha firaklı olurdu.]

Eskiden onu tanıyordum. Eteğini çektim, dedim:

[O talihsiz adam topladı yemedi. Ey iyi huylu, temiz adam sen ye.]

HİKÂYE

Zayıf bir balıkçının ağına kuvvetli bir balık düştü. Balıkçının onu çekip çıkaracak kadar kuvveti yoktu. Balık balıkçıya gâlip geldi. Balıkçının ağını çekti, götürdü, gitti.

[Bir uşak nehirden su getirmeye gitti, su fazla geldi, uşağı aldı, götürdü.

Ağ her zaman balık tutardı, bu defa balık gitti, ağı da beraber götürdü.]

Diğer balıkçılar teessüf ettiler; ağına böyle balık düşmüşken muhafaza edemedin, diye balıkçıyı ayıpladılar.

Balıkçı şöyle dedi: «Arkadaşlar, ne yapayım ki o balık benim rızkım değilmiş, balığın ise dünyada henüz rızkı varmış.»

[Rızıksız balıkçı Dicle'de balık tutamaz, eceli gelmiyen balık karada ölmez.]

HİKÂYE

Eli ayağı kesik bir kimse, bir kırkayağı öldürdü. Bir ârif ona tesadüf etti, şöyle dedi: Süphanallah, şu hayvancığın bin ayağı olduğu hâlde, ecel gelince bir elsiz ayaksızdan kaçıp kurtulamıyor.

[Can alan düşman arkadan koşarken, ecel kaçan kimsenin ayağını bağlar. Düşman birbiri arkasından hücuma kalkınca, artık okun yayını çekmek, doğru olmaz.]

HİKÂYE

Bir şişman ahmağı gördüm, sırtına ağır bir hil'at giymiş, başına Mısır âbânisi bağlamış.

Birisi bana sordu: «Sâdi, şu işlemeli ipekli kumaşı, şu bir şey bilmiyen hayvanın üstünde nasıl buluyorsun?»

Ben de: «Altın suyu ile yazılmış çirkin bir yazıya benziyor» dedim.

[O insana benziyen bir eşek, yahut böğüren bir öküzdür. Büyükler, bir güzel yaradılış bin tane ipekli elbiseye müreccahtır, demişler...

Başında sarığı, sırtında kaftanı, zâhirî süsü olmasa bu hayvanın insana benzer yeri yoktur.

Onun bütün varlığı, mülkü sahâsında dolaş, kanından başka helâl bir şey bulamazsın.

Şerefli bir kimse servetini kaybetse onun yüce de-

recesi zayıf olur sanma. Buna mukabil, bir Yahudi eşiğini gümüş döşetse, ve o gümüş kapısının gümüş eşiğine altın çivi kaktırsa, şerefli olması kabil değildir.]

HİKÂYE

Bir hırsız bir dilenciye şöyle dedi: «Utanmaz mısın ki, bir arpa ağırlığında gümüş için her alçağa avuç açıyorsun?»

Dilenci şöyle cevap verdi:

[Bir habbe gümüş için el uzatmak, bir buçuk denk için el kestirmekten daha iyidir.]

HİKÂYE

Bileği kuvvetli bir (yumruk atıcı) yı hikâye ederler ki, işlerinin ters gitmesinden dolayı canından bizâr olmuş; boğazı geniş, eli dar olduğundan figâna başlamış...

Hâlinden babasına şikâyet etmiş ve başını alıp gitmek için izin istemiş: «Ola ki kolumun kuvvetiyle maksudumun eteğini ele alayım, (muradıma nâil olayım) servet kazanayım» demiş. Nasıl ki büyükler şöyle söylemişlerdir:

[İnsan, faziletini, hünerini göstermezse o fazilet ve hüner zâyi olmuş demektir. Öd ağacını ateşe atarlar, miski ezerler ki kokusu çıksın.]

Babası demiş ki: «Çocuk« Olmıyacak bir hayâli kafandan çıkar, kanaat ayağını selâmet eteğine çek ki büyükler: «Devlet çalışmak ile değildir, mustarıp olmamak, kanaat etmek lâzımdır» demişler.

[Kimse zorla devlet eteğini tutamaz, zorla maksuduna erişemez. Âmâ kadının kaşına rastık çekmek boşuna yorulmaktır.]

Eğer saçının her telinde iki yüz hüner olsa, bahtın kötü ise o hünerler işe yaramaz. Talihsiz bir kuvvetli ne yapabilir? İnsanda kuvvetli bazu yerine talih bazusu bulunmalıdır.»

Çocuk cevap vermiş: «Babacığım, seferde gönül eğlendirmek, fayda kazanmak, acayip görmek, garaip işitmek, şehirler seyretmek, dostlar edinip konuşmak, mansıp, edep, mal, para kazanmak, dostları tanımak, zamanı tecrübe etmek gibi menfaatler var. Nasıl ki o yolun yolcuları:

[Dükkânda, evde rehin gibi oturdukça ey ham, aslâ adam olamazsın. Cihandan gitmeden evvel çık, gez, temâşâya bak.] demişler.»

Babası demiş ki: «Ey oğul, söylediğin veçhile seferin menâfii çoktur, lâkın sefer beş kimseye mahsustur.

Birincisi bezirgândır. Bezirgânlar mal, mülk, kudret sahibi insanlardır. Yakışıklı köleler, câriyeler, çevik uşaklar ile her gün bir şehirde, her gece bir makamda, her dem bir teferrüçgâhta dünya saadetinden müstefit olurlar.

[Zengin kimse dağda, ovada, çölde garip değildir; her nereye gitse çadır kurar, yatakhâneler yapar.

Dünya muradına ermemiş bir kimse ise ana yurdunda garip, tanınmaz olur.]

İkincisi âlimdir ki tatlı sözü, fesâhatte ve belâgatte kuvvet ve kudreti ile nereye varsa, herkes onun hizmetine koşar, ona ikram eder.

[Âlim kimsenin vücudu yalnız altın gibidir ki, nereye gitse kadrini, kıymetini bilirler. Bir zadegânın câhil oğlu ise yalnız bir şehirde geçen sikkeye benzer ki, başka şehirde kimse onu kabûl etmez.]

Üçüncüsü güzel yüzlü insanlardır ki ehli diller onunla görüşmeğe meyleder. Sohbetini ganimet, ona

hizmeti canlarına minnet bilirler. Nasıl ki şöyle demişlerdir:

Azıcık cemâl, çok maldan iyidir. Güzel yüz, hasta gönülerin merhemi, bağlı kapıların kilididir.

[Güzeli, anası, babası kahr ile kovsalar ehemmiyeti yoktur. O nereye gitse izzet, hürmet görür.

Tavus tüyünü Mushâf-ı Şerifler arasında gördüğüm zaman ona hitap ile dedim ki: «Bu kadarını senin derecenden fazla görüyorum.»

Tavus tüyü bana cevap olarak şöyle dedi: «Sus, güzel nereye gitse, kimse onun önüne elini uzatıp dur demez.»

Bir çocukta güzellik, dilberlik olunca, babası ondan uzak da olsa zarar yoktur.

O bir incidir, isterse sedefi olmasın. Tek inciye herkes müşteri bulur.]

Dördüncüsü güzel sesli insandır ki, dâvudî hançeresiyle suyu akmadan; kuşu uçmadan alıkoyar. Ve bu fazilet sebebiyle insanların gönüllerini avlar. İlim ve irfan sahipleri onunla bir mecliste bulunmaya rağbet gösterirler. Ona hizmet ederler.

[Benim kulağım güzel terennümlere mâildir. İki telli saza dokunan kimdir?

Sabah şarabiyle mest olanların kulaklarında yumuşak, hazin ses ne hoştur. Güzel ses güzel yüzden daha iyidir; çünkü güzel yüzden nefis hoşlanır. Güzel ses ise rûhun gıdasıdır.]

Beşincisi san'atkârdır ki, kolunun çalışmasiyle nafakasını temin eder ve ekmek için yüz suyu dökmüş olmaz. Nasıl ki ukalâ söylemişlerdir:

[Eğer bir eskici kendi şehrinden çıkıp yabancı bir şehire gitse sıkıntı, mihnet çekmez. Fakat (Nimruz)

padişahı (1) kendi memleketinden onu tanımıyan bir şehire gitse aç ölür.]

Beyan ettiğim sıfatlar seferde aklı başında, güzel yaşamağa sebep olur. Fakat bir kimse bu sıfatların hepsinden bibehre ise, kuruntu ile başını alır, çıkar ve bir daha nam ve şânını kimse duymaz.

[Bir kimseye felek kin tutarsa, ona işine yaramıyacak şeyler gösterir. Nasıl ki, yuvasını bir daha görmesi mukadder olmıyan bir güvercini kaza, dâne ve tuzak tarafına götürür.

Sanat, fazilet ve geçinmenin esası olan paradan mahrum bir kimsenin seyahate çıkması câhillik ve kaltabanlıktır.]

Çocuk cevap vermiş: Baba, hakîmlerin sözlerine nasıl muhâlefet edeyim ki şöyle demişler: «Gerçi herkesin rızkı önceden ayrılmıştır, fakat bunu elde etmek için esbâbına tevessül şarttır.

Belâ her ne kadar mukaddes ise de o belâya giriş kapılarından sakınmak vâciptir.»

[Rızkı her ne kadar şüphesiz erişecek ise de akıllı olan o rızkı kapılarında arar.

Bir kimse her ne kadar ecelsiz ölmiyecek ise de sen ayağınla ejderhanın ağzına girme.]

Malik olduğu kuvvet sayesinde heybetli fil ile cenkleşirim, kükremiş arslana pençe atarım. Seyahate çıkmam münasiptir; çünkü fakirliğe bundan daha ziyade sabredemiyeciğm.

[Yiğit kendi yerinden, yurdundan birkere uzaklaşınca artık gam yemez bütün dünya onun yeri olur.

Gece olunca her zengin sarayına döner. Fakire gelince nerede akşamlarsa orası onun sarayı olur.

---

(1) Nimruz, Türkistan'da bir şehrin ismidir. Buradaki mânâsı (yarı dünya), veya (rub'u meskûn) padişahı demek olacak.

Onun makama, meskene, ne ihtiyacı var. Nereye gitse orası Tanrısının mülküdür.]

Çocuk bunu söyledi ve pederinden himmet dileyerek vedalaştı ve yola revan oldu. Giderken şu sözleri söylediğini işitmişler.

[Hüner sahibinin bahtı, arzusuna yâr olmazsa adı sanı bilinmiyecek yerlere gider.]

Çocuk gide gide bir su kenarına varmış, öyle korkunç bir su ki şiddetinden taş taş üstünden yuvarlanıyor. Çağıltısı bir fersahlık yere gidiyormuş.

[Korkunç bir su ki ördek o suda emin olamıyor, en ufak dalgası kenardan değirmen taşını koparıyormuş.]

Çocuk bir takım insanları görmüş ki her birisi ufak bir para mukabilinde gemiye oturmuş, kalkmak için hazırlanmışlar. Gencin verecek parası yokmuş. Gemiciyi medih ve senaya başlamış. Ne kadar yalvarmışsa ona yüz vermemişler, demişler ki:

[Altının yoksa kimseye zor edemezsin ,altının varsa zora muhtaç değilsin.]

Mürüvetsiz gemici ona gülmüş, ona ehemmiyet vermemiş ve demiş ki:

[Altının yok, zor ile denizden geçemezsin. On kişilik kuvvet neye yarar. Bir kişilik altın getir.]

Gemicinin dokunaklı sözünden gencin kalbi alt üst olmuş, ondan intikam almak istemişse de gemi kalkmış, nihayet gemiciye bağırmış, şu sırtımdaki elbiseyi razı olursan veririm, esirgemem, demiş.

Gemici tamah etmiş, geri çevirmiş.

[Tamah akıllı insanın güzünü görmez eder. Tamah, kuşları ve balıkları tuzağa bağlar.]

Genç, gemicinin sakalını, yakasını ele geçirir geçirmez onu kendine doğru çekmiş ve bir iyice dövmüş.

Gemicinin arkadaşları yardım için gemiden çıkmışlarsa da onlar da âciz kalıp gemiye kaçmışlar.

Nihayet genç bir müsaleha etmeği münasip görmüşler ve gemi ücretinden vazgeçmişler.

[Baktın ki iş kavgaya varacak sabret. Çünkü yumuşaklıkla cenk kapısı bağlanır. (Kapanır).

İnat gördüğün zaman lâtif ol, çünkü keskin kılıç yumuşak ipeği kesmez.

Tatlı dillilikle, lûtf ile hoşlukla bir fili kıl ile yedmeğe kadir olursun.]

Gemiciler geçen muameleden dolayı özür dileyerek gencin ayağına düşmüşler ve münafıklıkla onun başını, yüzünü öpmüşler, onu gemiye alarak açılmışlar.

Gemi ile gide gide bir direğe rastgelmişler. Bu direk (sütun) Yunan âsarından olup su içinde dikilmiş imiş.

Gemici şöyle demiş: «Gemicinin bir bozukluğu var, içinizde gözü pek en birinci babayiğit kimdir ki şu direğe kadar gitsin. Şu sütununa çıkarak geminin palamarını tutsun, biz de gemiyi tamir edelim.»

Yumrukçu genç, başında taşıdığı yiğitlik gururile: «Ben çıkarım» demiş; incinmiş düşmanın halini düşünmemiş. Hâkimlerin bu hususta söyledikleri sözlere kulak asmamış.

Hükema şöyle demişler. Her kimin gönlüne bir elem eriştirdinse arkasında yüz rahat eriştirsen bile o bir elemin intikamından emin olma; çünkü ok temreni yaradan çıkar, fakat acısı yürekle kalır

[(Bektaş) arkadaşına ne güzel söylemiş: «Düşmanını tırmaladığın zaman ondan sakın, emin olma» demiş.

Eğer birinin gönlünü incittinse, iyi bil ki senin de gönlün incinecektir.

Kalenin burcuna taş atma ki sana da hisardan taş gelmesin.]

Yumruk atıcı geminin palamarını bileğine dolayıp sütunun üstüne çıkınca gemici palamarı kesmiş, gemiyi yürütmüş. Zavallı genç orada şaşakalmış, bir iki gün, belâ mihnet görmüş, eziyet çekmiş, üçüncü gün uyku yakasından yalamış, onu suya atmış. Bir gün bir gece sonra sahile çıkmış. Ölüm haline gelmiş. Ağaç yaprakları, ot kökleri yemeğe başlamış, nihayet azıcık kuvvet bulunca bir yol tutmuş, gide gide, aç, susuz, takati kesilmiş olarak bir kuyu başına gitmiş, görmüş ki bir takım insanlar toplanmışlar, bir bardak suyu bir pul mukabilinde içiyorlar.

Yumrukçu gencin pulu yok. Su istemiş vermemişler. Zoraki içmek istemiş, mümkün olmamış; kızmış. Birkaç kişiyi dövmüş, onlar da el birliği ederek onu iyice dövmüşler, yaralamışlar.

[Sivrisinekler çoğalınca o kadar hırcın, sert olan fili ısırır, mağlûp ederler. Karıncalar birleşince erkek arslanın derisini yüzerler.]

Nâcar hasta ve mecruh olarak bir kârvana katılmış, yürümüş. Kafile akşam üstü bir yere konmuş. Burada hırsız tehlikesi varmış.

Genç bakmış ki kârvan halkı titreşiyor, bittik hep öleceğiz, diyorlar.

Genç onlara şöyle demiş: «Keder etmeyin aranızda ben varım, elli kişiye karşı koyabilirim. Diğer gençler de bana yardım ederler.»

Onun bu sözü üzerine adamların yüreklerine kuvvet gelmiş onun arkadaşlığına sevinmişler, yiyecek vermişler, su vermişler.

Gencin midesinin ateşi yükselmiş, iştahla birkaç lokma yemiş, birkaç yudum su içmiş, nihayet içinin ifriti dinlenmiş, uykuya dalmış.

Kârvan içinde pişmiş, cihanı görmüş bir ihtiyar varmış. Demiş ki: «Arkadaşlar ben hırsızlardan ziyade bu sizin kılavuzunuzdan korkuyorum. Bakınız size bir hikâye söyliyeyim: Vaktile bir Arap bir miktar para toplamıştı. Hırsızların korkusundan gece, yalnız evde uyuyamazdı. Korku ve can sıkıntısını gidermek için dostlarından birisini yanına aldı; birkaç gece o dostu ile birlikte kaldı.

Dostu olacak o adam, Arabın paralarına vâkıf olunca paraları aldı kaçtı. Arap, çırılçıplak kaldı, perişan ağlıyordu.

Sordular: «Ne oldu, yoksa paranı hırsız mı aldı?»

Arap: «Hayır vallah kılavuz götürdü» dedi.

[Yılanın ahlâkını öğrendiğimden beri asla ondan emin olarak oturmadım. İnsanın gözüne dost görünen düşmanın yarası daha fenadır.]

Arkadaşlarım ne bilirsiniz ki bugenç de hırsızlardan olmasın. Kurnazlıkla aramıza sokularak fırsat vaktinde arkadaşlarına haber etmesin, bırakalım, sürelim gidelim.»

Kafiledeki gençlere onun tedbiri doğru gelmiş, yumruk atıcıdan kalben korktukları için takımlarını yükletmişler, onu uykuda bırakmışlar, gitmişler.

Uyandığı zaman arkasına güneş vurmuştu. Başını kaldırmış, bakmış ki kârvan gitmiş. Bir çok dönüp dolaşmış yol bulamamış. Aç ve susuz, yüzükoyun uzanıp kendini ölüme teslim ederken şöyle diyormuş:

[Ancak gurbet çekmemiş olan insan, gariplere fena muamele eder.]

O bu sözleri söylerken bir şahzade av arkasından koşarak askerlerinden uzak düşmüş ve yumruk atıcının başı ucuna dikilmiş durmuş.

Yumruk atıcının sözünü işitince kılığına kıyafetine bakmış, görünüşünü temiz fakat halini perişan görünce sormuş:

«Neredensin, bu yere nasıl düştün?»

Yumruk atıcı başından geçen işleri anlatmış.

Şehzadenin ona yüreği yanmış. Hil'at vermiş, para vermiş, yanına emin bir adam katarak onun memleketine göndermiş. Yumruk atıcı şehre gelmiş, babası onu görünce sevinmiş, sağ salim geldiğinden dolayı Cenabı Hakka şükretmiş.

Yumruk atıcı o gece geminin halini, gemicinin cefasını, köylülerin su başındaki halerini, kârvan halkının vefasızlığını babasına anlatmış.

Baba demiş ki: «Ey oğul ben sana giderken demedim mi ki eli boş olanların cesaret eli bağlanmış, arslanlık pençesi kırılmıştır.»

[Parasız, pulsuz bir silâhşör ne güzel söylemiş, demiş ki: Arpa kadar altın, elli batman kuvvetten daha iyidir.]

Çocuk cevap vermiş: «Baba eziyet çekmedikçe hazineyi elde edemezsin. Canını tehlikeye koymadıkça düşmana zafer bulamazsın: Taneyi tarlaya saçmadıkça harman kaldıramazsın. Görmez misin ki azıcık eziyet çekmekle ne kadar hazine kazandım. Biraz iğne yemekle ne kadar bal edindim.

[Her ne kadar rızktan hariç yemek mümkün değil ise de rızkı istemede tenbellik yapmamak lâzımdır.

Dalgıç, timsahın damağını (timsah tarafından yutuyormuş.]

[Her ne kadar rızktan hariç yemek mümkün değil ise de rızkı istemede tenbellik yapmamak lâzımdır.

Dalgıç, timsahın damağını (timsah tarafından yutulacağını) düşünecek olursa kıymetli inciyi asla elde edemez.]

Değirmenin alt başı sabit olduğu için ağır yüklere tahammül etmesi lâzımdır.

[Hırcın, öfkeli arslan mağara dibinde ne yer, kezalik vurulmuş doğan ne avlıyabilir.

Eğer sen ev içinde av tutmak istiyorsan elin, ayağın örümcek gibi olur, ancak sinek avlarsın.]

Babası demiş ki: «Ey oğul bu defa felek sana yardım etti. İkbal, saadet kılavuz oldu. Gülün dikenden, dikenin ayaktan çıktı. Devlet sahibi olan bir zat sana yetişti, sana acıdı, ihsan, in'am etti. Eksiğini tamamladı. Böyle bir tesadüf nadir bulunur. Nadire ise hükmedilemez.

[Avcı her vakit çakal tutamaz. Olur ki günün birinde onu kaplan paralar.]

Şöyle ki:

Pars padişahlarından birisinin yüzüğünden pek kıymetli bir inci varmış. Mezkûr padişah bir kere teferrüç için Şiraz'da Musalla denilen yere çıkmış; emretmiş, o yüzüğü Deylem'li Adudüddevle'nin mezarının kubbesi üzerine koydurmuş. Her kim okunu bu yüzüğün halkasından geçirirse yüzük onun olsun, demiş.

O gün tesadüfî olarak mâiyetinde dört yüz mâhir okçu varmış, bunlar öyle üstad imişler ki oklarını istenilen hedefe isabet ettirirlermiş. Bu üstadlar hep atmışlar, hiç birisi okunu yüzükten geçirememiş. Fakat bu sırada bir çocuk, bir misafirhânenin damına çıkmış, her tarafa gelişi güzel ok atıyormuş. Nasılsa bâdisabâ o çocuğun okunu halkadan geçirmiş, yüzüğü o çocuğa verdikleri gibi bir çok para da vermişler.

Çocuk yüzüğü, paraları alınca okunu, yayını yakmış.

Çocuğa sormuşlar: Niçin böyle yaptın?

Çocuk cevap vermiş: Kazandığım bu ilk şeref bâki kalsın diye.

[Bâzan olur ki, parlak fikirli bir hakîmden doğru

bir tedbir sâdır olmaz, bâzan olur ki câhil bir çocuk yanlışlıkla oku hedefe vurur.]

HİKÂYE

Bir şeyhi gördüm, bir mağarada oturmuş; insanlarla alâkasını kesmiş. Dünya varlığından o derece müsnağni bir hâle gelmiş ki nazarında padişahların, zenginlerin hiçbir kıymeti kalmamış.

[Her kim bir kere dilenmek yolunu tutarsa ölünceye kadar şuna, buna niyazda bulunur.

Tamâhı bıraktığın zaman hakikî padişah olursun. Tamahsız kimse çok şerefli ve minnetsiz olur.]

O tarafın padişahlarından birisi o dervişe: Bir gün bizim lokma ekmeğe muvafakat buyururlar mı? Azizlerin yüksek ahlâkı bu ricâmızın reddine müsait değildir ümidindeyiz» diye haber gönderdi.

Şeyh, dâvete icabet sünnettir, kanaatiyle bu dâveti kabul etti.

Bir gün sonra padişah şeyhi rahatsız etmiş olmasından dolayı özür dilemek için geldi.

Padişahın gelmesiyle şeyh kıyâm etti. Padişahı kucakladı. Gönlünü aldı. Onu medih ve senâ etti.

Padişah savuşup gittikten sonra bir müridi sordu: Padişah ilebu kadar mülâkat âdetinize muhâlif idi, bundaki hikmet nedir?

Şeyh şöyle cevap vermiş: İşitmemişsin ki hükemâ demişlerdir:

[Kimin sofrasında oturup yemek yersen onun hizmetine koşmak ve ona hürmet etmek lâzımdır.

İhsânın mükâfatını veremezsen,hiç olmazsa çâresizlikten dolayı özür dile.

Kulak bütün ömründe def, çenk, ney sesi işitmiyebilir.

Göz; bağ, bahçe temâşâsından ferâgat edebilir. Dimağ; gülsüz, nesrinsiz yaşayabilir.

Kuş tüyü doldurulmuş yastık olmazsa taşı başı altına koyup yastık edinmek kabildir.

Yatakta uyku arkadaşı bir dilber bulunmazsa insan kendi kollarını kucaklıyabilir.

Fakat büklüm büklüm olan bu değersiz karın gıdâsız yapamaz.]

DÖRDÜNCÜ BAP

SÜKÛTUN FAYDALARI BEYANINDADIR

HİKÂYE

Dostlardan birisine dedim ki: «Çok vakit söz söylememeyi ihtiyâr ettiğime sebep şudur: Ekseriya söz içinde tesadüfî olarak iyi de bulunur, kötü de bulunur. Düşmanların gözleri ise iyiliği görmez, kötülüğü görür.»

Dostum dedi ki: «Kardeş, düşmanın iyilik görmemesi iyidir.»

[Düşmanlık göziyle bakılınca, hüner büyük ayıp görünür; Sâdi güldür, fakat düşmanların gözünde dikendir.

Düşman iyi bir kimseye rastladığı zaman onun hakkında bu adam yalancıdır, serkeştir, diye taş atar.

Cihanı parlatan güneş çeşmesi, kör yarasanın gözüne çirkin görünür.]

Bir bezirgân bir altın ziyan etti. Oğluna dedi ki: «Sakın bu ziyan lâfını kimseye açma!»

Çocuk: «Baba, ferman sizindir, söylemem, fakat bunun faydasını bana anlat» dedi.

Babası: «Söyleme, tâ ki musibet iki olmasın», dedi. Birisi sermayenin noksan olması, diğeri komşuların oh demesi.»

[Kederini düşmanlara söyleme, çünkü yüzüne karşı (lâhavle...) çekerler, fakat içlerinden sevinirler.]

HİKÂYE

Akıllı bir genç, her türlü fazileti câmi ve nâdir bir tabiate mâlikti — böyle olmakla beraber — âlimler mahfellerinde bulundukça bir şey söylemez, hep dinlerdi.

Bir kere pederi ona dedi ki: «Bildiğin şeylerden sen de söylesen olmaz mı, niçin bir şey söylemiyorsun?»

Çocuk cevap vererek: «Korkuyorum ki bilmediğim bir şey sorarlar da mahcup olurum.» dedi.

[Onu işittin mi ki, bir sofu ayakkabısının altına birkaç çivi çakıyordu, bunu gören bir çavuş sofunun yakasına yapıştı: «Sen madem ki çivi çakmayı biliyorsun, gel benim atımı nalla!» dedi.

Söylemedikçe kimsenin seninle işi olmaz; fakat söyledin mi delilini getirmelisin.]

HİKÂYE

Sayılı âlimlerden birisi, dinsizlerden birisiyle mübâhaseye tutuştu. Delil getirmekte onunla başa çıkamadı. Nihayet mübâhaseden vazgeçerek dönüp gitti. Birisi o âlime dedi ki: «Sen bu kadar ilim, edeb, fazıl, hikmet sahibi iken bir dinsiz ile başa çıkamadın mı?»

Âlim cevap verdi: «Benim ilmim Kur'an'dır, hadîstir, meşâyih sözleridir. O ise bunlara inanmıyor, söylediklerimi dinlemiyor. Ben mi onun küfrünü dinliyeyim?»

[Kur'an ile, hadîs ile ilzâm edemediğin adama vereceğin en iyi cevap sükûttur.]

HİKÂYE

Bir budala bir âlimin yakasından tutmuş, ona hürmetsizlik ediyordu. (Calinoz) bu hâli görünce: Eğer bu adam hakikî âlim olsaydı, böyle bir câhil ile işi bu dereceye getirmezdi, dedi.

[İki âkil arasında kavga, inat olmaz. Akıllı bir kimse zevzek bir insan ile çekişmez, onunla inatlaşmaz.

câhil, vahşilik, hoyratlık ile sert söyliyecek olursa, âkil yumuşaklık ile onun gönlünü yapar.]

İki ehli dil aralarında bir kılı muhafaza ederler, koparmazlar. İki kişiden biri serkeş, öteki halim, selim olursa, yine böyledir. Eğer her iki taraf câhil ise aralarında zincir de olsa koparırlar, kırarlar.

[Birisine kötü huylu birisi sövmüş, sövülen kimse tahammül etmiş ve sükûn ile ona şöyle demiş: «Ben senin söylemek istediğin dereceden daha fenayım. Sen benim kadar bilmezsin.»]

HİKÂYE

(Sahbani Vail) için, fesâhatte nazirsizdir derler. Fesâhati o nisbette idi ki, bir cemiyette bir sene söz söyleseydi, bir lâfzı tekrar etmezdi. Eğer söylerken aynı mânayı söylemek lâzım gelseydi, onu başka bir ibare ile anlatırdı.

Padişahlara nedim olan zatlar için bir takım meziyetler lâzımdır ki, birisi de bir mecliste söylediği lâfzı tekrar etmemektir.

[Söz ne kadar gönüle hoş, tatlı gelir; tasdik ve tahsine lâyık olursa da bir kere söyledin mi artık bir daha tekrar etme; çünkü bir yemekte helva bir kere yenir, iki kere yenmez.]

HİKÂYE

Hükemâdan birinden işittim ki: «Hiçbir kimse aslâ cehâletini ikrar etmez. Ancak biri söz söylerken daha sözünü tamam etmeden onun sözünü keserek kendisi söze başlayan kimse cehâletini meydana vurmuş olur.

[Ey akıllı zat, sözün başı ve sonu vardır. Birisinin sözü bitmeden sen söze girişme. Edep, tedbir, akıl sahibi insan başkalarını susmuş görmeyince söz söylemez.]

HİKÂYE

(Sultan Mahmud-u Gaznevî) nin mukarreplerinden birkaç veziri, (Hasan Meymendî) ye: «Bugün sultan filân iş hakkında size ne söyledi?» diye sormuşlar.

(Meymendî) cevabında: «Ne söylediği sizden de gizli kalmaz, belki size de söyler,» demiş.

Köleler: «Siz memleketin başvekilisiniz, size söylediğini bizim gibilere söylemez» demişler.

(Meymendî): «Sultan bana bir şey söylerse o sözü başkasına söylemiyeceğime itimat ile söyler. O hâlde ne söylediğini niçin soruyorsunuz?» demiş.

[Dirayet, irfan sahibi olan her zat bildiğini söylemez. Padişahın sırrını ifşâ etmek insanın hayâtına mâl olur. İnsanın kendi hayatı ile oynaması doğru değildir.

Padişah sır olarak sana bir şey söylediği zaman o sırrı açma yürü, kendi başınla oynama.]

HİKÂYE

Bir evi satın almakta mütereddit idim. Bir çıfıt de-

di ki: «Ben bu mahallenin ileri gelenlerindenim; bu evin bütün evsafını benden sor; hiçbir kusuru yoktur.

Cevap olarak dedim ki: «Evet! Senin komşuluğundan başka bir kusuru yoktur.»

[Bir ev ki onun senin gibi komşusu vardır. Ancak ayarı bozuk on akçe eder. Şu kadar var ki, sen öldükten sonra bin altın edeceği umulur.]

HİKÂYE

Şâirlerden birisi hırsız çetesinin reislerine gitti, onu methetti; bir kasîde verdi.

Çete reisi emretti, şâiri soydular, elbiselerini aldılar, köyden kovdular. Mevsim kıştı. Zavallı köyden çıkarken üzerine köpekler hücum etti.

Yerden bir taş almak istedi, yer buz tutmuştu, taşı koparıp alamadı.

Bunun üzerine şöyle dedi: «Bunlar nasıl haramzâde insanlardır, köpekleri bırakmış, taşları bağlamışlar.»

Çete reisi pencereden işitti, güldü ve: «Ey hikmetşinas şâir, dile benden ne dilersen?» dedi.

Şâir cevap olarak şunu söyledi: «Eğer ihsan buyurursanız elbisemi dilerim!»

[İnsanlar, insanlardan iyilik umarlar. Bana gelince senden iyilik ümidim yoktur; yalnız kötülük etme.]

Çete reisi ona acıdı, emretti, elbisesini verdikleri gibi bir de kaftan hediye etti, biraz da para verdi.

HİKÂYE

Bir müneccim evine geldi. Baktı ki karısı yabancı bir erkek ile oturuyor.

Müneccim sövüp saymaya başladı. Arada kavga çıktı.

Ârif bir zat işi anlayınca şöyle dedi:

[Ey müneccim, sen ki evinde kimin bulunduğunu bilmiyorsun. Feleğin en yüksek noktasında ne bulunduğunu nasıl bilirsin?]

HİKÂYE

Çirkin sesli bir hatip vardı. Kendisini güzel sesli sanırdı. Boşuna bağırdıkça bağırırdı. Sen onun sesini işitsen, ya uğursuz karga bağırıyor zanneder, yahut eşek anırıyor derdin. Seslerin en çirkini eşeklerin sesidir âyetini onun hakkında inmiş, dersin.

[Eşekler babası hatip anıracak olsa öyle bir sesi var ki, Fars ülkesindeki İstahr kalesini yıkar.]

Köy halkı mevki ve rütbesini nazarı itibara alarak onun belâsını çeker, kendisine eziyet etmeyi münasip görmezlerdi. Nihayet onun ile gizli adâveti bulunan o iklimin hatiplerinden birisi onun hatırını sormıya geldi. Ona: «Senin için bir rüya gördüm, hayırlı olsun» dedi.

Hatip: «Ne gördün?» diye sordu. «Gördüm ki, dedi., senin güzel bir sesin varmış ve bu ses insanlara huzur ve rahat veriyormuş.»

Çirkin sesli hatip bu söz üzerine biraz düşündükten sonra şöyle dedi: «Ne mübarek bir rüya gördün ki, beni kendi ayıbıma muttali kıldın; anlaşıldı ki sesim çirkin imiş ve halkı rahatsız ediyormuş. Tövbe ettim bundan sonra yavaş okurum, bağırmam.»

[Dostların görüşmelerinden üzülüyorum, çünkü onlar benim kötü huylarımı bana güzel gösteriyorlar.

Dostlar, ayıbımı kemâl, hüner görürler, dikenimi gül, yasemin gösterirler. Yüzsüz, pervasız, serbest düşman nerede? Onları istiyorum, seviyorum; tâ ki bana ayıplarımı göstersinler.]

HİKÂYE

Birisi (Sincar) mescidinde parasız, Allah için ezan okurdu. Öyle bir fena sesi vardı ki, işitenler nefret ederdi. Mescidin bânisi ise âdil, iyi huylu bir bey idi. Müezzinin gönlünü kırmak istemiyordu. Nihayet dayanamadı, onu oradan aşırmak için ona şöyle dedi: «Ey civanmert, bu mescidin eski müezzinleri var, her biri ayda beş lira alır, gel sana on lira vereyim, başka bir yere git, orada müezzinlik et.»

Müezzin bu sözü kabul etti. O mescitten ayrıldı, gitti; fakat bir vakit sonra tekrar beyin huzuruna geldi ve: «Beyim! Bana gadretmişsin. Sen beni bu mescitten on lira ile ayırdın, başka yere gönderdin; şimdi o ğittiğim yerden başka bir yere gitmekliğim için bana yirmi lira teklif ediyorlar.» dedi.

Bey güldü: «Sakın alma, kabul etme, ezana devam et, onlar elli liraya da razı olurlar.» dedi.

[Birisi keserle mermerin üzerinden çamur kazıdığı zaman nasıl olursa senin fena sesin de gönlümü öyle tırmalıyor.]

HİKÂYE

Fena sesli bir hâfız durmadan yüksek sesle Kur'an okurdu. Bir ârif ona tesadüf etti: «Aylığın kaçtır?» dedi. Hâfız: «Aylığım yok» dedi. Ârif: «O hâlde niçin kendine zahmet veriyorsun?» dedi.

Hâfız: «Allah için okuyorum» dedi. Ârif rica etti: «Allah için okuma.»

[Sen Kur'an'ı böyle okudukça müslümanlığın revnâkını giderirsin.]

BEŞİNCİ BAP

AŞKA, ĞENÇLİĞE DAİR

HİKÂYE

(Hasan Meymendî) ye sordular, dediler ki: «Sultan Mahmud'un her biri dünya güzeli bu kadar dilber bendeleri varken nasıl oluyor da (Eyaz) ı onların üzerine tercih ediyor? Hiçbirini Eyaz'ı sevdiği kadar sevmiyor? Halbuki Eyaz o kadar güzel değildir.»

(Hasan) cevap verdi: «Gönlün sevdiği herşeyi göz güzel görür.»

[Sultan her kimi severse, onun yaptığı her fena iş iyi olur.

Padişahın gazâbına uğrayıp kovulan kimseye, ne arkadaşları, ne de ailesi efrâdı yüz verirler.

Her kim ki sevmiyerek bakarsa Yusuf'u çirkin görür.

Eğer bir kimse şeytana muhabbet göziyle bakarsa şeytan onun gözünde bir melek görünür.]

HİKÂYE

Derler ki bir tacirin güzellikte eşi az bulunur bir kölesi var idi. Tacir onu diyânete muğayır olmıyarak seviyordu. Dostlarından biri tacire şöyle dedi: «Yazık, bu kadar güzel ve yakışıklı köle, ne olurdu küstah ve terbiyesiz olmasaydı!»

Tacir şöyle cevap verdi: «Birader, bir kere birisine

onu sevdiğini söyledin mi, artık ondan hizmet bekleme. Âşıklık, mâşukluk ortaya gelince efendilik, kölelik ortadan kalkar.»

[Efendi, peri yanaklı kölesiyle oynamaya, gülmeye başlayınca, köle efendi gibi naz eder; efendi de köle gibi onun nazını çekerse taaccüp edilemez. Kölenin iş görücü olması lâzımdır. Nazlı köle yumruk vurucu olur.]

HİKÂYE

Bir âbidi gördüm, bir sevdaya tutulmuş, bu sevgisi herkesin diline düşmüştü. O kadar ayıplandığı, eziyet edildiği hâlde sevdâsından vazgeçemez, inliyerek şöyle derdi:

[Sevdiğim, keskin kılıçla vursan bile senden vazgeçemem. Senden başka sığınacak bir yerim yoktur, kaçacak olsam yine sana kaçarım.]

O âbidi ayıpladım: »Nefis aklına ne oldu ki, hasis nefsin ona galip gelmiş» dedim.

Âbid biraz düşündü, şöyle dedi:

[Aşk padişahı, nereye konarsa orada sofuluğun adı sanı kalmaz. Yakasına kadar çamura düşen bîçarenin eteği nasıl temiz kalır?]

HİKÂYE

Birisinin gönlü elinden gitmiş, canından vazgeçmişti. Fakat göz diktiği yer korkunç bir yer, ölüm girdabı idi. Fakat nasip olacak bir lokma, tuzağa düşecek bir kuş değildi.

[Sevgilin altuna kıymet vermezse, altun ile toprak sence müsavidir.]

Dostları ona nasihatle dediler ki: «Bu muhâl ha-

yâlden vazgeç, niceleri senin gibi bu hevese esir olmuş, ayakları zincirdedir.»

O inliyerek şöyle dedi:

[Dostlar, bana nasihat etmeyin ki, benim gözüm onun sevgisindedir. Cenkçiler, pençe, o omuz kuvvetiyle düşmanlarını; güzeller ise kendisini sevenleri öldürür.]

Can düşüncesiyle gönlünü cânan sevgisinden, gözü de güzelleri temâşâdan menetmek mertliğe sığmaz.

[Sen eğer kendini düşünüyorsan yalancı âşık olursun. Eğer sevgiliyi elde etmek mümkün olmazsa, âşıklığın şartı o yolda ölmektir.

Başka tedbirim kalmadı, düşmanlarım beni kılıçlar, oklar ile vururlarsa da kalkayım, dostuma gideyim. Eğer fırsat elverirse eteğini tutayım, olmazsa eşiğinde öleyim.]

Onun işini düşünen; ona acıyan akrabası nasihat verdiler, kâr etmedi. Ayağına zincir vurdular faydası olmadı.

[Ne büyük dert ki tabip sabır emrediyor, haris nefse ise şeker lâzımdır.

Onu işitmedin mi ki bir mâşuk âşıkına gizlice ne demiş, demiş ki: sen kendi kadrını, şerefini düşünürsen, benim senin yanında ne kıymetim olur.]

Onun âşık olduğu şehzadeye haber verdiler, dediler ki: Bir genç bu meydana gelip gidiyor, hoş tabiatli, tatlı dillidir. Ondan lâtif sözler, işitilmemiş nükteler dinliyoruz. Öyle anlaşılıyor ki başında bir sevdâ, gönlünde bir ateş var, deli gibi görünüyor.

Şehzade, onun kendisine âşık olduğunu anladı; atına bindi, o tarafa gitti:

Şehzadenin kendisine doğru gelmek istediğini görünce, genç ağladı ve şöyle dedi:

[Beni öldüren tekrar yanıma geliyor. Öldürdüğüne gönlü yanmış olduğu anlaşılıyor.]

Şehzade civana nezaket gösterdi: «Nerelisin, adın ne, ne iş yapıyorsun?» diye sordu. Fakat delikanlı muhabbet denizine öyle batmış idi ki, nefes almağa kudreti yoktu.

[Eğer sen, Kur'an'ın yedide birini ezbere okursan, aşka düşünce, elifi be'den ayırt edemezsin.]

Şehzade dedi ki: «Niçin benimle konuşmuyorsun? Ben de dervişler zümresindenim, belki dervişlerin kulağı delik kölesiyim.»

Şehzade böyle deyince genç muhabbet dalgalarının çarpışması arasında başını çıkardı, şöyle dedi:

[Senin bulunduğun yerde benim varlığım kalırsa, sen söze başladığın zaman bende söz kudreti bulunursa bu, şaşılacak bir şeydir.]

Genç bunu söyleyince bir nâra attı, canını Cenabı Hakka teslim etti.

[Dost çadırının kapısında ölene taaccüp edilmez. Oradan diri, sağ sâlim çıkana taaccüp edilir.]

HİKÂYE

Bir muallimin gayet güzel bir talebesi var idi. Muallim, insanlık hâli, onun yüzünün güzelliğine meyil vermiş idi. Diğer çocuklara gösterdiği sertliği ona gösteremiyordu. Onu o derece seviyordu ki, yalnız kaldıkları zaman çok kere şunu söylerdi:

[Ey Huri yüzlü güzel, seninle o kadar meşgulüm ki kendimi düşünmek aklıma gelmiyor. Yüzüme karşı ok gelecek olsa yine gözümü senden ayıramam.]

Bir kere talebesi ona şöyle dedi: Dersimin usûl ve âdâbına gayret buyurduğunuz gibi ahlâkıma da lûtfen nazar buyurun. Eğer bence makbûl göründüğü hâlde haddi zâtında çirkin bir huyum varsa beni ikaz edin, ben de o huydan vazgeçeyim.

Muallim şöyle dedi: Çocuk, bunu sen başkasından sor. Ben sana yalnız hünerini gören bir gözle bakıyorum.

[Hasudun gözü çıksın, onun gözünde hünerler ayıp görünür. Eğer bir hünerin, yetmiş ayıbın olsa, dost o bir hünerden başkasını görmez.]

HİKÂYE

Hiç unutmam, birgece aziz sevgilim kapıdan içeri girdi. İhtiyatsız yerimden öyle sıçradım ki o sırada yenimin rüzgârı mumu söndürdü.

[Cemâliyle karanlıkları aydınlatan sevdiğim geceleyin geldi. Bende bu talih yoktu. Bu devlet nereden esti diye hayret ettim.]

Sevgilim oturunca itaba başladı: «Beni görünce mumu söndürdün. Sebebi nedir?» dedi.

Ben de şöyle dedim: «Bunun iki sebebi var: Biri güneş doğdu sandım da onun için söndürdüm. İkincisi de şu iki beyit hatırıma geldi:

[Sakil bir kimse mumun önüne gelince, kalk, cemâat ortasında onu öldür.

Eğer mumun önüne şeker gülüşlü, tatlı birisi gelirse yeninden tut ve bu sefer mumu öldür.] (1).

HİKÂYE

Birisiçok zamandır görmediği sevgilisini görünce dedi ki: «Nerede kaldın, seni çok özledim, pek göreceğim geldi.»

[Ey sarhoş güzel, pek geç geldin. Eteğini kolay kolay bırakamayız.

---

(1) Farisîde (söndür) karşılığı (öldür) denir.

Ara sıra görülen sevgili doya doya görülenden daha iyidir.]

HİKÂYE

Bir sevgili arkadaşlariyle gelirse cefâ etmek için gelmiştir; çünkü onu sevenler onu ya kıskanırlar, yahut ona düşman olurlar.

[Beni arkadaşlarınla birlikte ziyaret için geldiğin zaman sulh için gelmiş olsan bile bence sen ceng için gelmiş sayılırsın.

Yâr bir nefes ağyâr ile sohbet ederse çok geçmeden kıskançlık beni öldürür.

Ben ona böyle deyince, sevgilim güldü ve dedi ki: «Sâdi» Ben meclisin mumuyum, yalnız bir kişiye mahsus değilim. Pervane kendisini öldürüyorsa, bana ne? Seni öldüren ben değilim, sen kendini öldürüyorsun.]

HİKÂYE

Hatırımdadır ki, eski zamanlarda sevdiğim ile bir kabuktaki iki badem içi gibi beraberce yaşadık. Nasıl o başka memlekete gitti. Bir müddet sonra geldi ve: «Niçin biriyle bana bir haber göndermedin?» diye sitem etti. «Gönderdiğim adamın gözü senin güzelliğinle aydınlansın ve ben bundan mahrum kalayım. Bunu gönlüm alamadı» dedim.

[Benim o eski yârime söyleyin, bana dil ile tövbe ettirmesin, çünkü bana kılıç ile de tövbe ettirmek kabil değildir.

Gözü seni doya doya seyreden kimseyi kıskanırım. Bir de diyorum ki kimse seni görmeğe doyamaz.]

HİKÂYE

Bir âlimi gördüm, birisinin aşkına tutulmuş ve bu sırrı da fâş olmuş idi. Birçok cevir görür, derecesiz tahammül gösterirdi.

Bir kere ona lâtife yoliyle dedim ki: «Biliyorum, sen bu güzeli, temiz bir aşk ile seviyorsun. Sevgin bir kötülüğe müstenit değil. Fakat kendisini kabahatli mevkide bulundurup terbiyesizlerin cevrini çekmek âlimlerin şerefine yakışmaz.»

Âlim şöyle dedi: «Dostum, benim yaşayış tarzımı ayıplama! Bu dediğin makûl işi ben nice kere düşündüm; fakat o daha kolay geldi. Hükemâ ise şöyle demişler: «Gönlü sıkıntıya koymak, gözü müşahedei cemâlden alıkoymaktan daha kolaydır.»

[Her kim karşısındabir dilber tutarsa sakalını onun eline vermiş olur.

Birisi ki onsuz yaşamak mümkün değildir; eğer cefa ederse çekmek lâzımdır. Boynu bağlı ceylân kendi kendine bir yere gidemez.

Bir gün sıkılmış, «aman senin elinden» demiştim. O günden beri bu sözden kaç kere istiğfar ettim. Dost, dostundan aman demez. Binaenaleyh şimdi onun iradesine tâbiim. İsterse lütfedip beni yanına çağırır. İsterse kahrederek beni kovar.]

HİKÂYE

Herkesin başına geldiği gibi, gençlik zamanında bir güzel sevmiştim. Yüzü ayın on dördü gibi idi.

[Yanağında biten tâze tüyler, âbı hayat ile beslenen çimenlere benziyordu. Nebat şekeri yemek isteyenler onun şeker akan dudağına bakarlardı.]

Nasılsa bir hareketi hoşuma gitmedi. Ondan ay-

rıldım. Muhabbet boncuğunu topladım ve dedim ki:

[Haydi git; ne hâlin varsa gör, mademki bizimle alâkadar değilsin; kendi arzuna göre hareket et.]

Ben böyle deyince o kalkıp gitti. Giderken şu sözleri söylediğini işittim:

[Eğer yarasa güneşten hoşlanmazsa, güneş, kıymetini kaybetmez.]

Bunu söyledi, kalktı başka şehire gitti. Fakat ben perişan oldum.

[uslat zamanını kaybettim — evet — insanlar musibetlere uğramadıkça güzel yaşamanın kıymetini bilmezler.

Sevgilim, geri gel, beni öldür, senin karşında ölmek, senden sonra yaşamadan daha hoştur.]

Cenabı Hakkın lûtuf ve ihsânı ile birmüddet sonra geri geldi. O dâvudî ses bozulmuş, o yusufî güzellik ziyan olmuş! Elma gibi çenesi ayva gibi tozlanmıştı. Güzelliği eski revnâkını kaybetmiş. Bununla beraber umuyor ki onu kucaklıyayım, öpeyim.

[Güzel, sevimli olduğun günler senden gözünü ayırmıyan âşıkı nazarından uzak tutuyordun.

Güzel tüye bugün bıyıklar, sakal telleri oturmuş; âşık ile barışmaya gelmişsin.

Ey taze bahar, yaprağın sarardı. Tencereyi koyma ki ateşin geçti, ne salınıyorsun, kibirleniyorsun, eski devleti mi tasavvur ediyorsun? Seni kim diliyorsa onun yanına git, seni kim satın almak istiyorsa ona naz et.

Bir takım şâirler demişler ki: Bahçe yeşilliksiz hoş olmaz. Bunu kim söylüyorsa bunu o bilir.

Bunu söyliyenin maksadı şudur: Güzellerin yüzlerinde biten tâze tüyler âşıkların gönüllerini daha ziyâde celbeder.

O şâirler, tüyleri yeşil çimene benzetmişler, fakat

sen o şâirin dediği gibi değilsin, belki senin yüzün pırasa tarlasıdır. Ne kadar kesilse, biçilse yine bitiyor.

Geçen sene gittin, ceylân gibi idin, bu sene geldin pars gibi olmuşsun. Sâdi, yeşil tüyü sever, fakat çuvaldız gibi uzun elifi sevmez.

Bu kulak tozundaki tüyleri ister yol, ister yolma. Güzellik günlerine mahsus devlet, her hâlde nihayet bulacaktır.

Ben nasıl ki, kıyâmete kadar canımın çıkmamasına mâlik değilsem, sen de sakalın çıkmamasına mâlik ve kadir değilsin.

Yâre sual ettim: «Yüzünün güzelliğine ne oldu ki, ayın etrafında minimini karıncalar toplanmış» dedim.

Yâr gülerek şöyle dedi: Yüzüme ne olduğunu bilmem, zannederim ki yüzüm güzelliğimin mâtemini çekerek siyahlar giymiştir.]

HİKÂYE

Bağdad'ın melez Araplarından birine: «Tüysüz delikanlılar hakkında ne dersin?» dediler.

Cevap olarak dedi ki: «Onlarda hayır yoktur, tâze iken sertlik ederler, kartlaşınca yumuşaklık gösterirler.»

[Tüysüz delikanlı güzel yüzlü iken acı sözlü, hırçın huylu olur. Sakalı gelip de çirkinleştiği zaman lûlûfkâr ve müşfik olurlar.]

HİKÂYE

Âlimlerden birine sordular : «Bir kimse bir ay yüzlü ile halvete oturmuş, kapıyı kapamış, rakipler uyumuş. Nefis istiyor. Şehvet gâlip, âdeta Arabın: «Hurma olmuş, bekçi de ses çıkarmıyor» dediği gibi

bir hâlde. Acaba o kimse günahtan korkarak o ay yüzlüye dokunmadan durur mu?»

Âlim şöyle cevap verdi: «İnsan, nefsin bu icaplarından kurtulsa bile halkın dilinden kurtulamaz.»

[İnsan kendi işi ile meşgul olup kimseye fenalık yapmamak mümkündür. Fakat halkın dilini bağlamak mümkün değildir.]

HİKÂYE

Bir tutiyi bir karga ile kafese koymuşlardı. Tuti karganın çirkin manzarasından üzülüyor, şöyle diyordu: «Bu ne iğrenç yüz, ne sevimsiz şekil, ne murdar görünüş, ne biçimsiz kılık. Hey uğursuz karga, keşki benimle senin aran maşrık ile mağrıp arası kadar olaydı.»

[Her kim sabah kalkar kalkmaz seni görse selâmet gününün sabahı ona akşam olur.

Senin arkadaşlığına, senin gibi uğursuz gerek. Fakat senin gibi uğursuz nerede bulunur?]

Lâkin işin daha giribi şu ki karga da tutinin konuşmasından bizar olmuş. Boyuna (lâhavle...) okuyor. Başına gelen bu aksilikten muztarip oluyor. Üzüntü ile ellerini ovuşturarak şöyle diyordu: «Bu ne ters baht, bu ne alçak talih, bu ne bir renkte durmıyan zamâne. Benim şerefime, şânıma lâyık olan, bir bahçenin duvarı üzerinde kendim gibi bir karga ile gezmekti.»

[Bir âbidi ayyaşlar arasında bulundurmak, ona kâfi zindan azâbıdır.]

Karga devam ile diyor ki: «Acaba ne günah etmişim ki onun cezası olarak böyle mağrur, cinsimin hilâfı, boşboğaz bir ahmağın arkadaşlığı belâsına müptelâ oldum.»

[Bir duvara senin sûretini nakşetseler, o duvarın dibine kimse gelmez.

Eğer senin yerin cennette olursa başkaları cehennemi ihtiyâr ederler.

Bir zâhit, ayyaşların çalgılı bir meclisinde bulundu. Onların arasından bir Belhli güzel ona şöyle dedi:

«Eğer, bizden memnun değilsen, suratını ekşitip oturma, çünkü sen de bizim aramızda acısın.

Sen gül ve lâle demeti içinde bitmiş kuru bir odun, muhâlif yel gibi, kış gibi nâhoşsun. Kar gibi çökmüş, buz gibi donmuşsun.»

Bu masalı yazmama sebep şudur: Bilesin ki âlimin câhilden nefret ettiği kadar, câhil de âlimden tevahhüş eder.]

HİKÂYE

Bir refikim vardı. Yıllarca birlikte seyahat etmiş, tuz ekmek yemiştik. Aramızda sonsuz arkadaşlık hukuku hâsıl olmuştu. Nihayet az bir menfaat için gönlümü incitmeyi revâ gördü, dostluk bitti. Bununla beraber her iki taraftan aramızda bir gönül bağlılığı vardı. İşittim ki, bir gün bir mecliste şe'ârımdan iki beyit okumuşlar. Beyitler şunlardır:

[Benim o sevimli, süslü sevgilim tatlı tatlı gülmeğe başlayınca, gönlü yaralı âşıkların yaralarına bol bol tuz eker. Ne olurdu bir kere, cömertlerin eteğinin fakir eline geçmesi gibi zülfünün ucu elime geçeydi.]

Beni sevenlerden bazıları kendi güzel ahlâklarının icabı olarak bu sözün güzelliğine şehâdet etmişler. O zaman benimle dargın olan dostum da orada imiş. Bu sözün güzelliğini o da fazlasiyle medih ve eski arkadaşlığımızın devam etmemesine teessüf etmiş ve bu hu-

susta hatânın kendisinde olduğunu ikrar etmiş. Bu şehâdet üzerine anladım ki, bende olduğu gibi onda da görüşmek, konuşmak için arzu var. Şu beyitleri yazdım gönderdim:

[Aramızda ahdü vefa yok mu idi? Böyle iken cefâ ettin, ahdinde vefâetmedin. Bütün cihanda gönlümü yalnız sana bağlamıştım. Öyle çarçabuk döneceğini bilmiyordum. Mamafih, eğer hâlâ barışmak arzusunda isen geri gel, emin ol ki seni eskisinden daha fazla seveceğim.]

HİKÂYE

Birisinin güzel bir zevcesi vardı. Vefat etti. Kaynanası bunak bir kocakarı idi. Vefat eden zevcenin mihri sebebiyle adamcağız evde kalmağa mecbur oldu. Kaynanasının konuşmasından pek inciniyordu. Fakat mihir sebebiyle beraber oturmaktan başka çare yoktu.

Dostlarından birisi o adama sordu: «O sevgili arkadaşından ayrıldın. Şimdi ne hâldesin?»

Adam şöyle cevap verdi: Bana zevcemi görmemek, kaynanamı görmekten daha güç gelmiyor.»

[Gül yağmaya gitti (Kapışıldı), diken kaldı, define götürüldü, yılan kaldı.

Gözü temren içinde görmek, düşman yüzünü görmekten daha iyidir.

Bir düşmanı görmemek için bin dosttan ayrılmak vâciptir.]

HİKÂYE

Hatırımdadır: Gençlik zamanında bir mahalleye yolum düştü. Aylardan temmuz ayı idi. Sıcak, ağız

içindeki suyu kurutuyor, kızgın rüzgâr kemiklerin içindeki ilikleri kaynatıyordu. İnsan oğlunun tahammülü azdır. Güneşin bu derece sıcağına dayanamadım, bir duvarın gölgesine sığındım. Gözlerim bir soğuk su verecek, temmuz hararetini söndürecek birisini arıyordu.

Derken karşımda bir evin kapısı açıldı. Evin aralığından bir aydınlık göründü. Bu aydınlık bir güzelin yüzünün nûru idi. O güzel öyle bir güzeldi ki en fasih dil onun sabahatini beyandan âcizdir. Onun orada görünüşü karanlık gecede şafak sökmesini, yahut karanlıklar içinde âb-ı hayatı andırıyordu. Elinde bir bardak karlı su, içine şeker konulmuş, biraz da rakı karıştırılmıştı. Bilmem ki o şerbete gül suyu mu katılmış, yoksa gül yüzünden birkaç damla ter mi damlatılmıştı.

O şerbeti nakışlı elinden aldım, içtim. Ömrüm tazelendi.

[Yüreğimde bir susuzluk var ki denizlerce saf, berrak suyu sora sora içsem o susuzluğu kimse gideremez.

Gözü her sabah böyle bir yüze düşen bahtiyara ne mutlu, şarap ile mestolan, gece yarısı uyanır, sâkînin sarhoşuna ise mahşer sabahı ayrılır.]

HİKÂYE

Birsene (Sultan Mahmut Harzem Şah) maslahat icabı olarak (Hıtay) ile sulha karar verdi. Sulhü yapmak için sefâretle beni (Kâşgar) a gönderdi. Kâşgar'-da bir genç gördüm. Her sıfatı tam yerinde, bütün mânasiyle bir Türk güzeli. Nasıl ki şâirler o gibi dilberler haklarında şöyle söylemişler:

[Hocan sana hep şuhluk, gönül alıcılık, cefâ, naz, itap, sitem öğretmiş.

Ben bu şekilde, bu huyda, bu boyda, bu yürüyüşte perilerden öğrenmiştir. Senin bulunduğunyerde bulunmayı öğrenen adam artık ne seyahat eder, ne de vatanına döner.]

Çocuk eline (Zemahşerî) nin Mukaddeme-i Nahiv risâlesini almış, (Dârebe Zeydün Amren = Zeyd Amr'i dövdü) diye okuyordu.

Çocuğa dedim: Harzem ile Hıtay barıştılar, Zeyd ile Amr'in husûmetleri hâlâ bâki.

Çocuk güldü, nereli olduğumu sordu.

Temiz Şîraz toprağında doğdum, dedim.

Sâdi'nin sözlerinden hatırında birşeyler var mı? dedi.

Dinle, okuyayım, dedim:

[Bir nahivciye tutuldum, öfke ile üzerime Zeyd'in Amr'e hücumu gibi hücum ediyor.]

Çocuk biraz düşündü, sonra şöyle dedi. Bu memlekette onun Farsça şiirleri meşhurdur. Eğer Farsça bir şey söylesen daha iyi anlaşılır. «Kellimünnase alâ kadri ukullihim = insanlar akıllarına göre söylemeli.» dedim.

[Nahiv zordur, sen nâziksin. Sen bu nahvi öğreneyim diye çok çalışacak, üzüleceksin. Bunu düşündükçe aklım başımdan gidiyor.

Dilber! Âşıkların gönülleri avlar gibi senin tuzağına tutulmuştur. Biz seninle meşgulüz, sen ise Zeyd, Amr ile uğraşmaktasın.]

Sabahleyin yola çıkmak mukarrer idi. Meğer kârvan halkından birisi o çocuğa demiş ki: O senin konuştuğun Sâdi'dir.

Bunun üzerine çocuk koşarak geldi. Nezaket, mülâyemet gösterdi. Ayrılıp gidişime müteessif oldu. Ve: «Bu kadar gün zarfında niçin Sâdi benim demediniz? Deseydiniz, sizin gibi büyüklerin şeref-i kudûmundan

dolayı teşekkür için belimize kemer bağlıyarak lâzım gelen hizmet şartını yerine getirirdik» dedi.

Cevap olarak söyledim:

[Senin olduğun yerde ben benim diyemedim.]

Sonra çocuk şöyle dedi: «Ne olur, şu yerde birkaç gün istirahat buyursanız, bendeniz de yüksek huzurunuzda müstefit olsam.»

«Mümkün değil, sebebi de şu hikâyeden anlaşılıyor, dedim:

«Büyük bir adamı gördüm, bir dağda bir mağaraya çekilmişti. Ona dedim: Azizim niçin şehire inmezsin? İn de biraz gönlün açılsın.

Cevaben: Orada pek güzel peri yüzler var, dedi, belki birisine tutulurum diye korkuyorum. Çamur çok olunca filler yıkılırlar.]

Bunu söyledim ve birbirimizin başını, yüzünü öptük, vedâlaştık.

İnsan sevdiğinin yüzünü öpmek ve yine o dakikada vedâ etmek zarurî olunca, o bûsenin ne faydası olur?

Bana öyle geliyor ki, elma da dostlarına vedâ etmişti. Çünkü yüzünün bir tarafı kırmızı, öbür tarafı sarıdır.

Eğer vedâ günü kederden ölmezsem beni hakkiyle seven bir insan addetmeyiniz.]

HİKÂYE

Ehli tarikat bir fakir Hicaz kafilesi içinde yoldaşımız idi. Arap beylerinden birisi ona çoluk çocuğuna sarfetmek üzere yüz altın vermişti.

(Haface) kabîlesinin hırsızları birdenbire kafileyi bastılar. Ne var ne yok hepsini aldılar, götürdüler.

Kafiledeki tüccarlar ağlamaya, inlemeye, boş yere feryâda başladılar.

[Gerek yalvar, gerek feryâd et. Hırsız altınları geri vermiyecektir.]

Kârvan halkı o hâlde iken yalnız o derviş hiç istifini bozmamıştı. Onda hiçbir değişiklik husule gelmemişti.

Dedim: «Aziz, senin o mâlûm olan parayı yoksa hırsızlar almadılar mı?»

Derviş: «Hayır, aldılar, götürdüler, dedi. Fakat benim para ile o kadar alışıklığım olmadığı için gitmesine üzülmedim.»

[Bir şeye, bir kimseye gönül bağlamamalı, çünkü sonra gönlü çekip almak güç bir iştir.]

Dedim «Bu söylediğin söz benim halime pek muvafıktır. Gençlik çağımda bir dilberle görüşür, konuşurdum. Onu pek severdim. O derecede ki gözümün kıblesi onun cemali, ömrünün sermayesi onun visali idi.

[Onun gibi güzel yüzlü bir mahlûk olsa olsa gökteki melek olabilirdi. Yoksa yeryüzündeki hiçbir insan onun gibi olmazdı. Ondan sonra başkasile konuşmak bana haram oldu. O sevdiğimin başına yemin ederim ki onun gibi bir insan bundan sonra da vücuda gelmiyecektir.

Derken bu sevgili vefat etti. Kavim ve kabilesi tüttüler, yandılar.]

Bana gelince, onun mezarının yanında mesken edindim. Onun ayrıldığından şikâyetle birçok beyitler söyledim. Şu kıt'alar o beyitlerdendir:

[Senin ayağına ecel dikeni battığı gün keşke felek ölüm kılıcını benim başıma çalaydı da bugün gözüm dünyayı sensiz görmeseydi. Sevdiğim, toprak başıma, işte mezarının başındayım.

O dilber ki yatmadan evvel yatağına gül, nesrin saçılmadıkça rahat edemez, uyuyamazdı. Feleğin dö-

nüşü onun yüzünün gülünü döktü. Toprağının üzerinde ocak ocak dikenler bitti.]

O cananın ayrılığından sonra artık yaşadığım müddetçe hava ve heves peşinde koşmamaya, kimse ile görüşmemeye karar verdim.

[Dalga korkusu olmasaydı deniz çok faydalı olurdu. Diken üzüntüsü olmasaydı gül sohbeti hoş olurdu.

Dün gece vuslat bahçesinde tavus gibi salınıyor, övünüyordum. Bugün ise yârin firakile yılan gibi kıvranıyorum.]

HİKÂYE

Arap padişahlarından birisine (tarihlere göre Abdülmelik ibni Mervan) Leylâ ile Mecnun arasındaki macerayı naklettiler. Mecnunun halini perişanlığını ve iyi bir şair olduğu halde çöllere düştüğünü, irade dizginini elinden kaçırmış olduğunu söylediler.

Melik emretti. «Mecnunu bulun getirin göreyim» dedi.

Mecnunu buldular, getirdiler huzura çıkardılar.

Melik, Mecnunu ayıpladı ve «İnsanlık şerefinden ne kusur gördün ki hayvanlık huyunu tuttun, insanlar ile yaşamayı bıraktın.» dedi.

[Nice dostlar Leylâyı sevdiğim için beni ayıpladılar. Leylâyı bir gün gören yok mu ki benim mazur olduğumu ispat etsin?

Ey gönülleri alan güzel, benim ayıbımı arayanlar ne olurdu? Bir kere yüzünü göreydiler.

İsterdim ki onlar senin karşında turunç kesecek yerde kendilerinden geçip ellerini kesseler.]

Tâ ki işin hakikati benim dâvamın doğruluğuna şehadet edeydide: Cenabı Hakkın (Yusuf hakkında Züleyha ağzından buyurduğu gibi) «Beni onun için kınadığınız güzel budur» diyeydim.

Arap meliki, Mecnunu gördükten sonra «Leylâ ne surette imiş ki bu kadar fitneyi mucip olmuştur. Şunun cemalini de bir göreyim.» dedi.

Leylâyı buldurmak, getirmek için emir verdi.

Leylâyı bulmağa memur olanlar Arap obalarını dolaştılar. Onu buldular. Padişahın sarayına getirdiler, huzura çıkardılar.

Melik Leylânın görüşüne baktı, gördü ki esmer benizli, zayıf endamlı bir kız.

Hülâsa Melik (Leylâ) yı beğenmedi. Çünkü kendi haremindeki cariyelerin en aşağısı ondan daha güzel, daha süslü idi. Mecnun, Melikin Leylâyı gözü kesmediğini ferasetle anladı ve «Ey Melik, Leylâ'ya Mecnunun gözile bak. Tâ ki ondaki görünüşün sırrı, ondaki ince güzellik, sana tecelli etsin, onun hakikatini göresin dedi.

[Sen benim derdime acımazsın. Benim arkadaşım benimle hemdert olan birisi olmalıdır ki ben halimi ona gece gündüz anlatayım. İki odun birlikte olursa güzel yanar.

Cânanın yurduna dair kulağıma değen sözleri o yurdun güvercinleri duysalar benimle sayha ederlerdi.

Hey dostlarım, afiyet ve selâmette olan kimseye söyleyin: «Sen dertli kimsenin yüreğinde ne olduğunu bilmezsin» deyin.

Sağlamlarda, yar derdi bulunmaz. Ben derdimi hemdert olan kimseden başkasına söylemem. Ömrümde kendisini arı sokmamış olan kimseye arıdan bahsetmek boş şeydir. Bizim gibi bir halin olmadıkça bizim halimiz sana göre masal olur.

Benim yakınlığımı, başkasına kıyas etme. Başkası tuzu elinde tutuyor, halbuki benim yarama ekilmiştir.]

HİKÂYE

(Hemedan) kadısını hikâye ederler ki bir nalbant çocuğuna âşık olmuş, tutuşuyordu.

Kadı bir zaman onu teshir için yanar, koşar, gözler, arar, haline mutabık olarak şu beyitleri söyledi:

[Gözüm o düz selvi boylu güzeli gördü, gönlümü elimden aldı, ayağının altına attı. Benim bu küstah gözüm gönlümü kemende düşürdü. Arkadaş kimseye gönül vermemek istersen gözünü bağla.

Seni yadetmekten kendimi bir türlü alamıyorum, başı ezilmiş bir yılana benziyorum, zarurî kıvranıyorum.]

İşittim ki çocuk yolda kadının önüne çıkmış, hakkında kadının yaptığı şeylerin bir kısmını ebyat eş'ar söylediğini işitip incindiği için çekinmeden kadıya sövüp saymış ve hatta taşlamış, hülââsa yapmadık hareket bırakmamış. Kadı yanında bulunan şeref ve itibar sahibi âlimlerden birisine şöyle demiş:

[Onun güzelliği, öfkelenmesini, sevimli kaşının çatılmasını seyret.]

Arap illerinde (Sevgilinin dayağı kuru üzüm gibi tatlıdır) derler.

[Senin elinden yumruk yemek kendi elile ekmek, şeker yemekten daha tatlıdır.]

Kadı sözüne devam ile: Bana öyle geliyor ki onun arsızlığından cömertlik kokusu geliyor. Padişahlar açıkta sözü sert söylerler, fakat muhtemel ki gizlice sulh ararlar.

[Yeni yetişen üzümün tadı ekşi olur. İki üç gün sabredersen tatlılaşır.]

Kadı bunu dedikten sonra mahkemeye döndü.

Kadının maiyetinde tezkiye şahitlerinden birkaç kişi hazırdılar.

Kadının huzuruna çıktılar. Lâzım gelen hurmeti yaptılar. Müsaade buyururlarsa edep harici ise de bir sözümüz var dediler. Söze şöyle başladılar: Büyükler demişler ki:

[Her şeyi bahsetmek caiz değildir. Büyüklerin hatasını bulmağa çalışmak ise hatadır.]

Fakat hayatımız müddetince efendimizin bize geçmiş iyilikleri, lûtufları var. Eğer bizim gibi bendeler bir işi münasip görüp te arzetmezlerse bir nevi hiyanet yapmış olurlar. Şunu arzetmek istiyoruz: Bu çocuğun peşinden dolaşmazsanız daha iyi etmiş olursunuz. Bu ihtirasa kapılmayın; zira kadılık mevkii pek şerefli, yüce bir pâyedir. Fena bir günah ile onu kirletmeyin. Oğlanın ne külhanbeyi olduğunu, ağzını nasıl bozduğunu gördünüz.

[Yüzsüzlüğü hayasızlığı ele alan kimse başkasının şerefini düşünmez.

Nice elli senede hâsıl olmuş iyiad vardır ki bir çirkin ad onu ayak altına alır.]

Kadıya hakikî dostlarının nasihatı makbul geldi. Onların güzel düşüncelerini, dostluk hakkını gözetmelerini takdir ederek şöyle dedi: Aziz dostlarımın harekâtım hakkındaki mütaelaları pek doğrudur. Cevabı hacet yoktur, ancak:

[Eğer muhalefet ayıplamakla zail olsaydı beni ayıplayanlar onun aşkı zail olmuştur diye bir yalan çıkarırlardı. Halbuki böyle bir yalan çıkaramıyorlar. Çünkü cihan bilir ki aşk, muhabbet ayıplamakla zail olmaz, binaenaleyh beni ayıplayanlar öyle bir şey uydursa halka gülünç olurlar. Beni istediğin kadar ayıpla. Bu faydasızdır; çünkü yıkamakla zenciden siyahlığı gideremezsin.]

Kadı bunu söyledi ve çocuğun halini teftiş, mua-

yene için birtakım kimseler tuttu. Bu yolda birçok paralar döktü. Hükema demiş:

Kimin terazide altını varsa kolunda kuvveti vardır, kimin dünyalığı yoksa bütün dünyada onun kimsesi yoktur.

[Demir kollu terazi gibi olanlar bile altını görünce baş eğerler, altın tarafına meylederler.]

Hülâsa kadı için bir gece halvet müyesser oldu ve hemen o gece polis bunu haber aldı. Artık kadı durmadan şarap içiyor, güzeli bağrına basıyor, uyumuyor, şu şiiri terennüm ediyordu:

[Bu gece zannımca horoz vaktinde ötmüyor; çünkü âşıklar henüz öpmeye, kucaklaşmaya kanmamış, doymamıştırlar. Yârin parlak zülfünün hükümü arasında görünen yanağı, abanoz çükânın kancası arasındaki fildişi topa benziyor. İşte şü dakikada fitne uyumuştur. Aman sakın uyuma, ömrün boş yere geçmesin.

Ulucamide sabah namazının ezanını yahut (Atabek) in sarayından davul sesini duymadıkça boşboğaz horozun ötmesile horoz ibiği gibi dudaktan dudağı çekmek hamakat olur.]

Kadı bu halde iken adamlarından birisi içeriye girdi, kadıya şöyle dedi: Kalk, yürümeğe kudretin varken, kaç; çünkü hasutlaı haber almışlar; belki bu fitne ateşini henüz az iken tedbir suyile söndürelim; yarın saçağı saracak olursa âlemi kaplar.

Kadı gülümsiyerek adamına baktı ve şöyle dedi:

[Avına gülümsiyerek diş geçirmiş arslan, köpeklerin havlamasını düşünmez. Cananla zevk ve safaya bak. Düşmanları bırak, kıskansınlar, öfkelerinden ellerini ısırsınlar.]

Hemen o gece padişaha: Mülkünüzde şöyle bir hâdise var diye haber vermişler.

Padişah ihtimal vermemiş; demiş ki: Ben kadıyı bu asrın faziletli ve dünyada bir misline tesadüf edilmiyecek derecede kıymetli bir insanı olarak tanıyorum. Belki onu sevmiyenler garaz ile böyle bir şey uydurmuş olsunlar. Gözümle görmedikçe bu sözü kabul etmem. Hükema demişler ki:

[Öfke ile elini kılıca götüren kimse yazık oldu diye nedametle elini ısırır.]

İşittim seher vakti padişah hususî adamlarından birkaç kişi ile kadının yanına gitmiş, bakmış ki mumlar yanmış, delikanlı oturmuş oraya buraya şarap dökülmüş, kadehler kırılmış, kadı dünyadan bihaber, sızmış kalmış.

Padişah, kadıyı nezaketle uyandırmış, kalk güneş doğdu, demiş.

Kadı işin farkına varınca derhal: «Güneş hangi taraftan doğdu?» diye sormuş, Padişah, Maşrık tarafından doğdu, demiş.

Kadı: Elhamdülillâh henüz tövbe kapısı açıktır, çünkü hadîsi şerifte güneş mağripten doğuncaya kadar tövbe kapısı kapanmaz buyurulmuştur, demiş. Ve estağfirullah ve etubü ileyh. Tanrıdan af dilerim, ona dönüyorum, diyerek tevbe ve istiğfarda bulunmuş.

[Beni günaha iki şey kışkırttı: Birisi uygunsuzluğum, öteki eksik aklım.

Eğer günahımla müaheze buyurursan lâyıkım Eğer af buyurursan af intikamdan daha iyidir.

Padişah: Sen artık helâk olacağını bildiğin için tövbe ediyorsun, böyle tövbenin faydası yoktur. Zira, Kur'anı Kerim'de (Onlar azabımızı görünce iman etmiş oldukları için iman onlara fayda vermedi) buyurulmuştur, demiş.

Köşelere, saraylara kement atamayacak hale geldikten sonra hırsızlığa tövbe etmenin ne faydası var?

«Elini meyvaya uzatma» diye boyu uzun kimseye tenbih et. Kısaya tenbihe hacet yoktur.; çünkü esasen onun eli yetişmez.]

Ey kadı sen bu kadar kötülüğü açıktan açığa yapmış olduğun cihetle senin için kurtulmak imkânı yoktur.

Padişah bunu söylemiş ve cezaya memur olan kimseler de kadıya yapışmışlar.

Kadı bu defa şöyle demiş: Ey melik, hâkipayinize söyleyecek bir tek sözüm var, lûtfen dinler misiniz?

Melik, nedir? demiş.

Kadı şöyle demiş:

[Senden usandım diye kolunun yenini silkiyorsun: fakat böyle yapmakla eteğinden elimi çekeceğimi hatıra getirme.

Bu günahtan kurtulmıya benim için imkân yoktur, fakat, senin malik olduğun kerem beni düşündürüyor]

Melik; yepyeni pek yakışıklı bir söz söyledin, görülmemiş, işitilmemiş bir nükte bulundu; fakat fazilet ve belâgatinin seni benim cezamdan kurtarması aklen muhal olduğu gibi şer'i şerife de muhaliftir. Başkaları görüp ibret alsınlar diye seni kaleden aşağı attırmayı münasip görüyorum, demiş.

Kadı: Ey cihanın sahibi, ben bu hanedanın nimetiyle beslenmiştim. Bu günahı ilk defa olarak yalnız ben yapmış değilim. Maksadı hümayunumuz ibret göstermek ise, bu günah ile tutulan diğer birisini atın, tâ ki ben ibret alayım, demiş.

Bu söz padişahın hoşuna giderek affetmiş. Ve onun katline işaret eden müfritlere:

Hepiniz, kendi ayıbınızın hamalısınız, başkalarının ayıbına dil uzatmayın, demiş.

HİKÂYE

[Bir genç vardı, iyi idi, afif idi; fakat bir güzele tutulmuş idi.

Öyle okudum ki, Okyanus'ta ikisi de bir girdaba düştüler.

Gemici geldi, o gencin o halde ölmemesi için elinden tutmak istedi.

Zavallı genç, dalgaların, birbirine karışan suların ara yerinden, beni bırak sevgilimin elini tut, onu kurtar, dedi ve böyle söylemekte iken büsbütün perişan oldu.

Can verirken şöyle dediği rivayet edilir:

«Aşk sözünü o yalancıdan dinlemek ki felâket zamanında dostluğu unutur.»

Erenler, hayatı, dediğim genç gibi yaşadılar. Başından geçen birisine sor ki bilesin.

Bağdatlılar Arapçayı nasıl bilirlerse, Sâdi de, sevmenin yolunu, usulünü öyle bilir.

Birgönül eğlencen varsa gönlünü ona bağla ve artık bütün âleme karşı gözünü kapa.

Eğer Leylâ ile Mecnun sağ olsalardı, aşk dersini bu defterden öğrenirlerdi.]

ALTINCI BAB

ZAYIFLIK VE İHTİYARLIK BEYANINDADIR

HİKÂYE

Şamda, Beni Ümeyye camiinde bir takım âlimler ile mübahasede bulunuyordum. Derken bir genç kapıdan içeri girdi; «Aranızda farsça bilen bir kimse var mıdır?» dedi.

Beni işaret ettiler. Hayırdır inşallah, dedim.

Genç dedi ki: «Yüz elli yaşında bir ihtiyar hâleti nezidedir. Farsça bir şeyler söylüyor, anlıyamıyoruz. Lûtfen zahmet buyurursanız sevaba girersiniz. İhtimâl ki vasiyet edecektir.»

Kalktım, gittim, başı ucuna vardım. İhtiyar şu sözleri söylüyordu:

[Gönlümce bir dem süreyim dedim, yazık ki nefes yolu tutuldu.

Yazık ki ömrün türlü nimetle dolu sofrasında az bir müddet yedik. Fakat bırakmadılar, yeter dediler.]

Bu sözlerin mânasını Şamlılara Arapça söyledim. Ömrünün uzunluğuna rağmen hayattan bu derece esefle ayrılmasına taaccüp ettiler.

İhtiyara dedim: «Ne hâldesin?»

Ne söyliyeyim dinle,» dedi:

[«Bir kimsenin ağzından dişini çıkardıkları vakit o kimsenin nasıl ıstırap çektiğini görmedin mi? Aziz

vücudundan canı çıkan bir kimsenin ne hâlde olacağını buna kıyâs et.»]

Dedim ki: «Ölüm düşüncesini hayâlinden çıkar, vehme kapılma. Yunan feylesofları demişler ki: Mizaç ne kadar sağlam olursa olsun bekaya itimat yaraşmaz. Hastalık da her ne kadar korkunç olursa olsun ölüme kat'î surette delâlet etmez. Emredersen, bir tabip çağıralım, ilâç tertip etsin ki iyi olasın.»

İhtiyar: «Heyhat, heyhat!» dedi, şunu söyledi:

[Efendi köşkü nakışlamak kaydındadır, halbuki köşkün temeli kaymıştır.

Zarif tabip düşkün adamcağızı bunamış görünce ellerini oğuşturur.

Bir ihtiyar hâleti nez'e girmiş, inliyordu. Karısı ise durmadan ona sandal sürüyordu.

Mizâcın itidâli bozulunca ne efsun tesir eder, ne de ilâç.]

HİKÂYE

Bir ihtiyar hikâye eder ki: «Bir kızı nikâh etmiş, odayı çiçeklerle süslemiş; onunla halvete oturmuş, gözümü gönlümü ona bağlamıştım. Benden ürkmesin, bana alışsın diye uzun geceler uyumaz, onun hoşuna gidecek,onu eğlendirecek sözler söylerdim.

Bir gece ona şöyle söyledim: «Ne talihli imişsin ki benim gibi olgun, cihan görmüş, zamanın soğuğunu sıcağını tatmış, iyiyi kötüyü denemiş, arkadaşlık hakkını bilir, sevmenin şartını yerine getirir, şefkatli, merhametli, hoş tabiatli, tatlı dilli bir ihtiyara kısmet oldun.»

[Gücüm yettiği kadar gönlünü alırım; sen beni incitirsen bile ben seni incitmem.

Eğer senin gıdan tuti gibi şeker olursa, tatlı canımı seni beslemek için fedâ ederim.]

Kendini beğenen, zayıf düşünceli, başı sert, ayağı çevik, her dakika bir hava çalar, hercâi meşrep, her gece bir yerde uyur, her gün dost tutar, bir gencin eline düşmedin.

Gençler, her ne kadar güzel ve cazip iseler de vefâkâr değildirler.

[Bülbüllerden vefâ umma; çünkü her dem başka bir gül üzerinde öterler.]

İhtiyarlardır ki gençler gibi cehil ile değil, akıl ile, edep ile yaşarlar.

Kendinden daha değerlisini ara, bunu fırsat say. Çünkü kendin gibi kimse ile vaktini zâyi edersin.»

Kıza bu tarzda sözler söyledim ve zannettim ki gönlü bağlandı, benim avım oldu. Bir de ne göreyim! Derin bir âh çekti ve dedi ki: «Bu kadar söz söyledin, bunları aklımın terazisinde ebemden işittiğim söz ile tarttım, onunla denk gelmedi. Ebem şöyle demişti: «Genç bir kadının yanında pîr yatmadan ise tîr (ok) yatması daha iyidir.»

Hülâsa kadın ile uyuşamadık, iş ayrılmaya dayandı, ayrıldık.

İddeti bitti (1). Onu bir gence verdiler: Amma nasıl genç, suratsız, züğürt, huysuz. Kadın ondan cevrü cefâ görür; eziyet, sefalet çekerdi; fakat durmadan Cenabı Hakkı şükür ile: «Elhamdülillâh, o işkenceden kurtuldum, bu büyük nimete nâil oldum.» derdi.

[Bu kadar cevrin, sertliğin, hırçınlığın ile beraber nazını çekerim, çünkü güzel yüzlüsün.

Seninle birlikte cehennemde azap çekmek başkalariyle cennette bulunmaktan daha iyidir.

---

(1) Bir kadın kocasından ayrılınca, bir çocuk doğurursa, hangisinden olduğu anlaşılır diye, üç ay başkasile evlenemez. Buna (İddet) denir.

Güzel yüzlü birisinin ağzından kokan soğan kokusu, çirkin bir kimsenin elinden gelen gülden daha alâdır.]

HİKÂYE

(Diyarbekir) de bir ihtiyara misafir oldum. Bu zengin ihtiyarın güzel bir oğlu vardı. Bir gece hikâye etti,dedi ki: «Tekmil ömrümde bu çocuğumdan başka çocuğum olmadı. Şu derede bir ziyaretgâh var; insanlar hâcet dilemek için oraya giderler. Ben de gittim, gecelerce o ağacın dibinde Cenabı Hakka yalvardım, bana bu çocuğu ihsan buyurdu.

İşittim ki çocuk arkadaşlarına yavaşça şöyle diyormuş: «Ne olurdu, ben de o ağacın nerede olduğunu bileydim de gidip babamın ölmesi için dua edeydim.»

[Efendi, oğlum akıllıdır diye seviniyor, çocuk ise pederine babam bunaktır, diye târiz ediyor.

Yıllar geçer, babanın kabrine bir kere uğramazsın. Sen babana ne hayır yaptın ki oğlundan ne hayır bekliyesin!]

HİKÂYE

Bir gece, gençlik gururiyle fazla yol yürümüştüm. Gece vakti yorgun argın bir dağ eteğine vardım. Zayıf bir ihtiyar kervanın gerisinde geliyordu; beni gördü. dedi ki: «Ne oluyorsun, kalk, burası uyunacak yer değildir.»

Dedim: «Ne gideyim ki, yürümeğe kudretim yok.»

İhtiyar dedi ki: «İşitmiş misin ki: «Dinlene dinlene gitmek koşup kesilmekten daha iyidir.» demişlerdir.

[Ey menzile müştak olan kimse, acele etme, benim nasihatimi dinle. Sabretmeyi öğren.

Arap atı çabuk gider; fakat iki koşu gider, sonra yorulur, kalır, deve ise ağır gider, gece gündüz gider.]

HİKÂYE

Hususî meclisimizde çevik, sevimli, güler yüzlü, tatlı sözlü bir genç vardı ki keder nedir bilmez, gülmekten iki dudağı bir araya gelmezdi.

Bir zaman geçti; onunla görüşemedik. Sonra onu gördüm, evlenmiş, çoluk çocuk sahibi olmuş, neş'esi kökünden kesilmiş, hevesinin gülü solmuş.

«Bu ne hâldir?» diye sordum.

Dedi ki: «Çocuklarım olunca bir daha çocukluğa heves etmedim.»

[Nedir bu çocukluk, nedir bu hava ve heves? Halbuki ihtiyarlık saçlarımı ağarttı.

Zamanın insan üzerinde yaptığı değişiklik insanı korkutmak için kafidir.

İhtiyar olunca çocukluktan el çek, oyunu, lâtifeyi gençlere bırak.

Tâze civanlara mahsus olan şakraklığı, gülüp oynamayı ihtiyarlarda arama. Akıp gitmiş olan su tekrar ırmağa gelmez.

Ekinin biçilecek zamânı erişince, tâze ve yeşil ekin gibi salınamaz.

Ah, yazık, o gönül parlatan gençlik zamanı elimden gitti.

Arslan pençesi olan pençemin kuvveti gitti. Şimdi köpek gibi ihtiyarlığa razıyım.

Bir ihtiyar kadın saçını siyaha boyamıştı. Ona dedim ki; Ey koca nine, tutalım ki saçını hiyle ile kararttın; fakat kamburt sırt düzelemez.]

HİKÂYE

Bir gün gençlik icabı olarak câhillik ile ihtiyar anamın yüzüne karşı bağırmıştım. İncinerek bir köşede oturdu; ağlayarak şöyle diyordu:

«Muhakkak çocukluğunu unuttun ki yüzüme karşı haykırıyorsun.»

[Bir ihtiyar kadın, oğlunu kaplanları yıkıcı fil vücutlu gördüğü zaman ona ne güzel demiş: «Eğer kucağımda âciz, bîçâre olduğun çocukluk zamanını hatırlasaydın, sen arslan gibi bir erkek, ben de ihtiyar bir kadın olduğum bugünde bana cefâ etmezdin.]

HİKÂYE

Zengin hasisin haset bir çocuğu vardı. Onun iyiliğini isteyenler ona şöyle dediler: Çocuk için ya bir hatmi şerif indiriniz, yahut bir kurban kesiniz. Belki Cenabı Hak şifâ ihsân eder.

Zengin biraz düşündü, sonra şöyle dedi: «Hatmi şerif derhal olabilir, kurbana gelince, sürü uzaktadır.»

Bir ârif bu sözü işitti ve dedi ki: «Hatmi şerifi ihtiyâr etmesinin sebebi var: Kur'an-ı Kerim, dil ucundan çıkar. Kurban parası olan altın ise, canın ortasından çıkar.»

[Yalnız ibadet etmek hiçbir fayda vermez. Ne olurdu, ona ihsan ve kerem de arkadaş olaydı.

Allah için bir altın vermek lâzım gelse eşek gibi çamurda kalıyorlar. Sûre-i Fâtiha okumak lâzım gelse yüz tane okuyorlar.]

HİKÂYE

İhtiyar bir kimseye: «Niçin evlenmiyorsun?» dediler:

İhtiyar dedi ki: «Koca karılarla yaşamak istemem.»

«Genç kadın al, paran var,» dediler.

İhtiyar cevap verdi: «Ben ihtiyar olduğum hâlde, ihtiyar kadınları istemiyorum. Genç kadın benim gibi ihtiyarı nasıl sever?»

YEDİNCİ BAP

TERBİYENİN TESİRİ BEYANINDADIR

HİKÂYE

Vezirlerden birinin ahmak bir çocuğu vardı. Âlimlerden birisini onu yetiştirmeğe memur etti.

Âlim bir zaman onun terbiyesiyle meşgul oldu; fakat tâlim ve terbiye çocuğa tesir etmedi. Bunun üzerine âlim zat, çocuğun babasına, çocuk akıllanmadığı gibi beni de deli etti diye haber gönderdi.

[Eğer bir şeyin aslı, cevheri, kabiliyetli olursa terbiyenin tesiri olur.

Cevheri kötü bir demiri hiç bir cilâ iyi yapamaz.

Köpeği yedi denizin suyu ile yıkasan, ıslandıkça daha pis olur.]

HİKÂYE

Bir hakîm çocuklarına nasihat vererek şöyle dedi: «Canım yavrularım, hüner öğrenin çünkü mal ve dünya devleti itimada lâyık değildir. Mansup ise şehir içinden dışarı çıkmaz. Altın ve gümüşe gelince daima tehlikeye mâruzdur: Hırsız alır götürür; yahut sahibi yavaş yavaş yer bitirir. Fakat hüner, suyu kesilmez bir çeşmedir; ebedî bir devlettir. Hünerli kimse devletten düşse gam yemez; çünkü hünerin kendisi bir devlettir.

Hünerli kimse nereye gitse şeref bulur. Meclisin yukarısında oturur. Hünersiz kimse ise nereye gitse dilenir, mihnet çeker.

Emretmeğe alışan kimsenin cevir çekmesi, kumanda altına girmesi zordur.

Bir vakit Şam'da bir karışıklık oldu. Herkes bir tarafa kaçtı. Marifetli köylü çocukları şehre geldiler. Padişaha vezir oldular. Aklı noksan vezir çocukları, köylere gittiler, dilenci oldular.

Baba mirası istiyorsan babanın ilmine vâris ol. Çünkü onun bıraktığı mal on günde harcanabilir.]

HİKÂYE

Fuzalâdan birisi bir şehzadeyi okuturdu; fakat çekinmeden döver, çok sıkıştırırdı. Şehzade, bu tazyika dayanamadı. Babasına şikâyet etti. Vücudunu açtı; bereleri gösterdi.

Padişah kızdı; hocayı çağırttı: «Sen ahalinin çocuklarına revâ görmediğin cefâyı, tekdiri benim çocuğuma revâ görmektesin; sebep nedir?» diye sordu.

Hoca cevap verdi: «Sözü düşünerek söylemek, makbûl harekette bulunmak herkese umumen ve padişahlara ise bilhassa lâzımdır. Çünkü padişahın elinden, dilinden ne sâdır olursa muhakkak herkesin ağzında dolaşır, durur. Halbuki avam kısmının gerek sözüne, gerek işine o kadar ehemmiyet verilmez.» dedi.

[Eğer bir fakirden yüz tane uygunsuz iş sâdır olsa, arkadaşları o yüzden birisini dahi bilmezler. Eğer padişahlardan bir münasebetsiz şey sâdır olsa, halk onu bir iklimden başka iklime yetiştirir.]

Bundan dolayı Tanrı onları güzel ahlâk ile yetiştirsin, şehzadelerin hocası onların ahlâkını güzelleştirmede avam çocuklarına sarfettiği gayretten ziyade gayret sarfetmelidir, dedi.

[Her kim küçüklükte terbiye olmazsa, büyüdüğü zaman hiç olmaz.

Yaş çubuğu nasıl istersen bük; fakat kuru çubuğu doğrultmak için ateşe tutmak lâzımdır.

Tâze çubukları doğrultmak istersen doğrulur; fakat kuru ağaçları doğrultmak için uğraşmak boştur.]

Edip olan hocanın güzel tedbir ve takdirini padişah beğendi. Ona hil'at giydirdi. İhsanda bulundu ve rütbesi ne ise terfi ettirdi.

HİKÂYE

(Mağrip) diyarında bir mektep muaalimini gördüm. Suratsız, acı sözlü, ters, adam incitici, dilenci tabiatlı, Tanrıdan korkmaz bir kimse idi.Yüzünü gören müslümanların işi rast gitmezdi. Kur'an okuması insanların gönüllerini karartırdı. Erkek ve kız çocukları, onun cefası altında ezilirler. Yavrucaklar ne gülebilir, ne konuşabilirlerdi. Birisinin sağ yanağına tokat atar, ötekinin billûr gibi bacağına işkence yapardı; falakaya yatırırdı.

Nihayet işittim ki, çocuk velîleri onun hainliğini biraz anladılar. Onu dövdüler, kovdular, mektebi iyi bir adama verdiler.

Bu ikinci muallim, abid, zâhid, halim, selim, iyi adam idi. İktizâ etmedikçe söz söylemezdi. Kimseyi incitecek bir söz ağzından çıkmazdı. Çocuklar bu muallimin melek gibi ahlâkını gördüler. Eski muallimin bırakmış olduğu heybet kafalarından gitti. Birbirinin şeytanı oldular ve muallimin hilmine itimat ile çalışmayı bıraktılar. Çok vakit oyun için toplanır, ellerinde bulunan yazı tahtalarını birbirinin başında kırarlardı.

[Muallim, kendini saydırmayı, sırasında azarlamayı bilmezse, çocuklar pazarda uzun eşek oynarlar.]

İki hafta sonra yine o mescide uğradım; baktım ki eski muallimin gönlünü hoş etmiş, tekrar yerine getirmişler.

Pek müteessir oldum (lâhavle...) okumaya başladım ve: «İblisi yine meleklere hoca yapmışlar» dedim.

Cihan görmüş ihtiyar bir kimse sözümü işitti, güldü ve: «İşittin mi ki ne demişler» dedi, şu beyitleri okudu:

[Bir padişah çocuğunu mektebe verdi; üzerine yazı dersini yazmak için ona bir gümüş levha verdi. O levhanın baş tarafına altın ile şöyle yazılmıştı: Hocanın eziyeti, cefâsı, babanın muhabbetinden iyidir.]

HİKÂYE

Bir âbidzâdenin eline, amcalarının mirasından çok mal, para geçti. Fiskü fücura başladı. Müsrifliği âdet edindi. Hülâsa günahtan, kötü şeylerden yapmadığı; müskirattan içmediği kalmadı.

Bir kere ona nasihat yoliyle dedim ki: «Çocuk; insanın geliri akar suya, masrafı da dönen değirmene benzer. Demek istedim ki çok masraf, o kimseye mahsustur ki muayyen geliri olur.»

[Muayyen gelirin yoksa, masrafı az yap, çünkü gemicilerin bir şarkısı vardır, derler ki: Eğer dağlara yağmur yağmazsa bir sene içinde Dicle kurur bir dere hâline gelir.]

Çocuk, akıl ve edep dairesinde hareket et. Eğlenceyi, oyunu bırak, çünkü mal bitince sıkıntı çekersin, pişman olursun.

Çocuk, nayın, şarabın lezzetinden sözümü dinle-

medi. Hem de itiraz etti: «Şimdilik mevcut olan rahatı, ilerde ihtimâli olan sıkıntı için bozmak akıllıların reylerine muhâliftir.» dedi.

[Maksadına nâil olmuş iyi bahtlı insanlar belki ileride sıkıntı çekeriz diye korkunlarından niçin sıkıntı çeksinler? Ey gönülleri şen eden dost, haydi şen ol. Zevk et, yarın gelecek bir felâket için bugün ıztırap çekmek doğru değildir.]

Yine çocuk dedi ki: «Dediğin şeyleri ben nasıl yapabilirim ki, mürüvvet, kerem meclisinin en yukarısında oturmuşum, ihsân ve in'amımın şânı herkesin ağzına düşmüştür.»

[Her kim cömertlik ile, kerem ile şöhret aldıysa parasının üzerine düğüm vurmak yakışmaz. İyilik adı ile olamaz.]

Gördüm ki nasihatimi dinlemiyor. Sıcak nefesim onun soğuk demirine tesir etmiyor, nasihatten vazgeçtim. Ve onunla selâmı, sabahı kestim. Selâmet köşesine çekildim. Hakîmler: «Sen üstüne düşeni söyle, kabul etmezlerse sana ne?» demişler. Ben de öyle hareket ettim.

[Dinlenilmiyeceğini bilsen bile bildiğin kadar hayırâne nasihat et.

Çok geçmez ki, nasihat dinlemiyen sersem kimsenin iki ayağını bukağıda görürsün, işte o zaman yazık, âlim kimsenin nasihatini dinlemedim, diye ellerini birbirine vurur.]

Bir müddet sonra gördüm ki, evvelce onun için düşündüğüm felâket vücuda gelmiş. Yamayı yama üzerine dikmiş, lokma lokma dileniyordu.

Hâlinin fenalığına kızdım, fakat onu ayıplayarak gönlünün yarasını deşmeyi, üzerine tuz ekmeyi mürüvvete muvafık görmedim. Kendi kendime şöyle dedim:

[Sarhoşluğun son haddine varmış bir sefil, bir gün nasıl bir zarurete düşeceğini idrâk etmez.

Bahar zamanı varını yoğunu saçan ağaç, elbette kışın yemişsiz kalır.]

HİKÂYE

Bir padişah oğlunu edip bir zâta verdi: «Çocuk benim değil, senindir. Kendi evlâdını nasıl terbiye ediyorsan, bunu da öyle terbiye et» dedi.

Edip, birkaç sene çocuğu terbiyeye çalıştı. Fakat bu sayi boşa çıktı. Halbuki edibin kendi çocukları fazilet ve belâgatte son dereceyi buldular.

Padişah, edibi muaheze etti: «Sözünde durmadın» dedi.

Edip: «Mâlûmu şâhâneleridir ki, terbiye müsavi, fakat istidat muhteliftir» cevabını verdi.

[Altın, gümüş her ne kadar topraktan çıkıyorsa da her taşta altın, gümüş bulunmaz.

Süheyl yıldızı, âlemin her tarafına ziyâ verir. Fakat bir deriden, bir yerde dağarcık, bir yerde sahtiyan yaparlar; her deri süheylden kendi istidadına göre renk alır.]

HİKÂYE

Bir pîrin yetiştirdiği müridine şöyle dediğini işittim: «İnsanlar rızka bağlandıkları kadar, rızkı veren Cenabı Hakka merbut olsalardı, meleklerin fevkine yükselirlerdi.»

[Sen, ana karnında akılsız, fikirsiz bir damlacık koyu su iken Cenabı Hak o hâlde seni unutmadı. Sana can, kabiliyet, akıl, tabiat, idrâk, cemâl, nutuk, rey, fikir verdi. Elinin üzerine on parmak dizdi. Omuzuna iki kol yapıştırdı.

Ey haris insan, Cenabı Hak senin rızkını unutacak mı sanıyorsun?]

HİKÂYE

Bir arabîyi gördüm; çocuğuna şöyle diyordu: «Yavrucuğum, kıyâmet gününde sana ne kazandın diye soracaklar, fakat kime mensupsun, kimin oğlusun, diye sormazlar.»

[Kâbenin örtüsünü görüyorsun ki halk onu öpüyorlar. Onun meşhur olması ipek olmasından değildir.

O örtü birkaç gün bir aziz ile beraber bulundu (yâni Kâbe duvarına yazıldı.) Bundan dolayı şüphesiz o da Kâbe gibi aziz oldu.]

HİKÂYE

Hükemâ'nın kitaplarında yazıyorlar ki : «Akrepler, sair hayvanlar gibi doğmazlarmış; akrep yavruları annelerinin içlerini yer, karınlarını yırtar, dışarı çıkarlarmış. Akrep yuvalarında görülen kabuklar bunlarmış.»

Ben bu garip hâli, bir kere büyük bir zat huzurunda söyledim.

O zat dedi ki: «Gönlüm bu sözün doğruluğuna şehâdet ediyor. Başka türlü de olamaz. Çünkü akrep yavrusu küçükken annesine böyle muamele ettiğinden büyüdüğü zaman bildiğimiz veçhile makbûl ve sevimlidir.» (Sâdi, alay için makbûl ve sevimli lâfızlarını kullanmıştır.)

[Bir baba oğluna vasiyet etmiş, demiş ki: «Ey oğul, bu nasihat benden sana yadigâr olsun: Her kim soyuna çekmezse makbûl ve devletli olamaz.»]

Akrebe, «kışın niçin dışarı çıkmazsın?» demişler. «Yazın ne hürmet görüyorum ki, bir de kışın çıkayım» cevabını vermiş.

HİKÂYE

Bir fakirin zevcesi hâmile idi. Doğum müddeti tamama erdi. Fakirin tekmil ömründe çocuğu olmamıştı. Çocuk doğmadan evvel adak adadı. «Eğer Cenabı Hak bana bir oğlan çocuğu verirse, sırtımdaki şu hırkadan başka nem varsa, fakirlere tasadduk edeceğim» dedi.

Mukaddermiş; karısı bir oğlan doğurdu. Fakir sevindi. Nezri veçhile sofralar kurdu, fakirleri yedirdi, içirdi. O sırada ben, Şam taraflarına gitmiştim. Şam seferinden geri geldiğim zaman o fakirin mahallesine uğradım, nasıldır diye sordum. Subaşının zindanındadır, dediler.

«Sebep ne?» dedim.

Dediler ki: «Oğlu şarap içmiş, kavga etmiş, birisinin kanını dökmüş; şehirden kaçmış. Bundan dolayı babasını tuttular, boynuna lâle taktılar, ayağına bukağı vurdular.»

Dedim: «Demek ki zavallı adam bu belâyı dua ile kendisi istemiş imiş.»

[Ey akıllı adam, eğer kadınlar doğururken, yılan doğursalar, akıllılar indinde, uygunsuz çocuk doğurmadan daha iyidir.]

HİKÂYE

Çocuktum. Büyük bir zâta: «Bir erkek çocuk nasıl bâliğ olur?» dedim.

Dedi ki: «Kitaplarda yazılmış ki bulûğun üç nişanı var:

1) On beş yaşına girmek, 2) İhtilâm olmak, 3) Edep yerlerinde tüy bitmektir.

Fakat hakikatte bir alâmeti vardır. O da, nefsinin arzusunu, zevkini, terk ile Cenabı Hakkın rızasını tahsile çalışmaktır. Bu vasıflar olmadıkça muhakkikler bâliğ saymazlar.

Kırk gün ana rahminde kalan bir damla su, şeklen insan olur. Akıl ve edebe mâlik olmadıktan sonra kırk sene de yaşamış olsa ona hakikatte insan denemez.

[İnsanlık, cömertlik ve lûtfetmektir; onu bu görünen kalıp sanma. İnsan olana hüner lâzımdır. Surat kâfi değildir.

Hünersiz olduktan sonra köşklerde, saraylarda kırmızı, yeşil boya ile yapılan resme de insan demek lâzım gelirdi.

İnsanda fazl, ihsan olmadıkça duvarlardaki resmin öyle insandan ne farkı var?

Dünyayı elde etmek hüner değildir; elinden gelirse bir gönülü ele al; birinin hatırını yap.]

HİKÂYE

Bir sene çöllerde yürüyerek Hacca gidenler arasında bir kavga çıktı. Ben de o seferde idim. Hakikat adamakıllı kavga ettik.

Mahfede oturan birisini gördüm ve işittim ki, mahfenin öbür gözündeki arkadaşına şöyle diyordu: «Ne acayip şey, satranç arasında piyadeler başa varınca ferzin olur. Yani, evvelki hâlinden daha iyi olur. Halbuki hüccâcın piyadeleri çöl yolunu bitirdiler. Fakat daha kötü oldular.»

[İnsanları ısıran, halkın derisini yüzen hacıya benden söyleyin. Hacı sen değilsin, devedir. Çünkü o bîçâre, hem yük çeker, hem de yediği dikendir.]

HİKÂYE

Bir herifciğin gözü ağrıdı, bir baytara gitti. «Gözüme ilâç yap,» dedi.

Baytar, hayvanların gözlerine ilâç için ne yapıyorsa, onun gözüne de onu yaptı. Herifciğin gözü kör oldu.

Adamcağız hâkime gitti, şikâyet etti.

Hâkim: «Gözün diyeti lâzım gelmez, çünkü eğer bu herif eşek olmasaydı, baytarın yanına gitmezdi.» dedi.

Bu sözden maksat şudur: Her kim mücerrep olmıyan bir kimseye iş buyurur ve neticede nâdim olursa, akıllılar, ona kafasız, fikirsiz derler.

[Akıllı, parlak fikirli insan soysuz kimseye büyük işler vermez.

Hasır dokuyan da dokuyucudur. Fakat, onu ipek tezgâhına götüremezler.]

HİKÂYE

Büyüklerden bir zâtın, değerli bir oğlu vardı. Vefat etti. Ona sordular: «Çocuğun türbesinin sandukasına ne yazalım?»

O zat dedi ki: «Kur'an-ı Kerim'in âyetlerinin izzet ve şerefi çok yüksek olduğu için böyle yerlere yazılmaz. Çünkü, zaman geçer, mezar bozulur, yıkılır. Halk, o mezarın üzerinden geçerler, köpekler işerler. Eğer behemehâl bir şey yazacak iseniz, bu iki beyti yazınız:

[Ah, bostanlarda yeşillikler bitince gönlüm ne kadar hoş olurdu. Dostum, ne zaman bahar olur, toprağından çimenler biterse, o zaman gel, beni ziyaret et.]

HİKÂYE

Bir âbit, zengin bir kimsenin evine gitti. Baktı ki

bir kölenin elini, ayağını iyice bağlamış, ona işkence ediyor.

Âbit der ki: «Oğul, senin gibi olan bir mahlûku, Cenabı Hak senin hükmüne esir etmiş. Seni ondan efdâl kılmış, Cenabı Hakkın nimetinin şükrünü yerine getir. Ona o kadar cefayı revâ görme. Bu köle kıyâmet günü belki Allahın indinde senden daha makbûl bir kul olur, sen mahcup olursun.»

[Köleye pek azap etme, ona eziyet etme, gönlünü incitme. Sen onu nihayet on akçeye aldın. Kudret eliyle onu sen yaratmadın ya! Bu gurur bu azap ne vakte kadar devam edecek? Senden daha büyük Allah var.

Ey arslan kucaklı efendi; emrinin altında bulunduğun efendini, Tanrıyı unutma.]

Peygamber (Sallâllahü aleyhi vesellem) efendimiz şöyle buyurmuşlardır: «Kıyamet günü en büyük hasret, bir efendinin hasretidir ki, kölesini iyi olduğu için cennete, kendisini fâsik olduğu için cehenneme götürecekler.»

[Hizmetine âmâde olan köleye lüzumsuz yere gazap etme. Onu kahretme, yarın hesap gününde köle azat olur; efendi zincire çekilirse, efendi için nerüsvâlıktır.]

HİKÂYE

Bir sene (Belh) den, Hint serhaddinde olan (Şamiyan) şehrine sefer vâki oldu. Yol, haramîler yüzünden tehlikede idi.

Bir genç, kılavuz olarak bize yoldaş oldu. Kalkan oynar, katı yay çekerdi. Silâhşör, güçlü kuvvetli idi.

Tüvana on iki yiğit onun kemanını ancak kurabilirlerdi. Yer yüzünün bütün pehlivanları onun sırtını yere getiremezlerdi.

Fakat bu genç, naz, nimet içinde gölgede beslenmişti. Ne cihan görmüş, ne seyahat etmişti. Kahramanların davullarının gök gürültüsü onun kulağına değmemiş, atlıların kılıçlarının şimşeğini görmemişti.

[Düşman eline esir düşmemiş, etrafına ok yağmuru yağmamış.]

Kafilede, tesadüfi olarak bu genç benim önümde yürüyordu. Yolda önüne eski bir duvar gelse, bazusunun kuvvetiyle yıkardı. Ulu bir ağaç görse, pençesinin zoriyle kökünden koparırdı. Öğünerek şöyle söyledi:

[Fil nerede, gelsin de omuz kemiği, bazu, boyun görsün. Arslan nerede, gelsin de, yiğitlerin ellerini, pençelerini görsün.]

Biz bu hâlde idik ki, bir taşın arkasından iki Hintli başlarını çıkardılar. Bizi öldürmek istiyorlardı. Birisinin elinde bir sopa, ötekinin elinde keser ezecek uzun saplı bir çekiç vardı. Genç arkadaşa dedim: «Ne duruyorsun? İşte erlik demidir, göster kendini!»

[Yiğitlikten, güçten kuvvetten nen varsa, göster işte düşman kendi ayağıyla mezara gelmiştir.]

Bir de gördüm ki, gencin elinden ok ile yay düştü, titremeye başladı.

[Zırh delen ok ile kılı yarabilen her kimse, zorlu yiğitlerin hamle ettikleri gün, belki de sebat edemez.]

Nihayet eşyamızı, silâhımızı, elbisemizi bırakarak canımızı kurtarmağa mecbur olduk.

[Ağır işlere, iş görmüş yiğit gönder ki, kükremiş arslanı kemendinin büklümünü altına getire.

Genç kimse, her ne kadar boynu kuvvetli, fil vücutlu olsa da düşmanın cenginde korkudan kösteği kırar. Şeriat meselesini nasıl âlimler bilirse, harp işini de savaşı görmüş insan bilir.]

HİKÂYE

Bir zengin oğlunu gördüm. Babasının mezarı ucuna oturmuş. Bir fakir oğlu ile mübaheseye tutuşmuş: «Babamın türbesinin sandukası kıymetlidir. Üzerindeki kitâbe güzeldir. Türbe, mermer ile döşenmiş kâşi çinilerle süslenmiştir. Bir araya getirilmiş bir kaç kerpiç ile yapılmış, üzerine bir iki avuç toprak saçılmış olan babanın kabrine benzemez.» diyordu.

Fakir çocuğu bu sözleri dinledi, şöyle cevap verdi: «Sus! Senin baban, bu taşların altında kımıldanıncaya kadar, benim babam, Cennete erişmiş olur.»

Hadîs-i şerifte deniliyor ki: Fakirlerin ölümü rahata erişmektir. Zenginlerin ölümü hasrete düşmektir. Fakirler bir şeye mâlik değildirler ki, ondan ayrıldıkları için azap çeksinler.

[Eşeğin sırtındaki yük hafif olursa yolda daha rahat yürür.

Fakirlik mihnetinin yükünü çeken fakir kimse bana kalırsa ölüm kapısına, yükü daha hafif olarak gelir.

Nimet, rahat, âsâyiş içinde yaşıyan kimsenin ölmesi bunlardan dolayı güç gelir.

Herhalde bukağıdan kurtulan bir esiri hapse atılan bir emîrden daha bahtiyar bil.]

HİKÂYE

Büyük bir zâta: «En birinci düşmanın iki yanının arasında bulunan nefisdir» hadîs-i şerifinin mânasını sordum.

Büyük zat şöyle cevap verdi: «Hangi bir düşmana iyilik edersen dost olur. Nefis ise böyle değildir. Onu ne kadar hoş tutarsan, sana o kadar kafa tutar.»

[İnsan, az yemekle melek huylu olur. Eğer hayvanat gibi yersen, cemâdât gibi düşersin.

Kimin murâdını hâsıl edersen, emre mutî olur. Nefis ise böyle değildir. Çünkü o, dilediğini buldukça serkeşlik eder.]

SÂDİ'NİN MÜDDEİ İLE ZENGİN VE FAKİRLİK HAKKINDA MÜBAHASESİ

Dervişler kıyâfetinde, fakat onların ahlâkında olmıyan birisi bir mecliste oturmuş, terbiyesiz terbiyesiz söyleniyor, şikâyet ediyor, zenginlere söğüp sayıyordu.

Sözü o dereceye varmıştı ki; fakirlerin ellerinde bir şey yok; zenginlerin ise kudreti var, fakat iyilik semtine ayak atmazlar, istek ayakları kırıktır, binaenaleyh iyilik yapmazlar.

[Cömertlerin ellerinde para yok, parası olanlarda ise kerem yok.] diyordu.

Büyüklerin nimetleriyle beslenmiş olduğum için o dervişin zenginlere bu hücumu hoşuma gitmedi.

Onunla bahse girdim. Ona şöyle dedim: «Dostum! Zenginler, fakirlerin iradıdır, geliridir. Köşede oturan zâhitlerin, kileridir. İlden ile dolaşanların varacakları, yolcuların sığınacakları yerdir. Onlar, başkalarının rahatı için ağır yükler yüklenirler. Uşaklar, maiyeti halkı yemedikçe onlar ellerini yemeğe uzatmazlar. Onların fazla yemekleri, dullara, öksüzlere, akrabaya komşuya gider.

[Zenginler vakıf yapar,adak, misafir besler. Ramazanda fitre verir. Köle azat eder, zekât verir, hacca gider. Orada kurban keserler. Sen zenginlerin derecesine, ne zaman yetişebilirsin ki, elinden şu iki rekâttan başka bir şey gelmez. O da gönül rahatlığıyle değil.]

Gerek cömertlik, gerek ibadet, zenginler için daha iyi müyesser olur ki, temiz mal, temiz elbise, temiz ırz ve kalb rahatlığı sahibidirler. Âkiller bilirler ki, ibadet kuvveti güzel yemek ile, ibadetin sahih olması da, temiz giymek ile olur. Boş midenin insana vereceği kuvvet, boş elden gelecek mürüvvet mâlûmdur. Çıplak ayak nasıl yürür, aç karından ne hayır gelir!

[Yarınki gıdâsını tedârik ederecek parası olmıyan kimse, gece perişan uyur. Karıncalar, kışın düşüncesiz yaşamak için, zahirelerini yazdan toplarlar.]

Fakirlik ile feragat, kalb rahatlığı bir araya gelmez. El darlığında gönül rahatlığı bulunmaz. Yeyip doymuş ta yatsı namazına başlamış olan kimse: «Akşam yemeği nereden gelecek?» diye bekliyene nasıl benzer?

[Yiyeceği hazır olan kimse halk ile meşgul olur. Rızkı dağınık kimsenin gönlü de dağınık olur.]

Şu hâlde zenginlerin ibadetleri kabul edilmeğe daha yakındır. Çünkü zenginler huzur-u kalb içindedir. Bunlar yaşamak için lâzım gelen şeyleri hazırlamış olduklarından evrad ile, ibadet ile meşgul olurlar. Araplar: «İnsanı yüzüstü düşüren, zelil eden fakirden, bir de sevmediğim kimsenin komşuluğundan Tanrı'ya sığınırım» derler. Hadîs-i şerifte ise: «Fakir iki cihanda yüz karasıdır.» denilmiştir.

Ben bu sözleri söyleyince müddei: «Sen peygamber efendimizin: (fıkaralık benim kendisiyle iftihar ettiğim bir şeydir) hadîs-i şerifini işitmemiş misin?» dedi.

Cevaben şöyle dedim: «Sus, o hadîs-i şerifteki fakirlik senin anladığın mânada değildir. Belki o hadîs-i şerif ile bir taifenin fakrine işaret buyurmuştur ki onlar rızâ meydanının erleri, kazâ okuna teslim olmuş mertlerdir. Onlar evliyâ hırkası giyip, vasıftan ken-

dilerine verilen erzâkı, tamahlarından satanlar değildir.

Ey içi boş, sesi yüce davul! Hazırlanmış azığın yok, bakalım ne tedârik edeceksin?

Elinde bin taneli tesbih çevirme. Eğer mert isen halktan tamah yüzünü çevir.]

Marifetsiz fakir küfre kadar varır.

Bir çıplağı donatmak, bir eseri kurtarmaya çalışmak parasız mümkün olamaz. Bizim gibi fakirleri o zenginlerin derecelerine kim yetiştirir?

Yüksek el alçak ele, nasıl benzer? Görmez misin ki Cenabı Hak, Kur'an-ı Kerim'de ehli cennetin nimetlerinden haber verirken: «Onların rızkı mâlûmları var, onlar cennet-i naimde izzet ve ikram içindedirler» buyuruyor.

Şunu da bilmiş olasın ki yiyecek tedariki ile uğraşan, didinen kimse iffet saadetinden mahrum olur, bâzan haram da irtikâp eder. Bir de mâişeti yolunda olan kimsenin zihni rahat olur.

[Susamışlar rüyalarınde her tarafı çeşme görürler.]

Nerede bir sefâlet çekmiş, açlık tatmış birisini görürsen; bakarsın ki hırs ile kendisini korkunç işlere atar. O işin neticelerinden sakınmaz. O işin ahretteki azâbından da korkmaz. Helâli haramdan farketmez; bu helâldır, bu haramdır demez. (Helâl, haram ver Allahım. Deli kulun yer Allahım.)

[Bir köpeğin başına bir kesek dokunsa belki kemiktir diye sevincinden sıçrar.

İki kişi bir tabutu omuzlarında götürürken kötü huylu alçak kimse onu yemek masası zanneder.]

Fakir böyledir. Zenginlere gelince: Zengin olanlara Cenabı Hak inayet göziyle bakmış, onları helâle nâiliyetle haramdan muhafaza buyurmuştur.

Ey müddei, farzet ki ben bu sözleri söylemedim. Dâvaya bürhan getirmedim, sana başka şeyler söyliyeyim. İnsafını rica ederim. Fakirlikten başka bir sebeple, bir hilekârın eli arkasına bağlandığını, veya bir müflisin zindana atıldığını, birisinin namus perdesi yırtıldığını, birisinin eli yırtıldığını, birisinin eli bileğinden kesilmiş olduğunu gördün mü? Bu hâller ancak fakirlik yüzünden olmuş ve zaruret sebebiyle arslan gibi insanlar deliklere tıkılmış, aşık kemikleri delinerek ipe geçirilmiştir.

Züğürtlükten evlenmiyen bir kimsenin zinâyı irtikâp etmesi ve günaha girmesi de bu fakirlik yüzünden değil midir?

Gelelim zenginlere: Onların kalblerinin sâkin olmasını, gönüllerinin derli, toplu bulunmasını mucip olacak çok sebepler var. Başlıca şunlardır: Zenginler her gece güzelliğinden, parlak sabahın eli göğsünde kalan; kıskançlıkla yüreği çarpan, boyundan, bosundan salınan selviler utanan, tasvir gibi güzel kadınları bağırlarına basar, her gün gençliklerini tazelerler.

[Güzel kadınların parmaklarının uçlarındaki kına değildir. Belki onlar, parmaklarının uçlarını âşıklarının kanlarına batırmışlardır.

Öyle güzel kızlara, kadınlara mâlik olan zenginler onların o güzel yüzlerine bakarken, günah etrafında dolaşmaları, fenalık kasdetmeleri muhâldir.

Bir gönlü bir cennet hûrisi kapmış, avucuna almış, o gönül artık illerin yağma ettikleri kızlara meyleder mi?

Önünde istediği kadar taze hurma duran adam hurma salkımına taş atmaz.

Buna mukabil eli boş olanların çokları eteklerini günaha bulaştırırlar. Ancak aç olanlar ekmek kaparlar.

Yırtıcı köpek et bulduğu zaman bu Salih Peygamberin devesinin eti mi yoksa Deccal'in eşeğinin eti mi diye sormaz.]

Nice namuslu, perdeli insanlar fakirlik sebebiyle kötülüğün tâ kendisine düşmüş; kıymetli dinlerini, namuslarını mahvetmişlerdir.

[Açlık ile günahtan kaçınma olmaz. Fakirlik takvânın elinden dizgin alır.]

Ben bu sözleri söylediğim zaman müddeinin tahammülü kalmadı. Dil kılıcını çekti. Fesâhat atını arsızlık meydanında sıçrattı, üzerime sürdü, dedi ki: «Sen zenginlerin vasfına o kadar mübalâğa eyledin, saçma sözler söyledin ki işitenler tasavvur ederler ki, zenginler, fakirlik zehirinin tiryağı veya erzak hazinesinin anahtarıdırlar. Halbuki zenginler bir avuç mütekebbir, mağrur, kendini beğenmiş, halktan uzak durur, maliyle, parasiyle meşgul, mansıbına, servetine kapılmış kimselerdir. Yalnız sefâhatten bahseder, ancan beğenmemezlikle bakarlar, mâlik oldukları mallarına, bir şey sandıkları mansıplarının şerefine mağrur olarak herkesten yukarıya otururlar. Kendilerini herkesten daha yüksek tutarlar. Kimseye baş eğmeyi kafalarına sığdırmazlar. Bunlar hükemânın «her kim tâatçe başkalarından eksik, fakat malca ziyade ise o kimse surette zengin, hakikatte fakirdir» sözlerinden habersizdirler.»

[Hünersiz bir kimse malı sebebiyle hakîm bir zâta kibir ederse, o anber öküsü (1) ise de sen onu eşek say.]

Ben dedim: «Zenginleri zemmetmeyi revâ görme. Çünkü onlar kerem sahibidirler.»

---

(1) Aslındaki Gâvî anber (Anber öküzü) tâbiri Kaşalot balığı olacaktır ki anber, bundan elde edilen güzel kokulu bir maddedir.

O, şu cevabı verdi: «Yanıldın; onlar para kuludurlar. Onlar yağmur bulutudurlar. Fakat kimsenin üzerine, kimsenin tarlasına yağmazlar. Güneştirler. Fakat kimsenin üzerine ziya salmazlar. İktidar atına binmiş, fakat sürmezler. Allah için ayak atmazlar. Başa kakmadan, cefâ etmeden bir akçe vermezler. Meşakkat çeker para toplarlar. Fakat sıkı sıkıya tutarlar. Hükemâ ise şöyle demişler: «Hasisin parası kendisi toprağa girince topraktan çıkar.»

[Birisi çalışır çabalar, bir servet elde eder. Başka birisi gelir, onu eziyetsiz, meşakkatsiz sarfeder.]

Dedim: «Mal sahiplerinin hasisliğine ancak dilencilik sebebiyle vâkıf olmuşsun. Yoksa tamâhı bir tarafa koyan kimse için cömert ile hasis müsavi görünür. Altının altın olduğunu mehenk taşı, hasisin hasis olduğunu dilenci bilir.»

Müddei dedi: «Tecrübem üzerine söylüyorum ki zenginler kapılarına bir takım hırçın, kaba, terbiyesiz adamlarını kapıcı olarak koyarlar. Bunlar kapıya gelen muhterem insanlara girmek için müsaade etmez, yakasına yapışırlar.

Bey, efendi evde midir? diye soranlara: «Hayır, evde kimse yoktur» derler ve bu sözü doğru olarak söylemiş olurlar. Çünkü evde bulunan zengin hasis, insandan sayılamaz.

[Akıl, himmet, tedbir ve fikir sahibi olmıyan birisi için kapıcı; evde kimse yoktur diye ne güzel söylemiş.]

Dedim: «Zenginler mâzurdurlar. Çünkü para istemek için gelenlerden bıkmışlar, dilencilerin para istemek için yazdıkları kâğıt parçalarından el'âman demişler. Akıl hükmeder ki çöllerin kumları inci olsa dilencilerin gözleri doymaz.

[Kuyu, şebnem ile dolmadığı gibi tamahkâr kimsenin gözü de dünyanın parasiyle doymaz.]

Hâtem Tâyî çölde otururdu. Eğer şehirde otursaydı dilencilerin hücumundan âciz kalırdı. Dilenciler onun elbisesini paralardı.»

«Ben, onların hâline hasret etmiyorum,» dedi.

Ben de: «Hayır, onların malına hasret çekiyorsun!» dedim.

Müddeti: «Ben zenginlerin hâline acıyorum» dedi.

Bu bahiste müddei ile birbirimize girmiştik. Müddei bu satranç arasında bir piyade sürünce onun def'ine çalışıyordum. (Şah) için (kiş) dedikçe (ferz) ile kapatıyordum. Nihayet himmet kesesindeki paraları bitirdi. Hüccet tirkeşindeki (okluğundaki) oklarını attı.

[Sakın çenesi kuvvetli insanın hamlesiyle kalkanı kırmıyasın. Çünkü iğreti aldığı mübalâğadan başka bir sermayesi yoktur.

Bu söz ebeci ve seci'li konuşan marifet hırsızı; kapısında silâhlar asılı, fakat içinde kimse bulunmıyan hisara benzer.]

Nihayet adamın delili kalmadı, onu mağlûp ettim. Sözde mağlûp olunca tecavüze, saçma sapan söylemeğe başladı. Ve zâten câhillerin âdetidir, hasma karşı delilce, âciz kaldıkları zaman put yapan Azer gibi yaparlar. Azer, hüccet ve delil ile oğluna karşı başa çıkamayınca kavgaya başlamış ve «Vazgeçmezsen seni taşlıyacağım, taşa tutacağım» demişti. Müddei de bana söğmeğe başladı.

Ben de ona fena söyledim. O benim yakama yapıştı, ben de onun sakalından tuttum.

[O bana ben ona, birbirimize yapıştık. Halk arkamızdan koşuyor, bakıyor, gülüyorlardı.

Birbirimize söylediğimiz sözlerden halk taaccüp ederek parmakları ağızlarında kalmıştı.]

Birbirimizi çeke çeke mürafaa olmak üzere kadının huzuruna gittik. Zengin ile fakirler arasında onun vereceği âdilâne hükme razı olacağımızı söyledik.

Kadı bizim kılığımızı gördü, mantığımızı dinledi, düşünceye daldı. Birçok düşündükten sonra başını kaldırdı. Şöyle dedi: «Ey zenginleri öven, fakirlere cefâyı revâ gören zat: Bilmiş ol ki gül bulunan yerde diken, şarap bulunan yerde humar, define bulunan yerde yılan, inci bulunan yerde adam yiyen timsah bulunur. Dünya hayatının lezzetinin arkasında ecel lokması vardır. Cennet nimetlerinin önüne hilekâr şeytan dikilmiştir.»

[Sevgilisini istiyen kimse düşman cevrini çekmez de ne yapar? Definenin yanında yılan, gül yanında diken, sevinç bulunan yerde keder bulunmak tabiîdir.]

Bakmaz mısın, bostanda salkım söğüt bulunduğu gibi kuru çubuklar da vardır.

İşte bunlar gibi zenginler zümresinde şükredenler bulunduğu gibi kürfânı nimet edenler de bunulur. Kezâlik, fakirler içinde sabredenler bulunacağı gibi sabretmiyen, sıkılanlar da vardır.

[Her şebnem tanesi inci olsaydı, katır boncuğu gibi, çarşı pazar inci ile dolardı.]

Hak Celle ve âlâ Hazretlerine yakın olan zatlar fakir siyretli zenginler, zengin himmetli fakirlerdir.

Zenginlerin büyüğü fakirleri düşünendir.

Fakirlerin iyisi de zenginlerin eteklerini tutmayandır. Cenabı Hak: (Her kim Allaha tevekkül ederse Allah ona kâfidir) buyurmuştur.

Kadı benden sonra yüzünü müddeiye çevirdi ve şöyle dedi: «Ey derviş! Sen dedin ki zenginler şeriata uymıyan şeyler ile meşguldür. Oyun, eğlence gibi boş şeylere dalmış sarhoşlardır. Sözün kısmen doğrudur. Evet, zenginlerin bir kısmı dediğin gibidirler. Himmet-

leri kısadır. Allahın verdiği nimetin hakkını bilmezler. Çalar, çırpar, biriktirirler; yemezler, vermezler. Farazâ yağmur yağmasa, yahut cihanı tûfan götürecek olsa kendi kudretlerine, varlıklarına güvenerek fakirlerin ne sıkıntı çektiklerini düşünemezler. Cenabı Haktan korkmazlar, onlar şöyle derler:

[Eğer yokluktan başkâları helâk olursa bana ne; çünkü benim vardır. Kaz için tûfandan ne korku var?

Develer üzerinde mahfeye binmiş kadınlar, kumlara batan kimseleri düşünmezler.

Alçaklar kendi kilimlerini sudan kurtarınca, «bize ne, isterse bütün âlem ölsün» derler.]

İşte zenginlerin bir kısmı böyledir. Fakat bir takımı da vardır ki nimet sofrasını kurmuş, herkese buyurun demiş. Hizmet için belini bağlamış, gelenleri tevazu ile gülerek karşılamış, hem şöhret, hem mağfiret yani hem dünyayı, hem âhireti kazanmak isterler. Nasıl ki âlemin padişahı, Tanrı tarafından takviye edilmiş, muzaffer, düşmanına gâlip, umumun dizginlerine mâlik, islâm serhatlerinin muhafızı, Süleyman Peygamberin vârisi, zamâne padişahlarının en âdili (Muzafferüddin Ebu Bekir Sa'd) in (Tanrı onun günlerini daim etsin, sancaklarını, bayraklarını mansur kılsın) bendeleri bu takımdandır.»

[Senin bütün insan oğullarına yaptığın iyiliği baba kendi oğluna yapmamıştır. Cenabı Hak bütün âleme lûtuf ve ihsan buyurmak istedi de kendi rahmeti ile seni âleme padişah yaptı.]

Kadı bizden daha âlimâne, müddekkikâne, mübalâğa atını sürerek sözü bu dereceye yetiştirince verilmiş olduğu hükme razı olduk. Aramızda geçen şeyleri unuttuk. Mücadeleyi sevgiye tebdil ettik. Birbirimizi memnun etmek için birbirimize hürmet gösterdik; öpüştük; şu iki beyit ile bahsimize son verdik:

[Ey fakir! Zamanın dönüşünden şikâyet etme. Çünkü bu yoldan ölürsen acırım sana.

Ey zengin! Mademki istediğin gibi murat süren gönlün, elin vardır, öyle ise ye ve yedir ki hem dünyayı hem âhireti elde etmiş olasın.]

SEKİZİNCİ BAP

SOHBETİN ÂDABI BEYANINDADIR

Mal ömrün rahatı içindir, yoksa ömür mal biriktirmek için değildir.

Bir akıllıya sordular : «Bahtıyar kimdir, bedbaht kimdir?

Âkil cevap verdi: «Bahtiyar o kimsedir ki hem yedi, hem ekdi. Bedbaht o kimsedir ki öldü, bıraktı.

[Hiçbir iyilik yapmıyan, insan denilmeğe lâyık olmıyan kimsenin namazını kılma, çünkü ömrünü mal toplamak için sarfetmiş, sonra da yiyememiştir.]

Musa (Aleyhisselâm) Karun'a nasihat etti: «Cenabı Hakkın sana ihsan ettiği gibi sen de ihsan et» dedi.

Karun dinlemedi. Fakat nasıl bir âkıbete dûçar olduğunu, ne olduğunu işitmişsinizdir.

[Altın, akçe ile hayır kazanmıyan kimse başını nihayet altın ve akçe sevdasından telef etmiş sayılır.

Dünya servetniden müstefit olmak istersen Cenabı Hak sana kerem buyurduğu gibi sen de halka kerem eyle.]

Arap şöyle demiştir: «Cömertlik et, ihsan, in'amda bulun. Fakat başa kakma, çünkü cömertliğin faydası sana aittir.»

[Kerem ağacı nerede kök saldıysa boyu, dalı feleklerin fevkinde yükselmiştir. Eğer kerem ağacından meyva yemek istersen başa kakarak onun köküne destere vurma.

Allaha şükret ki hayra muvaffak oldun. Cenabı Hak seni lûtuf ve in'amından boş bırakmamıştır.

Padişaha hizmet ettiğinden dolayı padişaha minnet yükleme, belki o seni hizmetine kabul ettiği için minnettar ol.]

İki kişi boş yere mihnet çektiler, boşuna çalıştılar: Birisi kazanıp yemeyen, ötekisi ilim öğrenip ilmiyle amel etmiyen.

[İlmi ne kadar çok okursan oku; amel yoksa cahilsin. İlmiyle amel etmiyen kimse ne muhakkik, ne de danişment sayılır. Üzerine birkaç kitap yüklenmiş bir hayvandan başka bir şey değildir. O beyinsizin üzerinde odun mu var, defter mi var haberi yoktur.]

İlim dini beslemek içindir, yoksa dünyayı yemek için değildir.

[Her kim takvayı, ilmi, zühdü satarsa bir harmanı meydana getirdikten sonra onu tamamen yakmış gibi olur.]

Günahtan kaçmıyan âlim elinde meşale tutan köre benzer. Halka yolu gösterir, fakat kendisi görmez.

[Boş yere ömrünü telefeden kimse bir şey satın almayıp elindeki altınları sokağa atmış demektir.]

Memleket akıllılardan ziynet bulur, din ise âlimlerden kemal kazanır.

Padişahlar akıllıların nasihatlerine akıllıların padişah yanında bulunmıyan ihtiyaçlarından daha ziyade muhtaçtırlar.

[Ey padişah, eğer nasihatimi dinlersen hiç bir defterde bundan daha iyi nasihat yoktur.

Memuriyet her ne kadar akıllı insanın işi değilse de sen akılıdan başkasına memuriyet verme.]

Üç şey, üç şey olmadan payidar olamaz. Ticaretsiz (İşletilmiyen) mal, mübahasesiz ilim, siyasetsiz saltanat.

Kötülere acımak iyilere zulümdür. Zalimleri affetmek mazlumlara zulmetmektir.

[Kötüye himaye eder okşarsan senin devletine ortak olmak ister.]

Padişahların dostluğuna, çocukların seslerinin güzelliğine aldanma. Birincisi bir vehimle, ikincisi rüya ile değişir.

[Bin tane dostu olan mâşuka gönül verme. Verecek olursan kendi gönlünü mahkûm etmiş olursun.]

Dostlar içinde sırrını ifşa etme. Ne bilirsin, belki biri düşman olur. Düşmanına da elinden gelen her zararı yapma. Olabilir ki bir gün dostun olur. Bir sırrın gizli kalmasını istiyorsan ne kadar itimadına lâyık bile olsa kimseye açma, çünkü o dostun da dostları olur ve böylece dosttan dosta sırrın fâş olur.

[Susmak; sırrını birisine söyleyip de aman kimseye söyleme, demekten daha iyidir.]

Ey sadedil, suyu daha taşmadan pınar başında bağla, kapat. Çünkü çoğalıp da ırmak halini alırsa kapatamazsın.]

Zayıf bir düşman sana itaat ve dostluk gösterirse maksadı-vakit kazanarak-kavi bir düşman olmaktır.

Hükema, dostların dostluğuna itimat edilemiyor, düşmanların dostluğuna nasıl inanılabilir, demişlerdir.

Küçük düşmanı hakir saymak azıcık ateşi ihmal etmeye benzer.

[Ateşi bugün söndürmek mümkün iken söndür çünkü bir kere parlarsa cihanı yakar.

Düşmanı ok ile öldürmek mümkün iken öldür, yayını kurmağa bırakma.]

İki düşman arasında sözü öyle söyle ki onlar birbiriyle dost oldukları zaman mahcup olmıyasın.

[İki kimse arasındaki cenk, ateş gibidir. Bedbaht gammaz ise odun taşıyıcıdır. Bununla o, bir aralık barışıp birbirinden memnun olurlar. Fitneci ise ara yerde mahcup kalır.

İki kişinin arasında ateşi alevlendirmek, kendisi de ara yerde yanmak akıllı işi değildir.

Kan içici düşmanın işitmemesi için dost ile konuşurken yavaş konuş, duvar önünde koşunurken dikkat et. Duvar arkasında kulak bulunmasın.]

Her kim dostlarının düşmanlariyle sulh ederse dostlarını incitme arzusunda bulunmuş olur.

[Ey akıl sahibi, düşmanlarınla oturup kalkan dosttan elini çek.]

Bir iş yapmak hususunda mütereddit olduğun zaman zararı az olan tarafı kabul et.

[Mülâyim söyleyene ser söyleme, sulh kapısını çalan, sulh isteyen kimse ile cenk etme.]

Bir işi para ile temin mümkün oldukça canı tehlikeye koymak doğru değildir.

[Kılıç hilelerin en sonudur.

Hiç bir çare kalmayınca eli kılıca götürmek helâldir.]

Düşmanın aczine acıma, çünkü kudret, kuvvet kazanınca sana acımaz.

[Düşmanı âciz gördüğün zaman mağrur olma, çünkü her kemikte ilik, her gömlekte insan var.]

Her kim bir kötüyü öldürürse halkı onun belâsından, onun da Cenabı Hakkın azabından, yaşayıp da fazla azaba müstahak olmasından kurtarmış olur.

(Sâdi'nin bu fikri yamandır, herkes bu fikirde olsa dünya düzelir.)

[Herkese acımak, iyilik etmek makbuldür. Fakat halkı inciden kimsenin yarasına merhem koyma.

Yılana acıyan kimse bilmez ki ona merhameti âdem oğullarına zulümdür.

Düşmanın nasihatini kabul etmek hatadır. Fakat sen düşmanı dinle, sonra onun dediğinin aksini yap.

[Düşmanın şöyle yap, dediği şeyden sakın, sakınmazsan nedamet elini dizine vurursun.

Düşman sana ok gibi doğru bir yol gösterse sen o yoldan sap, onun doğru dediğinin aksine git.]

Haddinden fazla hiddet nefret uyandırır. Yerinde olmıyan yumuşaklık da heybeti izale eder.

Ne etrafındakileri usandıracak derecede sert ol, ne de karşısındakine cesaret verecek derecede mülâyim.

[Sertlik ile yumuşaklık birlikte olursa hoştur. Kan alıcı gibi ki hem damarı yaralar, hem de merhem koyar.

Akıllı kimse daima sertlik etmez. Kadrini tenkis edecek derecede yumuşaklık da etmez.

Akıllı kimse kibir etmez, kendisini herkesten büyük tutmaz. Kendisini son derece zillete de bırakmaz.

Bir çoban babasına dedi ki: «Akıllı babacığım, bana ihtiyarlara yakışan bir nasihat ver.»

Babası şu nasihati verdi: İyilik et amma o keskin dişli kurt sana galip olacak derecede yapma.]

İki kimse mülk ve dinin düşmanıdırlar. Birisi ilimsiz öfkeli padişah, öteki ilimsiz, cahil sofu.

[Allahın emrini tutmıyan padişah mülkün başında buyruk sahibi olmasın.]

Padişah dostlarının itimadını celbedecek derecede öfkeli olmamalıdır. Zira hiddet ateşi evvelâ sahibini yakar; ondan sonra alevi düşmana ya erişir, ya erişmez.

Topraktan yaratılmış âdem oğlunun başında kibir, gurur, hiddet yakışmaz.

[Bu kadar hiddet, serkeşlik ile sen topraktan değil, zannederim ateşten yaratılmışsın!

(Beylekan) da bir âbide rastgeldim. «Beni terbiye ile cahilden kurtar» dedim.

Âbit cevap olarak: «Ey fakih, git, toprak gibi tahammül et, yahut ne okumuşsan hepsini toprağa göm!» dedi.]

Kötü huylu kimse kendi kötü huyunun elinde esirdir. Nereye gitse o fena huyun pençesinden ve derdinden kurtulamaz.

[Kötü huylu bir kimse bir belânın elinden kurtulmak için göğe çıksa kötü huyunun yüzünden belâ içinde olur.]

Düşman askeri içine tefrika düştüğünü gördüğün zaman sen rahat et. Eğer düşman askeri müttehit olurlarsa sen, perişanlıktan kork!.

[Düşmanlar arasında cenk gördüğün zaman git dotslarla rahat rahat otur.

Eğer düşmanları birbiriyle uyuşmuş görürsen yayı kirişle düşmana atmak için, hisara gülle götür.]

Düşman her hiyleden âciz kaldığı zaman dostluk göstermeğe başlar. Ondan sonra dostlukla öyle işler yapar ki düşman yapamaz.

Yılanın başını düşman eliyle ez ki iki iyiliğin birisinden hâli olmaz. Eğer düşman galip gelirse yılanı öldürmüş olursun. Eğer yılan galip gelirse düşmandan kurtulmuş olursun.

[Savaş günü zayıf görünen düşmandan emin olma; çünkü canından geçtiği zaman, arslanın beynini çıkarır.]

Bir haberin gönül incideceğini bilirsen sus, o haberi başkası getirsin.

[Ey bülbül sen bahar müjdesini getir, kötü haberi baykuşa bırak.]

Sözünün tamamiyle mevcut olduğuna emin olmadıkça padişaha bir kimsenin hiyanetinden bahsetme, yoksa kendi helâkine çalışmış olursun.

[Sözünün tesir edeceğini bilerek söyle!]

Kendi fikrini kabul ettirmek için nasihat eden kimse, nasihate daha ziyade muhtaçtır.

Düşmanın hiylesine aldanma. Yüze karşı methedenlerin sözlerinden mağrur olma! Zira birincisi aldatmak, öteki de bir şey çekmek istiyor.

Ahmağa methü sena hoş gelir. O kesilmiş koyuna benzer. Bacağından üfürürsen semiz görünür.

[Bilmiş ol, sakın şairlerin medihlerine aldanma, çünkü o medihler senden edineceği menfaatler içindir.

Eğer bir gün bir şairin edineceği menfaatler içindir.

Eğer bir gün bir şairin istediğini vermezsen o, medihlerin iki yüz o kadar misli ayıplarını sayar.]

Söz söyleyenin kusurunu kimse tutmadıkça onun sözü düzelmez. İyi düşünmeğe, doğru söylemeğe mecbur eden tenkitlerdir.

[Bir cahilin tahsin ve takdirine veya kendi zannın ile söylediğin sözün güzelliğine mağrur olma.]

Herkese, kendi aklı kâmil; kendi çocuğu güzel görünür.

[Bir çıfıt ile bir müslüman ağız kavğası ediyorlardı. Sözleri beni güldürdü.

Müslüman şöyle dedi: «Eğer bu senet doğru değilse çıfıt dininde öleyim.

Çıfıt şöyle dedi: «Tevrata yemin ederim, eğer hilâfım varsa senin gibi müslüman olayım.»

Eğer yer yüzünde akıl denilen şey büsbütün yok olsa kimse kendisinin cahil olduğu zannında bulunmaz.]

On adam bir sofrada yerler, iki köpek bir leş üzerinde geçinemezler.

Haris kime cihana malik olsa yine aç, kanaatkâr kimse bir ekmek ile toktur.

[Aç barsak katıksız bir ekmek ile doyar, fakat yeryüzünün bütün serveti aç gözü doyuramaz.

Pederim ölürken bana şu nasihati etti, göçtü. Dedi ki: «Şehvet ateştir, ondan sakın; kendini cehennem ateşinde yakma! O ateşte yanmayan takatin yoksa bugün bu ateşe sabır ile su saçmış ol.»]

Her kim iktidar zamanında iyilik yaparsa âciz zamanında zahmet çekmez.

[Adam incitenden, zalimden daha bedbaht kimse yoktur. Çünkü musibet gününde kimse ona yâr olmaz.]

Can bir nefesin himayesindedir. Dünya iki yokluk arasında bir varlıktır. Dini dünyaya satanlar eşektirler. Yusufu satıyorlar, acaba ne alacaklar. Cenabı Hak: (Hey âdem oğulları, ben size şeyatana tapmayın diye tavsiyede bulunmadım mı. O sizin düşmanınızdır.) buyurmuştur.

[Düşmanın sözile dostun ahdini kırdın, bak kimden kesildin, kime yanaştın.]

Şeytan, ibadetini Allah için yapanlar; padişah da, müfisler ile başa çıkamaz.

[Açlığından ölse, Beynamaza ödünç para verme Çünkü Allahın farzını eda etmiyor, senin alacağını mı düşünecek?]

Çabuçak vücuda gelen şey çok devam etmez.

[İşitmişsinizdir ki şarkta, toprağı yoğurduktan sonra bir çini kâseyi kırk senede yaparlarmış. Bağdatta ise günde yüz kâse yaparlar. Fakat şüphe yok ki böyle çabuk yapıldığı için onun da kıymeti ona göredir.

Piliç yumurtadan çıkınca yiyecek arar, halbuki

insan yavrusu doğduğu zaman akıldan, idrâkten mahrumdur.

Böyle olmakla beraber hemen varlık gösteren o piliç tekâmül edemez.

İnsan yavrusu ise kudret ve faziletçe insan olmıyan her şeyi geçer.

Cam her yerde bulunur. Ondan dolayı kıymeti yoktur. Lâ'l ise nadir olduğu ve ele güç geçtiği için kıymetlidir.]

İşler sabır ile husule gelir. Acele eden kimse başaşağı yıkılır.

[Gözümle gördüm ki çölde yavaş yavaş giden adam koşan kimseyi geçti.

Yel ayaklı at koşamaz gidemez oldu. Deveci ise devesini yavaş yavaş durmadan boyuna sürdü.]

Cahil için susmaktan daha iyi bir şey yoktur. Şu kadar var ki cahil işin böyle olduğunu bilseydi cahil olmazdı.

[Eğer kemalin, ilmin yoksa susman hayırlıdır. İçsiz cevizi hafifliği insan oğlunu dili rüsvay eder.

Bir ahmak bir eşeğe konuşma talim ediyordu. Bunun için uzun bir ömür sarfetti.

Bir akıllı zat o ahmağa tesadüf etti ve «Bu işten vazgeç, insanların seni ayıplamasından kurtul. Hayvanlar senden söz öğrenemezler. Sen çalış onlardan sükûtu öğren» dedi.

Her kim düşünmeden konuşursa sözü çok kere yanlış olur.

Ya insana yakışır derecede akılâne söyle, yahut hayvanlar gibi sus, otur.]

Her kim kendini halka âlim tanıtmak için kendisinden daha âlim kimse ile bahse girerse; halk onun çâhil olduğunu anlar.

[Senden daha iyi, daha yüksek birisi söze başlar-

sa; onun söylediği şeyi daha iyi bilsen bile itiraz etme.]

Kötülerle oturan iyilik göremez.

[Bir ferişteh devler ile oturacak olsa, feriştehlikten çıkar; yabanilik, kötülük, şeytanet, fesat öğrenir.]

İnsanların gizli ayıbını aşikâre etme; çünkü hem onları rüsvay etmiş olursun; hem de herkesin sana olan itimadını selbedersin.

İlim okuyup amel etmiyen kimse çift sürüp de tohum ekmiyen kimseye benzer.

İsteksiz ibadet edilemez; İçsiz kabuk bir işe yaramaz.

Çenesi kuvvetli olan bir insanın işi de sağlam olması icap etmez.

[Çarşaf altında çok güzel endamlar görünür. Fakat bir de çarşafı açınca annenin annesini görürsün.]

Eğer bütün geceler kadir gecesi olsaydı; kadirin de kadri kalmazdı.

Bütün taşlar lâ'li Bedehşan olsaydı lâ'l ile taşın kıymeti bir olurdu.

Görünüşte her güzel olanın huyu da iyi olmak icap etmez. İşe yarıyacak, vücudun dışı değil, içidir, ahlâktır.

[Bir gün içinde bir kimsenin hal ve hareketine bakılarak ilminin derecesini anlamak mümkündür. Fakat kimsenin batınî ahvalinden emin olma, kimseye aldanma; çünkü ahlâk kötülüğü yıllar geçer yine anlaşılamaz.]

Her kim büyüklerle uğraşırsa kendi canına kıyar.

[Kendini büyük görüyorsun-evet-doğru söylemişler, şaşı, biri iki görür.

Sen eğer koç ile toslaşırsan yakında alnının parçalandığını görürsün.]

Arslana pençe, kılıca yumruk vurmak akıllıların işi değildir.

[Sarhoş ile cenkleşme, ona karşı yiğitlik satma Senden üstün kimsenin önünde elini koltuğuna koy.]

Bir zayıf bir kaviye karşı yiğitlik taslarsa kendisinin helâkı hususunda kendi düşmanına yardımcı olmuş olur.

[Gölgede beslenmiş, nazlı büyütülmüş kimsenin ne kudreti var ki kahramanlar ile mukateleye çıksın.

Gevşek kollu kimsenin demir pençeli kimse ile pençeleşmesin cehalet eseridir.]

Her kim nasihat dinlemezse halkın azarını, dırıltısını işitmek istiyor demektir.

[Mademki kulağına nasihat girmiyor. Sana serzeniş ederlerse, sesini çıkarma.]

Çarşı itleri av köpeğini gördükleri zaman nasıl havlaşır da yanına yaklaşmazlarsa, hünersizlerde hünerlileri görmek istemezler.

Alçak kimse hünerli başa çıkamadığı kimseyi arkadan çekiştirmeğe başlar.

[Kudretsiz hasut yüze karşı bir şey diyemez de gıybet edeceği muhakkaktır.]

Eğer açlık derdi olmasaydı, hiçbir kuş tuzağa düşmez; belki avcı tuzak kurmazdı.

Hakimler ağır ağır, âbitler yarı doyuncaya kadar, sofular ölmiyecek kadar, gençler tabağı bitirinceye kadar, ihtiyarlar terleyinceye kadar yerler. Lâkin kalenderler midede nefes alacak yer ve sofrada kimseye bir şey kalmayıncaya kadar yerler.

[Midesine düşkün olan kimseyi iki gece uyku tutmaz. Biri midesinin boş olduğu diğeri de çok dolu olduğu gece.]

Kadınlara danışmak beyhudedir; müflislere cömertlik günahtır.

[Keskin dişli kaplanlara acımak koyunlara zalimlik olur.]

Önündeki düşmanı öldürmiyen kimse kendi kendisinin düşmanıdır...

[Yılan taşın üzerinde, elde de taş varken, öldürsem mi, öldürmesem mi diye düşünmek hamakat olur.]

Hukemâdan bir kısmı bunun aksini münasip görmüş; demişler ki: «Mahpusları öldürmekte teemmül evlâdır. Çünkü ihtiyar ededir bakidir. Öldürmek de mümkün, bırakmak da mümkün.

Eğer düşünmeden katlederlerse öyle bir maslahat elden çıkar ki telâfisi kabil değildir.

[Diriyi cansız etmek pek kolaydır. Fakat maktulü diriltmek mümkün değildir.

Okçu, ok atmak için sabırlı olmalıdır. Çünkü yaydan çıkan ok geri gelmez.]

Bir hakîm cahiller ile düşer kalkarsa, onlardan izzet, hürmet ümit ediyor demektir. Bir cahil çene kuvvetile bir hakîme galip gelirse şaşılmaz. O bir taştır ki bir cevahiri kırmış olur.

[Karga ile bir kafese konan bülbülün dili tutulsa taaccüp etmemelidir.

Hünerli bir kimse terbiyesizlerden cefa görürse gönlü incinmesin, mükedder olmasın.

Bir kötü taş bir altın kâseyi kırarsa ne taşın kıymeti artar, ne de altının kıymeti eksilir.]

Terbiyesizler içinde akıllının sözüne ehemmiyet verilmezse şaşma; çünkü davulun gümbürtülü sesi kopuz sesini bastırır. Kezalik sarmısağın fena kokusu anber kokusuna galebe eder.

[Yüksek sesli bir cahil hayasızlıkla bir âlimi mağlûp edince kafa tuttu. O cahil bilmiyor ki Hicazkârdan çıkan bir nağme davul sesinin yanında işitilmez.]

Cevahir çirkefe düşse yine nefistir. Toz göğe çıksa yine değersizdir. Terbiye edilmiyen istidada yazık-

tır. İstidadı olmıyanı terbiye etmek boş yere vakit geçirmektir. Şekerin kıymeti kamıştan değildir. O kendi hasiyetinin icabıdır.

[Nuh Peygamberin oğlu Kenanın zati meziyeti olmadığı için Peygamber oğlu olmak onun kadrini arttırmadı.

Hünerin varsa. göster. Aslını, soyunu bırak. Gül dikenden, İbrahim Azerden olmuştur.]

Misk odur ki kokar. Attarın misktir dediği şey, misk değildir. Âlim, attar tablasına benzer: Sesi çıkmaz; fakat hünerini gösterir; cahil davul gibidir. Öter, gümler fakat içi boştur.

[Cahiller arasında bulunan âlim için doğru sözlüler şöyle bir temsil söylemişler: Körlerin arasında bir dilsiz, zındıklar arasında bir mushat.

Bir ömür zarfında elde edilebilen bir dostu bir nefeste incitmek yakışmaz.

Bir taş nice senede lâ'l paresi olur. Sakın onu bir nefeste bir taş ile kırmayasın.]

Âciz erkek kuvvetli, gürbüz karının elinde nasıl zebun ise akıl da nefsin elinde öyle zebundur.

[İçinden kadın haykırması yükselen bir ev bahtiyarlık yüzü görmemeğe mahkûmdur.]

Kuvvetsiz fikir hile ve efsundur. Akıl ve tedbirsiz kuvvet ise cehalettir, deliliktir.

[İnsana evvelâ akıl, fikir tedbir; sonra saltanat lâzımdır. Çünkü cahilin saltanatı, devleti Cenabı Hak ile cenk için âlettir.

Yiyen veren cömert, oruç tutan fakat kimseye bir şey vermiyen âbitten daha iyidir.]

Her kim kendisini halka beğendirmek için şehveti terkederse; helâl şehvetten haram şehvete düşmüş

Bir köşeye Allah için değil; halkın beğenmesi için çekilen biçare âbit karanlık aynada ne görecektir?]

Az az çok olur. Damla damla sel olur. Yani, âciz olanlar ufak taşlar saklasınlar. Tâ ki fırsat vaktinde zalimden intikam alsınlar.

[Damlalar birleşir, nehir olur. Nehirler birleşir, deniz olur.

Az az bir yerde toplanırsa çok olur. Koca bir anbar, tanelerle dolar.]

Cahil insanların sefahetini affetmek âlimlere yakışmaz. Çünkü bu af ile âlimin mehareti zail olacağı gibi cahilin de edepsizliği kuvvet bulur.

[Alçak kimseye lûtuf ile, tatlılık ile söylersen kıbri serkeşliği artar.]

Masiyetkimden sâdır olursa fenadır. Ulemadan sadır olması büsbütün fenadır. Çünkü ilim şeytan ile cenk etmek için tedarik edilmiş silâhtır. Silâhlı bir insanı esir alıp götürürler ise pek mahcubiyeti musip olur.

[Avamdan câhil bir günahkâr, günahtan sakınmıyan âlimden daha iyidir. Çünkü avam gün görmediği için yoldan çıkmış, âlim ise iki gözü görürken kuyuya düşmüştür.

Halk; hayatında ekmeğini yemediği bir adamı öldükten sonra anmaz.]

Yusuf (aleyhisselâm) Mısırın kıtlık senelerinde açları unutmamak için doyuncaya kadar yemezdi.

Üzümün tadını dul kadın bilir, üzüm sahibi bağcı bilmez.

[Rahat ve saadet içinde yaşıyan kimse açın halinin ne olduğunu ne bilir.

Âcizlerin halini ancak kendi idaresinden âciz olan bilir.

Ey rahvan ata binmiş kimse, bir düşün ki diken çeken oduncunun eşeği çamura saplanmıştır.

Mangal yakmak için fakir komşunun evinden

ateş isteme, çünkü onun bacasından çıkan duman ateş dumanı değil, belki yüreğinden çıkan dumandır.]

Hali perişan fakiri kıtlık yılının darlığı içinde sorma. Onun yarasına merhem olacak ona rızk verecek isen sor.

[Sırtında yük yüklü bir eşeği çamura düşmüş gördüğün zaman gönlünden ona acı, fakat yanına gitme. Yanına gidip de nasıl düştüğünü soracak olursan erler gibi kolunu sıva kuyruğundan tut kaldır.]

İki şey aklen muhaldir: Birisi ezelden takdir buyurulmuş olan rızıktan fazla yemek, öteki de, ecel gelmeden ölmek.

[Hükmü ezelî yalvarmak veya şikâyet tarzında ağızdan çıkan bin inilti, bin ah ile değişmez.

Rüzgâr hazinelerine müvekkel olan melek dul kadının mumunun söneceğini düşünür mü?]

Ey rızık arkasından koşan kimse, koşma otur. Rızkın sana gelir yersin.

Ey eceli gelmiş kimse, kaçma canını kurtaramazsın.

[Rızık için gerek ceht et, gerek etme. Cenabı Hak rızkını eriştirir. Arslanın, kaplanın ağzına da girsen seni ancak ecelin geldiği gün yerler.]

Ezelden takdir edilmemişsen el erişmez. Ezelden takdir edilen şey ise sahibi nerede ise gelir bulur.

[İşittin mi ki İskender (Zülkarneyn) abı hayatı bulmak maksadiyle nice mihnetler çekerek karanlık yere kadar gitti. Fakat abı hayatı içemedi.

Kısmetsiz balıkçı Diclede balık tutamaz. Eceli gelmiyen balık da karada ölmez.

Zavallı haris dünyanın her tarafında rızkın arkasından, ecel de onun arkasından koşar.]

Fâsık zengin altın yaldızlı keseke yahut Firavunun murassa sakalına, iyi fakir ise yüzüne, gözüne

toz konmuş dilbere, yahut Musanın yamalı hırkasına benzer.

[Mansıbı, devleti varken gönlü hastaları yoklamıyan kimseye haber ver ki öteki dünyada hiçbir devlet, mansıp bulamıyacaktır.]

Hasut, Allahın nimetine karşı bahil, günahsız insana karşı düşmandır.

[Ahmak bir herifçik gördüm. Bir mansıp sahibini zemmediyordu. Ona şöyle dedim: «Efendi eğer sen bedbaht isen o bahtiyar insanın ne günahı var?»

Sakın hasut için belâ isteme. Çünkü o bedbaht zaten belâ içindedir.

Ona düşman olmaya ne hacet! Onun tepesinde öyle bir düşman var ki!...]

İsteksiz talebe parasız âşıka; marifetsiz seyyah kanatsız kuşa, amelsiz âlim meyvasız ağaca, ilimsiz zâhit kapısız eve benzer.

Kur'anı Kerim'in inmesinden maksat; yalnız sureleri okumak olmayıp insanların güzel huylar tahsil etmeleridir. Kendisini ibadete vermiş bir cahil yürüyen yayaya, ibadette kusur eden âlim uyuyan süvariye benzer. Elini Tanrıya uzatan âsi kafasında kibir taşıyan âbitten daha iyidir.

Bir zata sordular: «Amelsiz âlim neye benzer?»

«Balsız arıya benzer» dedi.

[Mürüvetsiz erkek karı; tamahkâr zahit yol kesici sayılır.

[Ey halkın güzel zannını kazanmak için elbisesini ak, defteri âmelini kara eden, elini dünyadan kısaltmak, dünyaya gönül bağlamamak lâzımdır. Cübbenin yeni uzun olmuş, kısa olmuş ehemmiyeti yoktur.]

İki kimsenin gönlünden hasret gitmez; ziyan aya-

ğı çamurdan çıkmaz: Birisi gemisi parçalanmış tâcir, diğeri kalenderle oturmuş mirasyedi.

[Eğer malın orta yerde sebil olmazsa, fakirler yanında kanın mübah olur.

Ya yeşil gömleklilerle, kalenderlerle, yürüme, yahut file uygun bir ev yap.]

Sultanın hil'atı değerlidir. Fakat insanın kendi eskileri ondan daha değerlidir. Büyüklerin sofrası lezzetlidir. Fakat kendi dağarcığındaki kırıntılar ondan daha lezzetlidir.

[İnsanın kendi el emeğiyle yediği sirke ile tere, köyağasının ekmeğinden, kuzusundan daha iyidir.]

Zan ile ilâç kullanmak; görünmemiş yola kervansız gitmek, akıllı işi değildir.

İmamı Mürşit Mehmet Gazali'den sordular: «İlimde bu dereceye nasıl yetiştin?»

Cevaben: «Bilmediğin bir şeyi sormaktan utanmamak suretiyle» dedi.

[Nabzını tababetten anlıyan bir tabibe göster. O zaman iyi olmayı ümit edebilirsin.

Neyi bilmiyorsan bilenden sor. Vakıa sormak bir türlü zillet ise de âlimlik izzetine varmak için sana kılavuzluk eder.]

Nasıl olsa öğreneceğini bildiğin bir şeyi sormaktan acele etme. Çünkü anlaşılacak bir şeyi sormak hikmete ziyandır.

[Lokman, Davut (aleyhisselâm) ın elinde demirin mucize ile mum gibi olduğunu gördü. Fakat onunla Hazreti Davudun ne yapacağı anlaşılacağını bildiği için bununla ne yapacaksın diye sormadı.]

Sohbet, geçim levazımından gerisi de şudur: Ya evi boşaltırsın, yahut ev sahibi ile uyuşur, iyi geçinirsin.

[Dinliyen kimsenin sana meyli varsa, sözünü dinliyecek ise, sözü onun mizacına göre söyle.

Mecnun ile görüşen her akıllı, Leylâ'nın yüzünden sözünden başka bir şeyden bahsetmez.]

Kötüler ile oturan her kimse onların tabiatlarını almazsa da o yoldan olmakla müttehem olur. Meselâ birisi namaz kılmak için meyhaneye gitse onun için şarap içmeğe gitti, derler.

[Cahil ile görüştüğün için kendine cahil dedirttin. Bir âlimden bir nasihat istedim. Bana: «Cahillere yanaşma; çünkü eğer asrın alimi isen eşek olursun, eğer cahil isen daha ahmak olursun» dedi.]

Devenin yavaş huyluluğu herkesçe malûmdur. Bir çocuk yularından tutsa, yüz fersahlık yola gider. Ona tâbi olur. Fakat önüne korkunç bir dere gelir. çocuk da cahillik ile oraya gitmek isterse o zaman elinden yuları koparır ve bir daha ona itaat etmez; sertlik zamanında yumuşaklık mezmumdur. Hükema demişler ki: Düşman mûlâyemet ile dost olmaz,belki tamahını arttırır.»

[Birisi sana lûtfederse onun hâkipayi ol. Eğer sana aksilik ediyorsa onun iki gözüne toprak doldur.

Sert huyluya sözü lûtf, kerem ile söyleme. Çünkü iyice paslanmış demir yumuşak eğe ile temizlenmez.]

Her kim faziletini bilsin diye başkalarının sözünün arasına girerse, cehlinin derecesini anlatmış olur.

Akıllı kimse kendisinebir şey sorulmadıkça cevap vermez. Çünkü sözü doğru da olsa ehemmiyet vermez, saçmadır derler.]

Vücudumun görünmeyen biryerinde bir yaram vardı. Şehy (Şehabüddini Sühreverdi) Hazretleri her gün bana yaran nasıldır diye sorardı. Fakat bir kere yaran nerededir? diye sormadı. Anladım ki Şeyh Hazretleri sakınıyor, çünkü her âzayı söylemek olmaz.

Hukemâ demişler ki: «Her kim sözünü tartmadan söylerse alacağı cevaptan incinir.»

[Sözünün bütün mânasiyle doğru olduğunu bilmedikçe ağzını açmayasın.

Doğlu söyleyip zincire düşmek, yalan söyliyerek zincirden kurtulmaktan daha iyidir.]

Yalan söylemek kılıç yarasına benzer ki iyi de olsa nişanı kalır. Yusuf Peygamberin kardeşleri gibi ki bir kere adları yalancı çıktığı için, ikinci doğru sözlerine babaları inanmayıp «Bu sizin uydurmanızdır» dedi.

Mahlûkatın en ulu'su zâhirde insandır. Mevcudatın en zelili ise köpektir. Fakat hukemâ ittifak etmişler ki hakşinas olan köpek nimeti inkâr eden insandan daha iyidir.

[Yüz defa taş ile vursan da köpek yediği lokmayı unutmaz. Eğer alçak bir kimseyi bütün ömrünce okşasan ufacık bir şeyden dolayı seninle kavgaya başlar.]

Nefsini düşünen kimsede hünerlilik olamaz. Hünersiz kimse ise riyasete yakışmaz.

[Çok yiyen kimseye acı; zira çok yiyen zelil olur. Eğer öküz gibi şişmanlık istersen eşek gibi şunun bunun cevdine katlanmalısın.]

İncilde denilmiştir ki: Ey âdem oğlu sana zenginlik versem beni unutursun; seni fakir kılsam perişan olursun. Şu halde beni zikretmek halâvetini nerede bulacak, benim ibadetime ne zaman koşacaksın?

[Zenginlik zamanında Cenabı Hakkı unutuyorsun. Zaruret içinde hasta ve mecruh oluyorsun. Genişlik, darlık zamanında halin budur, bilmem ki Cenabı Hak ile ne zaman meşgul olacaksın?..]

Zatı, tariften tavsiften münezzah olan Tanrının iradesi birisini padişahlık tahtından indirir, birisini de balık karnında muhafaza eder.

[Seni zikretmeyi kendisine arkadaş eden kul Yûnus gibi bir balık karnında olsa da vakti hoş geçer.]

Cenabı Hak eğer kahır kılıcını çekerse nebi, veli başını içeri çeker. Eğer lûtuf gamzesini oynatırsa kötüleri iyiler derecesine eriştirir.

[Eğer mahşerde kahır ile hitap ederse enbiya dahi bir mazeret bulamaz. Yarabbi lûtuf yüzünden perdeyi kaldır, çünkü eşkiya da mağfiret ümidindedir.]

Her kim dünyevi te'dip ile doğru yolu tutmazsa âhiret âzabına giriftar olur. Cenabı Hak buyurmuştur ki. «Biz onlara büyük olan âhiret âzabından evvel dünya âzabını tattırırız.»

[Büyükler iptida nasihat ederler, dinlenilmezse hapsederler.]

Bahtiyar insanlar geçmişlerden ibret alırlar ve böylece kendilerinden sonra geleceklere ibret olmazlar.

[Bir kuş başka kuşu tuzağa tutulmuş görünce artık tane tarafına yakın gitmez.

Başkalarının musibetlerinden ibret al. Sakın başkaları senden ibret almasınlar.]

İrade kulağı sağır yaratılan nasıl işitebilir? Saadet kemendiyle çekilen gitmez de ne yapar?

[Tanrı dostlarının karanlık gecesi aydınlık gün gibi parlar. Bağışlayan Tanrı bağışlamadıkça saadet bilek kuvetiyle elde edilemez.

Senden kime şikâyet edeyim ki senden başka hâkim yoktur, senin elinden daha yüksek el yoktur. Senin rehberlik ettiğin, yolunu azıtmaz. Senin dalâlete düşürdüğüne de kimse rehberlik edemez.]

Sonu iyi dilenci, düşkün talihli padişahtan daha iyidir.

[Arkasından sevineceğin gam, sonunda gam yiyeceğin sevinçten daha iyidir.]

Gökten yere rahmet iner, yerden ise göğe toz kalkar. Her kabın içinde ne varsa dışına onu sızdırır.

[Benim huyum sana hoş gelmediyse sen kendi güzel huyunu elden bırakma.]

Cenabı Hak görür, örter. Komşu görmez haykırır.

[Neuzübillâh eğer insanlar gaybı bilselerdi, kimse kendi halinde rahatlık bulamazdı.]

Altın, madenden kazmak ile, bahilin elinden de canını çıkarmak ile çıkar.

[Al;aklar yemezler saklarlar, onu yemiş olmaktan yerim ümidi daha iyidir, derler. Fakat bir gün görürsün ki düşmanın arzusuna göre altın kalmış; bedbaht adam ölmüştür.]

Her kim eli altındakilere acımazsa, mafevkindeki insanların cefasına, kahrına uğrar.

[Kuvvetli her insanın yiğitlik ile âcizlerin ellerini kırması doğru değildir. Zayıfların gönüllerini kırmak ki sen de senden zorlu birisinin zulmü altında âciz kalırsın.]

Âkil ortada muhalefet görünce oradan kaçar. Sulh görürsen demir atar. Çünkü orada selâmet kenarda burada helâvet ortadadır.

Oyuncuya se şeş lâzım iken se yek gelir.

[Çayırlık, meydandan bin kere hoştur. Ne çare ki atın dizgini kendi elinde değildir.]

Bir derviş münacatında şöyle diyordu: «İlâhî kötülere merhamet et. Çünkü, iyilere esasen rahmet buyurmuş, onları iyi yaratmışsın.»

İptida elbiseye nişan diktiren, sol elin parmağına yüzük takan (Cemşit) tir.

Cemşide sordular: «Niçin fazilet sağ tarafta olduğu halde bütün süsü, ziyneti sola verdin?...»

Cemşit cevap verdi: «Sağa sağlık ziyneti kâfi bir ziynetir de onun için.»

[(Feridun) Çin nakkaşlarına emretti. Otağının etrafına şu beyti diktirdi. «Ey akıllı kimse, kötüleri iyi tut. Onları ıslaha çalış, Çünkü iyiler esasen büyük yaratılmış, bahtiyar kimselerdir.]

Bir büyük zata sordular: «Sağ elin bu kadar fazileti varken yüzüğü niçin sol ele takıyorlar?»

O zat cevap verdi: «Bilmez misin ki fazilet sahipleri daima mahrum olurlar.»

[Rızık, nasip veren Cenabı Hak ya fazilet veriyor, yahut baht veriyor.]

Padişahlara ancak başından korkmıyan ve bir menfaat ümit etmiyen insanlar nasihat edebilirler.

[Muvahhit o kimsedir ki ayağına altın döksen başına Hint işi kılıç koysan, gözünde ikisi bir olur. Kimseden ümidi, korkusu olmaz. İşte muvahhit budur ve ancak budur.]

Padişah, zalimleri defetmek içindir. Subaşı, eşkiya katiller ve câniler içindir. Kadı ise tarrarlar yani yankeseciler, hırsızlar, haksızlık edenler içindir.

İki hasım hiçbir zaman hakkı razı olarak kadı huzuruna gitmezler.

[Bir şeyin hak olduğunu, verilmesi lâzımgeldiğini iyice bildiğin zaman onu gönül hoşluğiyle vermek; üzülerek, kavga ile vermekten daha iyidir. Bir kimse vergisini gönül hoşluğiyle vermezse hükûmet adamları onu zor ile alırlar.]

Herkesin dişi ekşi ile; (kadı)nin tatlı ile kamaşır.

[Kadı rüşvet olarak beş hıyar alır, yerse on tane kavun karpuz bostanını bir hüküm ile sana mal eder.]

İhtiyar orospu fahişelikten; azledilmiş subaşı da insan incitmekten tövbe etmeyip de ne yapacaklar?

[Şehvetten sakınmak, güçlü kuvvetli gençlere lâzımdır. Zira, gevşek olan ihtiyarın zaten bir tarafı kımıldamaz.

Gençiken bir köşeye çekilen, kendisini ibadete veren genç Tanrı yolunun mert arslanıdır. İhtiyara gelince zaten o köşeden kalkmaz bir hale gelmiştir.]

Bir hakîme sordular: «Cenabı Hakkın yarattığı yüce boylu, yemişli bu kadar ağaçlar varken hiçbirisine azade denilmeyip de yalnız yemiş olmıyan selviye (Serv-âzad= Sultan selvi) denilmesindeki hikmet nedir?

Hakim cevap verdi: «Her ağacın belli bir verimi var. Belli bir çağı var. Bir çağda açılır, bir çağda solar. Çünkü, o yemiş vermediği gibi her vakit, her dem tazedir. İşte bu sıfatlar âzadelerin sıfatları olduğu için, ona vermiştir.

[Fani olan şeye gönül bağlama. Dicle nehri halifeden (1) sonra nice seneler Bağdattan geçip gidecektir.

Elinden gelirse hurma ağacı gibi kerim ol. Eğer hurma gibi olmazsan selvi gibi azâd ol.]

İki kimse öldüler, ah vah ederek gittiler: «Birisi mal kazanıp yemeyen; öteki de bilip de bilgisi ile amel etmiyen.

[Fâzıl, fakat bahil olan kimseyi birisi gördüğü zaman onun ayıbını söylemeğe çalışmaktan kendisini alamaz. Halbuki bir kimse kerim ise ikiyüz kabahati, kusuru olsa da onun keremi ayıplarını örter.]

KİTABIN SONU

Tanrının yardımiyle Gülistan kitabı biti.

Müelliflerce kendilerinden evvele geçenlerin sözlerinden iğreti sözler almak âdet iken benim kitabımda böyle derleme, toplama yoktur.

[İnsan, kendi eski elbisesini düzeltip giymek başkasından iğreti elbise istemekten daha iyidir.]

Sâdi'nin sözlerinin çoğu neş'e verici, hoşa gidici tatlı şeylerdir. Kısa görünüşlerin dili bu sebeple uzun olabilir. Belki de «Boş yere zihin yormak, faydasız mum dumanı yutmak, akıllıların işi değildir.» derler.

Fakat ben, irfan sahibi insanlara hitap ettim. Onların parlak fikirlerine gizli kalmaz ki muhataplarımı usandırmamak, yazılarımı kabul saadetinden mahrup etmemek için inci gibi mevizleri ibare ipliğine dizdim. Acı nasihat ilâcını zarafet hapile karıştırdım.

[Biz nasihati yerinde yaptık. Zamanımızın bir kısmını şu kitabı yazmak için geçirdik. Bu nasihatler kimsenin rağbet kulağına girmezse bizce ehemmiyeti yoktur. Çünkü biz elçiyiz. Elçilerin vazifeleri ise tebliğ etmektir. İşte bu kadar

Ey şu kitabı okuyan kimse, bunu musannifine, bunu yazana Allahtan rahmet iste, kendin için de hayır iste.

Sonra bu kitabın sahibi için mağfiret dile.]

BİTTİ

MERAL YAYINEVİ'NİN NEŞRETTİĞİ ESERLER
OSMANLI MÜELLİFLERİ

Yazan: Bursalı Mehmet Tahir Efendi

Osmanlılar'ın Kuruluşundan zamanımıza kadar gelen ve mesleklerinde eser yazan Türk mutasavvıf, âlim, şair - edip, tarihçi, tabib, riyaziyeci ve coğrafyacılarının kısaca hayatlariyle eserlerine dair kâfi malûmatı muhtevidir. 3 Cilt - her cilt 400 liradır.

ZİLLETTEN İZZETE ZULMETTEN NURA

(Hutbe)

Yazan: Sami Aslan. Kısa ve Öz Olarak Yazılmış olan bu eserin fiatı: 75 Liradır.

SİYRET'İN NEBİ

Peygamber efendimizin hayatı ve cenklerini nazm (şiir) şeklinde anlatan bu eser, 1132 Sayfa, lüks ciltli

Fiatı : 600 TL.

MERAL YAYINEVİ'NİN NEŞRETMİŞ OLDUĞU LEVHA ÇEŞİTLERİNİN LİSTESİ :

1 — Yasin-i şerif'in (tamamı bir levha içinde)
2 — Ayet'el Kürsî
3 — Amentü (gemi şeklinde)
4 — Fetih sûresinin ilk iki âyeti
5 — Hilye-i Şerif
6 — Şecere-i Pâki Muhammedî (Hz. Muhammed'-in şeceresi)
7 — Allah (C.C.), Muhammed (A.S.) (Kalp şeklinde ikisi bir arada)
8 — Kur'an-ı Kerîm'in açık şekli
9 — Nazar âyeti
10 — (Hadîs-i Şerif) (Ticaretle uğraşın ve cesur olun, çünkü rızkın onda dokuzu ticaret ve cesarettedir.)
11 — Fâtiha-i Şerif
12 — Hz. Ali (K.V.)'nin Kılıcı
13 — Boğaz Köprüsü ve Fatih Sultan Mehmet Han
14 — Sultanahmet ve Ayasofya camileri yanyana, altında Allah'ın istediği olur vs.
15 — Süleymaniye Camii
16 — Selimiye Camii
17 — Mevlâna Camii ve türbesi
18 — Tefviz nâme (İbrahim Hakkı Erzurumî)
19 — Esmâül hüsnâ (içinde ayrıca Allah lâfzı yazılı)

20 — Esmâül hüsnâ (içinde ayrıca Muhammed lâfzı yazılı)
21 — Medine-i Münevvere
22 — Mekke-i Mükerreme (Fotoğrafta canlı resim yoktur)
23 — Boğaz Köprüsünün canlı bir görünüşü
24 — Otuzbeş besmele (Ayrıca Ayet'el kürsî ve birçok dualar)
25 — İmam-ı Rabbânî'nin veciz sözleri
26 — Şah Nakşı bend (K.S.)'in süslü yazılmış ismi ve birçok sözler
27 — Esmâül hüsnâ

NOT: Bu yukarda isimlerini kısaca verdiğimiz levhalar, Meral Yayınevi'nce müslüman Türk halkımızın istifadelerine arzedilmiştir. Tamamı Kroma Lüks kâğıt üzerine renkli Ofset baskı yapılmış olup 35x50 ebadındadır. Fiatları 40 liradır. 10 adetten fazla almak isteyenlere özel bir indirim yapılır.